

בסייד
מכו פוע"ה - פוריות ורפואה עפ"י ההלכה.
Puah Institute - Fertility and Medicine in Accordance with Halacha

היחידה להלכה יישומית

מצוות שילוח הקן

מקורות הלכות ומנהגים

פנימי

דפי עזר לשיעורו של:
הרב מנחם בורשטין

אלול תשע"ד

רח' עזריאל 19, ג. שאול, ירושלים 95477, טלי 02-6515050, פקס 02-6517501
19, Azriel St. Givat Shaul, Jerusalem 95477, Tel: 02-6515050 Fax: 02-6517501
דואר אלקטרוני: E-mail: info@puah.org.il אתר: www.puah.org.il Site:

תוכן עניינים

1 – 4	שלוח הקן בחד"ל ובראשונים - מתוך "אספקלריא"
5-12	הלכות שילוח הקן - טור יו"ד סימן רצ"ב
13-14	הלכות שילוח הקן - שו"ע יו"ד סימן רצ"ב
15-17	רחמי' של אדם ורחמי שמים - הרב יהודה נחשוני
18-24	בענין מצות שלוח הקן - יוסף אפריון
25-27	חילופי מכתבים - הרב ישראל שנהבים
28-44	שילוח הקן - הרב ידידיה ברנסדורפר
45-47	שלוח הקן-מהותה וטעמיה - הרב יעקב כהן
48-53	שלוח הקן - הרב משה חיים וולף
54-64	שלוח הקן- פרופ' יוסף תבורי
65-68	שלח תשלח את האם- הרב אברהם קורמן
69-72	שלוח הקן - מתוך "מסביב לשולחן"
73-85	טעמי מצוות שילוח הקן - הרב יואל שוורץ
86-90	שלח תשלח את האם - הרב אברהם קורמן
91-94	שילוח הקן - ד"ר אפרים יצחקי
95-96	האומר על קן ציפור - הרב חנוך הכהן ארנטרובי
98—97	שילוח הקן—טעם המצוה ושכרה (לפרשת כי תצא)
99-102	שלוח הקן-ספר פרטי דינים והלכות הרב כתריאל שברוט
103	מצוות שלוח הקן בשבת
104-106	הלכות שילוח הקן מבעל הכתר אפרים
107-135	דיני שילוח הקן בהלכה ובאגדה
136-137	שילוח הקן מצוה נדירה
138-150	ספר על שילוח הקן
154—151	כי יקרא קן ציפור
154-165	אם על בנים- הרב יואל שוורץ
166-171	שילוח לדבר מצוה- אוסף מעתונות
172-185	שילוח הקן בהלכה-הרב בן ציון פרסברגר
186-190	אוצר הלכות ששכרן אריכות ימים
191-193	הלכות שילוח הקן- הרב אליעזר מלמד

מהדורה ראשונה אלול תשע"א
מהדורה שניה תשע"ב

"סוגיות אקטואליות במקורות היהדות"

דף הסבר

מחלקת ההדרכה של מכון פוע"ה עוסקת במתן שיעורים ובארגון ימי עיון לרבנים, לרופאים ולציבור הרחב בעיקר בענייני רפואה והלכה.

במהלך השיעורים הללו התברר, שקיימת בתקופתנו התעניינות רבה ביהוס התורה לנושאים אקטואליים בכלל. בעקבות זאת הרחבנו את מגוון הנושאים, שבהם עוסקים השיעורים, מעבר לתחומי הרפואה וההלכה, ולשם כך ריכזנו חומר מתאים בנושאים השונים.

החומר שנבחר כולל בדרך כלל את המקורות היסודיים בנושא הנלמד וכן אוסף של מאמרים המסכמים את הנושא. (בשל כך, יתכן שתהיה חפיפה בין מספר מאמרים, שכל אחד מהם מסכם את הנושא בהדגשים שונים).

במקרה שלא מצאנו מאמרים המסכמים את הנושא, השתדלנו להביא את המקורות היסודיים ואת התשובות העיקריות שנכתבו בנידון, על מנת שאפשר יהיה בעזרתם להכין מאמר מסכם או שיעור.

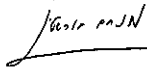
אוסף המאמרים יאפשר ללומדים להמשיך ולהעשיר את עצמם בלימוד הנושא מעבר למה שניתן להספיק במהלך השיעור, וכן יוכל להועיל למעוניינים להכין שיעורים בנושאים הנידונים.

המאמרים המופיעים בחוברת נכתבו על דעת כותביהם, ואין בהבאתם משום הסכמה עם חוכמם. פעמים אף הבאנו מאמר שאינו מקובל, על מנת להתמודד עם הבעייתיות העולה ממנו. הקובץ הנוכחי הוא לצרכים פנימיים בלבד ועל כן אינו מיועד למכירה או למטרות רווח. ההנהלה שוקלת אפשרות של פניה למחברים, על מנת להוציא את הדברים לאור.

הנהלת המכון מודה לנדיבי העם, שסייעו בהדפסה הראשונית של החומר.

נשמח לקבל הארות והערות

בברכה,

הרב מנחם מרדכי

ראש המכון

המלצה

לפעילותו הברוכה של מכון פוע"ה יצא שם נכבד ובכל הארץ יצא קום ובקצה תבל מליהם.

מחלקת ההדרכה של המכון מוציאה לאור ספרים וחוברות לרוב, אשר הם אבן יסוד בלימוד ענייני רפואה והלכה.

הנה בשנים האחרונות נשאל ליבם להעשיר את הציבור במפעל מיוחד של אוסף חומר על סוגיות אקטואליות במקורות היהדות.

רבני המכון ובראשם הרב מנחם בורשטיין שליט"א, שמו לב שישנה התעניינות רבה בציבור בדעת היהדות על סוגיות אקטואליות מחיינו.

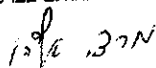
ועל כן, לקח על עצמו ראש המכון, לאסוף חומר בנושאים שונים, על מנת שיוכלו רבים ללמוד כל נושא לעומק. וכדי שיוכל כל רב או מורה להכין את השיעור כשהחומר הרב מסוכם ומוכן לפניו.

זכינו, ועל נושאים רבים ביהדות נכתב רבות, ואדם המעוניין ללבוש נושא מסוים קשה לו להספיק לאתר בספריות את כל המאמרים. ויפה עשו שהביאו הכול כשולחן ערוך בפני הלומד.

במשך הזמן הספיקו כבר להכין כמה מאות חוברות וכעת הם שוקדים על הרצאתם לאור. כל מפעל שמטרתו להגביר את הלימוד בעם ישראל, יבורך. ובמיוחד יבורך מפעל זה אשר גורם ללימוד תורה מתוך העמקה, ומתוך הרחבת הדעת והוא אחד ממפעלי הרבים והמבורכים של הרב המבורך הרב מנחם בורשטיין שליט"א ראש מכון פוע"ה.

הנני מברך בכל מילי דמיטיב את כל המסייעים למפעל חשוב זה, ומרבים ומוסיפים ללא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך.

הכותב והחוזם בברכה,

מרדכי אליהו

הראשון לציון הרב"ג הראשי לישראל לשעבר

ספרי:

כי יקרא, פרט למוזמן. מיעוט אפרוחים שנים, מיעוט ביצים שנים, מניין אם אין שם אלא אפרוח אחד או ביצה אחת חייב לשלח, תלמוד לומר קן קן מכל מקום. מכלל שנאמר והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים, יכול שאני מציא אוחים ותרגלים שקיננו בפרדם, תלמוד לומר לפניך. אין לי אלא ברשות היחיד ברשות הרבים מניין, תלמוד לומר בדרך, על האילנות מניין, תלמוד לומר בכל עץ, על הארץ מנין, תלמוד לומר או על הארץ. והאם רובצת על האפרוחים, מה אפרוחים בני קיימא יצאו מתיים אף ביצים בני קיימא יצאו מותרות. מה ביצים צריכים לאמם אף אפרוחים צריכים לאמם, יצאו האפרוחים שאינם צריכים לאמם. והאם רובצת, כשהיא רובצת עליהם, פרט למעופפת, יכול אף על פי שכנפיה נוגעים בהם, תלמוד לומר והאם רובצת על האפרוחים, אף על פי שאינה עמהם. יכול עוף טמא הרובץ על ביצי עוף טהור וטהור רובץ על ביצי טמא יהא חייב לשלח, תלמוד לומר והאם רובצת, עד שיהיו כולם מין אחד. לא תקח האם על הבנים, מכלל שנאמר ולקח למטהו שתי צפורים חיות טהורות, יכול יקחנה לטהור בה את המצורע, תלמוד לומר לא תקח, לא תקח האם מצות לא תעשה. (תצא רכז)

שלח תשלח את האם זו מצות עשה. שילחה וחזרה ושילחה וחזרה אפילו ארבעה וחמשה פעמים חייב לשלח, שנאמר שלח תשלח. האוחים והתרגלים שמרו ושקיננו בפרדם חייב לשלח, בבית פטור מלשלח... דבר אחר שלח בטוהרה הכתוב מדבר, או אף בטמאה הכתוב מדבר, תלמוד לומר כל צפור טהורה תאכלו, זה בנין אב כל מקום שנאמר צפור בטוהרה הכתוב מדבר כדברי ר' יאשיה... שלח תשלח, בנקיבות הכתוב מדבר ולא בזכרים, רבי אליעזר מחייב בשילוח שנאמר שלח תשלח, וחכמים פוטרין. והאם, פרט לקרא זכר, הנוטל אם מעל הבנים רבי יוסי כרבי יהודה אומר לוקח ואינו משלח, וחכמים אומרים משלח ואינו לוקח, זה הכלל כל מצוה שיש בה קום תעשה אין חייבים עליה... והרי דברים קל וחומר, ומה מצוה קלה שהיא באיסור אמרה תורה למען ייטב לך והארכת ימים, כתוב בה אריכות ימים, שאר מצות חמורות שכתורה על אחת כמה וכמה. (שם רכח)

תלמוד בבלי:

האומר על קן צפור יצאו רחמיה ועל טוב זכר שמן מרים מרים משתקן אותו משום דמיחיו כשתי רשויות... מורים משתקן אותו משום דמיחיו כשתי רשויות... אלא על קן צפור יצאו רחמיה מאי טעמא, פליגי בה תרי אמוראי במעובא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבדי, חד אמר מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית, וחד אמר מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינו אלא גזרות. (ברכות לג ב)

מיתבי יוני שוכן יוניו עליה חייבות בשילוח ואסורות בגול מפני דרכי שלום, ואם איתא להא דאמר רבי יוסי בר' חנינא חצרו של אדם קנה לו שלא מדעתו, קרי כאן כי יקרא פרט למוזמן, אמר רבא כיצא ביציאת רובה הוא דאחיבה לה בשילוח, ומיקנא לא קניא עד דנפלה לחצרו, וכי קתני חייבות בשילוח מקמי דתיפול לחצרו... והשתא דאמר רב יהודה אמר רב אסור לזכות לביצים כל זמן שהאם רובצת עליהם, שנאמר שלח תשלח את האם והדר את הבנים תקח לך, אפילו תמא דנפלה לה לחצרו, כל היכא דאיהו מצי זכי ליה חצרו זכיא ליה, וכל היכא דאיהו לא מצי זכי ליה חצרו נמי לא זכיא ליה. (בבא מציעא קא א)

שילוח הקן נהג בארץ ובחוצה לארץ, בפני הבית ושלא בפני הבית, בחולין אבל לא במוקדשין... ושילוח הקן אינו נוהג אלא בעוף ואינו נוהג אלא בשאני מוזמן. איהו שאני מוזמן כגון אווזין ותרגולים שקיננו בפרדם אבל אם קנו בבית וכן יוני הרדסאות פטור משילוח. עוף טמא פטור מלשלח. עוף טמא רובץ על ביצי עוף טהור וטהור רובץ על ביצי עוף טמא פטור מלשלח. קורא זכר רבי אליעזר מחייב וחכמים פוטרין... דתנא נטל את הבנים והחזירין לקן ואחר כך חזרה האם עליהן פטור מלשלח... (חולין קלח ב)

תנו רבנן כי יקרא קן צפור לפניך, מה תלמוד לומר, לפי שנאמר שלח תשלח את האם ואת הבנים הקח לך, יכול יחזור בהרים וגבעות כדי שימצא קן. תלמוד לומר כי יקרא, במאורע לפניך. קן, מכל מקום, צפור, טהורה ולא טמאה, לפניך, ברשות היחיד, בדרך, ברשות הרבים, באילנות מנין, תלמוד לומר בכל עץ, בבורות שיחין ומצרות מנין, תלמוד לומר או על הארץ, וכי מאחר שסופנו לרבות כל דבר לפניך בדרך למה לי, לומר לך מה דרר שני

שלוח הקן

(ראה גם: מצוה — טעם, צער בעלי חיים)

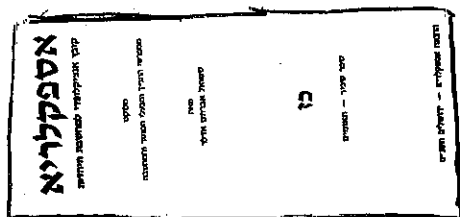
כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוחים או ביצים, והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים, לא תקח האם על הבנים, שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, למען ייטב לך והארכת ימים. (דברים כב ו)

זהר:

לפני ולפנים מכל אלו (אלף) היכלות (דכסופין) יש מקום אחד נעלם וגו' שאינו נודע כלל, ונקרא עין, ואין מי שיכול להשיג אותו. והמשיח נגנו בחוק סביב לאותו מקום עד שנגלה לו מקום אחד שנקרא קן צפור, והוא מקום שמכרין אליו צפור הזה המתעוררת בגן עדן בכל יום, (...צפור היא שם החכמה שבמלכות, וקן היא המקום שמשם נגלה החכמה, והיא שאמר דאחלי ליה חד אתר דאקרי קן צפור, ואיהו אתר דכרין עליה ההוא צפור דאתער כגותא דערן בכל יומא, השפעת החכמה כיחוד, נקרא כרד ולא דבור, משום הדין הנמשכים ממנו, כי החכמה אינה מתגלית אלא בבחינת גורא דריגא, וכשמתלבשת בחסדים מתגלה החכמה לצדיקים שבגן עדן בכל יום). (שמות קח, ועין שם עור)

כיון שהמשיח נחתקן על ידי הצדיקים בגן עדן, יכנס כמקורם במקום זה שנקרא קן צפור, ורואה שם צורת חורבן בית המקדש ואת כל הצדיקים שנהרגו בו, אז לוקח משם עשרה לבושים, והם נקראים עשרה לבושי קנאה, ויהיה נגנו שם מ' יום שאינו מתגלה כלל.

לסוף ארבעים יום יתעורר קול אחד ויקרא מותר כסא העליין, (שהוא כינה), את קן צפור עם מלך המשיח שנגנו בו, ואז מעלים אותו למעלה, והקביה רואה את מלך המשיח שמתלבש בלבושי נקם וחוגר כלי זינו לוקח ונושק אותו על ראשו... (שם קכא)

קנו בידך אף כל שאין קנו בידך, מכאן אמר ר' יוחנן שובך ר' יוחנן עליה שקנו בספיחין ובבירות ואוחזין ותונגלין שקנו בפרדס חייב בשלוח, אבל קנו בתוך הבית וכן ר' יוחנן ור' יוחנן פסור משלוח... (שם) קלס ב, וראה שם עוד

היתה מעופפת, בזמן שנפיה נגועות בקן חייב לשלוח, אין כנפיה נוגעת בקן פסור מלשלה, אין שם אלא אפרוח אחד או ביצה אחת חייב לשלוח, שנאמר קן קן מכל מקום. הו' שם אפרוחים מפורחים או ביצים מדרות פסור מלשלה, שנאמר והאם רובות על האפרוחים או על הביצים, מה אפרוחים בני קיימא אף ביצים בני קיימא יצאו מדרות, ומה הביצים צריכין לאמן אף האפרוחים צריכין לאמן יצאו מפרחין... שלוח וחזרה אפילו אויב וחמשה פפמים חייב, שנאמר שלח תשלח את האם. אמר ר' יוחנן נטל את האם ומשלח את הבנים חייב, שנאמר שלח תשלח את האם. נטל את הבנים והחזיר לה ואחר כך חזרה האם עליהן פסור מלשלה... (שם קמ ב, וראה שם עוד)

לא יטול אדם אם על בנים אפילו לטור את המצורע, ומה אם מצורע קלה שהיא כאיסור אמורה תורה למען ייטב לך והארכת ימים, קל וחומר על מצורע המורות שבתורה. (שם קמב א)

מדרש רבה:

ומצורע גוררת מצורע מנין, תחלה כי יקרא קן צפור, מתוך כך כי תבנה בית חדש, מתוך כך לא תורע ברכך כלמים... דבר אחר שלח תשלח, א"ר אלעזר לא היה צריך לומר כן, אלא אמר הקב"ה הואיל ותתקטב בכבודו של עולם ובחזקתו של עולם כראי שתציל. דבר אחר א"ר חייא ומה אם צפור שאין לה לא זכות אבות ולא בריכות ולא שבעות בניה מכפרים עליה, בני אברהם יצחק ויעקב שיש להם זכות אבות על אחת כמה וכמה שאם טרף אחד מהם שהוא מכפר עליהם לעתיד לבא. דבר אחר שלח תשלח, א"ר ברכיה יש מדיק שקרש כחץ וטס כעוף, מנין, שנאמר (תהלים צ"ה) לא תזיא מפחד לילה מחץ יעוף יומם, אמר הקב"ה אם קיימת מצות שלוח הקן אני מצילך מאותו.

דבר אחר יש מצורע שמתן שכרה עושה, ויש מצורע שמתן שכרה כבוד, ומה מתן שכרה של מצורע זו, שאם אין לך בנים נותן לך בנים, מנין שנאמר שלח תשלח את האם, ומה שכר אהה נטל, ואת

הבנים חקך לך. דבר אחר שלח תשלח, רבנן אמר למה ב' פעמים, שאם אירעה לך המצורע הואת פעם שניה לא תאמר כבר יצאתי ידי חובתי, אלא כל זמן שתאזר לידך אתה צריך לקיים אוחז.

דבר אחר שלח תשלח, רבנן אמר אם שלחת מצורע הקן את זוכה לשלח עבר עברי, מנין שנאמר (דברים ט"ז) וכי תשלחנו חפשי מעמך. דבר אחר מהו שלח תשלח את האם, אם קיימת מצורע זו את ממנה לבא מלך המשיח, שכתוב בו שלוח, מנין שנאמר (ישעיה ל"ב) משלחי רגל השור והחמור. דבר אחר א"ר תנחומא אם קיימת המצורע הזאת אחת ממנה את אליה הנביא י"ל שיבא שכתוב בו שלוח, שנאמר הנביא הוא יבא וינחם אתכם, מנין שנאמר והשיב לב אבות על בנים. (דברים ו ג)

מדרש הגדול:

עד כמה משלחה, אמר רב יהודה כדי שתצא מחמת ידו, כמה משלחה, רב הונא אמר ברגל, רב יהודה אמר בפניה. רב הונא אמר ברגל וכתוב משלחי רגל השור והחמור (ישעיה ל"ב), רב יהודה אמר בפניה, וראה כנפיה ניהו... (דברים כב ו)

רמב"ן:

כי יקרא קן צפור — גם זו מצורע מבוארת מן "אחור ואת בנו לא תשחטו ביום אחד", כי הטעם בשניהם לבטל היות לנו לב אכזרי ולא נרחם. או שלא יחיד הכתוב לעשות השחטה לעקור המין אף על פי שהחיה השחטה במין ההוא. והנה הורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרוך לעוף כאלו יריות המין ההוא. וכתב הרב כמורה הנבוכים כי טעם שלוח הקן וטעם אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד כדי להזהיר שלא ישתחוה הבן בעני האם, כי יש לבהמה דאגה גדולה ביה... ואמר הורב ואל תשיב עלי ממאמר החכמים "האומר על קן צפור יציעו רחמין", כי זו אחת משתי סברות, סברת מי שיראה כי אין טעם למצות אלא חפץ הבורא, ואנחנו מחזיקים בסברה השניה שיהיה בכל המצות טעם. והוקשה עליו עוד מה שמצא בב"ר וכו' מה איכפת לו להקב"ה ב"ן שוחט מן הצואר לשרושו מן העורף, הא לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות, שנאמר "כל אמות א-לה צרופה". וזה הענין שגור הרב במצות שיש להם טעם מבואר הוא

מאז, כי בכל אחד טעם ותועלת ותקן לאדם מלבד שכן מאת המצורע בהן יח'... אבל התועלת באדם עצמו למנוע ממנו נזק או אמונה רעה או לזכור הנסים ותפלות הבורא ית' ולדעה את השם, והוא "לצדוק בזה" שיהיו ככסף צורף, כי הצורף הכסף אין מעשיו בלא טעם, אבל להוציא ממנו כל טיג, וכן המצות להוציא מלבנו כל אמונה רעה ולהדעינו האמת ולזכור תמיד...

וכן מה שאמר "לפי שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גורות", לומר שלא חס הא-ל על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו שאין רחמיו מגיעין כבעלי הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכנו, שאם כן היה אוסר השחיטה, אבל טעם המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלח נתאכור האכזריות התפשט בנפש האדם, כי ידעו בטבחים שחטו השורים הגדולים והחמורים שהם אנשי דמים וזבחין אותם אכזרים מאד... והנה המצות האלה בבהמה ובעוף אינן רחמנות עליה אלא גזירות בנו להדריכנו וללמד אותנו המדות הסובבות... (דברים כב ו)

משנה תורה:

הלוקח אם על הבנים ושחטה, הבשר מותר באכילה ולוקח על שחיטת האם, שנאמר "לא תקח האם על הבנים", וכן אם מתה קודם שישלחה לוקח, ואם שלחה אחר שלקחה פסור...

בא אחד וחסף האם מידו ושלחה או שברחה מחמת ידו שלא מדעתו לוקח, שנאמר שלח תשלח עד שישלח מעצמו והרי לא קיים עשה שבה. ונטל אם על הבנים וקצץ אנפיה כדי שלא תעוף ושלחה מכין אותו מכת מדרות, ומשהו אותה אצלו עד שיגדלו כנפיה ומשלחה. ואם מתה קודם לזה או ברחת ואברה לוקח, שהרי לא קיים עשה שבה. וכיצד משלח האם, אותו בכנפיה ומפריחה, שלחה וחזרה ושלחה וחזרה אפילו ארבע וחמש פעמים חייב לשלח, שנאמר שלח תשלח.

האומר הריני נטל את האם ומשלח את הבנים חייב לשלח את האם שנאמר שלח תשלח את האם... לקח את הבנים והחזירין לקן ואחר כך חזרה האם עליהן פסור מלשלה. שלח את האם וחזר וצד אותה הרי זה מותר, לא אמר תורה אלא לצוד אותה והיא אינה יכולה לפרוח בשביל הבנים. שהיא תצטרך ללכת...

שולח הקן

שלא ילקחו, שנאמר "והאם רובות על האפרוחים". אבל אם הוציאה מחמת ידו וחזר וצד אותה מותר. שלוח האם אינו נוגע אלא בעוף טהור שאינו מוזמן כגון יוני שובך ועליה ועופות שקנו בפרדס, שנאמר "כי יקרא", אבל המוזמן כגון אוחזין ותונגלין ויונים שקנו בבית אינו חייב לשלוח.

היו האפרוחים מפורחים שאין צריכין לאמן או ביצים מדרות אינו חייב לשלוח. היו אפרוחים טרפות הרי אלו כביצים מדרות ופסור מלשלה.

וזכר שמצאו רובץ על הקן פסור מלשלה. עוף טמא רובץ על ביצי עוף טהור או עוף טהור רובץ על ביצי עוף טמא פסור מלשלה. היתה רובצת על ביצים שאין מינה והן טהורות הרי זה משלח, ואם לא שלח אינו לוקח. היתה האם טרפה חייב לשלחה...

היתה מעופפת, אם כנפיה נוגעת בקן חייב לשלח, ואם לא פסור מלשלה. היתה מטלית או כנפים חוצצות בין כנפיה ובין הקן הרי זה משלח, ואם לא שלח אינו לוקח... היתה יושבת בין האפרוחים או בין הביצים ואינה נוגעת בהן פסור מלשלה, וכן אם היתה בצד הקן וכנפיה נוגעת בקן מצורע פסור מלשלה... (שחיטה יג א והלאה, וראה שם עוד)

ספר החינוך:

לשלח האם מן הקן קודם שיקח הבנים... משרשי המצור, לזה אל לבנו שהשגחה הא-ל ב"ה על ביותיו במין האדם כפוס, כמו שכתוב "כי עניו על דרכי איש וגו' (איוב ל"ד). ובשאר מיני בעלי חיים במינים דרך כלל, כלומר שחפצו ב"ה בקיום המין, ועל כן לא יכלה לעולם מין מכל מיני הנבראים, כי בהשגחת ה' וקיים לעד ב"ה על הדבר ימצא בו הקיום. ובהנניח האדם דעתו על זה יכין דרכי השם ויראה כי המשכת קיום המין בעולם שלא כלה ואבר אחד מכלל מביצי בניו ועד קרני ראמים מיום שנבראו הכל במאמרו ורופצו על זה, וכמו כן ידע האדם כי אשר ישמר מצות בוראו וישייר כל דרכיו הוא נקי בפניו ובר לבב, היתה השגחה הא-ל עלי, ויקיים גופו זמן רב בעולם הזה ונפשו לעד לעולם הבא... ובשכר הקיום והיכולת שהוא מאמין בבורא בענין זה אמר ר"ל במדרש שהאדם זוכה לבנים בשכר מצורע זו, כלומר שימשיך קיומו, שהבנים הם

רבינו בחיי:

ועל דרך הקבלה שלח תשלח את האם היא הבנה שממנה ישאבו השבע שפע בכל שמיטה ושמיטה לחוש פני אדמה, והיא קן העולם ונקיאת אם העולם, וכן תמצא בספר הבהיר מאי דכתיב שלח תשלח את האם ולא אמר את האב, אלא שלח תשלח את האם בכבוד אותה שנקראת אם העולם, דכתיב (משלי כ"ח) "כי אם לכינה תקרא", ומאי ואת הבנים תקח לך, ובי רחומאי אומר אותם בנים שגדלו, ומאי ניתו שבעת ימי החג ושבעת ימי השבוע, עד כאן, והשלוח הזה אינו אלא בעוף טהור, והוא עבודה וכו' לאותה שנקראת אם העולם, שאי אפשר ללקחה ואין שם היום נתפש בה, כי היא למעלה משבעת ימי בראשית שאינה נמרת במנין, ובענין שכתוב (תהלים קמ"ז) "ולתבונתו אין מספר", וכן העשירית נקראת אם, כענין שכתוב (שמות כ') "כבר את אביך ואת אמן", ואמר ד"ל (משלי כ"ח) "גדל אביו ואמו" אין אביו אלא הקב"ה, ואין אמו אלא כנסת ישראל, והשכר בשתי מצות הללו הוא אריכות ימים, אלא שבמצות כבוד אב ואם הוזכר "לך הארכת ימים", וכאן בשלוח הקן אמר "למען ייטב לך ותארכת ימים" ולא הוזכר על האדמה, ובאור הארכת ימים תאריך אחד מן הימים שכתוב בו (שמות ל"א) "כי ששת ימים".

יש עוד דעה אחרת שיש בקיום מצוה זו ההעדרות רחמים על כל העולם, והוא כי מתוך שהוא משלח את האם והוא מצטרפת ודוגמת על חרבן קנה ורחוק בניה ומצטרפת והולכת ורצה לאבד את עצמה, ומתוך צרה הגדול אשר הממונה על העופות מבקש רחמים מהקב"ה, ואז הקב"ה שכתוב בו (תהלים קמ"ה) "ורחמי על כל מעשיו" ממשיך שפע הרחמים על כל המצטרפת והצרכים רחמים ומרחם עליהם. נמצאת אומר שהקב"ה מצוה זו ומשלח הוא סבה לעורר רחמים על כל העולם וטוב לו עמה. והוא שאמר "למען ייטב לך ותארכת ימים", כלומר אותו השלוח יהיה לטוב לך ותארכת ימים עליו, כי אריכות ימים בסבת הרחמים... (דברים כ"ב), ועיין שם עוד.

הקדמתי:
כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפוחים או ביצים וגו', יש במצוה זו ענינים גדולים הן לפי הנגלה וגם לפי הנוסתר ואני אעריך עליהם.

רבינו בחיי:

אמרו במדרש רות רבי כי כל יומיו הזה בקשרי, יומא חד חמא עמא דסרסרי דחור מסכניו אולו ולא אשגחן עליהו, אמר דאי דינא אחזיזי הכא קם ואלו ליה. יומא חד חלש דעתי, פגע בכפר סכני, כד דמן שמע חד קלא לחד תנינא דלעי רננא דאורייתא, ואמר כי יקרא קן צפור לפניך בכל עץ או על הארץ וגו', שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך ותארכת ימים, ובי כי ארכין אדניי שמע ההוא קלא דאמר, דחס על דא לא אמר כלום, מאן דחס שכיך אמא ובניו ואולי, מאן דאמר מתרחא מן קן דילה מה היא אומרת, אוי שחברתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגלתי את בני אומות העולם, ועל דא ירחם קב"ה דהא חמנו לא אשתבח אלא הכי, ועל דא אמר שכינה צעקת על בניה. והא כתיב שלח תשלח חרין שלוחיך, דאי יהודי על גזליה גז רחמינו דבניו שלח אפילו כמה זמני עד דאולי ליה וסחתי קולח של בני טמירא דקונסידא למיטל אינורא הא רחמנו לא אשתבח, אלא הכי, וכתוב ותארכת ימים, שיאריך רוגו מן ששת ימים על בנים, ה' א-ל רחום וגו'.

אמר רבי חידקא אמר רבי יוסי בן קטמא אמר רבי שמואל כד ברא קב"ה עלמא ברא ליה בתלת קטרין, ואינון חכמה ותבונה ודעת, דכתיב ה' בחכמה יסד ארץ וגו', וכלו קטרין בבר נש, וקוטרא דהימנו דפקע מינייהו אתפשט בשאר בריין, ובכולהו אית סוכלתו לפום אורחן. האי עופא כד פרח מקהליה ואשתלח מעל בניו מצפצפא ואלא ולא ידע לאן אתר מצפצפא אולא ומגורא למיכר גרמה, קב"ה דכתיב ביה ורחמי על כל מעשיו אפילו יתושא זעירא בעלמא רחמנו דיליה על כולא, והוא דממנא על עופי אחצי לגבי קב"ה, וקב"ה אחצי על בניו, כדן קלא נפקת ואמרד כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו, כדי איזה אחצי על כל אינון דאוליך מגורא מאתר לאתר ומדוך לדון אחרא, תבירא לבא תביראן חלא, ואתצרו רחמי על כל עלמין רחס עליהו ושכיך חבי דמגורן מאתרייהו וחס עליהו ועל כל עלמא. אמר קב"ה אשרי שלח צפרא לבד והיא איתערת רחמים על עלמא...

כי יקרא קן צפור לפניך, קן זו מלכות, בדרך דא רחל, שנאמר ודרך צדיקים כאור נוגה הולך ואור עד נכון היום, צדיקים תרין בנין יוסף ובנימין, והיא נקראת לבנה הולכת כל הלילה ומאירה להם עד נכון

הוא איתערת רחמים על עלמא...

רבינו בחיי:

היום שהוא יעקב: בכל עץ דא צדיק חי העולמים, עץ דא שכינה, שנאמר עץ חיים הוא למחזיקים בה, על הארץ דא ארץ התחתונה, אפוחים דא חרין עשר שבטין דלעילא, או ביצים דא ישראל דלתא דאינון כמלבושא דגופא. שלח תשלח את האם, שנאמר ובפסעכם שולחה אמהם, ואת הבנים תקח לך... עד כאן במדרש רות... (תנא, ועיין שם עוד באורך)

אברבנאל:
שלח תשלח... ובחז"ל דרשו בזה אתה ממחר ביאת אליה, שנאמר "הנה אנכי שולח לך את אליה", ועוד מאי בנים שבעת ימי סוכות וכו'. ורצה לומר נפשו היא כצפור הקשור בגוף המורד ומשתמש בה שלא כדרכה, ולכן היתה סבה לשחררה ולשלחה, ונשתלח לפיכך ממנה בנים שהם מעשים טובים, ובסוף הימים ישלחה חפשי, והבנים המעשים הטובים תקח לך למען ייטב לך ותאכל פירותיהם בעולם הזה, והארכת ימים לעולם הבא, וכן ימי הסוכות רומזים על הבטחון בה, והוא הסוד שרמו הרמב"ן בו. (שם)

מהר"ל:
יש לשאול למה באלו שתי מצות מפורש בהן "למען ייטב לך" יותר משאר מצות. ויראה כי מצות שלוח הקן ראוי שיעל ידו חבה האדם לטוב, וזה כי כאשר משלח האם דבר זה הוא קיום ישוב העולם שאין מחריב הקן לגמרי, רק ישאר האם לעשות עוד קן אחר, והמקיים מצוות העולם הוא דבק בטוב, ולכן כאשר נמצא העולם מן השי"ת אמר בכל אחר כי טוב, וההפך הוא רע. ומאחר שהוא דבק בקיום המציאות שהוא טוב ראוי לו המציאות שהוא אריכות ימים, וגם ראוי לו הטוב כי המציאות הוא טוב כמו שאמרנו, לכן נאמר בזה למען ייטב לך ותארכת ימים... (תפארת ישראל פירק מא)

של"ה:
שלחו מהם ר' אלעזר שלוח הקן הוא פרק בתרא דחולין וצריך לקרות קוף דהקן כצדי"י ולא כפתי"ת, ולא שייך לקרות כפתי"ת אלא כשהוא דבוק, כמו קן צפור אבל כשאינו דבוק הוא כצדי"י. (תורה שבעל פה את שיי')

הכתב והקבלה:
...דע דבתשובות חוות יאיר (סי' ה') הוכיח דאף כשאינו רוצה לקחת את הבנים מכל מקום זקוק לרצה דבתשובות חוות יאיר (סי' ה') הוכיח דאף כשאינו רוצה לקחת את הבנים מכל מקום זקוק

לרצה דבתשובות חוות יאיר (סי' ה') הוכיח דאף כשאינו רוצה לקחת את הבנים מכל מקום זקוק

שלוח הקן

לשלוח את האם, ממה דאמרין בחולין (קל"ט) כי יקרא מה חלמוד לומר, לפי שנאמר שלח תשלח, יכול יחזור בהרים ובעבות כדי שימצא קן ולקיים מצות שלוח, חלמוד לומר כי יקרא, במאור. הנה נהי דממעט שאין צריך לחזור אחר המצוה, מכל מקום במאורע משמע דמי עליה חיובא להטפל ולקיים המצוה. ומה תמה על התוספות, שמנכח מדבריהם דאין מצות שלח תשלח רק כשיצאה ליקח הבנים, אבל כשאין רוצה ליקח הבנים אינו זקוק לשלוח האם. ואנכי הוראה בדברי הראשונים כדעת התוספות דלא כחשובות חוות יאיר, כי הרי"ן בחידושי (חולין קל"ט א') כתב שלוח הקן לא היה מצוה המוטלת עליו, כי אם לא רצה ליקח הבנים פטור מלשלוח, והילכך עשה כהא לא דחי אפילו לאו גרידא. והרשב"א בחשובה (סימן י"ח) חשיב למצוה שלוח הקן למצוה הבאה בעבירה שכתב אין מברכין על כל מצוה שהיא באה מתוך עבירה כגון השבת גדולה... וליקח את האם כדי שנתחור ונשלח אותה. וזה לשון הרשב"א מה שנסתפק לך אם מברכין על העשה, דהיינו השלוח או על הלאו, דהיינו לא תקח האם, היה נראה יותר לברך על הלאו, מפני שהוא עיקר המצוה, דשלח תשלח אינו אלא לנתק הלאו, שאם עבר ולקח נתקן הכתוב לעשה דשלח תשלח. ומכל מקום אינו מברך אלא שצונו לשלח... וזה לשון רבינו לא חיקטן חכמים ברכה בשלוח לפי שאינה מצוה מיוחדת כמו שאר מצוה, ואינו חייב לחזור אחריה כמותם אלא כשיחזקו לו, ועוד שאינו חייב בשלוח אלא כשורצה ליקח הבנים... (שם וראה שם עוד)

רש"י הירש:
ענה עובדי התורה אל ההלכות הנוגעות ברכוב המכריז לבינו חיי המשפחה, והיא מעמידה בראשן את המצוה המביאה את מלכת האשה לתודעת כל אדם בישראל, מצוה זו מבטאת את החשיבות היותר שהתורה מייחסת לפעילות האשה בהליכות ביתה, והיא מתחקה אחרי הפעילות הזאת עד לחזק בעלי החיים, היא מבטיחה חסינות לנקבה היצויר בשעת פעילותה כאם, והיא דורשת מכל אדם שיש לו הזדמנות לכך, שיבטא במעשיו את ההערכה הזאת לנקבה העוסקת בתפקידה... (שם)

לנקבה העוסקת בתפקידה... (שם)

שם משמאל:

במדרש רבה (כ') ויהי בשלח פרעה, א"ל הקב"ה אני כתבתי בתורה שלח חשלח את האם ואת הבנים חקח לך, ואתה שלחת את האבות והבנים השלכת ליאור, אף אני משלח אותך לים ומאבד אותך, ואקח את בתך ואוריש לה גם עדן. והענין פלא לדמות זה לשילוח הקן. והיפ"ת כתב שהוא רק דרך מליצה, וזה לא יתכן. וכ"ק אבי אדמו"ר זצלה"ה הגיד, כי טעם שילוח הקן משום דמה שכל בעלי חיים משועבדים לאדם הוא מפני שהם חומריים, וחומר משועבד לשכל, והאם שישבה על האפרוחים ואינה יכולה לזוז מהם מצד הרחמנות, כמו שכתב הרמב"ם גם כן בטעם מצוה זו לפי דרכו, מדה זו היא גם כן כח שכלי בצד מה, כי כל חומרי הוא רק לגרמיה, ואינו בדין שבזו הרגע שמקשקש בקרבה כח שכלי חסר לרשות האדם. והנה פרעה ומצרים שהם כלל החומר, אף ששלטו אז על ישראל לא היתה להם כל כך שליטה על הגדולים להכחידם לגמרי כמו על הקטנים, שגור אם כן הוא והמתן אותו... כאשר הגדולים יש בהם מדת השכל לא היתה לו עליהם כל כך שליטה. וזהו עצמו הוא ענין שילוח הקן... (בשלח תרע"ג)

במדרש רבה אם שלחת מצות הקן אתה זוכה לשלח עבד עברי, דבר אחר אם קיימת מצוה זו את ממחר לבא מלך המשיח וכו', אתה ממחר את אליהו הנביא ז"ל שיבא. להבין כל זה, ומה הזכיה בעבד עברי, הרי כל הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו (קידושין כ')?

הנה כ"ק אבי אדמו"ר זצוקלה"ה אמר הטעם שעבד עברי יוצא בשש, כי אין שייך שעבד לאיש ישראלי רק בחיצוניות, שהיא שש קצוות, ובשביעית מאירה הנקודה הפנימית, על כן יוצא לחירות... והנה שילוח הקן הוא גם כן ממקום גבוה מאד ומעורר רחמים למעלה למעלה, כמבואר בזוהר הקדוש, ועל כן שכרה אריכות ימים שהוא מא"א כנודע שורש עולם החירות למעלה מכל גוונים, וזה שאתה זוכה לשלח עבד עברי, ואין הכונה שיזכה שיהיה לו עבד עברי, שאין זו טובה גדולה כל כך כנ"ל, רק הכונה עולם החירות שמשלח עבד עברי. וזה שאמר גם כן עובד למלך המשיח ואליה שהם כנגד המוח והלב, משיח כנגד המוח ואליה כנגד הלב... (תצא תע"ד)

...ונראה דהנה בתקוני זוהר דמצוות שילוח הקן רומזת להרבה ענינים גדולים ורמים מאד, והיא מצוה שבכללות, היינו שנכללו בה ענינים כלליים. ובודאי כן הוא במה שמצוה זו משלמת את האדם המקיימה, משלמת נמי את כלל האדם. ואף שרמ"ח מצות עשה מקבילין לרמ"ח אברי האדם וכל אבר ואבר אומר עשה כי מצוה, ומשמע וכל מצוה משלמת אבר מיוחד, מכל מקום מצוה זו משלמת את האדם בכללו... כאשר רומזת להרבה ענינים כוללים היא משלמת את האדם בכללו.

והנה ידוע ששלשה חלקים הם באדם, גוף ונפש ושכל, ובא המדרש להגיד לנו שמצוה הזאת משלמת את שלשת חלקי אדם אלו, ולעומתם מונה והולך שלשה מיני זכות, שילוח עבד עברי, ומלך המשיח ואליה הנביא... ולפי זה מובן הטעם, דבשביל עבירה קלה פרנסתו מבלעדי הטורה והעמל והוא מפנה את כל מחשבותיו לתורה ולעבודה ומסלק ממנו את חשבונות הרבים אשר חשבו בני אדם, זהו נקרא שילוח עבד עברי, היינו שהוא משלח את עצמו לבלי חיות עוד עבד לעצמו. ובודאי מצות שילוח עבד עברי בפשיטות גורמת גם כן שיהיה משלח את עצמו, וזה שאמר אם קיימת מצות שילוח הקן אתה זוכה לשלח המדות הנמשכות אחריו... סוף הכונה שלימות גופו שיהיה נמשך אחר רצון השי"ת שתהיה מעלתו מצד עצמו, שלא יצטרך להיות עבד מכורן לעצמו...

ואמר עוד את ממחר את מלך המשיח ואת אליה הנביא ז"ל לבא... והנה שני אלה מלך המשיח ואליה הנביא הם ישלימו את ישראל בשכל ובנפש, משיח בשכל ואליה בנפש... ולפי האמור יובן שמה שאמר את ממחר את מלך המשיח היא שלימות השכל, ואת אליה זו שלימות הנפש, והנה נשלמו שלימות כל שלשה חלקי האדם גוף ונפש ושכל... וכן יש לפרש שסגולת מצות שילוח הקן לזכות באמצעותה להארה נפשית ושכלית מאליהו הנביא ומלך המשיח. (שם תרע"ז)

דעווק משמע זיין טומא זיין טהור אזל צפור לא אשכחן בטומא חלא
בטהור: ובז"ש אפילו אם האם טרפה. שם (ק"מ.) תניא

ולקיים את טרפה לאפרוחים מה
אפרוחים נרמזים תמורת משלוח את

וארית בזה הסימן
לסייג בשילוח ובסמור כחז

מהלכות שמיטה (הל' ט, יא) דבאס
טרפה מייז בשילות וצאפערומים

טפוח הרי אלו כצנים מורוח
ופטור מלשלה דמשמע דאפרוחין

יה וצפורים (1) שקנו

לדכתיב קן קן מכל מקום פירוש מדכתיב קרא סתם כי יקרא קן
לשלח ואפרוחים או ציפים אורחיה דקרא הוא למינקט רצים צרוב

לכלים ובינים לאפרוחים: ומ"ש וְאֵל האפרוחים מפריחים.
האפרוחים צריכין לאמן ילדו מפריחין: ומ"ש ואינו מזומן.

ולפי זה נריך לגרום בספרים שלנו בצריחה מכאן אמרו יוני שובך

ומר שאינו חייב לשלח אם הבנים מוזרות דבנים דומיא דאפרוחים מה פרוחים בני הימא אף הבנים בני הימא מה הבנים צריכו לאמן אף

צוֹמָה [ד]:

סבירא ולא מדיוק דביחך וק"ל. (כתב מהר"ל בחשובה) (ש"ת מהר"ל החורשות
י' קנ"ב) שאסור ליתן מוזהר לעכ"ם אפילו לשר שיש לחוש שתיפוק חורבה.

מרינן דיוני שובך חייבים בשילוח היינו שלא הגבחה האם מעל הבנים לל משהטילה הביצים דכהאי גוונא לא קניא ליה חצירו עכ"ל וכן מפורש בגמרא.

ובצת על הביצים או על האפרוחים: [ב] **אֵלָא** ביצה אחת. כצ"ל. הגהות
שם אלא אפרוח אחד או ביצה אחת: [ד] **הָרִי** שהקדרות הנתנות בחומה

רצב א כתיב כי יקרא קן צפור לפניך וגו' שכל מי שימצא קן מעוף מהור. לאפוקי טמא כדנמקו:

המ"ש ורובצת על האמרוזים
או על הביצים שלה. לאפוקי אם

או ביצים הרבה וכו'. משנה שם
(קמ:) אין שם אלא אפרוח אחד או

(א) זמ"ש ואין הביצים מוזרות ולא האפרוחים מפריחין. א-ב כתיב (דברים כב ו ז) וגו' שלח תשלח את הז

מלשלת וילוף לה מקראי: הביצים א' שלה. בין א' אפרוחים הרבה (ג) בין א' רמ"ש ואינו מזומן אצל'ו.

ב' ו' כי יקרא פרט למזומן: [א] כגון יוני שובך ועד
מ"ש. כגון יוני שובך ועל"ה

פילו אין צו אלס ציטה אחת או אפרוח אחד נמי קן קרינן ליה וחי

יניהם ממי והאם רוצנה על האפרוחים או על הציצים לאקוסי אפרוח

קננו בעיר בטפחים וצבירות דהוי נמי אינו מזומן כיון שהם מדצבירי

לעכו"ס: (ה) ואפילו נשים ברי'. דמלות עשה שאין הזמן גרמא הוא:
צב (ח) קן מעוף שחור. לאפקוי עמא דכל מקום שנאמר כפור אינו

דריי

משני מהו התיאור כיון דפטורה מן הלימוד כו' ולעיל בסימן רפ"ו (פרישה

מלימוד לא היינו לומדין אלא לענין שתפטר היא קמ"ל. ועוד דהתם יומא פריך פשיטא אאשה ואשותפין ומשום שותפין נקט התם הלימוד

צב א. בדפוס; ואדי אל חני'ארא ושלוניקי וכן בכח"י פריס הגירסא "והאם מור וקציעה בכח"י: ג. בגמרא שם הגירסא (עפ"י הגהות הב"ח) "א

ומ"ש ואווזין ותרנגולין שקננו בפרדם. הכל הוא פירושו איפכא דלכא לומר אווזין ותרנגולין ציטיות שהיו שלו ומרדו ופרטו לפרדם וקננו שם דהשתא אין קנו בידך דאף על פי שהפרדם או השדה שלו כיון שאינו משחמר לא קניא ליה חצרו ולא מוזמן הוא ומיתורא דקרא נפקא ליה מדכתיב לפניך לחייב את שהיו שלו ומרדו וזרע הפרק כתב רש"י שקננו צפרדס שמרדו וילאו מן הבית ואין חצרות לבית ונעשו מדבריות ופרדם לאו מוזמן הוא שיכולים הם לזכור אכל את קננו צית פטור: קננו צית הבית. שלא מרדו עכ"ל מוצא ממך פירושו דאפילו אווזין ותרנגולין שמרדו אף על פי שחצרו לבית וקננו צעליה או צטיפחים חייב בשילוח דכיון דמרדו נעשו מדבריות ודין כיוני שזך ועליה דאף על פי שקננו צית חייב בשילוח והא דתנן (קמא:) דאם קננו צית פטור היינו דוקא כשלא מרדו: ומ"ש בכל מקום שימצאנו בין ברשות הרבים בין ברשות היחיד וכו'. הכי איתא התם (קלט:)

בטיפחין ובבירות ה' (י) ואווזין ותרנגולין שקננו בפרדם. בכל מקום שימצאנו בין ברשות הרבים בין ברשות היחיד (ח) אפילו ברשות ג בין באילן בין בארץ או בבורות שיחין ומערות (ט) ואפילו מצאו בים (י) או על ראשו של אדם. (יא) אסור ליקח האם מעל הבנים. אפילו הוא יא לצורך (יב) מצוה:

ומ"ש בכל מקום שימצאנו בין ברשות הרבים בין ברשות היחיד. צריכתא שם: ומ"ש אפילו ברשותו. כסוף חולין (קמא:): תנו רבנן יוני שזך ויוני עלייה חייבים בשילוח ומקשינן עלה ואם איתא לרבי יוסי צר חנינא דאמר חצרו של אדם קונה לו שלא מדעתו קרי כאן כי יקרא פרט למוזמן ואסיקנא השתא דאמר רב יהודה אמר רב אסור לזכות ציטיות שהאם רוצה עליהם שנאמר (שם כג ו) שלא תשלח את האם והדר והצנים תקח לך כל היכא דליהו. לא מצי זכי לא זכיאל ליה חצרו. וכתב הר"ן (מח. ד"ה יוני) ומיהו אי עריך אקן עד שהוגבה האם קניא ליה חצרו לציתים והיו מוזמן ופטור וכי קאמרין דיוני שזך חייבים בשילוח היינו כגון שלא הוגבה האם מעל הצנים כלל משהטילה הצנים דכתיב האזי גוונא לא קניא ליה חצרו עכ"ל חן וכן מפורש בגמרא (קמא: טז):

ג ומ"ש בין באילן בין בארץ בין בבורות שיחין ומערות. צריכתא שם (קלט:): ומ"ש ואפילו מצאו בים. שם בדרך דרבי יהודה אמר רב דאמר מלא קן צית חייב בשילוח שנאמר (ישעיה מג טו) כה אמר ה' הנותן צית דרך ופירש רש"י קן צית ששטף הים את האילן והיה קן צראשו: ומ"ש או בראשו ש' אדם. שם אמרי ליה פפונאי לרב מנחם מלא קן צראשו של אדם מהו אמר להו ואדמה על ראשו (ש"צ טו זב) ופירש רש"י ואדמה על ראשו אף על פי שהיתה צראשו לא אצדה את שמה שמע מינה אדם גופיה אדמה הוא מדלא אצדה שמה דלא קרייה עפר והשתא נמי על הארץ קרינן ציה. וכתב הרמב"ם (פי"ג ה"י) דהוא הדין אם מלא קן צראש שאר צעלי חיים חייב לשלח י: ומ"ש אסור ליקח האם מעל הבנים. קאי אכל הני דכתב לעיל: ומ"ש אפילו

שמרדו אף על פי שחצרו לבית וקננו צעליה או צטיפחים חייב בשילוח דכיון דמרדו נעשו מדבריות ודין כיוני שזך ועליה דאף על פי שקננו צית חייב בשילוח והא דתנן (קמא:) דאם קננו צית פטור היינו דוקא כשלא מרדו: ומ"ש בכל מקום שימצאנו בין ברשות הרבים בין ברשות היחיד וכו'. הכי איתא התם (קלט:)

אפילו ברשות הרבים בין ברשות היחיד וכו'. הכי איתא התם (קלט:)

ב ומ"ש ואפילו מצאו בים או על ראשו ש' אדם וכו'. שם בגמרא ח"ל הרמב"ם המולא קן על פני המים או על גבי צעלי חיים חייב לשלח לא נאמר אפרוחים או ציטיות ולא נאמר בכל עץ או על הארץ אלא שדיצר הכתוב צהווה עכ"ל סבירא ליה דלאו דוקא יס דהוא הדין לשאר מים ולא דוקא אדם דהוא הדין שאר צעלי חיים ומציא ראייה דכי היכי דלא נאמר אפרוחים או ציטיות אלא שדיצר הכתוב צהווה לפי שדיצר הכתוב צהווה והרב בספר כסף משנה כתב (סוף ה"י) דמה שכתב לא [נאמר] אפרוחים או ציטיות אינו יודע לו טעם עכ"ל ולפי מה שכתבתי נחבא טעמו צ"ד: ג ומ"ש אפילו הוא לצורך מצוה. משנה שם סוף הפרק לא יעול אדם על ציטיות אפילו לטוהר את המזורע ונגמרא (דף קמ"א.)

פרישה

(י) ואווזין ותרנגולין שקננו בפרדם. פירש רש"י שמרדו דהשתא אין קנו חן בידך: (ח) אפילו ברשותו. דכל היכא דליהו לא מצי זכי ליה לא זכיאל ליה חצרו ולא הו מוזמן: (ט) ואפילו מצאו בים וכו'. שנאמר כה אמר ה' הנותן צית דרך ופירש רש"י קן צית ששטף הים האילן והיה קן צראשו ש' אדם. שנאמר על ראשו ואדמה על ראשו פירש רש"י אף על פי שהיתה צראשו לא אצדה את שמה שמע מינה אדם גופיה אדמה הוא והשתא נמי על הארץ קרינן ציה והוא הדין על ראש שאר צעלי חיים. רמב"ם: (יא) אסור ליקח האם מעל הבנים. קאי אכל הפרטים דלעיל: (יב) לצורך מצוה. כגון לטוהר את המזורע:

הגהות והערות

קנינו בידך: [ז] צ"ע מדוע פסקא זו מצוטטת אחר הפסקא הקודמת ובטור היא לפנייה: [ח] ואם ספק הוא נראה דמשלח בלא ברכה, ואם לקחה אינו לוקח ושמה לא מפקינן ליה מיניה. הגהות מור וקציעה כתב: [ט] חתומות בב"מ (ט. ד"ה הואיל) והרא"ש שם (סי' כ כא) ביארו ש"י ההגבהה הוא קונה את האם שהוגבהה מכחו (וע"ע בית הלל על השו"ע כאן): [י] כתב ע"ז הגר"א בבורור (ס"ק ז) צ"ע מנ"ל: [יא] בכתב יד ובדפוס וארי אל חיגרא הגירסא "אפילו הוא צריז לה לטוהר מזורע". שהגיה על דברי רש"י "שנותנים כעין קדירות כצ"ל וכ"ה ברש"י שבריי"ף". (ברש"י שבריי"ף הגירסא "כמין פכים קטנים בחומה") וכ"ה ברש"י בביצה (כד. ד"ה בטיפחים) ו"ל "בטיפחים בבירות גרס כמין פכין נותנין בחומות הבירות והמגדלים לקוח שם עופות הבר": [ה] כ"ה בגמרא ובדפוסים ראשונים ובדפוס וילנא. בדפוסים עתיקים ובכתי" וברפוס דיהרנפורט וקניגסברג הגירסא "בבורות" והשו"ע (סעי' ב) גרס "ובבורות" והגר"א (בס"ק ד) הגיה "ובבירות": [ו] כ"ה בדפוס קניגסברג וכ"ה ברש"י שם. בדפוס ורפוס וילנא הגירסא "שאין

הוא לצורך מצוה. משנה שם (קמ"ג) לא יטול אדם אס על קאמר רבא שלח לעולם משמע אפילו ק' פעמים וריבוי משלח ללמד בני אפילו לטור בה אס המנורע:

ד' וב"ש אלא צריך לשלחה עד שתצא מתחת ידו ואח"כ יקח הבנים. [יב] שם (קמ"א): עד כמה משלח אחר רב יהודה עד כדי שחלל מתחת ידו:]

וב"ש ואם רוצה לחתוך כנפיה קודם שישלחנה וכו' אינו רשאי אלא ישלחנה מיד עם כנפיה וכו' ואם חתכן ישלחנה עד שיגדלו כנפיה וישלחנה. שם (קמ"א): ההוא דגזינהו לגדפה ידן ושלחנה ואחר כך חפסה נגדיה רב יהודה אמר ליה זיל רבי גדפה ושלחנה ומסקינן התם דהאי נגידה הו' מכת מדרות מדרבנן טו:]

וב"ש ולאחר שתצא מתחת ידו יקחנה אם ירצה. שם עד כמה משלח אחר רב יהודה כדי שחלל מתחת ידו ופירש רש"י שחלל מתחת ידו ואס יכול לחזור ולתפסה מותר

ואמרין תו התם ההוא דחלל לקמיה דרבא וכו' שלחנה ואהדר לה רבא פרסמקי ותפסה:

ה' ואם רוצה ליקח האם וישלחנה הבנים אינו רשאי. משנה שם (ע"א) אמר רבי אבי נטול את האם ומשלח את הבנים חייב לשלחנה שחלל את האם וגו' פירוש אמר רבינו נטול את האם וכו' והרי אין אינו נטול האם על הבנים לא אמר כלום לפי שחובה עליו לשלחנה את האם:

ש"ח ודורה אפילו כמה פעמים חייב לשלחה. משנה שם והייז טעמא בגמרא משום דשלחנה אפילו מאה פעמים משמע כלומר מפני שהוא מקור ונופל על המעט ועל ההרבה:

וב"ש אב"ש אם שלחה ונפל הבנים והחזירין לקן וחזרה האם עליהם פטור משלחה. משנה שם וטעמא משום דכיון דכבר זכה בהם מוזמן קרינן בהו:

ו' ואם נפל האם מעל הבנים ולא שלחה ישלחנה עדיין. משנה שם ובפרק שלישי דמכות (טו). הנוטל אס על הבנים רבי יהודה אומר לוקה ואינו משלח ותכמים אומרים משלח ואינו לוקה זה הכלל כל מצוה לא תעשה שיש בה קום עשה אין חייבין עליה והלכה כחכמים:

ב' אבל קן המוזמן לו כגון יוני הרדיסאות וכו'. ארישא קאי דקמני שכל מי שימנא קן מעוף טהור וכו' ואינו מוזמן אלא וכו' אסור ליקח האם וכו' אלא צריך לשלחה והשתא קאמר אכל קן המוזמן לו כגון יוני הרדיסאות וכו' ועוף טמא שרובן על ביצי עוף טהור וכו' וכן האם רובצת על ביצים שאינם שלה פטור:

וב"ש דיוני הרדיסאות פטור. משנה שם (קמ"א) ופירש רש"י יוני הרדיסאות שדרך ליגלל עם בני אדם צנחנים פטור (עכ"ל) דמוזמן נינהו:

וקראו קן על שם הורדוס שהתחיל להעמק בגידולן ליגלל עם בני אדם צנחנים (רש"י ב"ב דף כד. ד"ה הרדיסאות) דמוזמן נינהו:

פרישה

(יג) ואם רוצה ליקח האם וישלחנה הבנים אינו רשאי. לפי שחובה עליו לשלחנה האם שנאמר שלח משלח את האם: (יד) אפילו כמה פעמים חייבים לשלחה. (דוקא שחזרה קודם שלחנה הבנים אכל אס שלח וקח הבנים ואחר כך חזרה אין צריך לחזור ולשלחה וק"ל. עד כאן הגמיה) והייז טעמא בגמרא משום דשלחנה אפילו מאה פעמים משמע כלומר מפני שהוא מקור ונופל על המעט ועל ההרבה. ב"ש אכל מה שכתב שלח משלח כפל לשון צריך לדרשה אחריתי

בפרק אלו מציאות (ל"א): (טו) וחזרה [האם] עליהן פטור משלחה. משום דכיון דכבר זכה בהן מוזמן קרינן בהו. ב"ש: (טו) ישלחנה עדיין ופטור. פירוש ממלקות משום דהו' לאו הניחא לעשה אכל אס כבר שטמה חייב עליה כיון שאין צדו לקיים העשה: (יז) כגון יוני הרדיסאות. שדרך לגלל עם בני אדם צנחנים ועיין בטור אורח חיים סימן (שכ"ג) [שכ"ד] (כ"ה) מ"ש שם על זה:

הגהות והערות

[יב] הקמץ המקור בסוגריים אינו בדפוס ונוסף בדפוסים המצויים עפ"י ח"ה דפוס דיהרנפורט: [יג] והש"ך (בס"ק ט) לא עמד על דבריו אלו: [יד] כ"ה בדפוס ובדפוסים המצויים. ובגמרא שם "דגזינהו לגפה" וכו' במאירי: טו] ועיין במאירי שם שביאר מתי ומדוע לוקים מכות מדרות אלו:

וּמִ"שׁ וְאוֹזִיז וְתַרְגּוּלִין שֶׁקֵּנְנוּ בְּבֵית. הֵיטוּ בְּשֵׁלָה מִרְדּוֹ מַעֲוֹלֹס
 לְחִילוֹ מִרְדּוֹ דִּין כִּיּוֹי מִדְּנִירוֹת שֶׁקֵּנְנוּ בְּשׁוּכָךְ וְעַלִּיָּה דְחִיּוּיִן בְּשִׁלּוֹת
 כְּדִפְרִשְׁתִּי לְעִיל (פֶּסֶם א): וּמִ"שׁ וְעוֹף טָמֵא שְׂרׁוּבֵץ וְכוּ'. עַם
 מִדְּכָחִיז לְפִיטוֹר לְמַעוֹטֵי עוֹף טָמֵא. וְעוֹף טָהוֹר רוֹבֵץ עַל צִיֵּי עוֹף
 טָמֵא אִימַעוֹט מִדְּכָחִיז תַּקָּה לָךְ וְלֹא
 לְכַלְבֵּץ. וְצִיִּים מְזוֹרֹת אִימַעוֹט
 מִהִקְשָׁא לְאִפְרוּחִים וְאִפְרוּחִים
 מִפְּרִיחִים אִימַעוֹט מִהִקְשָׁא דְצִיִּים
 כְּדִפְרִשְׁתִּי לְעִיל (פֶּסֶי א): אִו
 שְׁהֵן טְרֵפָה. אִימַעוֹט מִתַּקָּה לָךְ וְלֹא
 לְכַלְבֵּץ כְּדִלְעִיל:

(זכ) וּמִ"שׁ דְּעוֹף טָמֵא רוֹבֵץ עַל בִּיצֵי עוֹף טָהוֹר וְעוֹף טָהוֹר
 רוֹבֵץ עַל בִּיצֵי עוֹף טָמֵא פְּטוֹר. גַּם זֶה מִשְׁנֵה שֶׁסּ וּמוֹכַח
 לֵה גִמְמָה (קִלְטִי): דְּעוֹף טָמֵא פְּטוֹר מִדְּכָחִיז כִּי יִקְרָא קֵן כְּפֹר וְלֹא
 אֲשַׁכְחֵן טָמֵא לְאִיקְרֵי כְּפֹר וּמַשּׁוּם הֵכִי עוֹף טָמֵא רוֹבֵץ עַל צִיֵּי עוֹף
 טָהוֹר פְּטוֹר דֹּאף עַל גַּב דְּמִינָא
 דְּצִיִּים צֵר שִׁלּוֹת הוּא קֵן כְּפֹר
 צִיִּינן שְׁחָהָה הָאֵם שְׁהִיא מִקְנָה
 כְּפֹר טָהוֹרָה וְטָהוֹר רוֹבֵץ עַל צִיֵּי
 עוֹף טָמֵא נִמִּי פְּטוֹר מִשּׁוּם דְּכָחִיז
 תַּקָּה לָךְ וְלֹא לְכַלְבֵּץ: וּמִ"שׁ

וְאוֹזִיז וְתַרְגּוּלִין שֶׁקֵּנְנוּ בְּבֵית: ז וְעוֹף טָמֵא
 (יח) שְׂרׁוּבֵץ עַל בִּיצֵי עוֹף טָהוֹר. וְעוֹף טָהוֹר
 שְׂרׁוּבֵץ עַל בִּיצֵי עוֹף טָמֵא. אִו שְׁהִיבִיצִים מְזוֹרֹת.
 אִו הָאִפְרוּחִין מִפְּרִיחֵין. אִו שְׁהֵן טְרֵפָה. (יט) אִו
 שְׁהִזְכֵּר רוֹבֵץ עַל הַבִּיצִים. פְּטוֹר מִלְּשִׁלַּח

ה' וכו' או שהזכר רובץ וכו'. שם נמשנה קורא וזכר רבי אליעזר מחייב וחכמים פוטרין ופירש רש"י קורא עוף טהור הוא ודרכו לרבוץ על ציצים אחרים. ובגמרא אמר רבי אלעזר מחלוקתם ובקורא וזכר אבל בקורא נקצה דברי הכל חייב ואמר רבי אלעזר מחלוקתם בקורא וזכר אבל בזכר דעלמא דברי הכל פטור תניא נמי הכי וזכר דעלמא פטור קורא וזכר רבי אליעזר מחייב וחכמים פוטרין

והוא איתא היום צדי רבי יונה על צדי חסיל אי נמי חסיל על צדי יונה מהו ופירש רש"י חסיל עוף טהור הוא ודומה ליונה אמר חסיל חס' שמע עוף טמא רובץ על צדי עוף טהור וטהור רובץ על צדי עוף טמא פטור משילוח הא טהור וטהור חייב דילמא בקורא והרי"ף הביא לישנא בתרא דרבי (אליעזר) [אלעזר] ודמיא נמי הכי והשמיט לישנא קמא גם השמיט צעיא דרבי יורא ונראה מדעתו דמפרש לישנא בתרא חולק אלישנא קמא וסבירא ליה דלא נקט קורא וזכר פלוגתא דרבי אליעזר וחכמים אלא להודיע דבקורא וזכר הוא דמחייב רבי אליעזר אכל בזכר דעלמא פטור אכל לרבנן דפטרי בקורא וזכר הוא הדין בקורא נקבה נמי פטרי וכיון דמיא כוונתה ללישנא בתרא הכי הלכא ולפיכך השמיט צעיא דרבי יורא דכיון דקיימא לן בחכמים ואפילו בקורא נקבה פטור משילוח כל שכן ביונה ותסיל ורבי יורא א קמיעעיא ליה אלא אליצא דרבי אליעזר וללישנא בתרא כיון דמחייב אפילו בקורא וזכר שמא כל שכן דמחייב ביונה ותסיל בנקבה או דילמא ויזקא בקורא הוא דמחייב אפילו בזכר אכל ביונה ותסיל פטור אפילו בנקבה אי נמי רבי יורא קמיעעיא ליה ללישנא קמא ואליצא דחכמים מודו בקורא נקבה מי מודו נמי ביונה ותסיל או לא וכיון דמיא וזוהי ללישנא בתרא דלחכמים אפילו בקורא נקבה פטור כל שכן ביונה ותסיל ולכן השמיט והרי"ף הק צעיא דרבי יורא: **אב"ד** **ר"א** השג עליו ומפרש דלישני לא פליגי ותרחי לישני הלכא נינהו בזכר דעלמא דצרי הכל פטור ובקורא נקבה דצרי הכל חייב כי ליגי בקורא וזכר והלכה בחכמים דפטרי והשמיט הרא"ש צעיא דרבי יורא משום דסבירא ליה דכיון דמי קורא וזכר להודיע דלחכמים מי מיהא בקורא נקבה חייב בשילוח מכלל דביונה ותסיל פטור לחכמים אפילו בנקבה דאי ביונה ותסיל נמי חייב הוה ליה לאשמועינן שומא אלא ודאי דלא מחייב חכמים אלא בקורא נקבה וצעיא דרבי יורא אינה אלא לרבי אליעזר דמחייב בקורא וזכר שמא מודה ביונה ותסיל בנקבה או דילמא אף לרבי אליעזר פטור אפילו בנקבה ביונה ותסיל דלא מחייב רבי אליעזר אלא בקורא ואפילו הוא וזכר וכיון הלכה בחכמים נקטינן דביונה ותסיל פטור אפילו בנקבה אלא דקשיא טיבא לפירוש הרא"ש דלישני לא פליגי מאי קאמר מלמדא אלישנא דהא הוה נמי הכי דלא שייך טרא נמי הכי אלא היכא דפליגי ישיב וקאמר מלמדא דהא נמי הכי כהא לישנא ולא כהדין לישנא מן קשה מאי נפקותא איכא במאי דמיא נמי הכי ללישנא בתרא

פרישה

(וְעוֹף מִמָּא שְׂרׁוּבִין וְכוּ'). דְּמַיִן קֵן לְמִיד דְּעֵינן שְׂמַחָּהּ הָאֵס שְׂחִיָּה מִקְנֵה נֶסֶד וְעוֹף מִמָּא לֹא מִיִּקְרִי נֶסֶד. עַד כֵּן הִתְגַּיָּה: (יֵת) שְׂרׁוּבִין עַל בִּיצֵי עוֹף מִמָּא וְכוּ' אוֹ שְׂחִיָּה מִקְנֵה נֶסֶד. דְּמַיִן מִקְנֵה נֶסֶד לֹא לְכַלְכֵּי: (יֵט) אוֹ שְׂחִיָּה מִקְנֵה נֶסֶד. דְּהָאֵס מִיִּתְגַּיָּה וְלֹא הָאֵס:

הגזרות והערות

טו) ובתורת חיים (חולין קמ: ד"ה יונה) כתב "מדלא קמיבעי ליה ביונה על ביצי יונה אחרת משמע דבחדא מינא לא קמיבעיא ליה דחייב לשלח" והוכיח כן מהרמב"ם וסיים "ומ"ש הטור וכן אם האם רובצת על ביצים שאינן שלה פטור צ"ל דאיידי שרובצת על ביצים של מין אחר";

הלא הלכה כחכמים דפטור אפילו בקורא זכר כל שכן בזכר דעלמא דברי הכל פטור קורא זכר רבי אליעזר מחייב וחכמים פוטרים ומשמע ללא פטור רבנן אלא זכר בין דקורא בין דשאר מינים אצל נקבה בין דקורא בין דשאר מינים לכל חייב בשילוח ומשמע דפטר ליה ז"ל דהיינו דאיכא בין חרי לישני דרבי אלעזר דללישנא קמא לא מחייב רבנן אלא בקורא נקבה אצל שאר מינים אפילו נקבות פטור וללישנא בתרא לא מפלגי רבנן בין קורא לשאר מינים דבין צוה ובין צוה צוהריס פטור ובנקבות חייב ופסק ללישנא בתרא משום דמניא כוונתה והשתא איכא נפקותא לפסק הלכה במימרא דרבי אלעזר בתרייתא

ואפשר לפרש ע"פ זה דנעשה דרבי זירא הוא אי מפרשין מתניתין כלישנא קמא דרבי אלעזר או כלישנא בתרא ומאן דנעשה למיפשט מתניתין לחייב סבר כלישנא בתרא דלא מפליג בין קורא לשאר מינים ומאן דדחי דילמא בקורא סבר כלישנא קמא דמפליג ביניהו וצרייתא לא הוה שמייע להו ואין דשמייע לן נקטינן כוונתה וכלישנא בתרא: ובידו להרמז"ס אי אפשר לומר כן דאם כן הוה ליה למיפסק דמילקא נמי לקי כיון דלא אבעיא להו אלא משום דלא שמייע להו צרייתא אף דשמייע לן איה לן למינקט כוונתה לגמרי אפילו לחייב מלקות וז"ל דהרמז"ס ספוקי מספקא ליה אי טעמא דנעשה דרבי זירא משום דצרייתא לא שמייע ליה ואי הוה שמייע ליה לא הוה מיבעיא ליה או אי אפילו אי שמייע ליה צרייתא אכתי מיבעיא ליה אי ננקבות נמי פטור משילוח לרבנן והא דנקט זכר משום דנקורא מחייב רבי אלעזר אפילו בזכר וכיון דאפשר למימר הכי מדי ספיקא מיהא לא נפיק לפטור ממלקות: ואכתתי איכא למידק דהוה ליה לחייב בקורא נקבה מלקות דהא למאי דנעשה למיפשט על כל המינים הוא חייב וקורא בכלל ולמאי דדחי בקורא מיהא חייב יז ויש לומר דאפשר לפרש דדילמא בקורא לאו בקורא אליבא דחכמים קאמר וכדפירש רש"י אלא בקורא אליבא דרבי אלעזר קאמר אצל לחכמים חיבני כל המינים אפילו בקורא יח: ודבר"ן כתב (מח. ד"ה ר' אליעזר) להכי נקט זכר משום דקורא נקבה אפילו רבנן מודו כיון שדרכה לרבנן על צ"ס אחרים ומיהו צעוף אחר טהור צעיא ולא איפשטא בגמרא עד כאן. ויש לחמוה עליו איך לא דקדק בדברי הרב אלפס מה שדקדק צו הרמז"ס ולא כתב טעם למה השמיט צעיא דרבי זירא: ורבינו כתב על דברי הרמב"ם והכי מסתברא. משום דאפילו דאם תמצא לומר דלא פליגי לישני דרבי אלעזר אהדדי ופשיטא ליה דנשאר מינים דלאו קורא אף ננקבות פטור לרבנן וכדכתב הרמז"ס כיון דרבי זירא איבעיא ליה ולא איפשטא נקטינן לתומרא והרמז"ס סבר דלא שנקיין פשיטותא דרבי אלעזר משום ספיקא דרבי זירא:

ואם מפלית וכנפי נוצה [א] מעוף אחר וכו'. שם (קמ): צעי רבי זירא בן מטלית מהו שחולו צ"ס מוזרות מהו שני סדרי צ"ס זה על גבי זה מהו כב זכר על גבי צ"ס ונקבה על גבי זכר מהו חיקו. ופירש רש"י מטלית. פרוסה על פרישה

פרישה

(כ) אפילו הוא קורא זכר. פירוש קורא עוף טהור הוא ודרכו לרנן על צ"ס אחרים לכן ננקבה חסוד אמו (אפילו אין המינים שלה חייב לשלם. עד כאן המניה) כיון שדרכו צק. (כא) ואם מפלית "או כנפי יונה" כאן כ"ל: מפסיק בינה לזמן. אם תמני לומר חולצין שני סדרי צ"ס והוא מתכוין ליטול התחטוים מי הוה האמצעים חליפה ולא קרינן צ"ס רוצת עליה או לא. רש"י:

חדושי הגהות

רצב [א] מפלית או כנפי נוצה כ"ל:

הגהות והערות

שם. ובגמרא בעי ר' ירמיה, והבעיה שמיר בסמוך היא בשם ר' זירא: כאן בבור שברפוד פרישה הגירסא "ואם מטלית (או) נוצה" וע"ז הוסיף הפרישה שיש לומר "או כנפי יונה". ובדפוס קניסבורג הגירסא בפרישה "או כנפי (יונה) [נוצה]": [כ] כתב הש"ך (בס"ק יד) בשם העט"ז "דנתכוין ליטול התחטוים לבד והיינו כפרשי" אבל בחדושי הרשב"א כתוב שהעלוינים ביצי עוף טמא רא"ע בביצים מזומנים" וכו'. ועיי"ש שהסיק כרש"י וצ"ח שכן משמע מדברי הטור והרמב"ם:

יז עיין בבאור הגר"א (ס"ק יב) שביאר את שיטת הר"ף והרמב"ם וגם יישב קושיה זו: יח זה תמוה דהא להריא איתא שם דבקורא נקיבה דכ"ע לא פליגי דחייב וראיתי שתמה בן כספר מחנה אפרים בהגהותיו. גליון רעק"א. ועיין עוד בבאור הגר"א (ס"ק יג): יט כ"ה ברוב הדפוסים. בטור שברפוד"ר ב"י וביח וברפוד"ר פייבי די שאקו ודיהרפורט הגירסא "ואם מטלית וכנפי יונה" בטור שברפוד"ר פרישה הגירסא "ואם מטלית (או) נוצה" וכו': כן וכ"ה גם בכס"מ

אחר לאו דוקא דהוא הדין בנוהג תלושה דאם הרוצת נמי קמיבעיא ליה אלא נקט עוף אחר לאורויי דבתלושה קמיבעיא ליה אבל באינה תלושה פשיטא דליכא חליפה בכנפי נוהג של אם הרוצת אם תמצי לומר כנפי נוהג נמי הוי חליפה בציצים מורות מהו מי ימלא בציצים

בציצים לא הוי חליפה או דילמא כיון דבציצים מורות פטור משילוח הוי חליפה אם תמצי לומר בציצים מורות חולצין שני קדרי בציצים בני קיימא זה על גבי זה ונתכוין לטול התחמונים מי הוו אמנעיים חליפה ופטור מלשלח או לא אם תמצי לומר כי קדרי בציצים נמי חולצין כיון דלא נתכוין לטול האמנעיים אכתי

מבעיא לן בזכר על גבי בציצים ונקבה על גבי זכר מהו דילמא כיון דנתכוין לטול כל הביצים חייב בשילוח דרבינא זכר דרגילות הוא להסתלק מעצמו מעל הביצים לא הוי חליפה: והבית יוסף הביא לשון הרמב"ם דכתב מטלים וכנפים צנצא חלד והשאר כתב צנצא אחרונה וכתב דאינו יודע למה חילקן לשתי צמות גם שניה הלשון בזה מצאנו ואפשר ליישב דהרמב"ם דקדק בלשון רבי ירמיה דקאמר

מטלים מהו שחנן כנפים מהו שיחולו ואחר כך קאמר צמח בציצים מורות מהו כי קדרי בציצים מהו וכו' ולא קאמר צמח מהו שיחולו אלא משמע דבמטלים וכנפים פשיטא ליה דיכול ליקח האם מעליהם לכתלה שהרי בשעה שלוקח האם אין שם אלא מטלים וכנפים ולא עבר על לא תקח אלא קמיבעיא ליה אם לאחר שלקח האם וחזר ולקח הצנים שחמח המטלים והכנפים אם נאמר דפטור שוב גם כן מעשה דשלח תשלח ואף על פי שלקח גם הצנים ושניהם הם לפניו האם והצנים אפילו הכי פטור משילוח משום דהוי לה חליפה מעיקרא בשעה שלקח האם או דילמא השתא שלקח גם הצנים חל עליו עשה דשלח תשלח כיון דשניהם לפניו בלא חליפה אבל בציצים מורות וכל אינן מיבעיא ליה בצוליה מי ימלא דעבר גם על לא תקח ועל שלח תשלח או לא ולכן שניה הלשון דכתלה כתב הכי זה משלח ואם לא שלח אינו לוקה ואחר כך כתב הכי זה לא יקח ואם לקח ישלח ואם לא שלח אינו לוקה כי נראה לי ליישב דברי הרמב"ם ולפע"ד הוא דבר ברור:

ו כתב הרמב"ם שחט קצת סימניה וכו'. שם בגמרא כפי נמי רב

הושעיה הושיט ידו לקח ושחט מיעוט סימניה מהו מי אמרין כיון דאילו שביק להו מיטרפי צעין לך ולא לכלבך או דלמא כיון

דכידו למיגמר שחיטה תקח לך קרינן ביה ומייב בשילוח חיקו והדבר זהו תקח לך ולא לכלבך וכפירוש רש"י אלא לנזקת רבינו דברי הרמב"ם שכתב שחט קצת סימניה משמע דבשחט מיעוט סימנים של אם קאמר ומימה היאך לא הקשה עליו רבינו למה לא כתב הדין המפורש בגמרא בשחט מיעוט סימנים של אפרוחים לכן נראה לע"ד דאין חילוק בין דכתוב ברמב"ם סימניה כנוסחת רבינו ובין כתוב סימנים כנוסחת דין ברמב"ם יש לפרש דבריו אלא ואאפרוחים וסבירא ליה להרמב"ם דאף על גב דקמיבעיא ליה לרב הושעיה בשחט מיעוט סימנים של אפרוחים הוא הדין דקמיבעיא ליה נמי בשחט מיעוט סימנים של האם אלא דנקט חלד והוא הדין לאידך ולגבי אם איפכא קמיבעיא ליה מי אמרין כיון דאילו שביק לה מיטרפא חייב בשילוח דהלא בלא טרפה חייב בשילוח או דלמא כיון דכידו למיגמר שחיטה חשיב כאילו כבר נשחטה לגמרי ואינה חיה ופטור משילוח ולפיכך כתב הרמב"ם צמח שחט מקצת סימנים בחור הקן וכו' דמשמע בין בשחט מקצת סימנים של אפרוחים בין בשחט מקצת סימנים של האם לעולם חייב לשלח ואם לא שלח אינו לוקה דכתרווייהו קמיבעיא ליה ולא איפשיטא ואוליין לחומרא וכך הדין רבינו מדברי הרמב"ם והביא דבריו צמחם ולא הקשה עליו דמסתבר טעמיה והכי נקטינן ודלא כמו שהבינו הר"ן וזה יוסף מדברי הרמב"ם עיין צ"י:

ה היתרה מעופפת על הקן וכו'. משנה שם ומפרש בגמרא מדלא כתיב יושבת משמע אפילו מעופפת ומיהו כיון דכתיב רוצת

פרישה

(כג) שחט קצת סימניה. כלל וקאי אאפרוחים: (כד) ואם שחט אינו לוקה. דאיעבא הוא בגמרא מי אמרין כיון דאילו שביק להו מיטרפי קרינן ביה לך ולא לכלבך או דלמא כיון דכידו למיגמר שחיטה תקח לך קרינן ביה ומייב בשילוח ולא איפשיטא ולכן לכתלה נקט לשלחה ואם לא שלחה אינו לוקה: (כד) אם כנפיה נוגעין בקן וכו'. מדכתיב רוצת ולא כתיב יושבת אלא מכל מקום צעין שיעב נקט מדכתיב רוצת:

הגהות והערות

(כג) כ"ה ברוב הדפוסים. בכתיב יד ובדפוס ואדי אל ח'ג'ארא ובדפוסים המצויים הגירסא "או שיש שני סדרי ביצים" וכו': כדן מייירי שהאם שיושבת למעלה היא האם של הביצים. יש חולק פ"ד ס"ה: כהן כ"ה גם בכס"מ שם ועיין בלח"מ שהאר"ך בבאור השאלה, ויישבה: כון והגר"א בבאורו (ס"ק טו) הוסיף "ול"ג שגירסתו בגמרא היתה כן": כון כתב

ש"ע וכו'. משנה בפרק שילוח הקן (ס"ט) וילף לה בגמרא מדלא כתיב יושבת משמע אפילו מעופפת ומיהו כיון דכתיב רוצח צעין שיהו כנפיה נוגעת בקן: וכו' ש"ע פי' שנוגעת מן הצד. שם בגמרא רמי אמתניתין מדתניא היתה מעופפת אפילו כנפיה נוגעת בקן פטור מלשלא ומשי' אמר רבי ירמיה כי קמתי (מתניתין) [מתניתא] צנוג מן הצד: וכו' ש"ע רבינו בשם הרמב"ם שחייב אם נוגעת מן הצד. לא

נמלא כן בדברי הרמב"ם אדרבא כחצ' נוגעת מן הצד פטור שהרי כתב (ה"ה ט"ז) ו"ל היתה מעופפת אם כנפיה נוגעת בקן חייב לשלח ואם לאו פטור מלשלא. היתה יושבת בין האפרוחים או בין הצידים ואינה נוגעת בקן פטור מלשלא וכן אם היתה צד הקן וכנפיה נוגעת בקן מלדו פטור מלשלא ע"כ. ואפשר שרבינו מדייק מדגבי היתה צד הקן כתב דלפילו נוגעת בקן צדו פטור וגבי היתה מעופפת לא הזכיר דין נוגעת מן הצד אלא כחצ' וכתב שם כנפיה נוגעת בקן חייב משמע דכלל גוונא שיהיו נוגעות אפילו מן הצד חייב כט' אכל מכל מקום יש לתמוה עליו למה הביא דברי הרמב"ם כפי מה שהבין זו ולא הקשה עליו:

יג. וכו' ש"ע רבינו היתה יושבת בין הביצים וכו' היתה יושבת ע"י שני ענפי א"י וכו'. שם אמר רב היתה יושבת בין שני רובדי אילן רואים כל שחשמוט נופלת עליהם חייב ואם לאו פטור מיחייב היתה יושבת ביניהם פטור מלשלא על גביהן חייב לשלח היתה מעופפת אפילו כנפיה נוגעת בקן פטור מלשלא מאי לאו על גביהן דומיא דביניהן מה ביניהן דנגעה בהו אף על גביהן דנגעה בהו אכל רובדי אילן פטור לא על גביהן דומיא דביניהן מה ביניהן דלא נגעה עליהו אף על גביהן דלא נגעה עליהו הכי נמי מתקשרא דאי סלקא דעתך רובדי אילן פטור אדמי היתה מעופפת וכו' ליתני רובדי אילן וכל שכן מעופפת מעופפת אינעריכא ליה דלפילו כנפיה נוגעת בקן פטור מלשלא והא' וכן חזון שנוגעת בקן חייב לשלח אמר רבי ירמיה כי קמתי מתניתא צנוג מן הצד. ופירש"י היתה יושבת בין שני רובדי אילן. והצידים תחתיה אכל הענפים סומכים ומגביהם אותה באויר: כל שאליו ידחו זה מזה חשמוט האם ותפול עליהם חייב ואם נופלת לצדדין פטור: מה ביניהן אפילו נגעה בהן. אשמועינן דפטור דעל צעין: ומתניתין ליכא לאותובי לרז דנעי נוגעים משום דמתניתין במעופפת הא' בין שני רובדי אילן רוצח קרינן זה עד כאן:

יב. ומשמע שהדיא דיושבת ביניהם אפילו נוגעת בהן מן הצד פטור וכן כתב הרא"ש (ס"ד ד) וכן כתב הר"ן (מת. ד"ה היתה) וכתב ולפיכך לא נכתבו לי דברי הרמב"ם שכתב (ה"ט) היתה יושבת בין האפרוחים או בין הצידים ואינה נוגעת בקן פטור מלשלא וכן אם היתה צד הקן וכנפיה נוגעת בקן מלדו פטור מלשלא ולא ידעתי נגיעה לנגיעה אכל לצקוף כשכתב היתה יושבת בין האפרוחים או בין הצידים צד הקן וכו' כלומר וכן כשאינה יושבת אלא היתה צד הקן דהיינו במעופפת ביניהן וכנפיה נוגעת בקן מלדו כיון דאינה יושבת ביניהן פטור מלשלא זו היא דעת הרמב"ם דלא קאמר בגמרא דצנוג מן הצד פטור אלא במעופפת ביניהן אכל במעופפת על גביהן וכנפיה נוגעת בקן אין לחלק שם בין נוגע על גביהן לנוגע מן הצד משום דמעופפת על גביהן כל נגיעות כנפיה בקן הוה ליה נוגע בקן ממש ולא קרינן לה נגיעה מן הצד אלא במעופפת ביניהן דגם רבינו הדין כך מדציו ולכן לא השיג עליו והאמת הוא דקרוז לפרש כך יותר מפירוש רש"י וזה נסתלקה השגת הר"ן על הרמב"ם כמו שהביא בית יוסף לפי שלא עלה על דעת הר"ן שהרמב"ם מפרש פירוש אחר בסוגיא זו אכל למאי דפירשתי ניחא ולא קשיא מידי:

ט. היתה יושבת בין הביצים או בין האפרוחים אפילו נוגעת בהן פטור. כן כתב הרא"ש בלשון הנדפסת חנו רבנן היתה

פרישה

(כה) והרמב"ם כתב שחייב אם נוגעת מן הצד. עיין צמח יוסף שחמה זה על רבינו:

הגהות והערות

ט' כתב הכס"מ שם "וספר מוטעה נזמק לו בדברי רבינו שהרי בגמרא רמי אמתניתין וכו' ומשי' וכו' צנוג מן הצד ובפרוש כתב רבינו לקמן בסמוך שאם היתה בצד הקן וכנפיה נוגעת בהן מצדו פטור מלשלא". ועיין בט"ז (ס"ק יב) שיישכ קושיות אלו: ל' כ"ה ברוב הדפוסים. בטור שבדפוס ר"ח ופרישה ובדפוס שלוניקי ובחלק מכתבי היד הגירסא "אם נוגעת" וקאי אכנפיה. ובדפוס ואדי אל חיגרא הגירסא "אם נוגעות":

יושבת צניחה אפילו נוגעת בקן לא פטור מלשלה ואע"ג דצנחא תמי צנחא היתה יושבת צניחה פטור מלשלה על גביהן חייב לשלה סבירא ליה להרא"ש כיון דפירש רש"י דמנופפת על גביהן אינו חייב לשלה כנפיה נוגעת מצדיהן ולא על גביהן אם כן אף צנחא צניחה פטור מלשלה אפילו נוגעת בקן כיון דנגיעה זו אינה אלא מן הצד ואף על גב דצנחא קאמרינן דלרצ דצנחא צין שני רובדי אילן דחייב לשלה אפילו אינה נוגעת כלל על גביהן דומיא דצניחה מה צניחה ללא נגעה עליהו אף על גביהן ללא נגעה עליהו להרא"ש הו"פ פירשו דכנפיה איתן מחפשות לנגוע על גבי קן ממש הילכך פטור מלשלה אפילו נוגעת מצדיהן והיינו דקאמר לישנא דנוגעת עליהו דמשמע דמירי בללא נגעה על גבי קן ממש אבל ודאי כל נגיעה מן הצד לאו נגיעה היא ופטור לפירוש רש"י צין מעופפת על גבי הקן צין יושבת צניחה כיון שאין כנפיה נוגעת אלא מן הצד פטור מלשלה ולא הציא רמב"ם דעת הרמב"ם שכתב דחייב לשלה צנחא צניחה ונוגע מן הצד פטור מלשלה על גביהן חייב לשלה דמנופפת על גביהן אינו חייב לשלה ומה דפירש רש"י דמנופפת על גביהן אינו חייב לשלה דאפילו נוגעת צין אמרינן צנחא דפטור ומה שכתב פטור דנוגעת מצדו גבי היתה צד הקן לא ידעתי מהו דהא אמנופפת הוא דאיתמר ולא גבי היתה צד הקן ולמה השמיטה ז"ל ולא כתבה גבי מעופפת וכתבה גבי היתה צד הקן זהו מה שהוקשה להר"ן ז"ל על דברי הרמב"ם ז"ל:

רצג חדש (א) בתיב ולחם וקלי וברמל לא תאכלו וגו' שאסור לאכול

מתבואות חמשת המינים. צ"ש מסכת חלה (פ"א מ"א) וצמנחות פרק רבי ישמעאל (ע) חנן חמשה דברים

חייבים צחלה החיטים והשעורים והכוסמין ושכולת שועל והשיפון הרי אלו חייבים צחלה ומאטרפים זה עם זה ואסורין במדש מלפני הפסח ומלקאור מלפני העומר א' ואם השרישו קודם לעומר העומר מתירן ואם לאו אסורים עד שיצא העומר הצא:

ב וזמ"ש ואיסור זה נוהג בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית. צפרק לולב הגזול (סוכה מא) וצמנחות פרק רבי ישמעאל (סא) ויתבאר צמנח: וזמ"ש בין בארץ בין בחוצה לארץ. צקוף פרק קמא דקידושין (לו) צמנחין פלוגתא דרבי אלעזר ב' ורבנן וכתבו הר"ף (טו) והרא"ש (ס"ט) וקיימא לן כרבי אלעזר דאמר החדש אסור צין בארץ צין בחוצה לארץ דסתם לן מנא כוונתה דחנן צקוף מסכת (חלה) [ערלה] (פ"ג מ"ט) החדש אסור מן החורה כל מקום וכן פסק הרמב"ם צפרק י' מהלכות מאכלות אסורות (ה"ב): וזמ"ש בין בשל ישראל בין בשל עכו"ם. כך כתבו המוספות (שם סוד"ה כל) והמרדכי (ס"י מקא) צקוף פרק קמא דקידושין וכתבו דהכי משמע צירושלמי (ערלה פ"ג ה"ו) וכן כתב

פטור: יג היתה יושבת על שני ענפי אילן והקן תחתיה (ס) רואין כל שאילו תשמיט (ס) ונופלת עליהם חייב ואם לאו פטור:

הלכות חדש

סימן רצג

פרטי דמזי דינים המבוארים בזה הסימן

איסור חדש וכל דיניו ושנוהג בכל מקום ובכל זמן ואפילו בשל גוי:

א-ב בתיב (ויקרא כג יד) ולחם וקלי וברמל לא תאכלו עד עצם היום הזה. שאסור לאכול מתבואות חמש המינים עד שיקרב העומר שהוא בששה עשר בניסן. ואיסור זה נוהג בין בזמן הבית בין שלא בזמן הבית. בין בארץ בין בחוצה לארץ. בין בשל ישראל [א] בין בשל גוי.

ונוגע מן הצד משום דסבירא ליה דממילא הכי משמע דכיון דלפירוש רש"י והרא"ש צמנופפת על גבי הקן ונוגעת מן הצד פטור מלשלה והוא הדין צניחה צניחה ונוגעת מן הצד נמי פטור מלשלה אם כן להרמב"ם דמנופפת על גבי הקן חייב לשלה אפילו נוגעת מן הצד הוא הדין נמי צניחה צניחה ונוגעת צין מן הצד נמי חייב לשלה לפיכך לא היה צריך לרבינו לצאר זה צפירוש:

י היתה יושבת על שני ענפי אילן וכו'. מימרא דרב שם היתה יושבת צין שני רובדי אילן רואים כל שאם תשמיט נופלת עליהן חייב לשלה ואם לאו פטור ופירש רש"י היתה יושבת צין שני רובדי אילן והצניח תחתיה אבל הענפים קומצין ומגביהות אותה באור כל שאילו ידחו זה מזה תשמיט האם ותפול עליהן חייב ואם נופלת לצדין פטור עכ"ל:

[illegible][illegible]

מ
ב
ד
צ
א
מ

גליון סדרש"א
ס' ר"נ סעף א' שלוח
הקן. ובשכר מצוה זו אדם
יבנה לבנים סדרש וב' כס'
היך דרש ואת הבנים
הר"ל לנשך :

רצב א אלא בעוף טהור , דכחיב כי יקרא קן לצור וגו' ושם טהור חקרי לצור ולא טמא אבל אם טרפה חיובי דמכל מקום לצור מקרי: **ב** קן המזומן . דכחיב כי יקרא וגו' פס' למזומן: **ג** שקננו בפרדס , שאינו משתמר דכיון שמכרו אין קנינו ידך אבל אם משתמר פטור קן משמם מפריסו וכן בחב דרבי ירוחם נחבי ט"ז לוח ד"ג וטעמא דהוי כמו ביתו: **ד** והוא שלא הוגבהה האם כו' , דכשחל ליכא לגמרי שזכחה לו חליצו וסיו ליה מוזמן דכיון דאסור לזכות בביתים כל זמן שחלס רובנה עליהם אם קן נחיו לא קנה ליה דכיון דאסור לא מלי ופי לאו ליה חליצו: **ה** הא חוגבהה האם כו' , דרש"ש דמייירי שזכחה עד כדי שחלס מחתה ידו כדלקמן סעיף ד' דאם לא קן כיון דאסור לא מלי ופי כס' כיון דלא יקנה מחתה ידו ולא כיון דלא יקנה מחתה ידו נמי לא

(א) תוגברה האם מעל ר מעליהם אם המקומות ג יובבל מקום שימצאו בים או בבראשו של בין (ו) ברשות היחיד כמ"ר לרשלה האם ע רוצה לחתוך כנפיה קודם [א] אלא ישלחנה מיר עם ב אם ירצה (י) י ו ה אם רוצה ליקח את האם ש שלחה והוא בו' ול עלה פנים וחזרה קודם משל: הכנים חייב לחזור ולגל הכנים קריין היה וכן משמע בשם פרק חלו מזילוח (דף ל"ט ע')

חידושי רע"ק
 ע"י ה"ג ס"ח) שלוחת הקן. ב' ח"י' (ע"י ס"ח) הנחת דבקה קן צפור מחייב להוריק
 ה' ושלוחת האם ואף רשאי ליקר לדרס (וכן הוא) ח"ג ס"י ס"ח) (סס) אפי' אם
 חס
 'רש"י שם: [מ] אלא ושלחתה כי ולאחר כ'. כפי' השע' שברש"י, וד"ק ורסב"ס

[illegible]

רצב כמה דיינים משלוח הקן. וכו' י"ג סעיפים.

א (א) * שלוח הקן אינו נהג א (א) אלא (א) (ב) כעוף (ב) טרודר אפילו אם האם טרפה ואפילו אין שם אלא (ב) אפרוח אחר או ביצה אחת חייב לשלח:

ב (ג) בן (ב) המוכן אצלו כגון יונים שדרך
ליגורל עם בני ארם בבתיים ואוויים ותרנגולים
שקנו בבית פמוד (ג) אבל יוני שוכך ועלייה
צפרים שקנו (ד) במפחים (פרוס לז' חס המנין כנחלים
על ס' מרים יקנו) (ה) ובבורות (ו) ואוויים ותרנגולים
(ז) ג שקנו (ח) בפרס חייב ד' (י) יורא שלא
(י) והגבה האם מעל הביצים כלל משהמלים
מעליים אם המקומות הללו שכן וכתה לו חז
ובכל מקום שימצאו בין כאלו בין בראש או
ימים או בראשו של אדם (י) או בראש ש
בין (ו) ברשות היחיד תיב לשלח:

י"ז צריך לשלח האם ער שחצא מתחת ידו [ת]
רוצה לחרוך כנפיה קורם שישלחנה כדי שלא ת
א לא ישלחנה מיר עם כנפיה כדי שחובל לפרוח ת
אם ירצה [י] י ואם תחבן ישנהנה עד שיג
אם רוצה ליקח האם ולשלח הבנים אינ רשאי

ט: שלחה והזרה בו. משמע חילול שלחה כדון דהיינו
ששלח הבנים חייב לחזור ולשלחה כדון שלח ועל הבנים ש
פרק חלו מילואם (דף ל"א ע"א) דהוי דומיא דהשב חשי

הנה בדברך קו צדור מחייב להודק
ח"צ פ' ט"א : (פס) אפ"י אס
האס
כפ' השני טכרש"י, ור"ף ורמכ"ס

[illegible]

כ"מ שנאמר אשר אינו חלף טורד :
כתובין על מכל מקום : (2) קן הדובות :
(7) בנפחיהן . פירוש קורא קורא
בפרס . פירוש שמרדו ממלא חליו
ביד : (1) ברשות הדיוד .
במור כתוב חליו ברשות וסמס
כיון לחלו לא מלי וזי מלד ליור
חליו נמי לא וזי ולא כוס מוונן
ופיין מ"ס בספין ה' : (2) וחורה
שלוח . קסס לי כיון ססטור כ'
בסמך דגס כדשות חייב בשלוח
סמן למס חייב סמס כסן כיון
דכסס ססלס קודס כסורס כיון
יכל לרור ככניס דלו לא סיס
ליור ומוילא זכס לו חליו
סלי סל מדרס וסוי לים מוונן
ודרס לכיס ססלס וסרד לומ'
ססלן מיירי סל כדשות וסרד פיין
לסלי לא פירסו דכס וס כסרסי :

ואת"ל יקח את הבנים י"א ואם
וכל לפרוה ויקחנה אינו רשאי
י"ו ולאחר שתצא מידו יקחנה
לדל כנפיה וישלחנה:
ששלחה (1) (2) וחזרה ב שלחה

כדי שילאח מחמת ידו כיון שחורב
עדיין וחורב עליהם הרי לא תקח האל
עם ראש"פ דקיים כבר מלות השפה
לדבר

שם: [ב] סהור. שם: [ג] אבל יוני כ'.
ת. כצ"ל: [ה] ואנוניס. שם וכתב' שם:
[ז] או כראש כ'. צ"ע סג"ל: [ח] ואת"ל
סג"ל: [י] ואם תתכן כ'. שם וכתב' וכתב' ש

[illegible]

[illegible]

בית דולל

[illegible][illegible][illegible]

לא בעינא קרא ברבתיבא ותא
טלחכא דכמא בשלע איבא

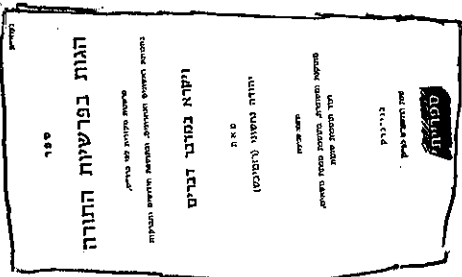
100

רחמי של אדם ורחמי שמים

חז"ל במסכת ברכות דף ל"ג במשנה אומרים: "האומר על קן צפור יגיעו רחמי וכו' משתקין אותו". לפי דעה אחת בגמרא: "לפי שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים", ורש"י ממשיך ומפרש: "והוא לא לרחמים עשה, אלא להטיל על ישראל חוקי גזרות, להודיע שהם עבדיו, שומרי מצוותיו, וגזרות חקותיו, אף בדברים שיש לשטן ולעכו"ם להשיב". המתעמק בדברי רש"י רואה, כי אין הוא שולל את עצם הדבר כי מצוות שילוח הקן ממדת הרחמים והחסד על בריותיו היא, אלא הוא שולל את טעמי המצוות והסברן, בצורה זאת. לפי שהסבר כזה יכול להביא לידי חילול באותן מצוות, שאין האדם מבינו. אף במקום שהאדם מבין את טעמה של מצוה, חייב הוא לעשותה לא בגלל שהוא מבין, אלא בגלל שכך גזר המקום. באופן כזה יקיים ללא שאל גם מצוות, ששטן ועכו"ם משיבים עליהן. כך הבינו גם מהרש"א בחידושי אגדות פירושם של דברי חז"ל כאן. ואמנם בחז"ל בכמה מקומות מביא טעמה של מצוות שילוח-הקן כענין של רחמים. גם במדרש רבה בתחלת פרשתו נאמר, "כשם שרחמי של הקב"ה על האדם כן רחמי על הבהמה וכו'", וכך נתמלא רחמי על העופות, שנאמר כי ייקרא קן צפור". וכן אמרו בחולין דף פ': "ידע צדיק נפש בהמות, ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר זה הקדוש ברוך הוא שכתב בתורתו לא תקח האם על הבנים". רבים תמהים ורואים סתירה כזה לנאמר במסכת ברכות. אולם לפי הסברנו אין כל סתירה. והדאי בולטת ובראית מדת הרחמים במצוה זו, אך חז"ל הקפידו שאל יבדיל אדם בין המצוות בגלל טעמן, אלא יראה בבולן גזירות המקום, בין במקום שהוא מבין, ובין במקום שאינו מבין. אדם העושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים יתקל בענינים, שלא ייראה בהם מדה זו, ואז ייכשל וראיתי בתוספות י"ט פ"ק דברכות, שמבדיל בין הדגשת מצוות שילוח הקן כמדה של רחמים בדרך תפלה לבין דרך דרש. גם ספרים אחרים הולכים בכיוון זה. הרב נתנחם רובינשטיין בפירושו על הרמב"ם לעם, הלכות תפלה פרק ט', מדייק זאת גם ממשמעות לשונו של הרמב"ם, שמדייק ואומר: "מי שאמר בתחנונים: לדעתו, חמור האומר זאת בתפלה, שכן זו מהווה קביעות. ואילו דרך דרש, שבעים פנים לתורה. אולם הרמב"ם בפירושו המשניות קובע, כי מצוות שילוח הקן מהווה "מצווה שמצויה" שאין לה הסבר הגיוני ואסור לתלות בה נימוק של רחמים. אילו טעמה היה בגלל רחמים לא הייתה השחיטה מותרת בעופות. לפי דעה זו קשה להסביר כמה מדברי חז"ל במקומות שונים, המדגישים את מדת הרחמים במצוה זו. וצ"ע."

מצוה של רחמים

בניגוד לדבריו של הרמב"ם בפירושו המשניות, אומר הרמב"ם בספר המועד חלק שלישי פרק מ"ח, כי אין לסתור את קיומה של מדת הרחמים במצוות רבות כגון בהחרתה של שחיטה: "מצוות שחיטת הבהמה הכרחית, מפני שהמוזן והטבח לבני אדם מן הזרעים והצמחים בארץ, ומבשר בעלי חיים. והטוב שבבשר הוא שהוזהר לנו לאוכלו. וזה מה שלא יסופק בו רופא". אם השם ברא את האדם הלא הוא מחיב את קיומו ומחייטו, וזה יתכן רק על ידי אכילת-בשר. לכן: "כאשר הביא הכרח טיב

המוזן להריגת בעלי חיים כיוונה תורה לקלה במיתות. ואמרה שיענה אותה בשחיטה טובה ולא בבחייה, ולא יתור ממנה אבר מן החי. וכן אשר לשחוט הבן לעיני האם, כי צער בעלי חיים כזה גדול מאוד. אין הפרש בין צער האדם לצער בעלי חיים, כי אהבת האם ורחמייה על הוולד אינם נמשכים אחרי השכל, רק אחרי פעל חכם המדמה, הנמצא ברוב בעלי חיים, כמו שנמצא באדם. הרמב"ם ממשיך בכיוון זה גם בהסברת מצוות שילוח הקן. הוא רואה גם בה גילוי של מדת הרחמים בבריות, כי הבינים אשר שכבה האם עליהן, והאפרוחים הצריכים לאמם אינם ראויים לאכילה, וכשישלו האם ותולד לה לא תצטער בלקיחת הבנים. ועל הדוב תהיה סיבה להניח הכל, כי מה שהיה לוקח ברוב פעמים אינו ראוי לאכילה".

הרמב"ם אינו מתעלם מדברי חז"ל בברכות האומרים, כי האומר על קן צפור יגיעו רחמי משתקין אותו. מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים. אולם הוא מייחס דעה זו לאותם המתנגדים להסביר טעמי המצוות. ברם לפי דעה שגם הרמב"ם דוגל בה בספר המורה, מותר וחיוביים להסביר טעמי המצוות, בדרך ההגיון. לפי דעה זו, טבעה מדת הרחמים במצוות שילוח הקן. כמובן שאין הרמב"ם פוסק דין על סמך דעה עיונית, וכך הוא נהג בכל מקום, לכן בהלכות תפלה פוסק הרמב"ם, כי האומר על קן צפור יגיעו רחמי משתקין אותו. למרות זאת בבואו להסביר את המצוה מבחינה עיונית, הוא אוזר בדרכי הידיעה.

בעל מלאכת מחשבת מכניס רעיונותיו של הרמב"ם וז"ל גם במקראות שלפנינו. נכון שמבחינת הרחמים היו צריכים לאסור שחיטת בהמות ועופות. ואמנם לאדם הראשון נאסר לאכול בשר. אולם בדורות מאוחרים נחלש המונח והחל ולכן התורה להם אכילת בשר חי. זו כוונתה של תורה: "שלא תשלה את האם", וכמובן בולל צער בעלי חיים, והנהגת מדת חסד והרחמים בבריות, ואם תשאל: אם כן למה חתרה אכילתם של הבנים? — "למען יטב לך והארכת ימים", התורה רצתה שהאדם יאריך ימים, וזה בלתי אפשרי הוא באכילת עשב לבד, לכן התירה לו לאכול בשר. "למען יטב לך". כתב סופר מייחס אף הוא למצוות שילוח הקן מדה של רחמים. הוא מפרש את הבטחתה של תורה: "והארכת ימים", במה שהז"ל אמר במס' פסחים ק"ג, כי הרחמים חייבים אינם חיים, כי הם מרחמים תמיד ואין בידיהם להושיע. לכן מבטיחה תורה למרחם אריכות ימים, שגם, "יטב לך" ותוכל להגשים את רצונך להושיע לוחל. זו פרפרת נאה השייכת כמובן לדרש יותר מלפשו.

הרמב"ן שד"ך כלל אינו להוט אחרי ההסברה ההגיונית, אינו שולל באופן יסודי את דעת הרמב"ם האומר, כי מצוות שילוח הקן היא מטעם הרחמים. הוא רק מרחיק תכונה זאת מגזנות התורה, ומייחסה למקבליה. לזוהר התורה אין לייחס תכונות אנושיות, ולכן שלל חז"ל את תלויה של מדת הרחמים בה. אבל מאידך, האמת היא, כי הקדוש ברוך הוא הטביע במצוותיו מדות ותכונות נעלות, כדי להשריש באדם. לפי הנהגה זו הוא מפרש את דברי חז"ל בבראשית רבה: "וכי מה איכפת לו להקב"ה לשחוט מן הצואר או מן העורף, לא ניתנו מצוות אלא לצרף בהן את ישראל". להקדוש ברוך הוא אין לייחס מדה אנושית-גשמית, ולכן אין הבדל מבחינתו לשחוט מן הצואר, או שחט מן העורף. בסולם הערכין העל-אנושיים אין שלבים כאלה. אולם הקדוש ברוך הוא נתן תורה ומצוות לישראל, כדי לצרפם ולהטביע בהם מדות וערכים נעלים. לכן התיר להכין מאכלם, אבל באופן שיש בו להחזיר מדת הרחמים. הרבה מצוות לשם זה ניתנו כעניני אכילה, ובמאכלים שהוכנו על ידי שחיטה. טבח שותפו של עמלק הוא, וקיימת סכנה שתתפשט אכזריות

באדם על ידי מעשיו, לכן חיבה תורה במעשים אלה פעולה של רחמים, כמשקל נגדי לפעולה של אכזריות. לכן דייקנה תורה להחדיר מדת הרחמים בצורתה של שחיטה, במצוות אותו ואת בנו ועוד.

בעל העמידבר מסביר את הצד המיוחד ברחמים, באם הרובצת על הבנים. היא היתה יכולה לברוח ולהימלט על נפשה, אבל היא אינה עושה זאת, אלא מוסרת נפשה על חולדותיה, ומגלה בכך קו של רחמים, יוצא-מהכלל. אסור לגזל רחמיה של האם, לחוספה דוקא בשעה של התעלות נפשית נדירה כזו. הגאון מלוצק בספרו "אונים לתורה" מסביר אף הוא בצורה דומה את מהות המצוה ומוסיף, כי יש להסבר זה מקור בדברי הרמב"ם הלכות שחיטה ה"ז. הוא אומר שם: "לא אסרה תורה אלא לצוד אותה, והיא אינה יכולה לפרוח בשביל הבנים, שהיא מרחפת עליהם שלא ילקחו, שנאמר רובצת על הבנים". כלומר אין לגזל אהבה טהורה של אם לבניה, דוקא ברגע שאהבה זו קושרת את האם למקומה, ומקילה על האדם לצוד אותה. ציד בשעה כזו מגונה ואסור.

קיומו של המין

הרמב"ן מוכיח הסבר טבעי נוסף למצוות שלוח הקן. הקדוש ברוך הוא רוצה בקיום המין, ולא בהשמדתו. חשם אמנם התיר את השחיטה בבני חיים, אבל השוחט האם והבנים וכן אותו ואת בנו נראה שהוא משמיד את המין. רבנו בחיי מרחיב גם הוא הדיבור בכיוון זה, ורואה בו טעם פשוט למצוות שלוח הקן. הוא אומר, שלכן מבטיחה תורה לאדם שכר של אריכות ימים למקיים מצוה זו, וזה תגמול של מדה נגד מדה. החתם סופר מסביר לפי הנ"ל גם דברי חז"ל: "אם קיימת שלוח הקן, אני פוקד בבנים". הואיל שאמה הבטחת על ידי מצוה זו את קיומו של מין, לכן גם אני אקיים את המין שלך, ואפקוד אותך בורע של קיימא. חזיונות הרמ"ה אומר, כי זוהי כוונתם של חז"ל, שהאומר על קן צפור יגיעו רחמין משתקין אותו. מצווה זו אינה משום רחמנות. מבחינת הרחמנות מוטב אולי להרוג את שניהם, שאל יראה אחד במות השני. אבל הטעם הנכון הוא קיום המין, ולכן יש להשאיר את האם, שתתמיד הלאה בקיום מינה.

בצורה דומה, אבל בכל זאת שונה, הוא הסברו של אברבנאל. כוונתו של בורא עולם לתת התמדה לחיות, ולהרחיק ממנה את ההפסד, עד שיגיע זמן ההפסד שנגזר עליה. לכן התירה התורה קטיפת פירות, אך אסרה לגדע את העץ אשר עליו גדלים הפירות. כמו כן התירה תורה לקחת את הבנים, אך אסרה לקחת את האם, המלדיה והעוסקת בהתמדת החיות. חז"ל במסכת חולין לומדים מקרא שאין מצוה זו נוגתה, אלא בדבר שאינו מומוק, ולא באוונים ותרנגולים הבאים לבית, כי אלה נועדו למאכל אדם, ולא פוגעים בהתמדת החיות. כמו כן אמרו שאין דין זה נוגע אלא בעוף טהור, וזה גם כן מטעם שעוף טמא נחשב כעץ סרק שמוותר לגורעו. התורה אומרת: "למנו ייטב לך והארכת ימים". תכליתה של מצוה היא התמדת החיות, כדי שתאפשר אספקה וקיום לאדם, ועל ידי כך יתארכו גם ימיו. התמדת החיות שבפי אברבנאל היא קיום-המין, שבפי מפרשים אחרים, ובכל זאת ישנם שונים בהגדרות ובהסבר.

הסבר מעניין בחתם סופר. כוונת התורה להוכיח את אכזריותו של עשיר הרשע, ואת תפלתו של יעקב: "פן יבוא והכני אם על פנים". ההבטחה, "למען

ייטב לך", מקבילה אף היא להבטחות השם ליעקב, "ואנכי איטב עמך". יפה העיר על הסבר זה נמכו של חתם סופר, הגאון רבי יוסף נפתלי שטרן זצ"ל, כי דבר זה מרומז בחז"ל במדרש רבה וישראל: "פן יבוא והכני אם על בנים, ואתה אמרת לא תקח אם על בנים".

מצוות שלוח הקן בתורת הסוד

חכמי הסוד, שגם הם גונתנים טעמים למצוות לפי דרכם, כמו חכמי המחקר, הולכים בהסברת מצוות שלוח הקן בעקבות חזונו והתיקונים. אם האפרוחים המאורשת מקן אפוחיה, נודדת בוכיה ומלאה צער בעולם, ומעוררת רחמים, על עצמה ועל כל הנפגעים כמותה. כתוצאה מכך מתעוררים רחמיו של הקדוש ברוך הוא על קן אפרוחיו העזוב, על כנסת ישראל הנודדת ללא מגוח בגוים, ועל הרחקת שכינה ממעונתה. אומר בעל "אמרי יוסף" מספינקא כי מה שאמר חז"ל, שהמתפלל על קן צפור יגיעו רחמין משתקין אותו, היינו רק אם הוא מתכוון למדת הרחמים כפי הסברם של חכמי המחקר, או משתקין אותו, כי הוא גותו טעם למצוה, בשעה שמדדוהו של הקדוש ברוך הוא הן גורות. אולם המכוון במצוות שלוח הקן, לעורר רחמיו וחסדיו על קן צפור נטוש של כנסת ישראל, תבוא עליו ברכה. הוא מפרש בהתאם לתנ"ל דברי חז"ל תמורה במסכת ברכות ל"ג: "הוא דבחת קמיה דרבה, אמר: הסת על קן צפור, חוס ורחם עלינו. אמר רבה כמה ידע צורבית דרבה לרצונו למריה. אמר לו אביי, והא משתקין אותו תנו? ורבה נמי לחידודי לאביי הוא דבעי". ולכאורה תמוה שרבה יגיד דבר שאינו להלכה, אם רצה לבחון את תלמידו. כלום לא ידע לבחון אותו באופן אחר? אלא אומר בעל אמרי יוסף, רבה הכיר באיש שלפניו החיבה, כי כוונתו לעורר רחמים, בדרכם של בעלי תורת הסוד, ולכן שיבח את האיש, כי כך רצוי לעשות. אולם אביי חשב שהוא עושה מטעם והסברם של בעלי מחקר לכן התנגד לצורת תפלה כזו. "ורבה נמי לחידודי לאביי הוא דבעי". רבה בחן את תשובתו של אביי, לדעת עד כמה כוח מגיע, אם הוא חושב שהאיש נוקט בדרך המחקר וההגיון, או בתורת הסוד והרזים. בראיותיו את תגובתו השלילית נוכח לדעת, כי הוא כנראה רחוק מתורתם של בעלי סוד.

לפי הקדמה זו אפשר אולי לתרץ קושייתם של האחרונים על בעל חזונו יאיר סי' ס"ח, שחקר להלכה אם דין שלוח הקן נוגח רק אם רוצה לקחת הבנים או מחויב במצוה גם אם אינו רוצה לקחתם? תמיהם כולם, הרי הרי"ן במסכת חולין ק"מ אומר מפורש, כי אם אינו רוצה לקחת הבנים פטור הוא מהמצוה. אולם לפי הנ"ל יתכן, כי דעת הרי"ן היא דעתם של חכמי המחקר, הרואים במצוה ענין של רחמים וצער בעלי חיים, לכן במקום שאין לו צורך בבנים אסור לצער את האם, כי עיקרה של מצוה היא לשם רחמנות. אולם אלה חידולים בתורת הסוד סוברים, כי על כל פנים ואופן חייב הוא בשלוח הקן, כי בכך מעוררים רחמים בעולם, ויגולו רחמיו על מדותיו.

נגד תעלולי המינים

כשלעצמי חקרתי במהותם וסיבתם של דברי חז"ל שמשתקין אותו. ולולא ההסבר של הגמרא הייתי אומר, כי חז"ל גילו בתפלה כעין זו נצנוצי מינות, דהיינו

הגות בפרשיות התורה

נצרות, שהיתה רוחחת באותם הימים. גירסת הרי"ף והרא"ש במשנה ברכות דף ל"ג היא: „האומר יברכוך טובים הרי זה דרך המינות; האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל הטוב יזכר שמך, מודים מודים משתקין אותו". בעלי תוספות במגילה דף כ"ה מפרשים כי „ברכוך טובים" היינו אלוקים טובים ומיחזי כשתי רשויות. וזהו המינות, כלומר הנצרות, המבוססת על השיתוף כידוע. עלה בדעתי אולי המשנה כולה מתכוונת נגד המינים-הנוצרים. חז"ל חששו כי בשנויי תפלה אלה הסתירו נוצרים טומאתם בצורה מוסווית. „על קן צפור יגיעו רחמיך" יכול להסתיר בחובו תפלה ל„אם וכן" שבנצרות. „ועל הטוב יזכר שמך" מכיל בחובו ראשי תבות של ישוע ימ"ש. „יברכוך טובים" וכן „מודים מודים" היא תפלה לשתי רשויות. נמצא שהמשנה עוסקת בתעלולי המינים הרוצים באופן זה להגניב את רעיונותיהם בתפלות ישראל. ברק מחשבה כאן, שעדיין דורש תימוכין, ולפי שעה אינו אלא השערה.

שלוח הקן וכיבוד אב ואם

רש"י הירש ב„חורב" מסביר את הצד החינוכי שבמצוה להבנות מהות הבריאה ואופן פעולתה. אמנם התירה תורה לאדם לקחת את הראוי לו להנאתו, אבל חובה מוטלת עליו לכבד את הבריאה בעת אשר תעבוד עבודתה, כשהיא עפוקה בנמר מעשי בראשית. אם יקרה לך המקרה לקחת צפור להנאתך, אבל תמצא אותה עובדת עבודתה, שלשמה נבראה, אז ברגע זה עליך לכבד אותה בתור עבד ה'. אל תקחנה לך ברגע אשר תעבוד את עבודת „למינה", אמנם קח אותה בידך להבליט זכותך עליה, אבל שלחנה לחופשי, כדי לכבד את עבודת ה', אשר מילאה בעשותה את תכליתה. אם תדע לכבד עבודה קדושה זו של תכלית הבריאה בבעלי ח', יכבד גם אותך השם כעבדו הנאמן עלי אדמות. אז תביט ותתבונן בעצמך ותכיר לדעת, כי גם אתה גוועדת למלא תכלית חיובית בבריאה, ועל ידי כך תרגיש אושר ותאריך ימים. חוק זה דומה לכיבוד אב ואם, שגם הוא נובע מתוך שאתה מעריך פעלם למלא תכלית הקיום האנושי. גם רד"צ הופמן מקדיש תשומת לב להשוואה זו שבתורה, בין מצוה זו לבין כיבוד אב ואם, בהבטחה זוהי של אריכות ימים. כוונת הכתוב להגיד כי יש לכבד יחס אם לבניה גם בבעלי חיים. כשהאדם נוטל את הבנים ושולח את האם הוא חייב לראות בכך מעשה של מסירות-נפש, מצד הבנים להצלת אמן. לענין כסוי הדם או לענין חלב, אומר הגאון מלוצק באזנים לתורה דינם של חיה ועוף שווים, אבל לענין שלוח הקן ואותו ואת בנו חלוק העוף מן החיה ובהמה. מין העוף שונה הוא מחיה ובהמה. כולם מולידים בדמותם, אבל כאן האם רובצת על הביצים, אף שאין בהם רוח חיים מוסרת היא נפשה. יושבת כמה שבועות בלי אכילה ושתייה, ומחממת אותם בלי הפסק, עד שהיא זוכה לראות אפרוחים בדמותה. לפיכך צערה גדול מאוד, כשלוקחים ממנה אותו הדבר, שהיא מסרה נפשה עליו. התורה חורה פעמיים „על אפרוחים ועל ביצים" להשמיע שמשונה אהבת הצפור לתולדותיה בכך, שהיא מוסרת נפשה אפילו אינם כיוצא בה. מדרך העוף כשהאדם מתקרב אליו הוא ממחר לברוח, ולמה נשארה האם רובצת ולא הצילה עצמה מיד האדם המבקש את נפשה? מפני אהבתה לתולדותיה עד כדי מסירות נפש. גורה תורה שלא ישמש אדם במדה טובה זו שבעוף כדי לתפשו. יש לך רשות לצוד עופות בכל מיני אמצעים, אבל לא בשעת מסירות נפשה בעד זרעה. להלן הוא מסביר את הקשר בין מצוה זו לכיבוד אב ואם, אבל הסבר זה אינו מקורי, וכבר עסק בו, כאמור, קודמיו.

בעזהשי"ת

ספר

אפריון יוסף

בענין מצות שילוח הקן

במ"ע דשלח תשלח את האם
ובל"ת דלא תקח האם על הבנים
ובדין שילוח הקן במוקדשין

בשנת תנשא מלכותך לפ"ק

פתח תקוה

פרק ג

שילוח הקן ע"י הקשה על הקן

בגמ' חולין קמא: זיל טרוף אקו ויליעו אס מתקיים מצות שיהיי' כהני'. מש"כ חת"ס דזה יהיה תלוי בפלוגתא רש"י והרמב"ם אס שיהיי' הוא זה עיי' שאוזהו בכניה' או עיי' שמשלחה ומעופפת בכניה'. אבל בחזו"א כתב דלכו"ע לא הוה זה קיום דשילוח הקן. ולשיטת חו"י הרי צ"ב איך לא קיים מצות שיהיי'. וי"ל דהשעור של עד שתצא מתחיי' הוא זה רק בשילוח של אס שנטלה בעברה אבל בשילוח של "אס רובצתי" סגי נס בטירפא אקו. ועכ"פ לשיטת הרמב"ם יהיה מוכח דלא סיי' כחזו"י. אבל במרכבת המשנה ובתפארת ישראל כתבו דגם לשיטת הרמב"ם יש מיע דשילוח מעיקרא. וצ"ב איך סגי בטירפא אקו. וי"ל עפ"י מה שיליד בלי הרמב"ם בדיעבד לא צריך אוחה בכניה' ומשלחה.

פרק ד

בענין הנוטל את האם ע"מ לשלחה

בענין הנוטל את האם ע"מ לשלחה דאינו עובר בלא (חולין קמא). וקשה דאיך משכח"ל לחיוב עשה בלי עבירת הלא וא"כ איך הוה הלא תל"ע והרי אפשר לקיימו בלי עבירת הלא, מה שכתבו המפרשים אס דברי הגמ' הם רק לרבי יהודה או נס לחכמים. מתוס' קידושין (לד.) מוכח דנקטו דבר הוה נס לחכמים. דא דנטלה ע"מ לשלחה אינו בלא אייז משום דמתכוין לקיים את העשה אלא זהו משום דנחשב הנוטלה לתחילת קיום העשה ואין כאן עבירה לא כלל. וממילא דיש בזה קיום של שילוח "אס רובצתי". תוספתא (פ"י דחולין) אחד נוטל את האם ואחד נוטל את הבנים הנוטל את האם חייב. מש"כ חזון יחזקאל דמוכח מכאן דלא כחז"י. ולשיטת חו"י יליפ את דברי התוספתא דזה איירי מחובת שילוח דלאחר עבירת הלא.

פרק ה

ע"ד רש"י (חולין קלט.) דמתחייב בשיה"ק כשמצאן

מש"כ רש"י (חולין קלט.) דחויבא דשיה"ק הוא זה כשמצאן. וצ"ב ע"ד חת"ס הנ"ל דס"ל דזה רק לרבי יהודה. וי"ל עפ"י הראשונים דסוגיית הגמ' שם קאי על איסור נטילת הבנים ולא על חובת שילוח האם וזה אכן נאסר משמצאן. אלא דצ"ע מלשון הגמ' דמעיקרא איחייב ליה "בשילוחו" דע"ז מירש רש"י כשמצאן. וי"ל עפ"י הרשב"א בתשובה שכתב "דהנחה היינו השילוחו".

פרק ו

ביאור דברי הריטב"א (מכות יז.) דמפרש לפלוגתא דרבי יהודה וחכמים (שם, ובחולין קמא.) אליבא דרבי יוחנן וריש לקיש דפליגי בלאו שקדמו עשה אי לוקין עליו.

בענין הא דס"ל לריש לקיש (מכות טו.) דלאו שקדמו עשה אין לוקין עליו איך יפרש הא דס"ל לרבי יהודה דהנוטל אס על הבנים לוקה. וגם תקשי מחכמים דהא דס"ל דאינו לוקה זהו משום

תוכן העניינים

ענף א

בענין המ"ע דשלח השלח את האם

פרק א

ע"ד מה שנשאל בתשובות חות יאיר אס המ"ע דשיה"ק הוה מצוה כאשר מוצא קן או דחייב בה רק אס הוא רוצה בבנים.

ע"ד מה שנשאל הח"י (סימן סז) אס מצות שיהיי' הוה מצוה על כל מי שרואה קן או דרך אס רוצה בבנים מתחייב בשילוח האם ואס אינו רוצה בבנים אינו חייב ליזקק לה ומוכיח מדברי הגמ' (חולין קלט.) דבמאורע לפני חייב ליזקק לה ולא נתמעט אלא רק דאינו מחוייב לחזור בהרים ובעות כדי שימצא קן. בהתם סופר (א"י"ת סימן ק) כתב דזה תלוי בפלוגתא דרבי יהודה וחכמים (חולין קמא. מכות יז.) אס שלח מעיקרא משמע או דשלח לבסוף משמע. ויש ללמוד מדבריו דגם לחכמים דשלח תשלח הוא זה לתקן הלאו דלא תקח מ"מ מודו חכמים דכאשר רוצה בבנים מתחייב בשילוח אע"פ דא עבר אלאו דלא תקח.

פרק ב

בענין לאו שקדמו עשה (מכות יד.)

מכות יד ע"ב כל ל"ת שקדמו עשה לוקין עליו. לפי"ד חו"י וחת"ס הרי דהמ"ע דשלח תשלח אפשר לקיימו גס קודם עבירת הלאו וא"כ איך הוה הלאו דלא תקח אס על הבנים ניתק לעשה דשלח תשלח. ובריטב"א (מכות טו.) מבואר דל"ר יוחנן דס"ל דלאו שקדמו עשה לוקין עליו הרי דלחכמים דס"ל דהנוטל אס על הבנים משלח ואינו לוקה לא משמע שלח אלא לבסוף. עוד צ"ב ע"ד חו"י מדברי רש"י (חולין קמא.) דחויבא דשיה"ק הוא אס נטלה. וי"ל בזה דאמנם שאפשר לקיים שילוח הקן קודם עבירת הלאו ומ"מ הוה הלאו תל"ע כיון דחלוק שיה"ק דקודם עבירת הלאו משיהיי' דאחר עבירת הלאו דקודם עבירת הלאו זהו שילוח של "אס רובצתי" ולאחר עבירת הלאו זהו שילוח של אס שנטלה בעברה אבל אין כאן שילוח של "אס רובצתי" ולאחר איש מה שכתב רש"י הנ"ל אס נטלה. תוספתא (פ"י דחולין) נטל את האם ולא הספיק ליטול את הבנים עד שמתו או עד שעשו טריפה פטור מלשלח וצ"ב שדרי אחר שנטל את האם נתחייב בשילוח האם שנטלה בעברה ולא מתורת אס רובצת ומה זה נפ"מ שנעשו הבנים טריפה. וי"ל דזהו נתאי בקיום שילוח שיהיה מתקיים על ידו ואת הבנים תקח לך ולא לכלבך.

הרס"ג דהא דנטלה עיי"מ לשלחה דאינו בלאו זהו רק לרבי יהודה. ומכאן את דבריו מסוגיות הגמי (חולין קטו). דשיח"ק לא מיתסר מדינא דלא תאכל כל תועבה כיון דלא אמרה תורה שלא לתקלה ואמאי לא נימא דכל מה שאמרה תורה שלא זהו בטלה עיי"מ לשלחה שאין כאן עבירה. וצ"ב להשיטות דנטלה עיי"מ לשלחה אינו בלאו גם לחכמים אך יתרו את הראיה. ויש לומר דהא דלאית שלח לתקלה אינו מפקיע חיוב אלא דרך אי"א לקיימו. ומבואר לפי"ד דאע"פ דא"א לשלח אם של חקדש כיון דחוה שלח לתקלה מי"מ אסור בלקיחת הבנים ואין כאן הפקעה מעצם החיוב. ביאור דברי הריטב"א בהא דעור שורג את הופש דלאחר גמר דינו פטור משילוח כיון דזה שילוח לתקלה.

★ ★ ★

ענף ב

בעניין הלאו דלא תקח האם על הבנים

פרק א

בפולגות הראשונים אם הלאו הוא בלקיחת האם לבדה מעל בניה או בלקיחת האם והבנים יחדיו.

בתרגום יב"ע מפרש דהלאו הוא על לקיחת האם לבדה מעל בניה. וכן כתב המנח"מ בביאור דברי רש"י עה"ת. וכ"כ במי רבנו אלוהי מורחי וגבור אריה. וכ"מ בדברי השו"ע. ברמב"ם בסה"מ ובפיה"מ למכות ופי"ט סנהדרין מבואר דהלאו הוא על לקיחת האם והבנים יחדיו. ביאור דברי המשנה (חולין קמא). האומר הריני נוטל את האם ומשלח את הבנים חיוב, משי"כ בתכם צבי דאע"פ דהלאו הוא בלקיחת שניהם מ"מ בנטילת האם לבדה מתחייב בעשה דשלח תשלח. תוספתא דחולין אחד נטל את האם ואחד נטל את הבנים הנוטל את האם חייב. וצ"ב לשיטת הרמב"ם מה נקט אחד נטל את הבנים והרי כדי להתחייב בעשה ח"א סגי בנטילת האם. וי"ל דקמ"ל דאע"פ שבעשה שנטל את האם נטל את הבנים חשיב הנוטל את האם דנטל את הרובת על בניה. עד בתוספתא נטל את האם ולא הספיק ליטול את הבנים עד שמתו או עד שעשו טריפה פטור מלשלח. אע"פ דמתחייב עיי' לקיחת האם לבדה מ"מ יש תנאי בשילוח האם שיתקיים על ידו ואת הבנים תקח לך ולא לכלבך.

פרק ב

בדברי הרמב"ם פי"ג מהלכות שחיטה בענין הני"ל.

בדברי הרמב"ם פי"ג מה"ל שחיטה. משי"כ בה"י דחלוקה אם על הבנים ושחטה הבשר מותר באכילה. משי"כ בה"י לא אסרה תורה לצור אותה. משי"כ בה"י אסור ליטול אם על הבנים אפילו לטור בהן את המצורע.

דס"ל שלח לבסוף משמע אבל אם שלח מעיקרא משמע הא ס"ל דהיה לוקה. ביאור בדברי הריטב"א (מכות טז) אשר לפי"ד קשיין טובא, משי"כ לפרש פלוגת רבי יהודה וחכמים אליבא דרי' יוחנן דס"ל דלאו שקדמו עשה לוקין עליו ואליבא דריש לקיש דס"ל דלאו שקדמו עשה אין לוקין עליו ונתבאר בס"ד דברי בהרחבה.

פרק ז

בדברי התוס' והרמב"ן (קידושין לד.) בהא דאיתא בגמ' שם דשיח"ק הוה מ"ע שלא הזמ"ג דמשמע דאם היה זה מ"ע שהזמ"ג היו נשים פטורות, וקשה דהיפוך דחייבות מצד הלאו.

קדושין לד. איזהו מ"ע שלא הזמ"ג מזהה אבידה מעקה ושילוח חקן. קושית תוס' שם דהיפוך דאפילו אם היה זה מ"ע שהזמ"ג היו נשים חייבות מצד הלאו. מוכח מתוס' דלית להו כחוי"י. משי"כ הרמב"ן שם דעיקר מצותו הוא העשה ולא אתי לאו אלא לקיומיה לעשה. וכתב אור שמח דמדברי הרמב"ן מוכח כחוי"י. ולפי"ז צ"ע מה כאן הקושיא כלל והרי איכא לאוקמי ברייתא על המ"ע דשלח מעיקרא. וי"ל דלא ניהא להרמב"ן לאוקמי ברייתא על חד גוגא. לשיטת הריטב"א נמצא דלהלכה דקיימל כתכמים וקיימל כר' יוחנן (ומכות יד.) דמ"ע דשיח"ק הוא רק לאחר עבירת הלאו וא"כ קשה איך מסכים הריטב"א לדברי הרמב"ן. וצ"ל דמסכים לדברי הרמב"ן רק אליבא דרבי יהודה דס"ל שלח מעיקרא משמע. לפי"ד הריטב"א דלרבי יהודה יש מ"ע דשלח מעיקרא וגם לבסוף יליע אם מה שמשלח לאחר שנטל את האם זהו חיוב בפ"ע או דלא מקע ממנו החיוב הראשון דמעיקרא. וילי"ה"ר מלי הריטב"א שכתב דגם לרבי יהודה הו"ל לאו הניתק לעשה. יסו"ד לאו הנתלע הוא לבטל ולקלקל את מעשה עבירת הלאו (אור שמח).

פרק ח

ביאור דברי הרמב"ן והריטב"א דשיח"ק העיקר הוא העשה והלאו אתי לקיומיה לעשה.

ביאור דברי הרמב"ן (קידושין לד.) דבמעקה ואבידה ושילוח חקן עיקר מצותו הוא העשה ולא אתי הלאו אלא לקיומיה לעשה. משי"כ המקנה לפרש את דבריו ואשר לפי דבריו אי"ז כד בשיח"ק כמו שכתב שם. וצ"ע שהרי בריטב"א מבא את דברי הרמב"ן גם על שיח"ק. בדברי הרמב"ן מבואר דהא דנקט דהעיקר הוא העשה זהו משום סדר הכתוב שנאמר קודם העשה ואח"כ הלאו. לפי"ד המקנה הרי זה לא תלוי בסדר הכתוב כלל. דברי אור שמח וקהלת יעקב בעשה והלאו דצדקה. דברי הרמב"ן בענין שיח"ק דהעיקר הוא העשה זהו רק אליבא דרבי יהודה דס"ל שלח מעיקרא משמע. לרבי יהודה הוה הלאו דלא תקח אם על הבנים בלקיחת האם לבדה אבל לתכמים [לשיטת הרמב"ן והרי"ן] זהו בלקיחת שניהם.

פרק ט

בהא דלא אמרה תורה שלח לתקלה.

משי"כ הרי"ן בן פלאט הו"ל באבודרהם דשיח"ק הוה מצוה הבאה בעבירה דלקיחת האם. השגת הראב"ד דהרי משכח"ל דנטלה עיי"מ לשלחה שאינו עובר בלאו. דברי הגר"פ זצ"ל בביאור

בעניין שילוח הקן במוקדשיו.

פרק א

בגדר הפטור דמוקדשין משילוח הקן.

עיד קושית הראשונים אמאי איצטריך קרא למט' דאין שיהיה נהג במוקדשין וכי הכי סייד שישלח מה שהוא הקדש. וקשה קושיותם דהא איצטריך קרא שאינו עובר בלאו [לפי' הרמב"ן קידושין לד. דבשיהיה יוכא דליתא לעשה ליתא ללאו]. וייל דפטור מוקדשין משיהיה זהו רק דין דחית, ובדין דחיה לא קאמר הרמב"ן דהיי נדחה הלאו.

פרק ב

בהא דמבואר בדברי התוס' (חולין קלח:) דלענין התנאי דזאת הבנים תקח לך [דבעינן שיהיה תקח לך ולא לכלבך, ושיהיה מותרות בהנאה], דסגי דמותרות מה"ת אע"פ שאסורות מדרבנן.

בהא דביצי תורין דקדשי מזבח לא נהניו ולא מועלין (מעילה יב:) דמבואר מדברי התוס' דהא דלא נהניו הוא מדרבנן. ומבואר מדברי התוס' דלענין הא דבעינן בשיהיה ואת הבנים תקח לך ולא לכלבך סגי דמותרים מדאורייתא ואע"פ שאסורין מדרבנן. וצ"ב מאי שני משאר דוכתי [דאיתא במליומ' פ"א נערה בתולה חיה] דאולינן גם בתר איסור דרבנן. וייל בהקדש דברי חכם צבי דהא דכתיב בשיהיה ואת הבנים תקח לך זהו רשות דומיא דששת ימים תעבד.

פרק ג

בעניין ביצת הקדש שנעשית אפרות [ובדברי הגר"ח בברכת שמואל ב"ק סימן לד בחילוק שבין הקדש למזבח והקדש לבדק הבית].

רמב"ם פי"ג שחיטה ה"כ מבואר דקדשי כדהייב פטורים משיהיה כיון דכתיב ואת הבנים תקח לך ואלו אינם שלך. קושיות אור שמח מדין ביצת הקדש שנעשית אפרות (ירושלמי סופיק דערלח). דברי אור שמח בבואור הפלוגתא בירושלמי הניל. דברי הגר"ח שבברכת שמואל ב"ק סימן לד בבואור החילוק בין הקדש למזבח ובין הקדש לבדהייב. מדברי אור שמח מבואר דלית ליה לחילוק זה כלל.

פרק ד

בעניין מקדיש דבר הפקר (נדרים לד:).

בסוגיית הגמ' חולין (קלט) דשייט הגמ' על איזה מוקדשין תנן דאין שיהיה נהג בהן. בסוגיית הגמ' נדרים (לד:) בעניין מקדיש ככר של הפקר ובדברי הראי"ש והר"ן שם דהרא"ש מפרש

בדברי הרמב"ן והר"ן בעניין הג"ל.

ברמב"ן עה"ת מבואר דהלאו הוא בלקיחת שניהם. וקשה מדברי הרמב"ן בקידושין (לד:) ב"ר (חולין עח. קמא) מבואר דהלאו הוא בלקיחת שניהם. ותמוה ממשיכ להלן שם בפלוגתא דרבי יהודה ותכמים דמאותה שעה שלקח את האם עובר בלאו. ויש לומר דאכן לתכמים הנה הלאו בלקיחת שניהם ולרבי יהודה הנה הלאו בלקיחת האם לבדה. בדברי הרמב"ן (חולין קלט:) בהא דאנבה לאם ואקדשה. משיכ כלי חמדה דהלאו דלא תקח הוא זה גם על קיחה בלי קניין.

פרק ד

בעניין דברי הגמ' (חולין קמא) "תשלח" אפילו לדבר מצוה.

ביאור סוגיית הגמ' (חולין קמא) בעניין תשלח ואפילו לדבר מצוה, לשיטת הרמב"ם אשר רבו הקושיות מסוגיא זו על שיטת הרמב"ם.

פרק ה

בשיטת הר"ן ורש"י בגדר הלאו דלא תקח.

דברי הר"ן חולין (עח) דבשיהיה הוזהר שלא לקח שניהם. וכ"כ רש"י שם וצ"ע ממשיכ עה"ת דהלאו הוא בלקיחת האם לבדה.

פרק ו

בדברי הרמב"ם בקראי דממעטין מיניהו שילוח הקן במוקדשיו.

בדברי הרמב"ם בהא דשילוח הקן אינו נהג במוקדשין מאיזה קראי נתמעט, ונפימ' אם נתמעט רק מתעשה או גם מחלאו.

פרק ז

בעניין היתה מעופפת וכנפיה נוגעות בקן.

בסוגיית הגמ' (חולין קמ.) בדין היתה מעופפת וכנפיה נוגעות בקן. שיטת הרמב"ם פי"ג שחיטה הייג הטיין ומה דמליג עיי' רש"י. יחקור אם מעופפת וכנפיה נוגעות בקן הוה קיום של רובצת גם עיי' שאר גופה או דרך מה שכנפיה נוגעות בקן הוה המחייב. ויכחי' זה מדברי המאירי. ויפרש בזה פלוגת רש"י והרמב"ם.

עליה גייס (ביק קטו:) ומי"מ הזכיר גם את יאוש הגזבר והרי שיטת הרשבי"א (בי"מ כא:) דאברהם ממנו ומכ"א אי"י מתורת יאוש כלל. גם צ"ב מה שדימה הרשבי"א לתרגומות שמדרה דוקא להחיה דשירה ולא לשטפה נחר ולזוטו של ים. קושיות רבנו עקיבא אגרי ע"י רש"י (ביק קטו:) דבשירה שעמד עליה גייס אתינן עלה מצד יאוש בעלים איך מספיק יאוש לבדו להאחז. וכן קשה ע"י הרמב"ם דכתב נמי דנתיאשו חבצלים. וי"ל עפ"י דברי הרשבי"א (בי"מ כו:) דמבואר בדבריו דיש שני זיזי זוטו של ים דיש זוטו שיי לגמרי ויש זוטו שיי שאינו לגמרי ובזוטו שיי שאינו לגמרי מוהי יאוש בעלים לאשוויי ביה דין זוטו שיי לגמרי. וזהו מה שצריך הרשבי"א בחולין בתרגומות שמדרה את דין אברהם ממנו ומכל אדם כחדי יאוש גזבר כיון דתרגומות שמדרה דמי לזוטו של ים שאינו לגמרי וצריך שהיאוש יגמור בה דין אברהם ממנו ומכ"א. ולכן הוא שדימחו הרשבי"א דוקא להחיה דשירה דגם זה לא הוה זוטו שיי לגמרי לפי מה דמוקי הגמי לזה גם בגוונא שיכול להחזיל ע"י הדחק הוא זה משום יאוש בעלים אע"פ דשיטתו בב"מ היא דשירה בגוונא שיכול להחזיל ע"י הדחק הוא זה משום יאוש בעלים אע"פ דשיטתו בב"מ היא דבזוטו שיי לא צריך ליאוש בעלים מי"מ כאן חרי זה לא זוטו שיי לגמרי. ואשר לפי"ז מיושב שפיר קושיות באר יצחק חני"ל ע"י הנתיבות. משי"כ חזון יחזקאל שריא ולפי"ז מיושב קושיות הרמב"ם י"ל דסו"ד דזוטו של ים הוא מצד קונטרס יונת אלם ביסודי אברהם ממנו ומכ"א דזהו דין רשבי"א אברהם דאשכחן דין היתר אברהם באבדת עכו"ם ועוד. ואשר גם לפי"ז מיושב קושיות היתר אברהם דאשכחן דין היתר אברהם באבדת עכו"ם ועוד. ואשר גם לפי"ז מיושב קושיות רשבי"א חני"ל ומבואר גם דין תרגומות שמדרה לשיטת הרמב"ם ורש"י. ביאור פלוגתת רב ושמואל אם תרגומות שמדרה פקעה קדושתה דפליגי אם לא דאברהם ממנו ומכ"א דתחמא שריא זהו משום יסוד דין יאוש כדברי חזון יחזקאל דאברהם שהיא במצב ובאופן שמחייב יאוש בעלים רחמנא שריא או דזהו דין היתר אברהם כדברי קונטרס יונת אלם. עוד ביאור בפלוגתת רב ושמואל אם אברהם ממנו ומכ"א הוא זה כלפי החפצא או דסוגי בשויות הממון דנאבד ממנו ומכל אדם.

פרק ו

בגדרי הקדש וקדשי מזבח וקדשי בזק הבית.

ע"י הרשבי"א (חולין קלט) דקדושת דמים אינו קניין הנוף אלא כשעבוד ממון. ויבואר עפ"י הרשבי"א (גיטין מ:) דיש שני זינים בהקדש לבדק הבית חדא כשמקדיש דבר דזהו לגופיה לבדק הבית כמו אבן ועצם ועוד כשמקדיש דבר דלא חזי לגופיה אלא רק למכרו ולתבין דמיו לבדח"י. ולפי"ז מבואר שפיר משי"כ הרשבי"א בחולין דקדושת דמים הוא רק שעבוד ממון. ביאור המשך דברי הרשבי"א דבאמת דגם בקדושת שייך לומר דע"י שמדרה פקעה קדושתה ורק דגלי קרא דשח"י"ק דלא פקעה קדושתה. ויש לומר דהוה אמונא דלא יתכן קדושה על דבר שאינו ממון גבוה וזהו דקמ"ל קרא דאי"י כד. אבל בקדושת דמים אשר כל הקדושה היא רק מצד שויות דמיה לכן הוא דשמדרה ואין בה שויות דמים להקדש ממילא פקעה קדושתה. מה שמקשה הרשבי"א ברי"ף שיה"ק אמאי איצטרך קרא למעט דאין שיה"ק נותן במקדשין וכי חזי ס"ד שישלח מה שהוא של הקדש חרי צ"ב דהא איצטרך קרא ללמד דלא פקעה קדושתה כמו שכתב הרשבי"א חני"ל. ויש לומר דהקדושה ממוקדשין היא רק אליבא דשמואל דלית ליה כולל הא מילתא דפקעה קדושתה. דברי קובץ שיעורים (קידושין אות מב) דבקדושת הנוף הוה הממון תולדה מהקדושה ובקדושת דמים הוה הקדושה תולדה מהממון. משי"כ בקובץ שיעורים (ח"ב סימן כ) להקשות ע"י הגמי (סוכה מ:) איך ילפינן דשבעיות מתחללת גם דרך מקח מהא דקדש מתחלל דרך מקח והרי בקדש זהו משום דהקדושה הוה תולדת הממון מה שאין כן

דאומר לכשאזכרה בכר זו תהיה הקדש וחר"ן מפרש דהכר עומדת תוך ד' אמות שלו וכי אומר כבר זו הקדש חז"ל ומקדש זה לא זכה בו מעולם. קושיות בית אפרים אמאי לא מוקי הגמי דחולין בגוונא דחר"ן דנדרים דהוא קן בתוך ד"א שלו ואקדשה. וי"ל דעל זה איכא למדחי דאע"פ דחל חקדשו מי"מ אי"י פטר משילוח כיון דמעיקרא איחייב בשילוח קודם הקדש. מה דמבואר בדבריו בית אפרים דהרא"ש וחר"ן בנדרים לא פליגי ושניהם לדבר אחד נתכוונו דקודם זוכה לעצמו ואח"כ חל חקדש. בקצות החושן (סימן ר' סק"א) מבואר דשיטת הר"ן דהקדש זוכה ללא שקדש לזה זכיות המקדש וכדן המגביה מציאה לתברו. אלא דצ"ב איך אפשר להקדיש דבר של הפקר והרי בהקדש בעינן דומיא דביתו שיהיה שלו כדימפיקן מקרא דואוש כי יקדיש את ביתו. דברי אור שמח דכיון שבדיו לזכות לצורך עצמו הוה כבעלים ולכן זוכה גם להקדש והזכיות דבריו מסבירות ר"ת (בי"מ י) דאע"פ דתמגביה מציאה לתברו קנה חברו מי"מ לענין תחומין והיה דינו כרגלי הממלא. תביאור אג"ש דסו"ד המקביה מציאה לתברו קנה חברו והוה זה דהמגביה עושה את פעולת הקניין ותוצאת חקניין דהיינו הזכיות הוה לטובת הזוכה. דברי קובץ שיעורים (בי"ב אות רצז) דסו"ד המקביה מציאה לתברו קנה חברו מטעם מינו זוכי להפשיה זכי נמי לתבריה הוא זה מצד דאפוכי מטרותא ל"ל והביאור בדבריו. לפי דברי קדוה"ח דלית ליה את מה שביאור אג"ש וקו"ש י"ל דהא דמהני להקדיש כבר של הפקר אע"פ שאי"י שלו זהו משום דלא הוה זה מתורת מעשה הקדש אלא דהוה מעשה קנין דהקדש ולא הוה איש כי יקדיש ולכן לא בעינן שיהיה שלו. משי"כ קובץ שיעורים לתרץ את קושיות בית אפרים דלכך לא מוקי הגמי דחולין דהא דאין שיה"ק נותן במקדשין דזהו בגוונא דחר"ן דנדרים כיון דבכח"י יהיה פטור מצד דנעשה מוזהר ע"י זכיות המקדש. ת"י זה איש גם לשיטת אג"ש אבל אאלי"כ לשיטת קצות"ח. מה שמתרץ בית אפרים דבגוונא דחר"ן דנדרים אע"פ דחל הקדש מי"מ אינו נפטר משילוח כיון דמעיקרא איחייב בשילוח קודם שהקדיש חרי זה תלוי בפלוגתת הראשונים אם חיוב שיהיה חל כאשר מוצא קן או רק כאשר רוצה בננים וחר"ן הרי סובר דאין חיוב לשלח כאשר רואה קן ואי"כ לשיטתו אא"ל דמעיקרא איחייב בשילוח כשמצאן. וי"ל דלפי"ז הראשונים שם חרי כל השו"ט שבגמי לא קאי לענין חובת השילוח האם אלא רק לענין איסור לקיחת הבנים וזה אכן נאסר מעיקרא כשמצאן. עוד אופן לתרץ את קושיות בית אפרים דדבריו הר"ן דאפשר להקדיש כבר של הפקר זהו רק לקדשי בדה"ב ולא לקדשי מזבח ותנמי דחולין בעי לאשכוחי דאין שיה"ק נותן בקדשי מזבח ולכן לא נקט הגמי בגוונא דחר"ן דנדרים. צ"ע על מה דנקט הגמי דהיכא דהוא קן ואקדשה דלא חל הקדש כיון דאי"י ברשותו ולא נקט הגמי דאי"י שלו וביותר יקשה לפי שיטת חרי"ב בשם הרא"ש דבהקדש למזבח לא בעינן ברשותו וסוגי שיהיה שלו אי"כ אמאי נקט הגמי לתנאי של ברשותו דזהו רק בקדשי בדה"ב.

פרק ה

בדין תרגומות שמדרה ובדין זוטו של ים.

בדין תרגומות של הקדש בדק הבית שמדרה דפליגי רב ושמואל אי פקעה קדושתה. דברי אפיקי ים בביאור דברי הרשבי"א בסוגיין דסו"ד פקעה קדושתה הוא זה מדין אברהם ממנו ומכל אדם. ביאור דברי חת"ס בסוגיין דאזוזין ותרגומות של חולין שמרדז הוה הפקר. משי"כ באר יצחק (וור"י סי' כג) להוכיח מסוגיין דלא דחתיתבות (ס"י רסב) דיאוש לא נפיק מרשות בעלים עד דאחי לידה זוכה. לשיטת רש"י (ביק סו.) והרמב"ם (פ"ג גז"א ופ"א שס) דסו"ד אברהם ממנו ומכ"א הוא מצד יאוש העלים חרי צ"ב איך יפטר את דברי הגמי דתרגומות שמדרה חייבת בשילוח והרי כ"ז שלא זכה בה הא הוה של הקדש ופטורה ומשוכה בה מיד נעשית מזומן. ביאור דברי הרשבי"א חני"ל דס"ל דתרגומות שמדרה הוה אברהם ממנו ומכ"א כמו שירה שעמד

רק להפריש והרי גם בקדשי מזבח אפילו אם פירשו נדרו הוא רק היע להפריש מ"מ מצד חיוב אחריות הרי חיוב להביא אחר אם נגב או נאבד עד שהקריב. מה שצ"ע בגליון רעק"א דגם התוס' (חולין כב:) ס"ל כרש"י דנפטר מחיובו בתבאה לעזרה. אבל המשנה למלך מדייק בדברי הרמב"ם (פי"ד מעה"ק הי"ח) דנפטר מחיובו רק עד שיקריב כמו שנדר ומוסיף דזה הוא דדרשיו בריש זבחים אם כמו שנדרת עשית יתא נדר ופירש"י ועלה למדר'. ומקשה מזה על שיטת התוס' דחולין תנייל דס"ל דסוגי בתבאה לעזרה. וצ"ב אמאי לא מקשה מהגמי דמגילה (ח) הני"ל. גם צ"ב מה שנראה סתירה בדברי רש"י דחולין דסוגי בתבאה לעזרה עם דברי רש"י דריש זבחים שמביא מל"מ. מה דמסין בבי מדרשא ליישב קושיות מל"מ בשם מרן הגר"י זללה"ה זצ"ה דסוגיין חובת אחריות הוא זה דין בפני דרמי דשמיא עליה חובת אחריות על התפצא שהפריש לנדרו אך קיום הנדר גופו מתקיים בהבאה לעזרה ומשי"כ הרמב"ם עד שיקריב כמו שנדר לא קאי על חובת קיום הנדר אלא על חובת אחריות. ולכן הוא דרך כאשר מה שהפריש נגב או נאבד או מת חיוב באחריות אבל היכא דקיים ורק אי"א להקריבו מצד איזה דין לא מתחייב ע"ז באחריות. ולפי"ז מיושב שפיר דברי רש"י דחולין דזבחים. ביאור דברי רש"י דחולין מה שהוצרך לומר דבקדשי בדה"ב הוא קיום הנדר בהפרישה ובקדשי מזבח בתבאה לעזרה. לשיטת רש"י ותוס' תנייל דקיום הנדר בקדשי מזבח הוא זה בהבאה לעזרה י"ל דכך הוא גם לענין הלאו דבית דנפטר ממנו בתבאה לעזרה אבל לפי"ד מל"מ י"ל דגם חיובא דבית הוא עד שיקריב כמו שנדר. ונפ"מ אם הכיאו קריבו לעזרה ונגב או נאבד דמתחייב באחר ממתי מונין לו ג"ר לבית משעת נדרו הראשון או משעה שנתחייב באחר. בלשון הרמב"ם יל"י דנפטר מבית בתבאה לעזרה וצ"ב לשיטת המל"מ. לפי"ד הגר"י צ"ב לשון הרמב"ם "עד שיקריב כמו שנדר" ויל"י עפ"י"ד אור שמח שם.

פרק ט

עוד בענין הני"ל.

במעילה (נט.) בפלוגתא דרבי שמעון ורבי יהודה בענין המוציא מקדש לקדש אימת מעל דלפי"ד פלגי אם קיום חובת קריבו הוא בתבאה לעזרה או בהקריבה ומקשה דבר אברהם אמאי פירש רש"י בחולין כחז מ"ד דסוגי בתבאה לעזרה. משי"כ טהרת הקדש ריש זבחים דפלוגתא ריש ורי"י זהו רק בחטאת ואשם אבל בנדרים כו"ע מודו דסוגי בתבאה לעזרה. והולכת זה מספרי פ' ראה. אמנם לפי מה דמפרש הצי"ב שם אודא הראיה. ויש לומר דזה שהביאו לרש"י לומר דבנדרים כו"ע מודו דסוגי בתבאה לעזרה זהו מה שנתנה תורה דין אחריות וזה מוכיח דקיום הנדר נגמר קודם הקריבה.

פרק י

בענין האומר הרי עלי עולה ע"מ שאני חייב באחריותה, ובענין האומר הרי עלי עולה שאקריבנה בבית חוניו.

דברי תנאי (ה"ה ו.) האומר הי"ע עולה ע"מ שאני חייב באחריותה דמהני תנאו וא"י באחריות. בתוס' שם כתב דלא דמי למתנה עמשי"כ בחזרה ולא פירשו הטעם. בתוס' הרא"ש מבואר הטעם דע"מ שאומר ע"מ שאני חייב באחריותה אמרינן דמסתמא לדעת כן הוא נדר שיהא נדרו כנזבה. ובר"טב"א כתוב בא"י"א ויל"פ דבריו לפי משי"כ בשו"ת שואל ומשיב דכיון דאין גזיה"כ דמוכרח להיות חיוב אחריות בדברים אלא שבסתמא כך הוא דינו לכן הוא זכאשר מפרש שאני

בשביעית. אבל למשינית ביאור דברי הרשב"א דחולין תנייל עפ"י הרשב"א גיטין יש ליישב שפיר. ביאור המשך דברי הרשב"א דחולין לפי דרכו דקובץ שיעורים וכתוב בקובץ הערות (אות תפד). וצ"ב דמאי פסקא דהגוה"ה שטאמר בפרישה דשיח"ק קאי רק על קדשי מזבח ולא על קדשי בדה"ב. צ"ע לפי"ד קו"ש דיש גזיה"כ בפרשה דשיח"ק דבקדשי מזבח הממון בבה הוא תולדת הקדושה והרי זה אפשר ללמוד מדין פטוה פטוה בכולה אשר מבואר בקו"ש בקידושין דהא דפטוה גם הממון בבה זהו משום דהממון הוא תולדת הקדושה. ויש ליישב דכל זה הוא אחר דגלי קרא דשיח"ק דהקניין הוה תולדת הקדושה אבל אלמלא זה היה דין פטוה רק על הקדושה ולא על הממון בבה. משי"כ קובץ הערות דלפי"ד הרשב"א דשמע דעיקר הפטור דמוקדשין משיח"ק לא אצטר"ך לזה קרא וכל מה דאצטר"ך קרא זהו רק ללמד דלא פטור קדושתה וחוסין שם דאולי י"ל דסיבת הפטור של מוקדשין משיח"ק הוא זה מצד דהו מוזהר שהרי יש להם בעלים. וי"ל בזה דהנה אפילו אם כך הוא הדבר הרי זה רק אליבא דרב אבל אליבא דשמואל דבאי דאייז כך דכמו דמוכח גם מקושיות הרשב"א על הא דאצטר"ך קרא למעט שילוח הקן במוקדשין. וטעמא דמילתא דלא פטורין למוקדשין משיח"ק מטעמא דמוזמן יש לומר עפ"י"ד המאירי דסוגיין מוזמן לא תלוי בבעלות ממון אלא אם זה נצוד בטווח גדול או שזה מוזמן לפניו באופן קל. אמנם פטור מוזמן שבבעלים תלוי בבעלות ממון כמבואר בשו"ע. אבל כאן איירי מקדשי בדה"ב דאין הביצים של הקדש ועוד י"ל דנפ"מ כרובצת על ביצים שאינה שלה. עוי"ל לפי"ד הגר"ח דשור של הקדש הוא כשור שאין לו בעלים.

פרק י

בענין הרי עלי לנדק הבית והרי עלי למזבח

בפלוגתא ר' יוחנן וריש לקיש באומר הרי עלי מנה זה לבדה"ב ונגב או שנאבדו. בדברי רש"י מבואר דלריש לקיש נגמר קיום הנדר בהפרישה לבדה ולא כשמביאין ליד גובר. צ"ב בדברי תנאי מאי שנא נגב או נאבדו ממת השור ונפל הבית. קושיית טורי אבן (ה"ה ו.) איך משכחיל כל תאחר דאפריש ולא אקריב בקדשי בדן הבית לריש לקיש. בסוגיית תנאי בריה תנייל על הא דבעין תרי קראי לענין בית באמר ולא אפריש ובאפריש ולא אקריב. ויש לחקור האם לאחר דגלי קרא לבית דאפריש ולא אקריב האם גלי כאן דקיום הנדר הוא באקריב או דקיום הנדר זה באפריש ורק יש דין בפ"ע להביאו לעזרה ולהקריב. בדברי תנאי שם דס"ד דכל היכא דאיתנה בבי גזא דרחמנא איתנה וקמ"ל דלא וצ"ב הא קושטא דמילתא דקיי"ל דכל היכא דאיתנה בבד"י איתנה. ויש לומר דלענין חובת תבאה לא מהני כי גזא דרחמנא דצריך דוקא עזרה. פלוגתא ר' יוחנן וריש לקיש בקדשי בדה"ב היא האם חובת התבאה לעזרה הוא זה חלק מחובת קיום הנדר או דזה דין בפ"ע והנדר מתקיים בהפרישה לבדה. ולפי"ז מיושב קושיות טורי דאכן גם לריש לקיש יש חובה להביאו ליד גובר ורק שאי"ז מצד חובת קיום הנדר.

פרק ח

בשיטת רש"י ותוס' דקיום חובת קרבן דהגביר מתקיים בהבאה לעזרה.

שיטת רש"י (חולין קלט.) דהאומר הרי עלי עולה מקיים את חיובו בתבאה לעזרה. וצ"ב מהא דמוכח (ת.) דנזרעה לו לכפר עליו דרך לכשתכפר הוה נרצה. צ"ב בעיקר דברי רש"י דחולין תנייל מה הוצרך לפרש דבקדשי מזבח מפרשין לנדר דה"ע שזהו להביאו לעזרה ובקב"ה זהו

מתחייב באחריות מהני תנאו. ונראה דיהיה נפ"מ רבתי אם נגב או נאבד לאחר הפרשה וקודם שהביאו לעזרה לפי הראי"ש יהיה פטור ולפי הריטב"א יהיה חייב כיון דעדיין רמי עליה חובת קיום נדרו. לפי"ד הריטב"א אע"פ דזה תורת נדר מ"מ זהו רק כלפי חובת הגברא אבל כלפי דין החפצא חוץ זה כנדבא כיון דבחפצא אין תורת אחריות. מנחות (קט.) בסוגיית הגמ' בהא דהאומר ח"ע עולה שאקריבנה בבית חונו דיקריבנה במקדש ואם הקריבה בבית חונו יצא כיון דנעשה כאומר ח"ע ע"מ שא"ח באחריותה. מש"כ בגליון רעק"א פלוגתת רש"י וחרע"ב עם מהר"מ ב"ר ברוך אם כאשר אומר ח"ע ע"מ שא"ח באחריותה אם מהני זה לפוטרו גם אם הרגה בידים או רק באונס. ונראה דעכ"פ זה מוכח דתרווייחו מפרשים לעיקר דינא דע"מ שא"ח באחריותה כפירוש הריטב"א ולא כפירוש הרא"ש. אמנם בהא דע"מ שאקריבנה בבית חונו מוכח מדברי הרא"ש בפירושו למסכת קנין דמפרש דחיה נדר אע"פ דבע"מ שא"ח באחריותה מפרש דזהו נדבה וצ"ב מאי שנא. ובעיקר הדין דאם הקריבה בבית חונו יצא חרי צ"ב היכן נסתלק חובת הנדר שהוא זה להביאו לעזרה והרי פטר עצמו רק מחובת אחריות ולא מעיקר חובת קיום הנדר. ויש לומר דיסו"ד נדר דח"ע שאקריבנה בבית חונו הוא זה משום דכיון דבית חונו לאו עבודה זרה לכן הוא דאע"פ דנדר להדיא לבית חונו מ"מ חל עליו חיוב להביא עולה לחי' וזה אפשר לקיים רק במקדש אך חא מיחת דא"ל דפירוש נדרו הוא זה להביא לעזרה שהרי נדר להדיא לבית חונו. ולפי"ז מובן שפיר שיטת הרא"ש. אבל בשיטת מהר"מ ב"ב אאל"כ דא"כ מה זה דמיון לח"ע לעזרה ע"מ שא"ח באחריותה. ולשיטתו צ"ל דיסו"ד ח"ע שאקריבנה בבית חונו הוא זה דפלגין לדיבוריה ומח שאומר ח"ע זהו נדר עולה דעלמא ומה שאומר שאקריבנה בבית זהו רק תנאי שא"ח באחריות. אלא דלפי"ז חדרא קושיא לדוכתא דא"כ איך נפטר מחובת קיום הנדר להביאו לעזרה. קושיית הגר"א בשו"ע חו"מ סי' עב על שיטת מהר"מ ב"ב דאיך עובר בכל תאחר אם מותר לו להרגה. תמיהת משמר הלוי על קושיית הגר"א דמאי שייטא דפטר א"ע מחובת אחריות לענין חלאו דבית. וי"ל הביאור בשיטת מהר"מ ב"ב דע"מ שא"ח באחריות לא קאי רק על דין אחריות דנגב או נאבד אלא דפטר ע"א מכל חיובים ושעבודים שיש בקרבן דעלמא ונודר רק להפריש מממונו עולה ותו לא מיד. ולפי"ז מובן הא דאם הקריבה בבית חונו יצא. ומובן קושיית הגר"א לפי מה די"ל דבית על אמר ולא אפריש שייך רק בקרבן שנדר להקריב. וממילא דגם אפשר לתרץ את קו' הגר"א דמהר"מ ב"ב סובר דיש ב"ת בפ"ע על אמר ולא אפריש לבדו.

פרק יא

בענין ערכין.

חולין קלט. מה שמבואר בתוס' הרא"ש ובסי' לב אריה ובתפארת יעקב דיסו"ד חיוב ערכין הוא התפסת קדושה על הנערך ודמי ערכין זהו פדיון הקדושה דחלה עליו. וצ"ע מדין ערך סתם בגמ' ערכין (ד:).

★ ★ ★

תוכן שאר עניינים נדפס בסוף הספר

★ ★ ★

חילופי-מכתבים על ענינים נפרדים בהלכה בשנת הרע"ח

בין ר' זאב פאדארילע' ז"ל — מפרש מקרא וחוקר לשונות קדם —
מבוגשמשמש, ובין ר' נחום אתרוג' — רב לעיר אשכנזים
וראש ישיבת "עץ הדר" בצפת

— מ א ת —
ישראל שנהבים

בי חששא דלועג לך וכו'. וכתיב תאריך

בה לפי עתה"ק צפת.

הנחתם וכפי' לכבוד הרב הגדול בחורה

בפולין וסבא וכל חכמה משוארה, גבר

בכלא בש"ס ופוסקים, באגדות ומדרשים, גבר

ובכל החכמות טבעיות לימודיות אלקיות, יושב

ובנסתו לו עשר ידות, עדיני העצני, יושב

בשבת התכמוני, פאר המון והדרה, תפארת

ישירן ויקר, בכל הארץ יצא קו כאור

החמה שבעתם, ומדור לו קרנים, להאיר

לארץ ולדרים, כשי"ת מוהר"ר זאב חאלף

פאדארילע ז"ל, יזכה לעלות לציון ברנה,

ומלך בפינו עינו תחנה!

אחשה"ס ושלום חורתי כראוי ליראי

ה' ולחשבי שמו, את חבורו היקר על

החורה רב הכמות והאיכות הנקרא בשם

שארית יהודה הנה הי' למראה עיני, ומה

מאד שמחתי לראות כי לא אלמן ישראל

מגולים חקקי לב, לא יסור שבט ומוחלק

מיהודה, ושארית שם ביהודה, חכמי דתור

זאי, חובר חבורים מחובבים, היקר מפז

ומפנינים, אינן וזיקר פירושם עמוקים

כראי מוצקים, כלל מכל חכמה אצור נחמד

וסגולה, וזכיתי לריחו ולשיתתו, מצאתי

ראיתי שפעת חכמתו, עוצם בינתו גורל

בקראתו וחקק חריפותו, ורובו חורתי,

אין חקר לתבונתו, וכאשר שמתי עיני

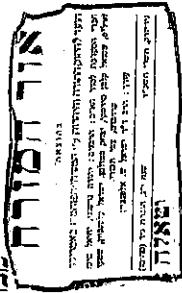
בחיבורו בסוד העבר פי תצא בפי חקל³

פי כי יקרא קו צפור, ומענין לענין באותו

ענין בנר מציה תקמיה מה שפלט בחכמה

והעיר באומר הבא מן החוש אם יכול

לקיים מצות שלה"ק⁴ בביה"ק ולא שיך

אמר אסור דבא להורות דבזה חייב חוב

גמור בלי ועשה ועייש⁵ עכ"פ לא מוכח

מזה רק כשמשלח האם אף לאחר ששילח

הבנים קיים מצות שילוח וגם מחויב

לשלח האם ואסור לטול האם אף לאחר

ששילח הבנים אבל שיהא חוב על האם

כשדואק ק"צ לפניו לשלח את האם אינו

מוכח מכאן כלל ורק כששילח את האם

מקיים את המצוה אבל כשאינו רוצה לקיים

ולא יאבה לזכות בהם אין חייב הגוף כלל

עליו כשאר מ"ע החלום על גוף האדם

ורק כשנמלט אויז חל חייב הגוף על

האדם לשלח את האם וכסברת הב"מ

ובדרך הוא וברוך טעמו וראיותיו כי

סוב עייש ואורבא מסוף דברי הח"צ

נראה ג"כ כסברת הב"מ דמקשה לרש"י

בפי שני סדרי ביצים זה ע"ז זה (ועיין

בחדרי⁶) וברשיב"א שמקשה ג"כ על רש"י

בזה ומשני דמירי כשהיו עליונים ביצי

עוף סמא, עייש⁷ ומשני לרש"י פטור

מלשלח קודם שילוח הבצים התחתונים

אבל אסור לטול האם ובלא הרשות בידי

להניח רובצת על הביצים העליונים, ונראה

פשוט דאף אח"כ אינם מחויבים הגוף לשלח

האם וכסברת הב"מ וכן בסור מחמתו

כל הבנין שר"ל דבזה פליגי הני תרי מ"ך

כיון והוכחתי לעיל דגם הח"צ יוכל

ליסבר כן כב"ט, ומה דפי' דמ"ד מפני

שמטל קנאה סובר שפיר משום דחמנות,

כיון דבזה לבריו מוהר"ש"א ל"ג בזה שמטל

קנאה למאן דס"ל הכי אפשר דמצוה זו

מצד הרחמים הוא כמו צדקה וכו' ע"ש.

מה שתמה כתיב הלא רחום הוא אחת

ממדותיו של הקב"ה ית"ש ומה יסופר לו

בשנעמא דגם המצוה הזאת על יסוד מדתו

זאת היא מיוסרת, הנה בירושלמי מגילה

פ"ד ר"פ בשם ר' סימון ור"י בשם

ר"ס ר"פ ס"ל דהוה כקורא תגר ור"י

משום דבזה עושה קצרה למידותיו של

הקב"ה וכן יש לפי' בגמ' דידן לולי פי'

רש"י. אך חזק מזה יש לחלק דדרך הפילה

בשיע אסור דומיא דההוא דנחת קמיה

דר"ת א"ל סימנתיהו לכולהו שבחי דמרי

ובתפילה דוקא אסור. ועיין תו"ט ברכות

פ"ה בדרך דרש או פשוט שרי, ובהכי נתיח

קושית החוס' מגילה כ"ה ב"ה מפני

שעשה ק' לה"י אותיו על מה שיסר

הקאליו צדקו אום ועייש. והוא מדברי

המדרש ויקרא דבה על הפסוק וידע צדק

נפש בהמתו, וכן פי' הה"ק⁸ פי' אמור ושו

אוי שה הכנא דאינו רחמן בשמאי וכו'

בהו"ס סי' הנוי, והשתא נבוא לבאר

בענין חקר הלכה שחקר כתיב בנימ.

והנה יש להאריך בזה הרבה, וכאשר

העיר כתיב בסוף דבריו אך מרוב הסודה

אבא בקצרה.

והנה מה דמקשה בתחלת דבריו דמאי

פריק מקיש הא ג"מ טובא לענין הרדור

ורוצה להוכיח דמהלך בבית"ק עכ"פ לא

נפטר מלהרדור בה מדברי השי"ס שבת,

וזדא נראה כן ולא הי' לו להביא ממוחק

לחמו, דהרי מפורש יוצא בחור"י פי' היה

קורא שמי שנחתים בברכה ולא יכול

לאומרה וכו' שעומד במקום שאינו נקי

יש לו להרהר בלבו והי' יראה לבבו

ועייש. אך קושיתו נתיח עפ"י דברי

הצ"ח בקושיות ה' סובב הולך לר"פ

דאמר הרגמא אמהיר פניו ומקודם שידע

הי' החירוק הכא חזק ל' וי' גמי פטור

א"כ סבור הטעם משום לזעזע לרש וכמו

שכתב הצ"ח ז"ל. וא"כ אין לו שום

מקום יותר ללכת מכאן וכאן אסור לו

לקרות ואנוס הוא ופשיטא דאנוס פטור

רחמנא, וא"כ שוין אהדי וכו' במהלך

לא נפטר מלהרדור הכי גמי במשמיות, ומה

שהביא עוד לקמן מהא דחנני ונשבת

מיסב ואוכל וכו' אף באכילת שבת וכו'

ומתוך דדוקא לבני פטורא צריך לפרוט

נראה שפיר דבריו, ועיין בצ"ח שפי' ג"כ

ע"ז.

דבר אלהן יספרינה בגיטה, וכתב דס"ל כאבות דשמואל הרי ממש כדברי וזה ברור ונכון בס"ד.
והנה יקבל נא כבודו מנתח העני אשר היתה והגיתי באבלי ואוני ספרי. אבל משה' על שני מאורות ישראל ששקעו בעוננו, וקוננו במר נפשי את הקינה הזאת כתובה על הספר, ה' יהפוך לנו האבל לששון ולשמחה ויגילו בה כל אוהבי המאבלים עליה ויזכו לאות בנתמה בכפי לים בשוב ה' את שיבת ציון וירושלים תו"ב.

צפה לחשיבותו הרמתה המקורו ומכבודו הכי' ידיו הרושט באהבה רבה ומי צפה לחשיבותו הרמתה המקורו ומכבודו כערכו הרם

נחום ארתור

(1) השווה מה שכתבתי באריכות במאמרי "למות דיוקנו של ר' זאב ואלף פאזאריילע וספרי" ב"תלפיות", כך ר' זאב ואלף פאזאריילע א"י, עמ' 249-244; ובספר זכרון לימי פיישברג, ניוירוק, תשי"ח, עמ' 336-337. ראה מה שהעירוני אודותיו במונוגרפיה על הנושא: "חומר לחלודו הישוב בסבריה" [בשלו המאה הי"ט לסה"י] עפ"י תשובות וי"י, "פסקי בי"י סבריה" (בכת"י) בשנת תרמ"א, וחורח מובעת בזה לדידי הדדג' ר' י"י אהרונ מיוסקא. נדפדוק מחבר "פיר עץ הדר", אוצר כללי-התלמוד והפוסקים ב"ה כרכים, על שהוסף בסוכו הערותיו לחשובת אביו וצ"ל בני"י של "שליחיהק" (3) חקיר לב. (4) שילוח הקן בבית הקברות. (5) ברוך טוב. (6) אולי כוננו לס' לב אייה. (7) בחייושי הרשב"א. (8) התרגום יונתן בן עוזיאל (ויקרא כ"ב: כ"ח). (9) זיין ומו"צ ר' אברהם "אדעסער" בסבריה, הנודע לכל תושבי הארץ. מה שזו אבי בדין נונה הטאורט, ראה בספרי כך א' דף י"ט מה שהארכתי בעניי והבאתי ממרן נודע ביהודה ומרן מהר"ט, ועי' חורח חסד אבן העזר סי' י"א אות כ"ב מה שמרן מאיר בדברי קדשו בזה.

נסת עמי סנהדרין כ"א, וצ"ל שיש לו ס"ח ויקים ועתה כתבו והוי לועג ליש, והנה בס"ח אף שבודאי מצוה בו יותר מבשלתו וכל המצות, אבל יוכל לשכר סופר וכותב לשמו והרי אפשר ע"י שליח ואפ"ה שייך בי משום לועג ליש, ועוד נזכר להלך ולומר דלא שייך בשליח משום לועג ליש דל"ד לק"ש וחפזין דאמרו שאסור לו להלך בביה"ק בתפילין או לקרוא ק"ש אבל אינו פטור מהמצוה וחייב הוא לצאת משם ולקרות שמע ולהתפלל ולהניח תפילין, אבל בשליח משאנו יקיים בביה"ק שוב לא יקיים, ובכ"ז לא אמרין שמשום לועג ליש שהוא ודבנו לא יקיים מ"ע דשילוח הקן ההלך עליו לפי סברת כח"ר שרוצה לדיק כן מחשובת הח"צ, ולדידי בלא"ה נוחא וכמ"ש לעיל.

את כי' ראיתי בהחפזי וכבר אמר הח"ה בתפזי כל האדם כונן, ע"כ אם שגיתי בדברים עם כח"ר הסליחה כי רב וסלח הוא.

והנה בשולי היריעה אציע לפני כח"ר איזה דבר מחזושי⁽¹⁾ אשר בעניי הכינויות בסדר פרשה זו בפסוק צעק הערה המ-אורסה ואין מושיע לה, והקשני הרב הג' מוה"ר ר' אברהם דומ"ץ אדעסער⁽²⁾ ה"ו הל' ציינה לקבל ההתראה וחתי' עצמה למיתה וכמבואר בסנהדרין וממ"ז אם לא קבלה ההתראה לאו בת מיתה היא ואפילו ביו"ר, ואם קבלה ההתראה אמאי לא תהמת. והוא בעצמו הירץ דילך שהתור בה באמצע ביאה והווי אנוסה דיצר אלבשה ואפי' אמרה דהויא היא שוכרתו כדארתה בכתובות דף נ"א, אך הקשה דאחתי תפסי לאבנה דשמואל דס"ל דהם באשת ישראל שנאנסה אסורה לבעלה דשמו סופה בדין ולית לי' הא דיצר אלבשה היא אונס כדא' בגמ' שם עכ"ל. ואמר לי שהק' לכמה גזולים ואין משיב מענה נכונה.

והנה מה שחילק בפלגות הענין דדוקא בצוה שאינה חובת גברא ל"ש בצוה כוחא סעמא דלועג ליש משא"כ בצוה דרמי עילוי דאיש לקימה ודאי דשייך גביהו משום לועג ליש, הנה ודאי כן הוא ויש סמוכין לזה מדברי הצ"ח שכתב וז"ל וכיון שאין בזה חיוב גמור על החלים ליכא בו משום לועג ליש, אבל ק"ש ותפלה שהם חוב גמור על החלים בודאי שייך לועג ליש כמו תפילין, הרי נראה כדבריו וכיון שהוכחתי לעיל שגם בשליח לא שייך חיוב הגוף על האדם כשלא יאבה לזכות בהם וא"כ יפה ובורר חילוק דגם בשליח לא שייך משום לועג ליש מה"ט, ומה שהביא עוד וז"ל ואף דהתם באבית שאני, וכמ"ש הנמק"י הרי הנמק"י גופא מבאי שם בשונור המפרשים וז"ל לא סברי הכי דגבי השבת יש בה עיקר גוף המצוה הוא השבה והשונור הוה כעין מכשירי מצוה ועי"ש. ועוד לפי סברתו הא כפי מי שמתו דף י"ט מדלגין היינו ע"צ אורוות של מתים לקראת מלכי ישראל, ופי' רש"י הרי לכבוד הבריות עוקרים על נפש לא יסמא, והרי גם כאן איכא משום לועג ליש כיון דמתעסק במצוה בביה"ק ואיכא גמי משום כבוד הבריות ואף דהי' אלא ודאי דאי' לזה, ופשוט הוא בזה דהוא לוקח האבירה להשיב לבעלי או מדלג על הארון לקראת מלכי ישראל אבל מעשיו אינם מוכיחין כלל שעושה משום מצוה, וליכא בזה משום לועג ליש, ומה שהצליח מחלק בין מצות שבגוף דל"מ בזה שלחות ובין המצות דמהני בזה שלחות אין גנאי כ"כ במה שאינו מקיים המצוה וליכא משום לועג ליש, הנה נראה דיש לפקפק בו דהא הכ"ס פ"י בהל' ס"ח פ"י להרמב"ם תרוי קאמר (בה' אבל פ' ב' כ' שלא ה' להרמב"ם גרסא וקורא בו) שהליכה בס"ח נמי אסורה בביה"ק וכ"כ הב"י ובס"ח מה מצוה איכא דדוקא במלך יוצאת וכו'.

הוספה לתשובת אביו מאת בנו הרה"ג ר"ד אתרוג

בעזה"ש מוצש"ק אל מול פני המורה
השכ"ג יוטיקא, ג. י. שלי' לו ולכל אשר
לו !

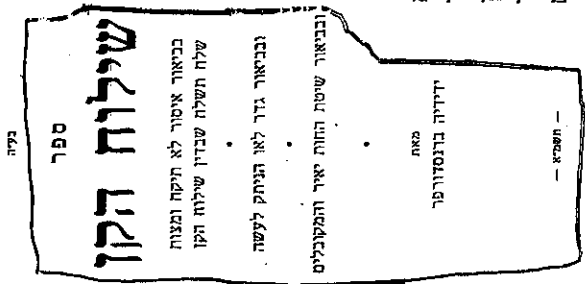
הרה"ג ר' ישראל עלפנביין שליט"א.
קבלתי מכתב בגאון תורתו ותיכף לקבלה
תשובה, רצופה פה תשובת אבי מורי
הנה"צ ז"ל לדודו הגה"צ ז"ל, וחשובה
דודו לאבי, הן בענינים נפרדים, מסיבת
שאני טרוד בהדפסת ספרי כרך הדי' לא
יכולתי להתעמק בדבריהם ולהעיר הרבה.
רק בתשובת אבי אעיר בקצרה. בדין של
שילוח הקן אם יש חיוב על האדם ? —
המקום בברוך הטעם שהביא הוא דף ל'
דפוס לעמבערג, דין עשה דוחה לא תעשה
פ"ה, ה"א, פרט אם קום ועשה דוחה עשה
דשב ואל תעשה בד"ה ונ"ל ליישב, ועי'
פתחי תשובה יר"ד סי' רצ"ב אות א' בשם
חזו"ת יאיר סי' ס"ז, וראה דברי שאול יוסף
דעת שם חלק א' חולין קל"ט, ד"ה וקיומה
בי' ובערת הרע שכתב רבינו הגדול "ויש
שהקשו וניתני עשה ולא תעשה דשלוש
ולידחי עשה דובערת ? וחירצו דעשה ובערת
עדיף טפ', מפני שזה על כרחו מצוה עליו
לבערו, אבל שילוח מי הוי מצוה המוטלת
עליו ? הרי אם לא דצה ליקח הבנים פטור
מלשוח. ותמהני, דאפילו עשה ולא תעשה
לא דחי עשה, ורק עשה דוחה לא תעשה
גרידא, אבל עשה דידחה עשה ואפילו אית
בי' לאו לא אמרינן וצ"ע" הרי יבואר
הדין, דאין המצוה רק אם רוצה לקחת
הבנים ; [עי' שושנת העמקים כלל ב"ג במה
שנסתפק אם עשה ולא תעשה דוחין עשה ?
ולא הביא מרן דברי ר"ג הנ"ל]. ובדברי
שאול הנ"ל מאריך בדין של החכם צבי,
אם "והבנים תקח לד", היא מצוה חיובית
או רשות ? ועי' מנחת חינוך מצוה תקמ"ה
מה שדן בדברי חכם צבי, ובמהר"ם שיק

על תרי"ג מצות תקמ"ה, מה שדן בדברי
חזו"ת יאיר, ועי' הגהות מרן ר' יוסף שאול
נצ"ל בח"צ הנ"ל : ומה שדן אבי בדין
לועג לרש, במצוה, שאפשר לעשותה ע"י
שליח, ונראה דסובר דיש שליחות בשילוח
הקן — עי' תשובות נור הקודש יר"ד סי'
קלב, ובאמת לא הבנתי, הרי מבואר בקי'
דושין ל"ט : חולין קי"ב. "הרי שאמר
לו אביו עלה לבירה ושלח את האם ונטל
את הבנים" ומשמע דהבן קיים לבד מצות
כיבוד אב, גם מצות שילוח הקן, דאל"כ
למאי נקטה הגמרא זה ? ומפורש כן ברש"י
חולין הנ"ל ד"ה לעולם, ולכאורה, מדוע לא
נחשבת מצוה זו על האב ? ואולי כיון
דהאב לא צוה לו לעשות מצות שילוח ;
אינם בכלל. וצריך בירור מה שייכות שליחות
במצוה שהיא דוקא באינו מוחזק, א"כ חיובה
על כל אחד ? ואולי, אם נאמר דאין המצוה
רק אם רצה לקחת הבנים, א"כ שייך דין
שליחות באופן זה.

מה שדן אבי בדין נערה המאורסה, ראה
בספרי כרך א' דף י"ט מה שהארכתי
בעניי והבאתי ממרן נודע ביהודה ומרן
מהר"ט, ועי' תורת חסד אבן העזר סי'
י"א אות ב"ג מה שמרן מאריך בדברי קדשו
בזה

אבקשו אם אפשר לו לשלוח לי חזרה
תשובת אבי בכתב ידו אחר שיעתיקה וגם
אם באופן שלא ידפיס הערותי, או יחזירן
לי, כי מרוב טרדותי, אין לי העתקה.
וכל דבר שאני כותב, עולה לי בביגעה
עצומה בעניי. תשובת דודו יוכל להתחזק
במתנה אבל אבקשו כי באופן שלא ידפיס
שיעתיקה וישלחנה לי. לא הי' לי זמן
להעיר עלי' אבל כדאי להעיר על הענינים.
בכבוד רב ובאהבת תורה ולומדי בכל
לבי ונפשי ונשמתי,

י. ד. אתרוג

גמילות חסדים

כתב הספורנו (דברים כב ו') הנה בענין שילוח הקן יש איזה גמילות חסד להמון שלא להשחית וזה עופות השרה שהם הפקר וזה בשילוח האם אמר אפילו בזה הקצת של גמילות חסדים יהיה אוכל פירות בעולם הזה והקדן קיימת לו לעולם הבא. ע"כ.

מדרשי חז"ל, ומדברי הראשונים והאחרונים על מצות שילוח

משרשי מצות שילוח"ק וטעמיה

ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר כתב הרמב"ן (דברים כב, ו') גם זו מצוה מבוארת מן אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד כי הטעם בשניהם לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם. או שלא יתיר הכתוב לעשות השחטה לעקור המין אע"פ שהתיר השחטה במין ההוא, והנה ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרוך לעוף כאלו הכרית המין ההוא. וכתב הרב (הרמב"ם) במורה נבוכים כי טעם שילוח הקן וטעם אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד כדי להזהיר שלא ישחוט הבן בעיני האם כי יש לבהמות דאגה גדולה כזה ואין הפרש בין דאגת האדם לדאגת הבהמות על בניהם כי אהבת האם וחנותה לבני בטנה איננו נמשך אחרי השכל והדבור-אבל הוא מפעולות חכמה המושגת המצוה בבהמות כאשר היא מצויה באדם וכן אין עיקר האיסור באותו ואת בנו רק בכנו ואותו אבל הכל הרחקה ויותר נכון בעבור שלא נתאכזר. ע"כ.

שכר האם על מדת הרחמנותה על בניה

כתב בהעמק דבר (דברים כב) וז"ל: ראיתי בטעם המצוה כי הוא שילוח גמול הרחמים והאם היה ביכולתה לפרוח אך בקשה להגן על הביצים על כן תמלט וזהו מסעיפי הרחמים ומכל מקום אינו אלא גזרה. וכן אמרו במדרש רבה פרשת כי תצא, אמר הקב"ה הוואיל ונתעסק העוף הזה בכבדו ותיקנו של עולם כדאי שינצל.

וכן כתב בספר ילקוט מעם לועז פרשת כי תצא בשם הצפת פעתה. (מהרי"ט) בדרך כלל אין הצפור שוכנת במקום ישוב אלא מעופפת היא ביערות ובמדבריות הרחק מבני-אדם ומרשתותיהם, וכשתקרב אליה היא מגיבה לעוף, אבל כשהיא צריכה לדגור על בניה היא מוסרת נפשה לקיים מצות בוראה, וכבר שיבא איוב את תכונת נפש של העוף ואומר הקשיה בניה ללא לה ריק יגיעה בלי פחד כי השא אלוה חכמה ולא חלק לה בבניה. (איוב לט) שלכאורה מה בא איוב ללמדנו על פתיות העוף הזה, והרי היה צריך לספר על חכמתו אבל הזכיר כאן שלא עצים וגדול של העופות שהם מגיבהים לעוף בשמים ומרחקים מבני-אדם אבל כשהם צריכים לדגור על הביצים הם באים לישוב.

דרכים הנעים ונדים כינה ועל כל העולמות, ע"ז אמר הקב"ה: אשרי המשלח את הצפור מחוץ לקנה שהוא גרם לי לדהם על כל העולם, ולכן שכרו כמ"ש בתורה: "למען ייטב לך והארכת ימים" ע"כ.

(הרגום ללשון הקודש הובא בספר קן צפור השלם, עמ' קנב)

וברעת זקנים מבעלי התוס' (דברים כב ו') כתב חז"ל: כי יקרא קן צפור... דבר אחר כי יקרא זה שאמר הכתוב קודא [שם עוף] דגר ולא ילך עושה עושר ולא במשפט, מה כתיב אחרי כסא כבוד מרום מקדשינו מה ענין זה לזה ללמדך שהקודא הזה מביא ביצים משאר עופות ויושב עליהן עד שיוצאים מקליפתן ועשים אפרוחים והן עולין עליו ומורטין את כנפיו ואוכלין אותו, וכשהוא רוצה לברוח אינו יכול ומוצא אותו חיה או שרץ ואוכלו מי גרם לו זה על שגול ביצים שאינם שלו כך עכ"ל שפשוט ידוהם בכסא הכבוד שהחריבו ביתו ושרפו היכלו לסוף יאבד זכרם עכ"ל. ודבריהם צ"ב מה ענין איבוד זכרם של העכורים על שהחריבו את בית המקדש לשלוח שילוח הקן אמנם לפי מ"ש בשם הזהר הנ"ל הדברים מאידים כיון שע"י מצות שילוח הקן הקב"ה מתעורר על הקן של השכינה שהיא ירושלים על כן יחד עם זה עולה הקטרוג על העכורים שהחריבו את ירושלים ובוה מוכן מ"ש בעל הטורים עה"ת (דברים כב, ו') חז"ל: והארכת ימים וסמך ליה כי תבנה בית חדש... ועוד עיקר אריכות ימים הוא בשביל בנין בית חדש שהוא בית המקדש... ע"כ. שלכאורה אינו מוכן מדוע דוקא אריכות ימים הבאה ע"י מצות שלח"ק היא כשביל בהמק"ד והרי גם במצות כיבוד אב ואם נאמר אריכות ימים ולא נסמך אליו כי תבנה בית חדש אמנם לפי מ"ש הזהר הדברים מובנים כיון שע"י מצות שלח"ק הקב"ה מתעורר לבנות את ירושלים ולכן דוקא במצות שלח"ק רמזה התורה שעיקר האריכות ימים היא בשביל בנין בית המקדש.

זוכה לבנים

מובא במדרש רבה פרשת כי תצא חז"ל: מה שברה של מצוה זו שאם אין לך בנים אני נתן לך בנים מניין? שנאמר: "שלח תשלח את האם" ומה שבר אתה נוטל ואת הבנים תיקח לך.

זוכה לבית חדש, מעקה, כגרים, ציצית, אשה, כרס, שדה.

מובא במדרש תנחומא פרשת כי תצא חז"ל: למדנו מן הפרשה שמצוה גוררת מצוה, שהרי כתוב למטה כי יקרא קן צפור לפניך מה כתוב אחרי כי תבנה בית חדש ועשית מעקה, אם קיימת מצות שילוח הקן תזכה לבנות בית חדש ולעשות מעקה, ותזכה עוד לבגדי צמר ופשתן לכן סמך לו לא תלבש

אצל כבוד אב ואם כי השבת הבא לזכר חידוש העולם גורם לקיים מצות כיבוד אב ואם להוציא מדעת מאמיני הקדמות האומרים שאין לעולם שום התחלה והכל מחויב המציאות ולפי סברתם הנבער אין יתרון למוליד על הנולד ואנחנו מאמינים שהמוליד הראשון יתברך חלק מכבודו לכל המולידים המושפעים מאתו יתברך והוה טעם כבוד אב ואם ושילוח הקן...

טעמים ע"פ הסוד

כתב הרשב"א בשו"ת האלף סי' צו חז"ל: ועל ענין הפרט שבא במכתבך הרמו על מצות שילוח הקן ודמות עליו שני פנים לתורה, אמנם דע כי אי אפשר לגלות טעמה שיש בה לבעלי הקבלה כי אם יחיד שכתור. לשתי סיבות אחת מצד המוסר ואחת מצד המקבל כי הידועים בין ערך המצוה מעט. ותמה אני אם יש בדרך מי שראוי לדבר ליקר תפארת העינים ודקותם. אך דרך כלל אני אומר מדעתי שהמצוה ההיא רומזת באמיתות בידעת החכמה והאמונה מה אשר לא ימר ולא יספר ונשאל מאתו יתברך לגלות עינינו לראות בנפלאות תורתו כדכתיב, "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך".

וכן כתב הרמב"ן עה"ת שם חז"ל... אבל במדרשו של רבי נחמיה בן הקנה בשילוח הקן במדרש שיש במצוה סוד, אמר ר' דחמאי מאי דכתיב שלח תשלח את האם ולא אמר את האב אלא שלח תשלח את האם לכבוד אותה בינה שנקראה אם העולם דכתיב כי אם לבניה תקרא מאי ואת הבנים תקח לך אמר ר' רחמאי אותם בנים שגדלה ומאי ניהו שבעת ימי הסוכה ודיני שבעת ימי השבוע וכי' והנה המצוה רומזת לענין גדול ולכן שברה מרובה למען יטב לך והארכת ימים עכ"ל.

מעלות מצות שלח"ק

ע"י מצות שלח"ק הקב"ה מרחם על ישראל בגלות

מובא בזוהר הקדוש שכשמשלחים את האם מעל הבנים היא צועקת והולכת ואינה יודעת לאן הולכת, נודדת ורוצה לאבד את עצמה, ואז מלאך הממונה על העופות מעורר רחמים עליה וכן שאר המלאכים הממונים על העופות כל ממונה על העופות שלו מעוררים רחמים עליה. והקב"ה אוסף את כח חילותיו ואומר: כל ממונה מלמד זכות על העופות שלו, ואין בכס מי שילמד זכות על בני ועל השכינה הקדושה שהיא בגלות וקן שלה היא ירושלים נחרב, ובניה עם ישראל בגלות תחת יד אדונים קשים של אומות העולם ואין מי שיבקש רחמים וילמד עליהם זכות. ובזה הקב"ה צועק כביכול להושיע את עם ישראל מהגלות וגם מתמלא הקב"ה רחמים על כל ההולכי

שעטנ, ותזכה למצות ציצית לכך סמך לו גדילים תעשה לך ותזכה לאשה לכך סמך לו כי יקח איש אשה. ע"כ. ובילקוט שמעוני (אות תתקל ב') הוסיף אחרי בית חדש תזכה לזכר כמ"ש אח"כ לא תודע כדמך, ותזכה לחרוש שדה כמ"ש אח"כ בשור וחמור יחדיו וכו'.

וכתב הכלי יקר וז"ל: ...ומשעם זה סמך המצוה למצות "כי תבנה בית חדש ואמרו רבותנו ז"ל אם קיימת מצות שילוח הקן תזכה לבנות בית חדש. ומה ענין זה לזה אלא לפי שמצות שילוח הקן מביא לידו אמונת חידוש העולם שהקב"ה בנאו וחדשו. [וכנ"ל בשרשי המצוה וטעמיה] על כן מידה כנגד מידה תזכה גם אתה לבנות בית חדש וזה יסוד האמונה הוא כי על ידי האמונה הוא דבק במקור החיים על כן שכרו אריכות ימים...

ניצול ממזיקים

מובא במדרש רבה פרשת דברים אמר רבי ברכיה יש מוזק שקושט כחץ וטס כעוף מגין? שנאמר לא תירא מפחד לילה מחץ יעוף יומם (תהילים צא) אמר הקב"ה אם קיימת מצות שילוח הקן אני מצילך מהן.

ממהר את ביאת מלך המשיח ואליהו הנביא ז"ל.

מובא במדרש רבה פרשת כי תצא וז"ל: דבר אחר מהו שלח תשלח את האם, אם קיימת מצוה זו אתה ממהר לבוא מלך המשיח וכו', ד"א אמר ר' תנחומא אם קיימת המצוה הוצאת אתה ממהר את אליהו הנביא ז"ל שיבוא. ע"כ.

כִּי יִקְרָא קוֹן צְפוּר לַפְּנִיָּה בְּדֶרֶךְ כָּל עֵץ או על

הָאָרֶץ אֲפֻרָּהִים או בִּיצִים וְהָאֵם רִבְצָת על

הָאֲפֻרָּהִים או על הַבִּיצִים לֹא תִקַּח הָאֵם על

הַבָּנִים: שֶׁלַּח תִּשְׁלַח אֶת הָאֵם וְאֵת הַבָּנִים תִּקַּח

לָךְ לְמַעַן יִישֹׁב לָךְ וְהִאֲרַכְתָּ לַמִּים: (דברים כ"ב, ו' ו')

פרק א

מצות שילוח הקן

א. אם נזדמן לו קן יש אומרים שחייב לקיים את המצוה (פתי"ש

והרכ"י י"ד רצב בשם ההות יא"ד סי' סו, וכ"כ בשו"ת חכם צבי סי' סא). ויש

אומרים שאין חייב לקיים את המצוה אא"כ רוצה ליטול

את הבנים¹ (חזו"א יו"ד קע"ה סי' ב', עי' שו"ת חתם סופר או"ח סי' ק'

והחדושי חולין קמב. ד"ה ומה) ולכל הדעות אין חיוב לחפש קן

שנאמר "כי יקרא" ולא שיחפש (חולין קלט). אמנם הברכ"י

כתב בשם האר"י ז"ל שיש להשתדל לקיים מצוה זו.²

ב. מי שרוצה לכבד אחר לקיים מצות שילוח הקן רשאי, ומ"מ

בפעם הראשונה טוב שהוא בעצמו יקיימנה. (הבנים תקח לך

עמ' נב).

ג. ע"פ הקבלה אין לקיים מצות שילוח הקן בעתות התפילה,

במ"ט ימים של ספירת העומר, ומר"ה ועד שמיני עצרת ומי

שנזדמנה לו המצוה בזמנים אלו יעשה שאלת חכם. (עי' קו

ציפור השלם עמ' קצ, הבנים תקח לך עמ' נה).

ד. מצות שילוח הקן נוהגת בכל מקום בין באילן בין בארץ,

בבורות, במערות וכן כים. (שו"ע שם ג').

פרק ב

איסור לקיחת האם והבנים

א. כשקיימים כל תנאי קיום המצוה כפי שנבאר בפרקים הבאים אסור לקחת את הבנים והאם יחד או את האם לבדה לפני שמשלח את האם כדין שנאמר "לא תקח האם על הבנים". (דמבי"ט הל' שחיטה פרק יג, א; שר"ע י"ד רצב). וכן אסור לקחת את הבנים לבדם לפני שמשלח את האם ויש אומרים שאין זה אסור אלא מדרבנן. (עי' חוות יאיר סי' סו).

ב. צריך לשלח את האם עד שתצא מתחת ידו דהיינו שאם ירצה לתפסה לא יוכל.³ ואח"כ רשאי לקחת את הבנים ולצוד את האם. (שר"ע שם, חזון איש י"ד קעה ס"ב; ועי' מ"ש באם על בנים עמ' 70)

ג. שילח את האם כדין וחזרה אפילו כמה פעמים חייב לשלחה שוב כמבואר להלן פרק ד' וע"כ אסור לקחת מהקן כלום, אבל אם שילחה כדין וזכה בבנים והחזירם לקן ואח"כ חזרה האם לקן מותר לקחת את האם והבנים שכיון שנעשה הקן מזומן אין נזהגת בו מצות שילוח הקן כמבואר להלן פרק ו'. (שר"ע שם, ד, ה)

ד. עבר ולקח את האם או את הבנים לעצמו לפני ששילחה כדין אע"פ שנעשה הקן מזומן מ"מ כיון שכבר התחייב בשילוח קודם שזכה בו חייב לשלח ומתקן כזה את הלאו⁴ (שר"ע שם ה', ו' ועי' קו ציפור השלם עמ' קה בשם המהר"ם קאזיס ואם על

בנים עמ' 76)

3 - עיין הערות בסוף הקונטרס

עיצות והדרכה

כיצד לגלות קן

* זמן בניית הקן של היונים והתורים מחדש ניסן עד חודש טבת אך בעיקר בקיץ, על ענפי אילות ואפילו נמוכים, על אצטבא וכדו' שלפני החלון, על צינורות שבקירות הבתים מבחוץ, במקום מוגן מרות וגשם ומריבוי שמש.

בדרך כלל הם בונים את הקן בשעות הבוקר 7-9, ולפעמים גם יותר מאוחר, ואפי' בשעות הצהריים האב מביא את הקש לאם והיא בונה את הקן. וכך זה נמשך מספר ימים עד להשלמת בניית הקן. ניתן לשים לב בשעות אלו אם התור מחפש בחצר אוכל או קש, ואם רואים שלוקח קש בפיו ניתן לעקוב אחר מעופו לקן אשר נמצא בקרבת המקום, כיון שהתורים אינם מתרחקים ממקום בניית הקן על מנת לחפש אוכל או קש. שם מחכה האם לקבלת הקש מהאב ובונה את הקן. אמנם יש פעמים שהם מוצאים קן מוכן ורק משלימים אותו בכמה ענפים.

* התורים אינם יושבים על הקן כלל בשעות הלילה רק כאשר מגיע זמן הטלת הביצים. ולכן כאשר רואים את היונה יושבת בקן לפנות ערב גם לאחר חשכה, זהו סימן שהיא מתכוונת להטיל את ביצתה הראשונה באותו לילה אשר ע"פ רוב זמן ההטלה הוא בין השעות 11-9. (ולפעמים לאחר חצות וכן לפנות בוקר או בבוקר). וכלילה שלאחריו היא מטילה את הביצה השניה.

אמנם יש פעמים שהיא יושבת בקן להטיל את הביצה הראשונה בבוקר

או במשך היום.

ה. אם אחר שלקח את האם באיסור שחטה ואין יכול עוד לתקן את הלאו מכל מקום האם מותרת באכילה. (רמב"ם, שם)

ו. מי שיש לו ספק אם נוהגת בקן מצות שילוח הקן אסור לקחת כלום מהקן לפני שמשלח את האם כדין, כיון שהוא ספק מהתורה. (פשוט וכ"כ באם על בנים עמ' 85, 62)

דינים הנוהגים באם

א. מצות שילוח הקן נוהגת רק בעופות טהורים. (שור"ע יו"ד רצב,

א) שנאמר "קן ציפור" ולא מצינו שטמא נקרא ציפור. (חולין

קלח) והמצויים בינינו: היונה, תור העיר והנקרא צונצלת]

וציפור דרור. (עיין קן ציפור השלם עמ' רכט)

ב. עופות שחרטומם וכף רגלם רחבה ויש להם ג' סימני טהרה [אינו דורס, קורקבנו נקלף, אצבע יתירה] אלא שאין עליהם מסורת אבות שהם נאכלים, שנחלקו בזה השור"ע והרמ"א אם מותרים באכילה (עי' שור"ע יו"ד סי' פב א) יש אומרים שמצות שילוח הקן נוהגת בהם. אולם יש אומרים שבעופות אלו פטור משילוח הקן כיון שבמציאות הבנים אסורים באכילה.⁵ ועכ"פ אף לדעה זו אסור ליטול את האם לעצמו (עי' אם על בנים עמ' 44).

ג. אע"פ שהאם טריפה, נוהגת בה מצות שילוח הקן. (שור"ע שם א) ואם אינה יכולה לעוף אין נוהגת בה מצות שילוח הקן.⁶

(חכם אחד ממ"ש השור"ע רצב, ד)

ד. מצות שילוח הקן נוהגת דוקא כשהאם יושבת על הבנים ממש, אבל אם יושבת ביניהם אע"פ שנוגעת בהם מהצר, וכ"ש אם היתה יושבת ליד הקן פטור ממצות שילוח הקן. (שור"ע שם יב) שנאמר: "והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים", ולא כיניהם. (חולין קמ:)

ה. מצות שילוח הקן נוהגת בנקבה ולא בזכר. (שו"ע שם ז)
שנאמר: "והאם רוכצת" ולא האב. (חולין קמ: ודש"י שם)

פרק ד

דיני הביצים

- א. אפילו אם יש בקן רק ביצה אחת נוהגת בו מצות שילוח הקן (שו"ע י"ד רצב, א) שנאמר "קן צפור", ודרשו חז"ל "קן" מכל מקום. (חולין קמ:)
- ב. קן שהביצים שבו מוזרות דהיינו שהטילה אותם האם מכח עצמה [ע"י התחממותה בקרקע] ולא ע"י הזכר שאז אין הביצים ראויות להוציא מהם אפרוחים, פטור משילוח הקן. (שו"ע שם ז) שנאמר: "אפרוחים או ביצים" הוקשו ביצים לאפרוחים, מה אפרוחים בני קיימא דהיינו שיש להם המשך וקיום, אף ביצים בני קיימא אמנם בסתם שאין ידוע אם הם מוזרות אין צריך לחשוש שהביצים מוזרות. (קן צפור השלם, וכ"כ בספר הבנים תקח לך עמ' ל"ד בשם הגרש"י אויערבך וצוק"ל).
- ג. קן שהביצים שבו אינם ראויות לאכילה, כגון: ביצים של עוף טמא אע"פ שדובק עליהם עוף טהור וכן ביצים שנוצר בהם אפרוח פטור משילוח הקן. (שו"ע שם ז, קן צפור השלם) שנאמר: "ואת הבנים תקח לך" ודרשו חז"ל "לך" הראויים לך. (חולין קמ:)
- ד. ביצים שנוצר בהם אפרוח, אם מזומן לו עוף אחר שיכול לשים תחתיו את הביצים כדי שיבקעו ויהיו ראויים לאכילה חייב בשילוח הקן ואין צריך אחר השילוח לשים את הביצים תחת העוף האחר. (ברכ"י בשו"ע ס"ק ז בשם כנה"ג) ואם לא מזומן לו עוף אחר לשים תחתיו וחפץ לקיים את

עיצות והדרכה

- ההבחנה בין הזכר לנקבה *
- בסעיף ה' מבואר שמצות שילוח הקן נוהגת בנקבה ולא בזכר. יונים ותורים - בדרך כלל האב דוגר במשך היום והאם דוגרת אחר"צ עד שעות הבוקר המוקדמות. יש פעמים שהוא מאחרת ומגיעה רק בסביבות שקיעת החמה, ואם רואים שאחר"צ משעה 3 בערך ומעלה התחלפו בני הזוג סימן שהוא חזרה כבר לקן. אמנם ביונות בית שברוך כלל צבע האם שונה מצבע האב אפשר לשים לב לצבע האם בלילה ולצבע האב כיום וכך אפשר להבחין באם גם בשעות אחר"צ המוקדמות.
- אמנם כשמגיע הלילה שהוא מטילה את הביצים מבואר בעיצות והדרכה לפרק ו', בדרך כלל היא דוגרת כל אותו הלילה שהטילה את הביצה הראשונה עד סוף הלילה השני שבו היא מטילה את הביצה השניה, ובשעות הבוקר המוקדמות מגיע האב ודוגר במקום האם עד שעות אחר"צ וכנ"ל.
- ויש לזכור שכתורים אם האם יורדת מעל הקן בלילה, שוב אינה חוזרת אליו באותו לילה, עד למחרת כיום שהיא חוזרת אליו. משא"כ בשאר יונים אם ירדו מהקן בלילה, הם חוזרים אליו באותו לילה.
- ציפור דרור - רק האם דוגרת תמיד וגם תחתית צווארה כצבע הגוף, משא"כ האב שתחתית צווארו שחור.

המצות, ימתין עד שיצאו מהם אפרוחים. (ויעין פ"ה סעי' ג).
ה. ביצים שיש בהם מעט דם שאיסורם רק מדרבנן יש להסתפק אם חייב במצות שילוח הקן או לאו.⁷ (עי' אם על בנים עמ' 61).

7. עיין בהערות.

עיצות והדרכה

* ההבחנה בביצים שהם אינם מוזרות בסעיף ב' מבואר שאם הביצים מוזרות פטור ממצות שילוח הקן, ובסתם אין צריך להשוש שהם מוזרות. אמנם יש עיצה כיצר ניתן להבחין בדבר. שאם רואים שבני הזוג מתחלפים בקן א"כ ברור הדבר שהביצים באו ע"י הזכר והם אינם מוזרות כיון שאין דרך האם להטיל ביצים ע"י חימומה בקרקע רק לאחר שמת בן זוגה כי ידוע שדרך היונים שאין מזדווגים עם שום עוף אחר והיא נשארת לבדה ואז היא מתאמצת להתחמם בקרקע להטיל ביצים אבל כשהיא עם בן זוגה אינה מטילה ביצים רק ע"י הזכר.

* ההבחנה בביצים אם יש בהם דם או יצירת אפרוח: בסעיף ג', ד' מבואר שאם הביצים אינם ראויות לאכילה כגון שנוצר בהם אפרוח פטור ממצות שילוח הקן. והעיצה לברור דבר זה ע"י בדיקת הביצים, שיברית את היונה מהקן [עדיף במשך היום שאז הזכר דוגר ולא יצטרך לצער את האם] ויקח את הביצה ויתכוין שלא לזכות בה כדי שהקן לא יחשב מזומן, ויעמידנה מול השמש או אור המנורה וע"י כך ניתן להבחין, אם הביצה שקופה סימן שלא נתרקם בה דם ולא יצירת אפרוח, ואם הביצה אדומה סימן שיש בה דם. ואם הביצה כהה או אפרוח סימן שיש בה יצירת אפרוח.

וכל זה כשהקן ברה"ר או כחצר שאינה משתמרת אבל כשנמצא בחצר המשתמרת והאם הוגבה מעל הביצים שנחלקו בזה גדולי זמנינו אם

הקן חשוב מוזמן או לא כמבואר להלן פ"ו ה"ו. א"כ באופן שידוע שהאם לא הוגבהה מעל הביצים או אפי' כשהוא מסופק עדיף שישלח את האם כלילה ויכוין מספק לקיים את המצוה אם הקן ראוי לכך מפני שכשהאם לא הוגבהה מעל הביצים הקן לא חשוב מוזמן לכל הדעות ואח"כ יבדוק את הביצים שבקן.

אמנם לפמ"ש להלן פרק ו' הלכה ו' בשם הגרש"ז אורבך זצ"ל י"ל שאם אוחז הביצים אע"פ שאין מתכוין לזכות בהם חשוב הקן מוזמן ולכן לכתחילה יש להמנע מעיצה זו. (חכם אחד). וגם יש לחשוש למ"ש בספר "אם על בנים" עמ' 62 שאם נוגעים בביצה לא תהזור האם עוד.

* אם עוקבים אחרי שלבי בנית הקן כמו שמבואר לעיל בעיצות והדרכה לפרק א' ונדע הזמן שהוטלו הביצים אפשר יהיה לדעת את מצב הביצים גם מבלי לברקם, משום שביצים בני יום אחד או לכל היותר יומיים ע"פ רוב אין בהם דם. לאחר מכן מתחילים להוצר טיפות דם ואחר 8-10 ימים נוצר בהם אפרוח.

כא	הקן	פרק ד	שילוח	כ
----	-----	-------	-------	---

עיצות והדרכה

ההבחנה באפרוחים אם הם מפריחים ונראים כמו הגדולים

בסעיף ד' מבואר שקן שהאפרוחים שבו מפריחים דהיינו שנראים כמו הגדולים אין נוהגת בהם מצות שילוח הקן. וע"כ נבאר את ההבחנה בזה ביונים ותורים כבני חודש ימים חשובים מפריחים שנראים כמו הגדולים, ובציפור דורר כבני 14 ימים. אך יש לדעת שבתורים האם יושבת עליהם רק 10 - 8 ימים בערך, ולאחר מכן הם ממשיכים רק להביא להם אוכל. ואם בכל זאת נודמן שכן ישבה עליהם ועדיין אינם מפריחים ונראים כמו הגדולים, נוהגת בהם מצות שילוח הקן.

אמנם המוצא קן כזה לא יחריבנו כי לאחר שיגדלו היונים את האפרוחים דהיינו כשלושה שבועות בערך מזמן הטלת הביצים ישלחו אותם ולאחר כמה ימים תחזור האם לקן להטיל הביצים ויוכל לקיים המצוה ועיין מ"ש בעיצות והדרכה לפוק א'.

פרק ה

דיני האפרוחים

א. אפילו אם יש בקן רק אפרוח אחד חייב כשילוח הקן. (ש"ע יו"ד רצב, א) שנאמר "קן ציפור" ודרשו חז"ל "קן" מכל מקום. (חולין קמ)

ב. קן שיש בו אפרוחים שאינם ראויים לאכילה כגון: שהם טריפה, פטור ממצות שילוח הקן. (ש"ע שם ז) שנאמר: "ואת הבנים תקח לך" "לך" משמע הראויים לך. (חולין קמ)

ג. אפרוחים שלא נפתחו עיניהם אע"פ שהם אסורים באכילה משום מיאוס מ"מ כיון שאפשר לגדלם ע"י מומחה חשובים ראויים לאכילה, ונוהגת בהם מצות שילוח הקן (חכם אחד וכן נוטה בספר אם על בנים עמ' 63. וכ"כ בספר שילוח הקן קסט אות כח).

ד. קן שהאפרוחים שבו מפריחים דהיינו שנראים כמו הגדולים, ונודמן שהאם רבצה עליהם, אין נוהגת בהם מצות שילוח הקן. (ש"ע שם ז) שנאמר: "אפרוחים או ביצים" הקישה התורה אפרוחים לביצים מה ביצים צריכים לאמם אף אפרוחים הצריכים לאמם, יצאו מפריחים שאין צריכים עוד לאמם. (חולין קמ)

הקן שלו ופטור אבל אם מרדו וקיננו חוץ לביתו במקום שאינו משתמר יצא הקן מתחת ידו ונוהגת בו מצות שילוח הקן. (ש"ע שם, ב. ש"ך שם)

ה. יונים של הפקר שאין דרכן ליגדל בבית יחד עם בני אדם אע"פ שקיננו בביתו לא חשוב הקן מזומן ונוהגת בו מצות שילוח הקן. במה דברים אמורים שלא הוגבהה האם מעל הביצים כלל משעת הטלתם, או אין הקן חשוב מזומן, כיון שכל זמן שהוא יושבת עליהם אסור לו לקחתם, ומה שהוא עצמו אינו יכול לזכות גם חצרו לא זוכה לו. (ש"ע שם, ונ"כ) אבל אם הוגבהה האם מעל הביצים או האפרוחים בבית או בחצר המשתמרת, כיון שמותר לו לקחתם לאחר שהאם הוגבהה מעליהם חצרו זוכה לו בהם וחשוב הקן מזומן. ולכן אפילו חורה וישבה עליהם פטור משילוח הקן.

(ש"ע שם)

ו. יש מי שאומר שכהנים שאין דרך ב"א לגדל יונים ואפרוחים מן הסתם אין לאדם שום חפץ בהם כיון שמזיקים לכללכם ולכן אם נזדמן לו קן בחצר המשתמרת אין חצרו זוכה לו בהם ואין הקן חשוב מזומן ונוהגת בו מצות שילוח הקן. (בשם הגר"ח קרליץ, הגר"ח קנייבסקי והגר"ש שטרן שליט"א, עיין במכתבו בסוף הקונטרס).

ויש מי שאומר שצריך שיאמר קודם שתטיל האם את הביצים שאינו רוצה לזכות בהם ואז בודאי לא תזכה לו חצרו ולא יחשב הקן מזומן. (קן ציפור השלם עמ' רמא בשם הגר"ד

יונגריין צ"ל)

ויש מי שמפקפק בכל זה כיון שאם יחפוץ לזכות בקן ויכל

פרק ו

דיני קן מזומן

א. קן מזומן דהיינו שהוא שלו או תחת ידו כמו שיתבאר להלן אין נוהגת בו מצות שילוח הקן. (ש"ע י"ד רצב, ב) שנאמר:

"כי יקרא", פרט למזומן. (חולין קל"ה, ק"ט)

ב. "שלו" כיצד? כגון שמצא קן ואין האם יושבת עליו וזכה בכנים ואח"כ באה האם וישבה עליו חשוב קן מזומן ופטור ממצות שילוח הקן. וכן אם מצא קן שהאם יושבת עליו ושילחה כדין ואח"כ זכה בכינים או באפרוחים וחורה האם וישבה עליהם חשוב קן מזומן, ופטור ממצות שילוח הקן.

(ש"ע שם, ב, ה)

ג. וכן אם קנה עוף וקינן בתוך ביתו או בחצר המשתמרת שאז ממילא הביצים שלו חשוב הקן מזומן ופטור, והוא הדין אם מרד העוף וקינן חוץ לביתו במקום המשתמר מפני שעדיין הקן חשוב שלו, אבל אם מרד העוף וקינן חוץ לביתו במקום שאינו משתמר נעשה הקן הפקר ונוהגת בו מצות שילוח הקן. (ש"ע שם, ש"ך סי"ק א)

ד. "תחת ידו" כיצד? כגון, יונים שדרכן ליגדל בבית עם בני אדם אף שלא זכה בהן מעולם כגון: שיכולים לברוח ממנו, וקיננו בביתו או בחצירו המשתמרת חשוב הקן מזומן אע"פ שלא הוגבהה האם מעל הביצים כלל משעת הטלתן [עיין סעיף הבא]. ופטור ממצות שילוח הקן. והוא הדין אם מרדו וקיננו חוץ לביתו במקום משתמר מפני שעדיין חשוב

במחשבה לבד לעשות כן חשוב הקן תחת ידו והוי מוזמן
אע"פ שלא חשב לזכות⁸. (שם עמ' קלה בשם הגרש"ז אויירבך זצ"ל,

וע"ע מ"ש בקונטרס מבית הלוי חלק ה' בשם הגר"ש ווורנר שליט"א; וסיוע
לדבריהם עיין שאנח אריה קונטרס אחרון סי' לג).

ואמנם נראה שאף לדעה זו אם יפקיר את מקום הקן לא
יהא חשוב הקן מוזמן ואם דר בדירה שכורה ורוצה להפקיר
את זכות ההשתמשות שיש לו במקום הקן יבקש גם מבעל
הדירה שיפקיר את מקום הקן.

ואם אי אפשר לו לבקש מבעל הדירה יעשה שאלת חכם.
(הגרש"א שטרן שליט"א ועי' להלן ביאור דבריו במכתב).

ז. קן מוזמן אין נוהגת בו מצות שילוח הקן אפילו לאיש
אחר⁹. (ברכ"י רצב סי"ק ד).

ח. כתב הברכ"י, קן מוזמן שזכתה לו חצרו, אין נוהגת בו
מצות שילוח הקן לעולם אפילו אם יפקירנה¹⁰. (שם סי"ק ג בשם
הר"ס) ומשמע מדבריו שאם האם שלו והפקירה קודם
שתטיל את הביצים המצוה נוהגת. והגרש"ז אויירבך זצ"ל
פקפק בזה דכיון שדרכה ליגדל בכיתו הרי זה חשוב מוזמן
וכנ"ל הלכה ו. (הובא כקן אפור השלם שם)

עיצות והדרכה

כיצד אפשר לרעת אם האם הוגבהה מעל הביצים
בפרק זה מבואר שאם הוגבהה האם מעל הביצים בחצר המשתמרת
נעשה הקן מוזמן ופטור משילוח הקן. ולכן יש לדעת שכשמגיע הלילה
שהאם מטילה את הביצה הראשונה כמבואר בעיצות והדרכה לפרק א',
בדרך כלל היא דוגרת כל אותו הלילה והיום שלאחריו וכן בכל הלילה
השני שאז היא מטילה את הביצה השניה. ובשעות הבוקר המוקדמות
היא יורדת מהקן והאב דוגר במקומו. אך יתכן לפעמים שיורדת מהקן
מחמת בהלה וכדו'. לכן הרוצה לצאת מחשש ספק מוזמן לכתחילה
יעקוב שלא תרד האם מהקן משעת הטלת הביצה ומ"מ יש להניח שלא
יורדה מעל הקן עד הטלת הביצה השניה והמצוה נוהגת אפי' בחצר
המשתמרת, אבל כיום שלאחר הלילה השני יש להניח שהאם ירדה
מהקן. וכ"ש אם רואים שיש בקן אפרוחים שהרי בקיעתם אחר 16 יום
בערך מוזמן הטלת הביצים ואז בודאי כבר הוגבהה האם מעליהם.

פרק ז

כיצד מקימים מצות שילוח הקן

- א. לפני שמשלח את האם יכוין לקיים מצות שילוח הקן, ולענין ברכה מאחר ונחלקו הפוסקים יכרך בלי שם ומלכות. (עי' פת"ש שם ס"ק ב' ובית לחם יהודא ס"ק א')
- ב. באופן שילוח האם נחלקו הפוסקים. יש אומרים שצריך לאוחזה בידיו ולשלחה, (חת"ס חולין קמא בדעת הרמב"ם) ויש אומרים שאין זה אלא לכתחילה אבל בדיעבד בכל אופן שנשתלחה מכוחו כגון: שקשקש בקן או דחפה במקל וכדו' ומחמת זה ברחה מקיים את המצוה. (עי' קו צפור השלם עמ' כח) ויש אומרים שאפילו לכתחילה בכל אופן שבורתח ס"ח. ולכן ראוי שיכוין מהרגע הראשון שניגש לקן שרוצה לקיים את המצוה בכל אופן שתברח מכוחו שאם תברח מחמתו קודם שתפשה קיים את המצוה לשיטה זו. (עי' קו צפור השלם עמ' קז)
- ג. אם אוזח את האם בידיו לשלחה, יתכוין שלא לזכות בה אלא שהוא לוקחה כדי לקיים מצות שילוח ואז לא יעבור בלאו "לא תקח האם על הבנים". (ברכי יוסף בשו"ע רצב ס"ק ו בשם הארי"י ו"ל) ויש מי שאומר שאם משהה אותה עובר כל

- ד. צריך לשלח את האם עד שתצא מתחת ידו. (שו"ע שם ד')
- ה. דהיינו שאם ירצה לתפשה לא יוכל. (חזון איש יו"ד קעה ס"ק ב')
- ו. שילח את האם כדין ועדיין לא זכה בבנים וחזרה וישבה על הקן אע"פ שכבר קיים את המצוה חייב לחזור ולשלחה אפילו כמה פעמים. (שו"ע, שם, ה' ועי' שו"ע ס"ק ט) אבל אם שילח את האם וזכה בבנים והחזירין לקן וחזרה האם לקן, פטור כיצן שנעשה הקן מזומן כמבואר לעיל פרק ו'. (שו"ע שם)
- ז. יש מי שאומר שלקחת הבנים לעצמו אחר שילוח האם הוא רשות ולא מצוה. (שו"ת חכם צבי סי' פג) ויש מי שאומר שלקחת הבנים לעצמו היא חלק ממצות שילוח הקן וע"כ צריך להגביהם לזכות בהם, ואם הקן בחצר המשתמרת די שירצה לזכות בהם והחצר זוכה לו. ואחר שזכה בהם רשאי להשאירם בקן (קו ציפור השלם עמ' צא בשם הדברי שאול ועי' דעת חת"ס והחזו"א פ"א ה"א) אך מהזוהר הקדוש מוכח שאין להשאירם בקן. (בית לחם יהודא בשו"ע שם ס"ק א) ונראה שגם למי שאומר שצריך שצריך לזכות בהם וגם לדעת הזוהר הקדוש אם יש בקן ביצים ואינו יכול לזכות לזכות בהם כגון שהקן במקום גבוה יכול רק להשליכם מהקן או לשברם יוצא י"ח ואפשר שצריך להזהר לנקות המקום למנוע צער מהאם אם תשוב לקן (הבנים תקח לך עמ' לר בשם הגרש"ז אורעבך זצוק"ל).

הערות ומכתבים

1. פרק א הלכה א - אין חיוב לחפש קן כדי לקיים את המצוה שנאמר: כי יקרא ולא שיחפש אבל אם נודמן לו קן יש אומרים שחייב לקיים את המצוה וכו'.

בגמ' חולין קמ"א א' פליגי רבנן ור"י וכו', וק"ל כרבנן דשילוח הקן הוי לאו הניתק לעשה שהעשה חל רק לאחר שעבר על הלאו. כדי לתקן את הלאו. ואין עשה כלל קודם. וכ"כ הרמב"ם ריש הל' שחיטה שבשילוח הקן יש לאו דלא תיקח האם ואם עבר ולקח יש עשה לשלח עי"ש. וכ"ה דעת הרמב"ן מכות טו. וכ"כ הרשב"א בתשובה סי' י"ח דאין מברכים על שילוח הקן דהוי מצוה חבב"ע שרק לאחר שעבר על הלאו מתחייב בעשה. וכן מבוארת דעת מרן בכ"מ פי"ג מהל' שחיטה הל' י"ט דאין עשה כשפוגש הקן, רק איסור לאו דלא תיקח ורק לאחר שעבר על הלאו מתחייב בעשה. ורק רבי יהודה הוא דסובר דשלח מעיקרא משמע. וברייתא קל"ט ב' יכול יחזור בהרים וגבעות ת"ל כי יקרא במאורע, משמע דבמאורע מיהא יש עשה, אולתה כר"י, ולית הלכתא כוותיה. [ומה שהביא מהחזו"א ז"ל דכשרוצה לקחת הבנים חייב לשלח לקיים את המצוה ביאורי כוונתו בתשובה] ולהמבואר אין שום ענין להטפל לקן כי אם לפי הזוהר והאר"י ז"ל. ואולם הרוצה לקיים עשה דאורייתא דשילוח הקן מבלי לעבור על הלאו יקח האם ע"מ לשלחה ובה לא ליכא, ועשה איכא כמבואר בגמ' חולין קמא א [וכן הביא בשו"ת הרשב"א בשם הראב"ד דיש אפשרות זו לקיים העשה בלי העבירה שיקחנה ע"מ לשלחה, ומשמע מהראב"ד הזה ג"כ, שאם גירש האם מעל הקן אין עשה].

2. שם עי' פת"ש מ"ש שאם רואה קן ולא נוקק לו נענש בעידן ריתחא. משמע מהפת"ש, דמי שמתעלם מהקן לא ביטל ממש עשה, דא"כ גם בלא עידנא דריתחא יענש. ונוכל לבארו ע"פ הנ"ל, כיון דאם יקח ע"מ לשלחה לא יעבור על הלאו ויקיים העשה, לכן בעידנא דריתחא יענש על שלא עשה כן. ואולם תלוי הדבר בפלוגתא דקמאי, דהתוס' ערכין ב ע"כ

ובתשובה הארכתני לברך זה.

כתבו, דרק בעשה מצדקי להפטר מהעשה הוא דנענש וכמו החם במנחת מ"א שעשה מבגר שיש לו ד' כנפות, שלוש. ומרן בשו"ע בס"י כ"ה כתב רק טוב ללבוש ט"ק, דלא עשה מצדקי להפטר מהמצוה. אולם רבינו יונה בשע"ת פסק דענוש יענש מי שלא חמד יופי המצוה בלבדו עי"ש. אך מרן פסק כהתוס' וכ"ה בב"י שם שמי שאינו לובש ט"ק אינו נענש אפי' בעידנא דריתחא.

3. פרק ב הלכה ב - צריך לשלח את האם עד שתצא מתחת ידו דהיינו שאם ירצה לתפסה לא יוכל וכו'.

אף שכתוב כן בחזו"א, מ"מ מרש"י קמא ב לא משמע כן, עיי"ש דמפרש מחלוקת אמוראי אי משלחה בכנפיה או ברגליה דהיינו למ"ד ברגליה שתלך שתיים או שלוש פסיעות [אף שיכול ודאי לתופסה דכמה גדולה פסיעה של יונה או של עוף אחר] וממילא גם למאי דק"ל משלחה בכנפיה היינו שיתן לה לעוף, אבל סגי שעפה אמה או אמתיים ואפי' שעשתה זה בסיבוב קרוב אליו אף שעדיין יכול לתפסה ובכ"ז קיים מצות שילוח. [עיין מש"כ בזה להלן במכתב באריכות].

4. פרק ב הלכה ד - עבר ולקח את האם או את הבנים לעצמו לפני ששילחה כדין אע"פ שנעשה הקן מוזמן מ"מ כיון שכבר התחייב בשילוח קודם שזכה בו חייב לשלח ומתקן בזה את הלאו.

תדע, שגם אם רק האם שלו והלכה וקיננה על כיצי עוף אחר בחזו"ן וללא מדרה] הוי מוזמן, וא"כ איך משכחת לה מצות שילוח לאחר שזכה באם דבכה"ג הוי האי לאו ניתק לעשה, אע"כ דלאחר שהתחייב בשילוח תו לא נפקע החיוב ועיין בגמ' קלט א לגבי מוקדשין.

5. פרק ג הלכה ב - עופות שחרטומם וכן רגלם רחבה ויש להם ג' סימני טהרה אלא שאין עליהם מסורת שנחלקו בזה השו"ע והרמ"א אם מותרים באכילה יש אומרים שמצות שלוח הקן נוהגת בהם אולם י"א שפטור כיון שבמציאות הבנים אסורים באכילה וכו'.

נראה דכיון דכשהאם טריפה יש חיוב שילוח הקן חזינן דלא בעינן ראוייה בפועל לאכילה אלא דמיעטה התורה מין עוף טמא משילוח הקן, ובספק הוי ספקא דאורייתא, ולחומרא, ולא איכפת לן מה שבמציאות לא אוכלים אותם. ואם קינן על כיצי עוף שוראי טהור, ודאי חייב מספק.

אך אם קינן על הביצים שלו, יש מקום להסתפק בזה דשמא לגבי הביצים בעינן ראויים לאכילה בפועל. אולם נראה דאינו כן, ולא איכפת לן מה

אחר (וכד"י רצב ס"ק ד').
והוא מבואר להדיא בגמ' קמא ב. [עיי"ש דפריך אבריייתא דיוני שובך חייבות בשילוח ואסורות משום גזל מפני ד"ש, ואי איתא לדריכ"י דחצורו של אדם קונה לו שלא מדעתו, ה"ל מוזמן דבעל השובך קנה שלא מדעתו הביצים, וממילא המוצא השובך יש לפוטרו משילוח הקן דה"ל מוזמן. ועיי"ש כל הסוגיא דמוכחא כן, דמוזמן לאחד פוטר לכל העולם].

10. שם הלכה ח - כתב הברכ"י (בשם הר"ס) קן מוזמן שוכחה לו חצירו אין נוהגת בו מצות שילוח הקן לעולם אפילו אם יפקידנו וכו'.

ונראה פשוט שאם היה לו עוף והפקירו והלך והטיל ביצים וקינן עליהם חייב בשילוח הקן כיון שקן זה מתחילתו לא היה מוזמן. אמנם קן שהיה מוזמן והפקירו ופרחה האם [כפי דרך היונים להפש מוזנות והזכר ממלא מקומה] וחורה לפנות ערב יש להסתפק אם חשוב כקן חדש מעתה והרי אינו מוזמן או כיון שדרכה בכך לקנן תמיד חשיב קן אחד וכיון שמתחילה חל עליו פטור נשאר פטור.

שאנוס ראויים בפועל אלא כיון דהם ספק מותרים, חייב בשילוח, וראיה לזה כתבתי לקמן פ"ד ה"ה בהערה שם.

6. פרק ג הלכה ג - ואם אינה יכולה לעוף אין יכול לקיים בה מצות שילוח הקן. (חכם אחד ממ"ש השו"ע רצב ד').

אינו נראה כן, דודאי אף דילפינן דמשלחה בכנפיה דהכנפיים של העוף הם במקום הרגליים הקדמיים של הבהמה וקיינן בהו משלהי רגל השור והחמור [עיינן בגמ' דמזה ילפינן דשילוח ברגל למ"ד ברגליה ולמ"ד בכנפיה דכנפיים נמי קרויים רגליים] אך מ"מ, אם אין לה כלל כנפיים כשמצאה, יתחייב לשלוח ברגליים שיש לה, ועיין במהרש"א דאנן מחמירין לחייב שילוח גם בכנפיה. אבל אין מזה ראיה לפטור שילוח במי שאין לה כנפיים דאפשר לקיים ברגליה ממש. ותמיהוני שהח"א הנ"ל מיהר לפסוק להקל. [ועיין להלן במכתב שבסוף ההערות בזה].

7. פרק ד' הלכה ה - ביצים שיש בהם מעט דם יש להסתפק אם חייב במצוה. ה"ט, ד"ל דבעינן שהביצים יהיו ראויים לאכילה בפועל וכשאסורים מדרבנן לא קרינן בהו ואת הכנים תקח לך, אולם יש להוכיח דלא תלוי בהיתר אכילה בפועל, מהא דאבעיא לן בגמ' קמ"ב בעי רב הושעיא הושיט ידו לקן ושחט מעוט סימנים מהו מי אמרינן כיון דאילו שביק להו מטרפי בעינן לך ולא לכלבך או דילמא כיון דבירד למגמר שחיטה תקח לך קרינן ביה, ובשלמא אם אין זה תלוי בהיתר בפועל, אלא אם הם טריפה או לא א"ש ספק הגמ', דבמצב ששחט חלק מהסימנים הם עתה במצב מקולקל והתמעטו מהקרא אבל אם זה תלוי בהיתר בפועל, כיון שבפועל אפשר לגמור השחיטה הרי הם ראויים לאכילה ומאיה טעם יתמעטו ודוק היטב כי קצרת. 8. פרק ו הלכה ו - ... ויש מי שמפקפק בזה כיון שיכול לזכות בקן במחשבה לכך חשוב הקן תחת ידו והוי מוזמן אע"פ שלא חשב לזכות.

הנה בגמ' קמא ב איתא יוני שובך חייבים בשילוח ופריך בגמ' הרי מיד שהטילה ביצים זכה בהם בעל השובך ומשני הב"ע שהביצה יצאה רובה ועדיין לא נחה בשובך, וכיון דקשורה עם האם לא זכה בה בעל השובך. ע"כ. והרי בזה דעומדת היונה בחצירו וכיצה שיצאה רובה מסתמא תיפול בשובך, ודעת בעל השובך עליה כדאמר התם בגמ' דמה"ט אסורים מפני ד"ש שדעתו על הביצה. ומ"מ מבואר בגמ' דכיון דעדיין לא זכה בה ממש לא הויא מוזמן. ודברי הגרשז"א ז"ל צ"ע.

9. שם הלכה ז - קן מוזמן אין נוהגת בו מצות שילוח הקן אפילו לאיש

לב שילוח הערות ומכתבים הקן חילופי מכתבים בדין שילוח הקן בציפור שאינה יכולה לעוף ובגרר השילוח ער שתצא מתחת ידו בס"ד סיון תשנ"ה כולל אפריון שלמה - ראש העין לכ' מעכ"ת הגאון הגדול הרב עמנואל טוילידנו שליט"א

אחדשה"ט כיאה למעכ"ת

ראיתי מה שכתב"ר השיג בהערותיו על הקונטרס קיצור הל' שילוח הקן פ"ג ה"ג בהערה 6 על מה שחדש החכם אחד שליט"א - ע"פ מש"כ בשו"ע סי' רצב ס"ד יעו"ש - דעוף שאין יכול לעוף אין יכול לקיים בו מצות שילוח הקן והעיר כת"ר, דלפי המבואר במהרש"א קמא: משמע דאנו מחמירין לחייב שילוח גם בכנפיה אבל אין לפטור שילוח במי שאין לה כנפיים דאפשר לקיים ברגליה עכ"ד כת"ר.

ועיינתי במהרש"א שם ולענ"ד אין דבריו מוכרחים, דכוונתו לומר דכיון דיש שם "רגליים" גם לכנפיים וקרא כתיב שלח תשלח ושילוח היינו ברגל, הרי שיש לנו לפרש כונת התורה לחומרא ולומר דכוונתה לכל הרגליים דהיינו גם לכנפיים, ולשון "לחומרא" אינו בתורת ספק ונקטינן לחומרא, דמהכ"ת לומר דכוונת התורה לומר דוקא על רגלים אחוריות ולא על הרגליים הקדמיות דהיינו הכנפיים או להיפך, אלא ודאי כונתו דמסתמא התורה כונתה להחמיר דבעינן לשלוח בכל הרגליים וכלא זה אין מקיים שילוח כלל. ובאמת אף להבנת כת"ר לא ידעתי למה כתב כת"ר שהחכם אחד שליט"א "מהר לפסוק", שהרי כל דברי המהרש"א בזה, הוא רק לבאר הגירסא שמובאת בילקוט, שעל פיה יישב דברי מהר"ש [המובא שם] מהשגת המהרש"ל, אמנם גירסת ש"ס רילן אינה כן וא"צ לכל הפלפול הזה כמתפרש שפיר כמ"ש המהרש"ל. ולשון רש"י ד"ה משלח "דרכ יהודה לטעמיה דאמר אין שילוח עוף ברגל" עכ"ל. משמע להדיא דלא בא להחמיר אף בכנפיה אלא לומר דברגל לא חשיב שילוח כלל, על כן נראה לענ"ד

שילוח הערות ומכתבים הקן חילופי מכתבים בדין שילוח הקן בציפור שאינה יכולה לעוף ובגרר השילוח ער שתצא מתחת ידו בס"ד סיון תשנ"ה כולל אפריון שלמה - ראש העין לכ' מעכ"ת הגאון הגדול הרב עמנואל טוילידנו שליט"א

אחדשה"ט כיאה למעכ"ת

ראיתי מה שכתב"ר השיג בהערותיו על הקונטרס קיצור הל' שילוח הקן פ"ג ה"ג בהערה 6 על מה שחדש החכם אחד שליט"א - ע"פ מש"כ בשו"ע סי' רצב ס"ד יעו"ש - דעוף שאין יכול לעוף אין יכול לקיים בו מצות שילוח הקן והעיר כת"ר, דלפי המבואר במהרש"א קמא: משמע דאנו מחמירין לחייב שילוח גם בכנפיה אבל אין לפטור שילוח במי שאין לה כנפיים דאפשר לקיים ברגליה עכ"ד כת"ר.

ועיינתי במהרש"א שם ולענ"ד אין דבריו מוכרחים, דכוונתו לומר דכיון דיש שם "רגליים" גם לכנפיים וקרא כתיב שלח תשלח ושילוח היינו ברגל, הרי שיש לנו לפרש כונת התורה לחומרא ולומר דכוונתה לכל הרגליים דהיינו גם לכנפיים, ולשון "לחומרא" אינו בתורת ספק ונקטינן לחומרא, דמהכ"ת לומר דכוונת התורה לומר דוקא על רגלים אחוריות ולא על הרגליים הקדמיות דהיינו הכנפיים או להיפך, אלא ודאי כונתו דמסתמא התורה כונתה להחמיר דבעינן לשלוח בכל הרגליים וכלא זה אין מקיים שילוח כלל. ובאמת אף להבנת כת"ר לא ידעתי למה כתב כת"ר שהחכם אחד שליט"א "מהר לפסוק", שהרי כל דברי המהרש"א בזה, הוא רק לבאר הגירסא שמובאת בילקוט, שעל פיה יישב דברי מהר"ש [המובא שם] מהשגת המהרש"ל, אמנם גירסת ש"ס רילן אינה כן וא"צ לכל הפלפול הזה כמתפרש שפיר כמ"ש המהרש"ל. ולשון רש"י ד"ה משלח "דרכ יהודה לטעמיה דאמר אין שילוח עוף ברגל" עכ"ל. משמע להדיא דלא בא להחמיר אף בכנפיה אלא לומר דברגל לא חשיב שילוח כלל, על כן נראה לענ"ד

שיצמחו לה שוב הנוצות, ולשלחה בכנפיה והוא דינא דרב יהודה שבגמ'. והוסיף הרמב"ם ואם מתה לוקה, דלא קיים קיום העשה, הרי מבואר דאף שקיים שילוח ברגליה, לא קיים כלל העשה, דכיון דהיו לה כנפיים התחייב שילוח בכנפיה דוקא. ומ"מ במי שאין לה כלל ידיים שאינה יכולה כלל לעוף לעולם, נראה פשוט שנוכל לקיים מצות שילוח ברגליים דאית לה, דאין שום מיעוט, דשילוח ברגליים אינו שילוח ואף במי שלא יכולה כלל לעוף, רק אמרינן דבמי שיש לה כנפיים, שילוחה בכנפיה, דזהו השילוח המעולה שבה. והתורה דברה בכל עוף, לשלוח שילוח המעולה שבו. ולכן, גם מי שאין לה עכנפיים חייב לשלחה ברגליה. ולכן אנא בדיוק², שאין להחליט ד"ז, לפסור משילוח מי שלא יכולה כלל לעוף.

ואגב אעיר עוד, דהנה ידוע, דלענין שלא לעבור על הלא תקח האם על הבנים, סגי במה שסורף על הקן שתסתלק מעל הקן. אפי' תעמוד

שילוח. אלא דהיה מקום לומר לשיטת המהרש"א, דאף במצאה ורגליה קטועות, דעכ"פ חייב בשילוח בכנפיה, כיון דהתורה לא יחדה אופן מצות השילוח בכנפיה דוקא, או רגליה דוקא, אלא לשלחה בכל "איברי השילוח" שיש לה. וא"כ י"ל דבסתם עוף היינו כנפיה ורגליה, אבל בחסר לה אחד מהם משלחה בכל מה שיש לה. ואל תשיבני א"כ מ"ט גגיה ר"י להווא דגויגו לגופא, דכיון דמצאה בכל איברי השילוח ודאי נתחייב לשלחה בכלום. ועל כן אם מצאה שאינה יכולה לעוף, לכאורה לשיטת המהרש"א חייב לשלחה ברגליה, ודלא כמ"ש מר"ד הגרי"ב שליט"א. אמנם לכאורה נראה, דאף לשיטת המהרש"א אם מצאה שאינה יכולה לעוף, ואף דאפשר דאסור לו ליקח האם על הבנים וצ"ע בזה, אין יכול לקיים בה מצות שילוח, כיון דמצות שילוח הוא עד שתצא מתח"י, והיינו שלא יוכל לתפשה ווכמ"ש בחור"א, ובאינה יכולה לעוף אין יכול לקיים בה מעשה המצוה. ואפשר, דיכול להניחה לילך ברגליה עד שתעלם מעניו ובהכי חשיב שיצאה מתח"י וצ"ע. וכי"ז לשיטת המהרש"א וכגידסת הילקוט.

שוב הגיע ליד ספר "הבנים תקח לך" עמ' כז, ודאיתי שהביא משרית מהר"ל ריסקין להסתפק בזה, ובשם הגר"ח קניבסקי שליט"א כתב בפשיטות כמ"ש מר"ד שליט"א ובשם חכם אחד לומר כדעת הרה"ג שליט"א עי"ש.

תשובת הרה"ג הרב עמנואל טולידנו שליט"א

כבוד הרה"ג ר' חננאל שיח'

א. **ההבדל בין שתי הגידסאות הוא, דלגידסא שלפנינו, מאן דאמר בכנפיה מסברא קאמר כן דכיון דציפורים עפות, סברא היא ששילוח שאמרה תורה הוא שתוכל לעוף [או שתעוף ממש]. אולם גם לפי"ז אין הכרח לומר, דבמי שכלל לא יכולה לעוף כגון שהיו הגפיים התוכות לגמרי ולא רק הנוצות שלחן שיכולים שוב לצמוח] אין בה מצות שילוח, דאף דבמי שיכולה לעוף אמרינן דשילוח דירה הוא להציפה כנ"ל, מ"מ באינה יכולה לעוף, דשילוח ששייך בה הוא רק ברגליים, אפשר דחייבים לשלחה דהיינו שילוח דירה דכוונת התורה שילוח דאית בכל אם שמוצא, בין יש לה כנפיים ובין זו שאין לה כנפיים. ולגידסא של הילקוט, כולם למדו דמשלחה היינו ברגליה, אלא דכנפיה הם גם רגליים, ומסתבר לחייב שילוח בכנפיים שהוא השילוח החשוב בעופות ולא לקצוץ לה הנוצות שלא תוכל לעוף ולשלחה ברגליים ונמוריה דבחורות ודאי מחייבינן ליה לשלחה בכנפיה, והוא מבואר להדיא ברמב"ם פי"ג מהל' שחיטה דאם עבר ולקח האם לעצמו, וקצץ נוצותיה שלא תוכל לעוף, ושלחה ברגל, אינו מספיק אלא חייב להמחין**

הערות למכתב הנ"ל מהרה"ג הרב ח. מקסב שליט"א

1. ומר"ד הגרי"ב שליט"א, ביאר גידסת הילקוט לשיטת מר"ה אייזיק שטיין, וליישב קושיית המהרש"ל, דכיון דרוב נדירות העופות הוא בכנפיהם ולא ברגליהם, הרי שעיקר רגליהם הוא הכנפיים, ומיזשב שפיר קושיית המהרש"ל. אמנם, כי"ז אין נראה בכוונת המהרש"א, שכתב "יש לנו לילך להורא דבעי נמי כנפיה", ולשון "נמי" מוכיח כוונתו כמ"ש במכתב הנ"ל, דבעי שילוח גם ברגליים וגם בכנפיים לשיטת ר"י, והיינו ל"חומרא". וכאמת, נמצא לדבריו חידוש, דאסור לקטוע רגליה ולבד מצער כע"ז, דכלא דרגליה אין מקיים מצות

ואוסף עוד, דהנה רש"י בתהילה ביאר מחלוקת ר"ה ור"י, דלר"ה אווחה ברגליה ועוובם, ובוה נקרא ששילחה ברגל. ור"י סובר אווחה בכנפיה ועוובם, ובוה נקרא ששילחה בכנפיה, והקשה ע"ז שאין זה שילוח ברגל (כמו במשלח רגל השור וכו') ולכן פידש דמהלכת ממש ב' או ג' פסיעות וגם בכנפיה דר"י שתעוף קצתו. ולדברי רש"י, יכל לאחוז אותה בראשה או בזנבה, או בבטנה לכו"ע, ואינו חייב לאחוז אותה ברגליה דוקא לר"ה או דוקא בכנפיה לר"י. אולם הרי"ף⁴ והרמב"ם פירשו כפי קמא של רש"י ולא קשיא להו קרשית רש"י, דס"ל, דעצם מה שאווחה ברגליה ומשחור ידיו ועווב רגליה אפילו לא הלכה כלל היינו שילוח דקרא וכו', ולר"י, עצם מה שאווחה בכנפיה ומשחור ידיו וכנפיה משחור ידיו שילוח בכנפיה ואפי"ס לא עפה כלל. ובהחזינו שהבין כן רש"י לפי דאשון, ורק לפי שני ביאר שמשלחה ברגליה היינו שעושה שתלך ב' או ג' פסיעות' ובכנפיה דר"י, שמעפיה קצת, הא לפי דאשון לא בעינן שתלך כלל. ונמצא מפורש בדעת הרי"ף והרמב"ם דלא בעי שתלך או שתעוף כלל רק לאפשר לה שתוכל לעוף אפי' לא עפה כלל. וגם רש"י דמסיק כפי שני, כבר הוכחתו שלא בעי שתצא משליטתו כלל, ודברי רבינו החזו"א ז"ל תמוהים שהם נגד הרמב"ם ורש"י.

בכבוד רב
ע. טולידנו

4

והרי"ף.
כ"ב בביאור הגר"א, דהרי"ף ס"ל כשיטת הרמב"ם. ולא ידעתי מנין הוכיח זאת, וביש"ש סו"ס ז' העתיק דברי הר"א ש' ודמפרש כרש"י. וסיים, "וברי"ף פסק כר"י", משמע דס"ל רבחו שיטה קיימי ודרי"ק. וכן יש להוכיח מהא דפסק בשר"ע כרש"י וידוע שדרכו לפסוק כב' מתוך ג' עמודי ההוראה. (אמנם עדיין צ"ע שהנני דעת הרמב"ם ופסק כהר"א ש' שלא כדרכו. ואפשר, משום דהרי"ף והטור פסקו כהר"א ש' עיי"ש. שרי"ד בשר"ת כפי אורן סי' י' שהעיר כוז. עיי"ש).
ואין זה כ"כ מוכרח דר"ל דאף הרמב"ם מודה שאחר שאווחה בכנפיה צריך לשלחה עד שתצא מתח"י שלא יוכל לתפשה אלא עיי" צידה, וכלשונו שם שכתב אבל אם הוציאה מתח"י וחזר וצדה מותר עכ"ל.

5

על ידו ממש רק לא עליו. ורק במצות שילוח למי שעבר ולקח האם הוא דבעינן משלחה בכנפיה וכו'. ולפ"ז, גם לדברי החכם שפטר משילוח כשאינה יכולה לעוף, מ"מ למה נחיר לו לקחת האם בעודה על הבנים כשלא יכולה לעוף.

ב. מה שטענתי על החזו"א ז"ל אבאר הדברים. הנה איתא בגמ' עד כמה משלחה אמר ר' י' כדי שתצא מתחת ידו, ואם ר"ה היה חולק ע"ז (כמו לפידוש החזו"א דר"י מתכוין שתצא מתחת שליטתו ולר"ה הא קאמר רש"י דסגי בשתי פסיעות) למה לא נאמר בגמ' ור"ה אמר שתיים ג' פסיעות, ומוכרח דר"ה מודה לר"י, וע"כ דער שתצא מתחת ידו דקאמר ר"י, היינו ידו ממש. ומרש"י עצמו ג"כ מוכח דר"י לא פליג אר"ה בעד כמה משלחה דאי לר"י דמשלחה בכנפיה בעינן וכו' שתצא משליטתו [שתעוף עד שאינו יכול לתופסה] א"כ למה רש"י לא אשכח נ"מ בין ר"ה לר"י רק בגזוז לה נוצות כנפיה דלר"ה משלחה ברגליה, ולר"י חייב להמתין עד שיצמחו נוצותיה וישלחה בכנפיה, "אמר נ"מ פשוטה, דלר"ה לא בעי שתצא משליטתו ולר"י דבכנפיה חייב להעפיה שלא יוכל לתופסה, אלא ודאי לא נחלקו כלל ר"י ור"ה בעד כמה משלחה, אלא כמה משלחה, ומדלר"ה לא בעינן שתצא מרשותו ה"ה לר"י רק שתעוף קצת או סגי אפי' כמה שיכולה לעוף. ודברי החזו"א ז"ל הם נגד דברי רש"י ע"ה.

3

נראה דעיקר מימרא דר"י הוא, דלא תימא דצריך לשלחה לצמיתות, ואסור לו יוחזר לתפסה. ע"כ אמר ר"י "עד כמה משלחה" ולא קאמר "מצות שילוח כיצד". וכן משמע מרש"י שכתב וז"ל שתצא מתחת ידו, ואם יכול לחזור לתפשה מותר עכ"ל. ומשמע, דהאי דינא אתא ר"י לאשמועינן. ובהא לא פליג ר"ה דשרי לחזור ולתופשה. אלא דמלשון ר"י שנקט "מתחת ידו", ולא כתב עד "שתצא מידו" ונביתור לרש"י שפידש שם דמיירי "בנטלה" ורצה עכשיו לקיים העשה (ועי' רש"ש) וא"כ הוה ליה למימר "שתצא מידו" מלשון זה, דקדק החזו"א דהיינו מרשותו, דכן משמע לשון "תחת ידו" כידוע ועל כן לא שייך לומר, ור"ה אמר ב' ג' פסיעות כדהקשה בת"ר שליט"א, כיון דענין זה כמה הוא מצות שילוח, אינו עיקר מימרא דר"י, אלא נלמד אנג אורחא מלשונו של ר"י, וכמש"נ,

מכתב מהרה"ג הרב שמואל אליעזר שטרן שליט"א

דומ"צ ור"מ בני-ברק

מצות שילוח, בקן הנמצא

על אדן החלון וכדו' בזמנינו

בענין שילוח הקן כיונים המקננים על אדני החלונות וכדומה האם יש חיוב שילוח הקן, יש מן האחרונים שסבורים דכיון דהציוו זכתה לו לבעל החלון ממילא אין כאן חובת מצות שילוח הקן. דלא קרינן כאן "כי יקרא". דהוי מוּמָן. כיון דזכי בהן ע"י חצירו, דחצירו של אדם קונה לו אפילו שלא מדעתו וכדאיאת בחולין דף קלט:

ולרירי איכא לעינוי טובא בהא מילתא, דלענ"ד מיסתבר טובא למימר דהאידינא איכא אומדנא דמוכח דלא ניהא ליה לאינש למיזכי באפרוחים או בביצים, והוי כעין הא דאמרין בבא קמא דף מח. דסתם גללים אפקורי מפקר להו, משום דלא ניהא ליה למיזכי בהו, וכיון שכן סתמא דמילתא אין בעל החלון זוכה בהן כלל.

אמנם אפילו הכי לא פסיקא לי כלל לחייבו ככה"ג במצות שילוח הקן, ומשום דאיכא למימר דמ"מ חשיב ככה"ג כמוזמן, דכיון דהביצים והאפרוחים נמצאים ברשות שלו שהיא רשותו לכל דבר אף לענין לזכות מחמתה, אלא דאפ"ה לא זכי בהון משום דאמרין לרעתיה דמסתמא לא ניהא ליה בהון, מצינו למימר דבהכי סגי לאחשובי להו כמוזמנים לו, כיון דברצונו גרידא זכי בהון והוי דיליה.

ולכאורה בכדי להתחייב ככה"ג במצות שילוח הקן צריכים הבעלים להפקיר את אדן החלון, מקום שהיונים עומדים להטיל את הביצים, וכיון דהמקום מופקר ואינו שלו חו מצינו למימר שפיר דבכה"ג לאו מוּמָן הוא, דהרי אין מקום זה שלו ואינו ראוי הוא לזכות עוברו. ואף כזה יש מקום לפקפק קצת, דיתכן דאפילו ככה"ג אחתי הוי בכלל מוּמָן, דכיון דאדן החלון הוא נמצא בחלל ביתו ובהישג ידו איכא למימר דבהכי סגי למהוי כמוזמן. וכעין זה נקט בפשיטות בשו"ת אחיעזר ח"ג סי' ב' אות י"ד דאם מפקיר אדם מקום החמץ אחתי חשיב כמצוי בידו, דכיון דהוא ממשיך לדור בבית הזה והחמץ נמצא יחד עמו בדירה דיליה, לא איכפת לו במה שפקע קנינו על מקומו של החמץ, דבמצאות מצוי הוא בידו. וה"נ איכא למימר בידיו דילן, דבכה"ג נמי לא יצא מכלל מוּמָן, ודוקא יונים שמקננות בטפיהן ובכידות ובפרדסאות וכדומה, שהן מקומות המופקרים במהותם וכיסודם הוא דחשיב כי יקרא, וצ"ע בזה.

ומלבד זה איכא לעינוי עוד בהא מילתא, דהנה איתא בשו"ע חו"מ סי'

רע"ג ס"ט דהמפקיר את שדהו ולא זכה בה אדם כל שלשה ימים יכול לחזור בו, אחר שלשה ימים אינו יכול לחזור בו. וטעמא דמילתא הוא משום זירת הרמאין דהוי מפקיר לשרותיהם בכדי ליפטר מן המעשר וחזורים וזוכים בהם, עיי"ש. וכיון דכל ג' ימים הראשונים מצי הדר ביה משמע לכאורה דלא נפק הקרקע מרשותיה אלא לאחר שלשה ימים, כשם שמצינו לענין חפקר לזמן דמצי הדר ביה עד דמטי לרשות זוכה ויהבינן טעמא דבהפקר לזמן לא נפק מרשותיה אלא בשעת זכות חבירו. ומשור"ה הוא דמצי הדר ביה עד דלא זכה, דאי הוי נפיק לאלתר מרשותיה לא הוי מצי הדר ביה. [ועיין בדברינו בספר הזכרון - מרן הח"ס ובית מדרשו סי' יו]. וכיון שכן לכאורה יצטרכו להקפיד שהבעלים יפקירו את אדן החלון לכל הפחות ג' ימים לפני הטלת הביצים, וצ"ע בכ"ז.

ולענין הפקר בפני שלשה או בפני אחד עיין בשו"ע שם ס"ז ובמחנה אפרים, זכיה מהפקר סי' א'. ועוד. וידוע מה שהעלה בביאור הגר"א חו"מ סי' רס"א סק"ט דהא דפליגי המחבר והרמ"א שם בדיון אבידה מרעת אי הוי הפקר או לא נמי מתלי חלי בהא דינא, דהמחבר אויל לשיטתו דבעי בפני שלשה ומשור"ה ס"ל דאבידה מדעת לא הויא הפקר, משא"כ הרמ"א אית ליה דסוגי בפני אחד ולהכי חשיב אבידה מרעת הפקר גמור. ובכור הערתי במק"א בס"ד דרבינו הגר"א סותר משנתו. דבביאור הגר"א לירושלמי פ"ט דשבועית נקט להדיא דרך בהפקר בדיבורא בעלמא הוא דבעי בפני ג', אבל בהפקר במעשה ממש מהני אפילו בדליכא ג', עיי"ש. וצ"ע ט"ט בכ"ז ואכמ"ל.

והנה אחתי יש לעיין היכי נעביד בדירה שכורה שדר בה השוכר ורוצה לקיים מצות שילוח הקן כהלכתה, היכי ליעבר כי היכי דלא תיזכי החצר בהני ביצים או אפרוחים דלפום ריהטא נראה דבכה"ג לכו"ע לא סגי כמה שמפקיר הוא את זכות השכירות דאית ליה באדן החלון, ומשום דהרי פשוט ובכור דבאותו רגע שהוא מסתלק מזכות זו הדרא ליה למרא ומעתה קנוי לבעל הדירה בין הגוף ובין הפירות. וא"כ הרי הויא חצר דיליה וקונה החצר את הביצים למשכיר ושוכר אין חייל עליהם חובת שילוח. [ואפילו לדעת הראב"ד בפ"ו משכירות דזכות קנין חצר שייך הוא לשוכר, מ"מ ככה"ג דזכות השכירות פקע מן השוכר והדר למשכיר פשיטא דאליבא דכו"ע זוכה לו החצר].

אמנם הא מילתא לא פסיקא לי אי ככה"ג זוכה החצר למשכיר, דהרי אין החצר משתמרת לרעתו אלא לרעת השוכר ואין המשכיר עומד בצד השדה. ולכאורה ככה"ג אין שייך דין קנין חצר לזכות במציאה ובמדיד דהפקר וכמבואר בסוגיית הגמ' בב"מ דף י"א. ועיין היטב בדברי התוס' שם, ואכמ"ל בזה.

מסגרת זוהי מודל ממוחשב
ממוחשב על יסודות יחידים

הוא מודל ממוחשב
הוא מודל ממוחשב

- בעבר
- היום
- מודל ממוחשב
- מודל ממוחשב
- מודל ממוחשב
- מודל ממוחשב

הוא מודל ממוחשב
הוא מודל ממוחשב

יעקב כהן

מצוות שילוח הקן — מהותה וטעמיה

"כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ, אפרוחים או ביצים, והאם רבצת על האפרוחים, או על הביצים — לא תקח האם על הבנים. שלח תשלח את האם, ואת הבנים תקח לך, למען יטב לך והאדרכת ימים".
(דברים כ"ב, ו-ז)

א. מצוות שילוח הקן — הלכה למעשה

לכאורה, נראה ביצועה של המצווה פשוט ומובן, ועם זאת מתעוררות בלב המעיין מספר שאלות: האם חייבים לבצע מעשה זה בכל פעם שנחקלים בציפור הרובצת על האפרוחים או הדוגרת על הביצים? או שמא מן הראוי לתור ולחפש במקומות בהם צפויים להימצא קנים כדי לזכות במצווה? באלו ציפורים מדובר? עד מתי נקראים הנוזלות "אפרוחים"? ומה הדין כשהאב ולא האם רובץ על האפרוחים? ועוד.

לפני שנרחיב את הדיבור על נושאים אלה, נביא לידעית הקוראים מידע מעניין על אודות הביצוע, הלכה למעשה, של המצווה. הדברים מסתמכים על ספרו של הרב ד"ר שוורץ "מצוות שילוח הקן", העוסק במצווה הנדונה. נדגים על פי האמור בספר לגבי תור העיר, היא יונת הבר המצויה במקומות מושבותינו, ועל כן שכיח יותר לקיים בה את המצווה. נבדוק את הדברים בהקשר אליה, ומתוך כך ניתן להקיש במידה רבה לגבי בעלי כנף אחרים.

א. בהתקרב זמן ההטלה, מחפש זוג התורים מקום מתאים לבנות קן, בדרך כלל בין ענפי האילן, או על אדני חלונות הבתים, בחורי הבתים וכו'.

ב. אחרי שנמצא המקום המתאים, מתיישבת שם האם, על פי רוב בשעות הבוקר, והאב מביא לה בפיו חומרי בניין כגון מקלות דקים, קש וכיו. האם מקבלת ומסדרת אותם כך שיהיה נוח לרובץ שם בימים הרבים של ההטלה והדגירה. בניית הקן יכולה להמשך עד לשלושה ימים, כשהנקבה צמודה אליו ומשגיחה עליו.

ג. כל נקבת תור מטילה בעונה אחת לא יותר משתי ביצים, ומזרז בוקעים זוג אפרוחים וזכר ונקבה. זוג יונים זה נולד יחדיו וחי ביחד לעולם. אם אחד מבני הזוג נטרף, או שלא יוצא כלל לאוויר העולם, כי אז התור הנותר יותר עריד לעולם.

ד. בהגיע זמן הטלת הביצים, מתיישבת הנקבה בעת שקיעה החמה, ושוב אינה משנה מושב. באותו הלילה, קרוב לחדות, תטיל הנקבה את הביצה הראשונה. בלילה השני, בערך באותה השעה, היא תטיל את השנייה.

ה. אחרי הטלת הביצה השנייה, עם בוקר, תדר האם מעל הביצים, והאב יחליף אותה עד השקיעה, ואז שוב מתחלפים. קל, להבחין בין זכר לנקבה הרובצים על הביצים: הנקבה תדגור תמיד בלילה והזכר ידגור תמיד ביום.

ג. כ־16 יום נמשך תהליך הדגירה. מעת בקיעתם, יש לאפרוחים במשך יומים שלושה דין של "שחר" (עניינם עדיין סגורות), ואסורים באכילה. לאחר 3-4 ימים מתחילות לצמוח נוצות, אחיי ניצני כנפיים, הנוב וכיו. בימים אלה (כשמונה) יושבים ההורים על האפרוחים כדי לחממם ולהזינם.

בתלמוד הבבלי מוקדש כל הפרק השנים-עשר במסכת חולין לנושא שלנו. נעמוד בקצרה על שלושה משגים המוזכרים בפרק:

א. "כי יקרא" אמרו חז"ל, "פרט למזמון", היינו רשותו ורכושו של הבעלים, כולל חצירו המשתחרר של אדם — אלה קונים לו, גם שלא מדעתו. לפיכך, אם בא עוף ועשה קן בחצירו והטיל ביצים — החצר "קונה" את הביצים לבעלים, והם שלו. לכן הם נקראים "מוזמין", ואין לאחר לזכות בביצים אלו ולקחתן לעצמו. מכאן שיישום מצוה זו יחול רק כשהביצים הפקר, וכל אחד יכול לקחתן.

ב. "ביצים פרט למזדווד" — כאמור לעיל, זוג התורים או היונים, הוא זוג מלידה ואם "יטרף הזכר ע"י עוף טורף או ע"י בעל חיים אחר, תישאר הנקבה לבדה בלי בן זוג, לעולם. אבל טבעה, כפי בריאת הקב"ה, להטיל ביצים — נשאר לה, והיא בבבא זמנה תטיל, אך מביצים אלה לא יבקעו אפרוחים. ביצים אלה נקראות "מזדווד", ואין שייכות לקטגוריה של ביצים שחייבים עליהן במצוות שילוח הקן.

ג. "והאם רבצת" — כתוב בפסוק, כלומר, האם דווקא ולא האב? על פי התיאור דלעיל, נקל לזהות את האם כי היא יושבת על הביצים רק בלילה.

מסיכום הדברים עולה, כי על ידי מעקב אחר תהליך בניית הקן מראשיתו, נוכל לקיים מצוות שילוח הקן כהלכתה. היינו, בחצר שאינה משתמרת, כגון בענפי אילן שברשות הרבים רואים אנו זוג יונים המשתתפות בבניית הקן ויודעים אנו כי בעצם הטלת הביצים יבקעו מזה אפרוחים, כי אז נוכל לקיים את המצווה של שילוח הקן בלילה, כשהאם רובצת ממש על הביצים או על האפרוחים בקטנותם. עוד מתברר, שהשילוח יעשה ע"י קשקש וכיו באופן שלא תברח האם מאליה, אלא בעטייה של פעולה אקטיבית זו של השילוח ("שלח תשלח..."), אפילו מספר פעמים עד שתלך).

ב. ההסברים והטעמים למצוות שילוח הקן

לפני שנדון בטעמי המצווה של נושאנו והסברה, נסקור בקצירת האומר מהי התייחסות חז"ל לדין ולעיסוק בטעמי המצוות בכלל. נקדים לכך את הבנתנו הבסיסית בשני סוגי המצוות של רב סעדיה גאון בספרו "האמונות והדעות", מאמר ג'.

1. חולין קלט, ע"א.
2. שם קמא, ע"א.
3. רבנו סעדיה גאון, ספר האמונות והדעות, מאמר ג'.

1 המצוות השכליות – "וכל עניין מאלה שמצווה בו נטע בשכלו טובתו [=מצוות עשה שאפשר להבין בשכלו טובתו], וכל עניין מהם שהזכיר ממנו – נטע בשכלו גנותו" [=מצוות לא תעשה שבשכלו נבין שאין לעשותו בשל גנותו].

2 המצוות השמיעיות – "...החלק השני: דברים שאין השכל גוזר אותם שהם טובים לעצמם ולא מגונים לעצמם – הוסיף לנו הבורא עליהם ציווי וזהוהרה להרהרות גמולו".

בסוג המצוות השכליות וכללות כל המצוות שבין האדם לחברו, הבאות להסדיר את תקינותה של החברה ושלמותה כמו: איסור גילוי עריות, גזל, שפיכות דמים, ששכל האדם מבין שטובת המין האנושי והמשך קיומו, מחייבים הימנעות מעשייתו.

בסוג המצוות השמיעיות נכללות כל המצוות שדן צד אלוהי, חוק ומשפט שאין להן הסבר שכלי, כגון איסור אכילת חזיר, שעטני, פרה אדומה וכיוצא ב. "ושמא תאמר מעשי תוהו הם [=מצוות שאין בהן תועלת וטעם מובן], תלמוד לומר – 'אני ה' – אני ה' הקדתי, ואין לך רשות להרהר בה'".⁴

שאלה ידועה היא, האם יש צורך בכלל לחפש הסבר הגיוני לטעמן של המצוות, שכן מקורן אלוהי. יש אומרים, כי מתן טעם הגיוני למצווה, גורע מערכה וגורם נזק, מכיוון שעניין כך נעשית המצווה כפופה לטעם ההגיוני ותלויה בו, וכאשר ישתנו התנאים והנסיבות, וכשלא יהיה מקום לטעם זה, שהוא סיבת המצווה – יחדלו ח"ו לקיים את המצווה עצמה. זאת ועוד, הנמקה הגיונית היא עניין להערכה סובייקטיבית וימצאו בני אדם שיהלכו על הטעם הניתן ויטענו נגדו, וכאשר הטעם ההגיוני ייפסל בעיניהם, יפסלו גם את המצווה התלויה בו ויזלזלו בקיומה.

על שלמה המלך, אומרת הגמרא, שנכשל בקיום שתי מצוות "לא תעשה" דווקא בשל הטעם שניתן להן בתורה:⁵

"ואמר רב יצחק: מפני מה לא נתגלו טעמי התורה? שהרי שתי מקראות נתגלו טעמן, נכשל בהן גדול העולם [=שלמה המלך], ואמר [=על מלך ישראל], 'לא ידבה לו נשים ולא יסור לבבו'". אמר שלמה אני ארבה, ולא אסור [=לבסוף נכשל]. וכתוב בתורה: 'זק לא ידבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה' ואמר שלמה: אני ארבה, ולא אשיב וכתוב: 'ותצא מרכבה ממצרים בשש מאות סף סוס בתמישים ומאה'".⁶

מכאן שאדם מישראל צריך להאמין בהי שהיה נותן התורה ומקור המצוות ולהאמין באמונה תמימה באוטוריטה האלוהית מבלי להרהר ולבקש טעמים הגיוניים למצוות – דיעה זו מקובלת על היהודי המאמין – "תמיד תהיה עם ה' אלוהיך".¹⁰

4. ויקרא י"ח, ד.
5. יומא סז, ע"ב.
6. סנהדרין כא, ע"ב.
7. שם י"ז, יז.
8. שם י"ז, טז.
9. מלכים א' י, כט.
10. דברים י"ח, יג.

גישתו של הרמב"ם בנושא שונה קצת. אין כל ספק שיש טעם לכל מצווה, ואם התורה לא נתנה טעם לחלק מהמצוות – אין להסיק מכאן שאין להם טעם הגיוני. יש טעם הגיוני, והי, נותן התורה, הוא לבדו יודע את טעמן של המצוות, אלא שלכולנו השכלית של האדם יש גבול והוא אינו מסוגל להשיג. "כי לא דבר ריק הוא מכס" ואם ריק הוא – מכס: רוצה לומר שאין תמינות אלו המצוות דבר ריק שאין תכלית מועילה לו, ואם ייראה בדבר מן המצוות שאינו כן [=שהוא בלי טעם] – החיסרון הוא בהשגתכס".¹²

הרמב"ם¹¹ ובעל "ספר החינוך" בהקדמתו¹⁴ נותנים טעם לכל המצוות וסומכים על דברי המדורש: "לא ניתנו המצוות, אלא לצורך בהן את הבריות"¹⁵, שונאמר: "אימת ה' צדופה"¹⁶.

אחרי ההבהרות הללו נשכיל להבין את טעמה של מצוות שילוח הקן והסברה. מצווה זו נראית פשוטה ומובנת מבחינת טעמה וביצועה המעשי, אך האם נראה בה מצווה שכלית? שכן, לא כל כך מובן מה ההיגיון שבה. האם היינו חושבים לקיימה גם אלמלא נצטוונו? רבות ומגוונות הדעות על הגיונה וטעמיה. מפאת קוצר היריעה נעמוד על אחדות בלבד:

1. במשנה נקבעה הלכה: "האומר על קן צפור יגיעו רחמין – משתקין אותו"¹⁷. ובגמרא מסבר טעם ההשתקה בשני נימוקים שונים, האחד: "מפני שעושה מצוותיו של הקב"ה רחמים, ואין אלא גזירות". והשני: "מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית"¹⁸. רש"י מסביר שם את המושג "קנאה" כך – "לומר על אלה קמ, ולא על שאר ציוותיו". משמעו של דבר: האומר שטעמה של מצוות שילוח הקן יסודו ברגש הרחמים – יש להשתקו ולא לקבל הסברו, שכן איך יוכל להסביר את עובדת היתר השחיטה והאכילה של בעלי חיים, בכלל?

2. הרמב"ם בפירושו המשניות אומר כי "אין טעם לתורה אלא הרצון לבד". כלומר, עלינו לקבל את המצווה הנדונה כגזירה ולא להרהר אחריה. וב"מורה נבוכים", ח"ג, פרק מ"ח אומר הרמב"ם, כי אין לסתור את קיומה של מידת הרחמים במצוות רבות, כגון בהתרתה של השחיטה: "מצוות שחית הבהמה הכרחית מפני שהמזון הטבעי לבני האדם מן הזרעים והצמחים בארץ ומבשר בעלי חיים... להרגת בע"ח כיוונה התורה לקל שבמיתות... בשחיטה טובה ולא בנחירה, כי צער בע"ח בזה גדול מאד, אין הפרש בין צער האדם לצער בעלי חיים... וכן אסר לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד, כי אהבת האם ורחמיה על הילד אינו נמשך אחר השכל, רק אחרי פועל הכוח המדמה [=האינסטינקט] הנמצא ברוב בעלי חיים כמו שנמצא באדם... וזה גם הטעם בשילוח הקן... ואם אלה הצערים הנפשיים חסה התורה עליהם בבהמות ובעופות, וכל שכן בני האדם כולם".¹⁹

11. שם ל"ב, כז.
12. רמב"ם, מורה נבוכים, חלק ג, פרקים כ"א-כ"ח.
13. רמב"ם, דברים, כ"ח, ו.
14. "ספר החינוך", הצאת אור המאיר, עמ' 4.
15. בראשית רבה מ"ד, א.
16. תהלים י"ח, כא.
17. ברכות פ"ח ה', משנה ג'.
18. ברכות לב, ע"ב.
19. "מורה נבוכים", חלק שלישי, פרק מ"ח.

נראה, כי בלקיחת הביצים או האפרוחים, שלא לעיני האם רואה הרמב"ם את מידת הרחמים.

(3) **הרמב"ן** אינו שולל את דעת הרמב"ם, שמקורה של מצוותו בתכונת הרחמים, אך הוא מרחיק תכונה זו מ**נותן התורה**, ומייחס אותה ל**מקבליה**, וכך הוא מנמק את דברי המשנה במסכת ברכות "משתקין אותה": "לא חס האל על קל ציפור, ולא הגיעו רחמיו על 'אותו' ואת בניו שאין רחמיו מגיעים בבבלי הנפש הבהמות למנוע אותנו מלעשות בהם צרכנו, שאם כן, היה אוסר השחיטה, אבל טעם המניעה: ללמד אותנו מידת הרחמנות שלא נחאכזר. והנה המצוות בבהמות ובעופות **זירות בנן, להדריכנו, ללמד אותנו המידות הטובות**".²⁰

(4) **רבינו בחיי** בפירושו על התורה²¹ רואה טעם נוסף במצוותו, לדעתו, הקב"ה רוצה בקיום המין האנושי ולא בהכחדתו, שאלמלא כן הייתה התורה מתירה לקחת את האם ואת הבנים ולשחטם באותו יום, וזה איסור מפורש, כאמור, שהיה מונע מהאם להמשיך את קיום מינה.

(5) בעל **"ספר החינוך"** **כותב בטעמה של המצווה**: "ואין העניין לומר שאין הקב"ה מרחם, חלילה, שהרי הוא נקרא רחום, ואמרו זכרונם לברכה: מה הקב"ה רחום, אף אותה היה מרחם... ואמרו כי בצוותו אותנו על זה (מצוות שילוח הקן) לא מצד הכרח מידת הרחמנות ציונו בדבר, שהרי התיר לנו השחיטה בהן, אינו אלא כגזירה לפניו, שגור על זה בחפצו הפשוט²². בהמשך שם מצטט המחבר נימוקים וטעמים למצווה, בשם אומרים ובעיקר הרמב"ם והרמב"ן.

(6) **האברבנאל** בפירושו לספר דברים פרק כ"ב, טו סבור כי כוונת הברא לתת התמדה להוויה ולרחיק ממנה את ההפסד. לכן התירה התורה קטיפת פירות, אך אסרה לגדוע את העץ. כן התירה התורה לקחת את הבנים (הפירות) אך אסרה לקחת את האם (העץ) המולידה ועוסקת בהתמדת ההוויה.

(7) **הנצי"ב ב"העמק דבר"** על התורה²³ מציין כיוון נוסף: נוכל ללמוד רחמים מיחס הציפור על גוזליה. היא הייתה יכולה לברוח ולמלט את נפשה, אך אינה עושה זאת וממשיכה לרחף מעל גוזלה. צייד בשעה כזו, של שניהם – אסורי: אין לצל אהבה טהורה זו של האם לבניה ולצוד גם אותה בעת ובעונה אחת. גם מציפור אפשר ללמוד מסירות נפשי מהי.

כאן המקום להדגיש שבשתי מצוות מציינת התורה תגמול זהה למקיימן:

1. מצוות כיבוד אב ואם: "כבד את אביך ואת אמך למען אריך ימים"²⁴.

2. מצוות שילוח הקן – "למען יטב לך והארכת ימים"²⁵.

20. פירוש הרמב"ן לדברים, כ"ב, טו.

21. פירוש רבינו בחיי לדברים כ"ב, טו.

22. "ספר החינוך", מצוות תקמ"ד.

23. "העמק דבר", לדברים כ"ב, טו.

24. דברים ה', טו.

25. שם כ"ב, ז.

רש"י בפירושו למרא²⁶ מבחין: "אלם מלווה קלה, שלין זה סמקין כס, אמרה מורה: 'למען יטב לך ואלרכת ימים', קל וסומך למען שכן של מלווה סמקין". (מדוע נקראת מצוות כיבוד אם ואב חמורה שבחמורות, שכן המצווה דורשת הכנה והתמדה ללא ליאות. ועם כל זאת, שכן קיימן זהה: – אריכות ימים!)

"למה הדבר דומה? – למלך ששכר לו פועלים והכניס אותם לפרדסו. סתם ולא גילה להם מה שכרו של פרדס, שלא יניחו דבר שדבר ששכרו מועט וילכו ויעשו דבר אחר ששכרו מרובה. בערב קרא לכל אחד מהם ואמר לו: תחת איזה אילן עשית? אמר לו: תחת זה. א"ל שכרו זהוב אחד. קרא לאחר וא"ל: תחת איזה אילן עשית... שכרו חצי זהוב אמר לו: לא היית צריך להודיע אותנו איזה אילן שכרו מרובה? אמר להם המלך: אילו הודעת, היאך כל פרדסי נעשה? כך לא גילה הקב"ה מתן שכרן של מצוות חוץ משתי מצוות החמורה שבחמורות [=מצוות כיבוד אב ואם] ומתן שכרה אריכות ימים... והקלה – שילוח הקן, ומתן שכרה אריכות ימים"²⁷.

ג. דרכי הוראת הנושא בכיתה

בבוא המורה ללמד את נושא מצוות שילוח הקן יתן את הדעת להפקת לקחים ערכיים ומוסריים המשתמעים ממהותה ומטעמה.

1. **המשך קיום המינים** – המוצא את הציפור דוגרת על הביצים או האפרוחים, יש לו באותה עת ההזדמנות לזכות באם ובבנים. אולם הוא מצווה לשלוח את האם לחופשי ואח"כ "ואת הבנים תקח לך". אין חובה לקחת את הגוזלים, אלא רשות. אך המצווה היא לשלוח את האם לחופשי, וכך לאפשר לה לחזור, להטיל ביצים ולהמשיך את מחזור החיים בטבע. בהדגישו זאת, מחק המורה את מודעות התלמיד לחשיבות המשך קיום המינים.

2. **מסירות נפש** – ידגיש המורה את חשיבותה של מידת מסירות הנפש. הציפור מוסיפה לרחף מעל גוזליה ואינה נוטשת אותם, למרות שע"י כך היא מסכנת את חייה. לומדים אנו מהציפור מהי מסירות נפש, ונאסר עלינו לצלל התגלות זו לצורך ציד האם וגוזליה בעת ובעונה אחת.

3. **המלה ורחמים** – לימוד הנושא, ובעיקר שלב העיסוק בטעמי המצווה, מהווה הזדמנות להכרת ערכה של מידת הרחמים בהדגשת שני היבטים:

א) רחמי האם על הבנים הרחמים המגיעים אותה שלא לנטוש את הקן.

ב) הפנמת ערך הרחמים בקרב התלמיד: אנו מרחמים על האם ולכן מנועים לקחתה עם הגוזלים; ללמד רחמים מהם מייחס הציפור אל גוזליה.

4. **הכרת עולם החי וההתנהגותו** – לימוד מצוות שילוח הקן הלכה למעשה תוך תיאור תהליך הקינון וההגירה יפגישו את התלמיד עם עולם חדש ומופלא בחיי בעלי החיים בטבע בהתנהגותו של בורא העולם. ואולי יביא העיסוק בנושא גוריו אינטלקטואלי לחוקרי זואולוגיה בעתיד.

אין כל ספק שהבנה והתעמקות במצוות ובמהותן עשויים לתרום בגיבוש עמדות ערכיות בקרב תלמידינו.

27. חולין קמב, ע"א.

28. מדרש רבה לדברים, פרשת כי תצא.

ב. הקדמה

שילוח - הקן היא מצוה שניתן להציבה בכמה גדרי מצוות: ² בצידה נכתבה שכרה. ³ מצאת בין המצוות השמעיית. ⁴ היא מהמצוות עשה שלא הזמן גרמה. ⁵ היא מצוה שרק אם היא מזדמנת חייבים לבצעה.

ג. תנאי החיוב

1. הגדרת - "כי יקרא"

קיימת מחלוקת לגבי הגדרת הכתוב "כי יקרא".

סוג הצפור - על-פי המשנה (חולין פ"ב מ"א) משמע כי כוונת המקרא היא לגבי סוג העוף זאת-אומרת אם העוף מזומן (קרוי, חי בחצרות), כגון: אווזים, תרנגולים וכדומה אזי שילוח - הקן אינו נוהג בהם לעומת עופות שאינם מזומנים, כגון: צפורים, יונים וכדומה, בהם מצוות שילוח-הקן, כן נוהגת, רק אם חי במקום שאינו שמור.

מיקום הקן - הגמרא (חולין קל"ט:) לומדת מ-"כי יקרא", שדווקא אם הקן נקרא בדרך ולא שמפשים אותו, חלה עליו חובת השילוח. לשון הגמרא: "יכול יחזור בהרים וגבעות כדי שימצא קן? תלמוד לומר "כי יקרא" במאורע לפניך, ולכן אין חובה לרדוף אחרי המצוה.

במדרש (תנחומא [ורשה] כי תצא סימן ב) נכתב:

2. היא מצוה שבמידה נכתב שכרה, שכתוב: "כי יקרא קן - צפור לפניך... שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים" (דברים כב ו-ז).

3. שילוח - הקן נמצאת בין המצוות השמעיות, הלא תגיוניות לנו, ולא זו בלבד, אלא שלכאורה נראית היא לנו כנוגדת מצוה אחרת, איסור צער בעלי - חיים, למרות שיש בה גם קצת צד של רחמים.

הצד האיכזרי" בה: "שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך" (דברים כב, ז).

הצד של "הרחמים" בה: "לא תקח האם על הבנים" (דברים כב ו).

4. בין המצוות עשה שהזמן גרמא למצוות עשה:שלא הזמן גרמא, מצוות שילוח - הקן מקומה בין המצוות עשה שלא הזמן גרמא.

5. יש מצוות שהייתבם לעשותם בכל מקרה (תפילין), יש מצוות שהייתבם לעשותם רק אם עושים מעשה מסוים (מעקה), יש מצוות שרק אם הם מזדמנות חייבים לעשותם. וזוהו מקור המחלוקת בין הפוסקים: האם חייבים לרדוף אחריה או רק אם היא מזדמנת או (על פי המדרש) אין כמעט אפשרות לעשותה, כמו בשכחה שאי אפשר לשכוח בכוונה.

מצות שילוח - הקן

משה חיים וולף

לענין אביעזר אהרן ד"ל בן הרב זאב וולף זצ"ל ת.נ.צ.ב.ה.
ולענין בדוניה בת אברהם ד"ל ת.נ.צ.ב.ה.

ראשי פרקים:

- א. מבוא
- ב. הקדמה
- ג. תנאי התחייבות
 1. הגדרת - "כי יקרא"
 2. א. "...קן - צפור...", "...תקח לך..."
 2. ב. סימני העוף הטהור
 3. "לפניך, בדרך, בכל עץ או על הארץ"
 4. "אפרוחים או ביצים והאם רובעת על האפרוחים או על הביצים"
- ד. "שלח תשלח..." - אופן ביצועה
- ה. שכרה
- ו. סיכום

א. מבוא

בכמה תקופות בשנה, בעיקר באביב, נראים לנו מדי פעם קנים של ציפורים או יונים, על העצים או על מקומות אחרים וכאשר רואים ונפגשים בקן יש לזכור שהתורה ציוותה עלינו את מצוות שילוח הקן, אך לפני כן יש לברר היטב מה אופן עשיית מצוה זו. ואכן בשילוח - הקן, יש לבדוק ולחקור את פרטי המצוה, וזאת אשתדל, בעזרת - השם, לעשות במאמר זה.

1. המאמר נבנה על - פי השלבים המופיעים בתורה. בכל מקום במאמר שבו נכתב פסוק המצוה הכוונה לפסוקים ו - ז בדברים כ"ב. ובכל מקום במאמר שבו נכתב השילוח-ערוך או הרמב"ם הכוונה לרמב"ם פ"ג מהלכות שחיטה ובשילוח-ערוך יורה-דעה ס"י רצב.

"מעשה באחד שעלה לראש האילן לקיים מצות שלוח הקן ונפל ומת. לפי שנאמר: "כי יקרא קן צפור לפניך בדרך" לא שתראה בראש האילנות ותעלה אחריה".

זאת-אומרת אם הקן בדרך ולא חיפש בהרים וגבעות, אלא שראה את הקן בראש האילן, אין המצווה נוהגת בקן זה, לפי שנאמר: "כי יקרא..." לא שתראה בראש האילנות ותעלה אחריה. יוצא מכך שגם אם חיפש ושילח לא קיים את המצווה.

לעומת מדרש תנחומא - הרמב"ם (הלכה ח) והשו"ע (סעיפים ב-ג) אומרים כי להלכה אפשר גם לחפש את הקן בכדי לזכות לקיים את השילוח, וכלשונו: "ובכל מקום שימצאנו: בין באילן, בין בארץ..." ומוסיף ערוך-השולחן (סימן רצב, סעיף א) כי למרות שמן הדין אינו חייב לרדוף אחריה, מכל מקום בודאי דבר גדול הוא להשיג מצוה זו. ומוסיף הארי"ל שצריך להשתדל לקיים מצוה זו.

2. א. "...קן - צפור...", "תתקן לך..."

אין המצווה נוהגת אלא בתנאי שהן הביצים והאפרוחים (לחיוב המצווה מספיק שיהיה ביצה או אפרוח אחד) והן הצפור יהיו טהורים, אך אם אפילו אחד מהשתופים בקן טמא, יהיה פטור משלוח (זאת בתנאי שאין אפילו ביצה אחת טהורה אשר צפור טהורה רובצת עליה, כי אז כן יחויב) ולומדים זאת מ"צפור" ו"תתקן לך" (בפסוק המצווה).

על הצפור עצמה שהיא צריכה להיות טהורה לומדים מזה שנכתב "צפור" ומכיוון שבדרך כלל קוראים דוקא לעוף טהור - צפור לומדים חז"ל ששלוח-הקן נוהג דוקא בעוף טהור ואילו היה נכתב "עוף" במקום "צפור" היתה המצווה נוהגת אף בטמא כי "עוף" הוא שם כללי גם לטהור וגם לטמא.

לגבי צאצאי הצפור, גם הביצים והאפרוחים חייבים להיות טהורים, הדבר נלמד מ"תתקן לך" ומכיוון שנאמר "לך", לומדים שזה דוקא "לך" ולא לכלביך ולכן גם אם האפרוחים טהורים אך הם טריפות, זאת-אומרת שבתוך שנה הם אמורים למות ואחד הסימנים לכך שהם טריפה הוא שנשכה אותם חולדה בראשם, יהיה פטור משלוח וזוהי הגמרא בחולין מקישה מטריפה לטמא. כמו שאפרוחים טריפות פטור מלשלח כך באפרוחים טמאים פטור מלשלח.

להלכה - פוסקים הרמב"ם (הלכות טי-א) והשו"ע (סעי' א, ז) - אם האם טריפה יהיה חייב לשלח, ולעומת זאת אם האפרוחים טריפות יהיה פטור. עוף טמא, בין גוזלים ובין העוף, בכל מקרה- פטור מלשלח.

מתנין מחולה

החילוק בין האם לאפרוחים נובע מההבדל שבין "שילח" ... את האם" לבין "והאם הבנים תקח לך", זאת-אומרת מ"והאם הבנים תקח לך", לומד רב כהנא במגילת: "תקח לך - ולא לכלביך", ולכן אם האפרוחים טמאים או טריפות - אין השלוח נוהג בהם, לעומת זאת באבא (בצפור) לא נאמר "לך" ולכן בין אם היא טריפה ובין אם היא כשרה - חייב לשלח.

2. ב. סימני העוף הטהור

כפי שראינו עד כה, יש להסיק את המסקנה ש: אם ראינו קן צריכים אנו לדעת אם הוא קן של צפור טהורה בכדי שנוכל לדעת אם אנו מצויים לשלחה, וכאן המקום לפרט את סימני ההכשר לזיהוי עוף טהור ולזיהוי ביצים טהורות ואת השיטה של העופות הכשרים אשר גם מחויבים במצווה.

זיהוי עוף טהור - אמנם בתורה, נכתבו רק סימני ההכשר של: בהמה, חיה ודגים, אך על פי הרשימה של העופות הטהורים שכתבה התורה, למדו חכמים את הסימנים⁶, אבל תנאי הקודם לסימנים הוא: "כל עוף הדורס-טמא" (חולין פ"ג מ"ו).

הסימנים הם:

א. **אצבע יתרה** - "זו אצבע הגבוהה שאחורי האצבעות" (רש"י בחולין נט).

ב. **זפק** - "כעין כיס בהמשך הוושט, המשמש מחסן למזון בטרם יעבור לקיבה". (קהתי בחולין פ"ג מ"ו)

סימן היכרות נוסף שלא קשור לגוף הצפור הוא חילוק רגלים, זאת-אומרת - אם כאשר מעמידים אותו על חוט הוא חולק אצבעותיו בצורה כזאת ששלוש אצבעותיו קדימה ואחת אחורה הרי הוא סימן לכשרות, ואם הוא חולק אצבעותיו שתיים קדימה ושתיים אחורה הריחו סימן לסומא. ועוד: אם הוא קולט ואוכל את האוכל שלו באויר-טמא.

להלכה - הרמב"ם (פ"א מהלכות מאכלות אסורות הלכה יט) פוסק שבעקרון מספיק סימן אחד מ-ג' הסימנים בכדי להכשיר אולם חייב שיהיה גם הסימן שקורבנו נקלף ביד, שאם לא כן הוא ספק כשר והגאונים טמאוהו.

לעומת הרמב"ם, פוסק השו"ע (יורה-דעה סימן ב סעיף ב) שרק אם יש לעוף מסוים מסורת שהוא כשר, הריחו כשר ואם לא - אפילו אם יש לו את כל הסימנים לעוף כשר, הריחו טמא. (בשו"ת החתם-סופר (יו"ד ח' ב סימן עד) - מביא ענין על אוזו הבר וכותב על כך שנהגרים מלאכלו מפני שאין לנו מסורת עליו).

6. נכתבו רק סימני הזיהוי החיצוניים, בכדי לדעת את כל הסימנים - יש לפתוח במקורות הנ"ל.

הרשימה של עופות טהורים - מפורטות ברמב"ם (פ"א מהלכות מאכלות אסורות הלכה יד) כ"ד עופות שעל-פי הפסק שלו, רק הם אסורים, וכל שאר מיני העוף כשרים, כמובן רק אם יש להם (לכל אחד ואחד) את כל סימני הכשרות. כמובן שמכל אלו מחויבים בשלוח רק אלו שאינם מזומנים. בספר "מזון כשר מן החי" (הרב ישראל מאיר לוינגר) (בפרק ב) מפורטת רשימה של צפורים טהורים שכשרותם עברה במסורת - עיי' שם.

זיהוי ביצים טהורות - הגמרא בחולין (סד.) אומרת: "אלו הן סימני ביצים: כל שבודדת ועגולגולת, ראשה אחד - חד - טהורה. ב' ראשיה כדין או ב' ראשיה חדין - טמאין". זאת-אומרת, ביצה שבצורתה (לא גודלה) דומה לביצת תרנגולת - טהורה.

בהלכה - הרמב"ם (פ"ג מהלכות מאכלות אסורות הלכה יח) מביא סימנים אלו. ה"מגיד משנה" (שם) כותב שהסימנים לטהרה לא ידועים, אלא סומכים על סימנים אלו רק אם משהו אומר על ביצים מסוימות שהם של עוף טהור ורוצה לבדוק את נכונות הדברים, אבל סתם ביצים - אין סומכים על הסימנים.

3. **"לפניך, בדרך, בכל עץ או על הארץ"**

כבר נגענו בעניין זה קצת ב"כי יקרא", אבל כאן נברר ביתר פירוט בזה לגבי מיקום הקן אפילו למי שאומר שחיוב המצווה הוא דווקא אם לא חיפש את הקן אלא נקרה בדרכו.

וכאן נובעת שאלה: האם נתייב דווקא אם הקן הוא על עץ או על הארץ, או גם אם הקן במקומות אחרים?

מהכתוב "לפניך" לומדת הגמרא שחיוב המצווה הוא ברשות היחיד, ואילו מהנאמר "בדרך" הגמרא לומדת שמדובר ברשות הרבים, ומכאן עלה המסקנה שבין רשות-הרבים ובין רשות היחיד זאת-אומרת בכל מקום שהוא, חלה המצווה.

הגמרא לומדת ומפרטת מקומות ברשות הרבים וברשות היחיד שבהם יהיה החיוב לקיים את המצווה. המקומות הם: "בכל עץ" - על האילנות, "או על הארץ" - הכוונה לבורות שיחין ומערות. בור - חפירה עגולה (סתם בור-עשרה טפחים הוא).

שיחין - חפירה ארוכה וצרה. **מערות** - חפירה מרובעת ומקורה. ובעצם בסופו של דבר כל מקום שהוא המצווה חלה בו, ולמרות זאת פירטה הגמרא דווקא מקומות אלו בכדי ללמוד על "דרך" מה דרך שאין קנה (הקן שלה) בידך ואתה מצווה בו בשלוח הקן, אף כל מקום שאין קנו בידך - אתה מצווה בו (ע"פ חולין קלט.). כל

מסעין מחולה

מקום שאין קנו בידך, הכוונה גם למקומות שכמעט או בכלל לא מציאותיים כגון מה שאומרת הגמרא בחולין (קלט.):

"דאמר רב יהודה אמר רב: מצא קן בים חייב בשלוח... אלא מעתה מצא קן בשמים... הכי נמי דמתייב בשלוח הקן? (אלא נאמר:) 'דרך',

נשר-איקריר דרך, סתמא-לא איקריר. אמרי ליה פפואי לרב מתנה: מצא קן בראשו של אדם מהו? אמר ואדמה על ראשו."

מפרש חרב שלמה לוריא בפירושו "ים של שלמה":

"מכאן שאף-על-פי שהוא בראשו של אדם, לא משתנה שמו להקרא עפר, ולכן צריך ללמוד מזה שאדם עצמו הוא אדמה ולכן גם כאשר הקן בראשו של אדם, הקן נקרא על-הארץ."

עוד השולחן (סימן רצב סעיף יז) מספר שאכן יש מציאות כזו של קן על ראשו

אדם בהודו. הם מתבודדים זמן מה ביערות, ובמשך זמן זה נקבץ עפר על ראשם ונגלל ריבוי העופות שם, ישנם עופות הבונים את קניהם על ראשי המתבודדים.

להלכה - פוסק הרמב"ם (הלכה יז): "המוצא קן על פני המים או על גבי מל-חיים, חייב לשלוח". מוסיף עליו השו"ע (סעיף ג):

"ובכל מקום שיעצאנו בין באילן, בין בארץ או בבורות, שיחין ומערות ... או בראשו של אדם... בין ברשות הרבים, בין ברשות היחיד - חייב לשלוח."

ה"מנחת-חנינו" (מצוות תקמד-תקמה סעיף א) פוסק שכל חיוב המצווה הוא דווקא בקן הנמצא במקום הפקר, ולכן אם היה הקן ברשות היחיד - אינו חייב לשלוח. אם בכל זאת רוצה לקיים את המצווה, צריך להפקיר את החלק שבו נמצא הקן ואזי חייב לשלוח, וכך זוכה במצווה ובשכרה.

4. **"אפרוחים או ביצים והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים"**

האם התורה, שכתבה "אפרוחים או ביצים", התכוונה דווקא אם יש לפחות שני אפרוחים או ביצים בכדי להתחייב בשלוח הקן?

התשובה היא לא. מספיק שיהא אפילו אחד, ולומדים זאת מהמילה "קן" שהיא באה לרבות את המצוי בתוכו. אם כך הוא שאנו לומדים מ"קן" למה היה צריך

הכתוב להוסיף "אפרוחים או ביצים"? אלא שכך היא לשון התורה בחווה וכאן היא נזכרת בחווה. ועוד, דרכו של מקרא הוא, לדבר בלשון רבים ברוב קנים. (רש"י חולין קמא ד"ה "ביצים לאפרוחים"). והיא גם באה ללמדנו על אפרוחים מתים וביצים

קמא ד"ה "ביצים לאפרוחים"). והיא גם באה ללמדנו על אפרוחים מתים וביצים

מוזרות - ביצים שנצטרו ע"י חכוך העוף באדמה ולכן לא יצא מהם גוזל (על-פי

המאירי על הסוגיא). הלימוד הוא: "מה אפרוחים (חיים) שיש בהם צורך (חייב לשלח), יצאו מותים שאין בהם צורך. (ומה) ביצים שיש בהם צורך (חייב לשלח), יצאו ביצים מוזרות שאין בהם צורך" (ספרי דברים רכח).

"והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים". ענין הרביצה אינו מחייב דווקא רביצה ממש. בהמשך אבאר זאת, בע"ה, וקודם כל נבין למה כתבה התורה "אפרוחים או ביצים" לאחר "והאם רובצת", והלא היה אפשר שיכתב "רובצת עליהם?" אלא מקישה הנגמרא אפרוחים מביצים וביצים מאפרוחים. אפרוחים מביצים ההיקש הוא - כמו שדווקא בביצים הצריכים לאמם יחול חיוב המצווה, כך דווקא באפרוחים הצריכים לאמם יחול ההיחוב - יצאו אפרוחים מפריחים שאינם צריכים לאמם. ביצים מאפרוחים ההיקש הוא - כמו שדווקא באפרוחים בני קיימא יחול החיוב ולכן במתים יהיה פטור, כך בביצים בני קיימא דווקא תחול המצווה - יצאו ביצים מוזרות שאינם בני קיימא.

נחזור לענין הרביצה. בגמרא ובפוסקים דנו על השאלה מהו "והאם רובצת"? האם צריך רביצה ממש?

הלימוד מהמילים על "והאם רובצת", הוא הפשטני ביותר בסוגיא. ממנו למדו חז"ל שדווקא כאשר הנקבה נמצאת בקן יהיה חייב לשלח, וכאשר הזכר נמצא - פטור. ר' אליעזר מסכים עם חכמים בנקבות אבל בזכרים אינו מסכים, אלא הוא חולק בקורא (שם של עוף) זכר וסובר שבמקרה של קורא זכר, גם כאשר הזכר דוגר - חייב לשלח. טעמו הוא מגזירה שווה וממנה יוצא שבקורא, הזכר עושה דגירה מעולה כמו הנקבה ולכן הוא מחשיב אותו (לענין הדגירה) כנקבה, ולכן חייב לשלח בקורא גם כאשר הזכר רובץ.

להלכה פוסק הרמב"ם (הלכה ז') והשו"ע (סעיף ז') כחכמים, שאם מצא בקן זכר רובץ - פטור מלשלח.

המשנה בחולין (פ"יב מ"ג) אומרת כי אם היתה מעופפת וכנפיה נוגעות בקן - חייב לשלח, ואם אינו נוגעות - פטור. הנגמרא על הסוגיא מסבירה את דברי המשנה: "יכול אפילו כנפיה נוגעות בקן? תלמוד למר רובצת" זאת-אומרת, אם היה נכתב "יושבתי" היינו אומרים שזה רק כאשר הצפור יושבת על האפרוחים או הביצים, אך מכיוון שנכתב "רובצת" שהכוונה כאשר היא מעל הצאצאים, למדו שמספיק נגיעה בקן. רב יהודה מביא את דברי רב האומר שכאשר הצפור יושבת על שני ענפים באילן כאשר הענפים נמצאים בקן ישר מעל הקן, רואים אותה כאילו אין שם את הענפים הללו ולכן היא תיפול על האפרוחים או הביצים ולכן הוא מגיע למסקנה

שחייב בשלוח למרות שבמצב הנוכחי אין נגיעה כלל⁷. מדברי התוספתא יוצא שלא מספיק שהצפור רק נוגעת בקן אלא היא צריכה לגעת גם באפרוחים או ביצים. הגמרא (חולין קמ:) מיישבת את ההבדלים בן המשנה לתוספתא ואומרת כי ההבדל ביניהם הוא מכיוון שכל אחת דברה על מציאות שונה. המשנה דברה על מציאות שהצפור עפה מעל הקן, והתוספתא מודה שבמקרה כזה גם אם הצפור נוגעת רק בקן יהיה חייב לשלח. התוספתא דברה על מציאות שהצפור עפה או נמצאת בצד הקן, ובמקרה כזה מודה המשנה שאם היא לא נוגעת בצאצאים אלא רק בקן - פטור מלשלח.

להלכה פוסק הרמב"ם (הלכות יג, טו) והשו"ע (סעיף יא) כדברי הגמרא בישוב הסתירה שבין המשנה לתוספתא.

לאחר שראינו שלא חייבת האם להיות בתוך הקן ממש אלא מספיק שהיא מעל הקן, נראה מקרים אחרים שלמרות שהיא בתוך הקן, יהיה פטור לשלח. שואל ר' ירמיה מה יהיה כאשר יש חציצה בין האם וצאצאיה, כגון: מטלית המפרידה ביניהם או אם קיימים בקן שני סדרי ביצים בקן, האחד על השני והביצים העליונות מוזרות והתחתונות רגילות (כגון: מציאות שקורה לעתים בקנים של קורא, כאשר נקבה אחת מטילה את ביציה בקן שלה ולאחר זמן מגיעה נקבה אחרת (גם של קורא) ומטילה את ביציה ליד הקן של הראשונה, ואז הם נלחמות על המקום והמצנחת גורפת לקנה את ביצי המפסידה, ודוגרת גם עליהם) האם יתקיימו בקן כזה כל דיני שלוח הקן? הגמרא, בבירור ספקו של רבי ירמיה, לא מאריכה ומגיעה למסקנה, והרמב"ם הכריע כך (הלכות יג-יד): צריך לשלח, אבל אם לא שלח לא עבר על עשה ואם לקח את האם צריך לשלחה ואם לא שלחה אינו לוקה.

ד. "שלח תשלח..." - אופן ביצועה

חייבים לשלח את האם אפילו אם היא משלח והיא חוזרת, הוא משלח והיא חוזרת, אפילו ארבע וחמש פעמים, וזה שנאמר: "שלח תשלח..." "אם היה כתוב פעם אחת "ישלח", היה מספיק לשלח פעם אחת ואם חזרה - פטור, אך מכיוון שכתבה התורה חייבים ללמוד מזה שחייב לשלחה עד שלא תחזור עוד.

7. ישנם עוד מקרים שבהם עושים "כאילו". לדוגמא: בהלל - חייבים לעמוד ואסור להשען אפילו על עמוד. אבל בכל זאת יהיה מותר כאשר התשענות על העמוד היא רופפת, ובדקוקים זאת כך - עושים "כאילו" אין שם עמוד ואזי אם הוא לא יפול במקרה שיוציאו לו את העמוד - מותר להשען, ואם כן יפול - אסור.

ולאחר ששלח נפל ומת. ומנסים להגיד, אולי הספור הזה לא היה באמת, או שמא הבן הרהר בעבירה או בעבודה-זרה, אבל דוחים את כל זה ולכן הגמרא נאלצת להגיע למסקנה ששכר המצוה הוא לעולם הבא.

במדרש אגדה (דברים רבה - וילנא - פרשה ו) שלושה סוגי שכר:

א. המשלח, הקדוש-ברוך-הוא מצילו ממזיקים.

ב. מי שאין לו בנים הקב"ה נותן לו בנים ולומדים זאת כך: "...מניין? שנאמר: 'שלח תשלח את האם', ומה שכר אתה נוטל 'ואת הבנים תקח לך'."

ג. ככתוב בתורה - אריכות ימים.

שאלתי את הראשון-לציון הגאון הרב מרדכי אליהו שליט"א: אם השכר למצוה זו הוא אריכות ימים, מה ההבדל בשכר בין מצוה זו למצוות אחרות? (הרי כולם, שכרם הוא לעולם הבא). תשובה: א. השכר הוא גם לעולם הזה, אמנם לא מובטח אלא רק למי שמגיע לו, זאת-אומרת השכר הוא סגולה לאריכות ימים. ב. בעולם הבא יש דרגות. והעושה מצוה שנכתב בה אריכות ימים, נמצא במשך תקופה מסוימת (קובעים כבר בשמים) בדרגות יותר גבוהות מהמגיע לו.

ו. סיכום

מכל הנאמר למעלה, יוצא שבכל מקום של הפקר - כאשר רואים או מוצאים קן של צפור טהורה שגם הביצים או האפרוחים (או ביצה או אפרוח) טהורים והאם רובצת עליהם, צריך לתפוס את הצפור (דווקא אם היא נקבה), לברך מספק ללא הזכרה: "ברוך אתה מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו על שלוח הקן" (ערוך-השולחן סימן רצב סעיף י), לשלחה, ולקחת את הביצים או האפרוחים.

מי שלא יודע לטפל בגוזלים, ולכן חושש לצער-בעלי-חיים, או שלא מעוניין בהם, יכול להקנות אותם (כגון: על-ידי הגבהתם) ולאחר מכן להשיבם לקן, ובזה הוא נפטר מהמצוה.

אם לא זכה לקיים אפילו פעם אחת מצוה זו ראוי לו לחפש קן בכדי שיוכל לעשותה לפחות פעם אחת בחייו⁸.

8. המאמר נכתב על פי השיטות האומרות שמצות שלוח-הקן היא מצוה מלכתחילה, החתם-סופר (חלק א סי' ק) כותב שרק אם צריך את הבנים חייב לשלח.

אף-על-פי-כן, המשנה קובעת ש"האומר על קן צפור יציעו רחמיו" יעל טוב יזכר שמך'. מוריד מוריד, משחקן אותה" (ברכות ה, ג). בעוד שסיבת האיסור של שתי התפילות האחרונות היא ברורה — יש בהן משום הכרה בתפיסה הגנוסטיית של שתי רשויות — הרי האיסור על הנוסח הראשון הוא בעייתו והאמוראים נתנו בו טעמים שונים. שני אמוראים מסור, בשם ר' סימון, שטעם האיסור אינו משום שהוא יוצר קשר בין מידת ההתחמקות למצוות שילוח הקן. אלא אדרבה, האיסור נובע מכך שבניסוח זה המתפלל מצמצם את רחמיו של הקב"ה. לדעת אחרת, הוא נראה כקורא תגר על הקב"ה המרחם על ציפורים ואינו מרחם על בני-אדם. ולפי דעה אחרת, הוא נראה כ"נוסח קיצוץ למדותיו של הקב"ה".⁵ דהיינו שהוא מצמצם את רחמיו של הקב"ה המגיעים עד הציפורים — ולא יותר (י' ברכות פ"ה ה"ג, ט ע"ג).⁶

היתה גם דעה נוספת, של ר' יוסי בר אבין, והיא שטעם האיסור הוא משום "שנושה

כפי שהוצע במסכת, דהיינו שהוא מתיחס לשילוח הקן, או "ילא הדר לנו להוציא (למות) עם הבנים גם את ילדיהם". ולפי חתומ זה ההתייחסות היא למצוות אחרת ואת בנו. אבל בליקן (S. Belkin, The Alexandrian Halakah in Apologetic Literature of the First Century C.E., Philadelphia n.d., pp. 11-12) העיר על הזיקה של יוספוס לפילון בסוגיה זו ומרכזה מתוך הפסיקה המורידה הקדומה, המציינת גם ב-Hypothetica של פילון (ראה בהערה הקודמת). היות שהפסיקה השנייה של פילון מתייחסת באופן ברור לציון התורה על שילוח הקן, דומה שראוי להדגיש גם את דברי יוספוס. אולם, ראוי לציין שפילון עצמו, במקום שהוא מונה את המצוות הקשורות ביחמנות על בעלי-החיים, אינו מזכיר את מצוות שילוח הקן (De Virtutibus, 125-148).

על-פי ההקשר ביקש מ' ערית לקבוע, שאף תפילה זאת מבטאת אמונה וזה לחייל דברי לגלוג נשמות לזכר ציפורים שנשמת האדם היא "קן ציפורים" (M. Yidit, "Two Much Misunderstood", CCAR Journal, (Spring 1976), pp. 47-51). מצוי כבר אצל אריסטו בפרשה זאת והוא מליבש אותו על דברי ספר הברית (ירושלמי תש"ח, ד"א ע"א): והוא מנסה על-ידי אריסטו בכינוי "מדרשו של ר' נתנאי בן הקנה", אלא שהוא דרש כאן הוראה מוסרית: על הנשמה לעשות מצוות, הן הבנים, כדי שבבוא העת שהנשמה פורחת מקנה, ישארו כידיה הבנים, דהיינו המצוות (וראה לקמן, הערה 12). אולם, פירושו של ערית נשאר מורו, ודומה שהקשר בין שלוש הנסחאות הוא בכך שהן הופיעו, בסדר זה, בנוסחאות של תפילה (ראה: א"א אורבך, "חז"ל — פרקי אמונות ודעות, ירושלים, תשל"א, עמ' 335). הערה 43). לתפיסות אחרות בדבר המשמעות הכופית בנוסחה של תפילה זאת ראה: Attitudes and Relationships (New York 1984), p. 183. תפילה זו לפי האמוראים (ראה לקמן) לבין הדברים שנמסרו באוראגליון לפי מתי' 29 (ראה: יוסף הנימן, התפילה בתקופת התנאים והאמוראים — טיבה הדפוסי, ירושלים, תשכ"ו, עמ' 126, הערה 8; והשווה עוד: אורבך, "חז"ל, עמ' 401).

מהירושלמי שם משמע שהחלוקה זו תורה בגיוסות במשנה: הפירוש הראשון גרס "על קן צפור" ואילו הפירוש השני מסביר את הגדרה "על קן צפור" (השווה: אורבך, שם, עמ' 335; ישיב תמר, עלי תמר — ירושלים, סדר דרשים חלק א, גבעתיים, תשל"ט, עמ' קצ"ד). דומה שבכינון הפירוש האחרון, שהוא של ר' יוסי, יש לפרש על ר' יוסי בר יודא משום שטעם קצת אמצעי שהקשר (ב) ברכות לג ע"ב). גיטבורג אף משער ש"קנאה" נשתבש מ"קנאה", והוא מוסח משפטי ארמית קשורה בכך שמצוות שילוח הקן מונבלת לעופות טורפים (לוי גיטבורג, "פירוש משפטי ארמית קנאה" יוסי שם שבירושלמי ראה: ר' מרגליות, שם ע"ל, ירושלים, תשמ"ט, עמ' מג, אולם, בפירושו רב הוא גאון לסוגיית הבבלי (גרסא על-ידי י' מן בהצפה להכמת ישראל, ו (ד"רפ"ב) והוכרז באוצר הגאונים לביכרות חלק הפירוש, עמ' 46) נאמר, שהנימוק הראשון של הירושלמי מתאים לדברי הבבלי: מפני שהאיש נראה כמקנא בבירוחו של הקב"ה!

יוסף תבורי

שילוח הקן

על היחס בין טעם המצווה לבין דיניה

מהות המצווה

המצווה שנדרשת בכינוי "שילוח הקן" (מ' חולין יב, א) מורכבת משתי מצוות: האחת היא מצוות לא תעשה "לא תקח האם על הבנים" (דברים כב, ו), והשנייה היא מצוות העשה "שלא תשלח את האם" (שם, ז). מצוות שילוח הקן היא מן המצוות שהתורה לא פירשה את טעמן, מפרשי המקרא ראו שתי אפשרויות לנימוק של מצווה זו. הנימוק האחד הוא הומאני, שהמצווה נובעת מתוך שיקולים של רחמנות — אם משום רחמנותו של הקב"ה על בריותיו, ואם משום רצונו לחנך את מקבלי התורה למידת הרחמנות. והרי היא דומה, מבחינה זאת, לאיסור לשחוט אם ובנה ביחד אחד. הנימוק השני הוא תועלת, שציווי זה נועד לשמור על מין הציפורים, והוא דומה כתכליתו לאיסור להשחית עצי פרי.² דומה שמסורת יהודית קדומה ראתה את טעמה של מצווה זו כשיקול הומאני, וכך כותב יוספוס: ככה חנך אותנו בחמלה ובאהבת הבריות, וגם לא שחא את החיות שאין להן בינה, כי התיר לנו לעבור בהן כמשפטן, ואסר עלינו לנהוג בהן בדרך אחרת, ולא נתן לנו להמית את הבהמה אשר נמלטה אל הכית כמבוקשת רחמים,³ ולא התיר לנו להוציא עם האפורחים את ילדיהם⁴ (נגד אפיין, 29 [213]).

1 חז"ל ראו את שתי המצוות כקריבות זו לזו ולכן פרשו שהוראות ביניהן בדרושהיהם ההלכותיות. ראה: ח"כ, אמר, פרשת ח, ת, צט ע"ב: ב' חולין פ"ב, וכן העיר הרמב"ם, נגד בעל המאמר, שאין להשוש להשושית אב ובנו כיס אחד "משום דחס רחמנא ביה שבנה כוונתו עליה דמאי דשלחו הקן אבל זכר שאין בו כרך אחייו ואין מכירין זה את זה כלל לא הקפידה בהן תורה" (מלחמות ה', חולין, ד"ו כז ע"ב).

2 א' טורג, "שילוח הקן", אנציקלופדיה מקראית, ג, עמ' 635, ריש לעיין ששני נימוקים אלה נמצאים כבר בפירוש הרמב"ם לתורה לדברים כב, ו, מהדורת שער, עמ' תמח, בעל ספר החינוך נקט את הטעם התועלתית אך נתן לו משמעות חנוכית: הקב"ה רצה בקיום כל מין ומין לקיומו זה מוכתה על-ידי השנחת הכללית של הקב"ה עליהם, וקל וחומר הוא שהקב"ה משגיח על בני-האדם (ספר החינוך, מהדורת תשנ"ה, עמ' תרנ"ח). בספר הכל-בי (סי קרא, לכו, תר"ן, יד פד ע"א) מצאנו הפניה לדעה הסוברת שהמצווה אמנם נועדה למנוע את הכחדת המין אבל גם האיסור של "אורח ואת בנו" נועד לאותה מטרה.

3 שורשי דברי יוספוס כאן מצויים ב-Hypothetica של פילון (מהדורת L.C.L., כרך ט, עמ' 428-431). Colson, המהדיר של פילון, העיר שהוא אינו מבין את כוונתו של פילון, אבל העיר מוכיח את הסיפור על רבי יהודה וגשרא שחטא בכך שלא הציל עגל שביקש את חסותו מפני השחיטה (כ"ד ג, עמ' 305). בהקשר לסיפור על רבי ציון א"א הלי למקבילת בספרות הקלאסית על חנינת חסות של האלים, על כלי-הים מפני דורפיהם וטבעים (א"א הלוי, האגדה ההיסטורית-בינורפית, תל-אביב, תשל"ד, עמ' 562). אך לא מצאנו מקרה מקביל לסיפור על רבי של חנינת חסות לבעל חיים מפני האדם.

4 שמוחזי (יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים [נגד אפיין], דמ"ג, 1968, עמ' עט) מתלבט אם להרגם כאן

מצאנו בהרגום זה מפורש שאף מצוות שילוח הקן נובעת משיקול זה, אבל דומה שהעובדה שהתלמוד מצטט בהרגום זה בהקשר של קן הציפור מלמדת שאף המציג, כמו הדרשן, ראה בהם רעיון משותף.

אף בתחום התפילה השתמשו ברעיון שמצווה זו קשורה ברחמים. בתקופת האמוראים סופר על חזן אחד שעבר לפני החיבה והתפלל: "אתה חסד על קן צפור אתה חוס ורחם עלינו, אתה חסד על אותה ראת בנו אתה חוס ורחם עלינו", ובה שיבוש על כך (כ' ברכות לג ע"ב).¹¹ אביי הקשה על רבה מן המשנה, ותשובתו של רבה לא נרשמה בחלמוד – אם אכן השיב לו. אפשר לומר שרבה הבין שהאיסור של המשנה מכונן לגיוסות, וביטוי כזה, שיש בו בקשת רחמים, אין כאן לא קריאת תגר ולא השלל קנאה כמעשה בראשית – ולכן הוא מוותר. יד מאוחרת הוסיפה לחלמוד, שגם רבה סבר שנוסח זה של התפילה הוא אסור, ולא שיבח את החזן אלא כדי לבחון את אביי.¹²

גישה מיוחדת לטעמה של מצווה זו ולהסברה מוצאים אנו בקרובות של ייני לפרשה זו.¹³ בצורות הפסוקים המסיימים את חלקי ה"מגן" וה"מחיה" של הקרובה הוא מצטט פסוקים העוסקים ברחמי ה': "כרחם אב על בנים רחם ה' על ידאיו" (תהלים קג, יג); "ר"טוב ה' לכל ורחמי על כל מעשיו" (שם קמא, ט). אולם, הוא הפליא לעשות בחלק האחרון של הקרובה שהגיע לידיו. הוא מתפלל ש"יך תמצא שונאין כקן אפוחים, ימין תשיג אייבין כאשר ביצים", אך על עם ישראל יחוס כרחם אב על בנים משום שהעם הזה הוא כינה הנלקחת אם על בנים. הוא מציין את הקשר בין שילוח הקן ובין אותו ראה בנו בביתו קולע: "גורלה בבהמה אותו ולא בנו, וגורלה בעוף בנו ולא אותו", וכל זאת: "היה זה מלהרהר על קן ציפור, ומת קצה על קן ציפור".¹⁴

אולם, הרמב"ם נקט להלכה בטעמו של ר' יוסי בר אבין, וכן הוא כתב:

11 נוסח התפילה הוא על-פי כתביו (דקדוקי סופרים לברכות, שם). וכן הוא במילה כה ע"א אף ברפס (וראה: דקדוקי סופרים לשם). ואחר המדפיסים הקיף את החלק השני, על אותו ראת בנו, בסוגריים כסמן למחיקה. ולפי נוסח זה, דומה שיש כאן מעין ליטוייה שהיה כל בית ב"מ אתה, חוס ורחם עלינו. לצורה זאת ראה: י' היימן, שם, עמ' 91–98 (לעיל, ע"ג).

12 ראה: ד' הלבר, מקורות ומסורות – ביאורים בחלמוד לסדר מדר: מיומא עד חגיגה, ירושלים, תשל"ה. עמ' תקו–תקל. הלבר מציע, שהתפילה תואמת רק את השיטה האוסרת את התפילה משום שיש בה קריאת תגר. לכן, אם היא מנוסחת כבקשה ולא כציווי עובדי, הרי היא מותרת. ומעניין שהתורה סופר פירש שהתפילה מותרת משום שהחזן לא התכוון למצוות שילוח הקן אלא לרמייה של הנפש כציפור (וזהו משה, דברים, כ' תצא, ירושלים, תשל"ה, מא ע"א, ד"ה הארכת ימים). השנוה: עזריה (לעיל, הערה 5).

13 צ"מ רבנובין (מהר"ד), מחזור פיוט רבי ייני לחורה ולמועדים, כרך ב, ירושלים–תל-אביב, תשמ"ז, עמ' 166–171. כל המבואות הבאות לקוחות משם. כלי החספות (כ' מגילה כה ע"א, ד"ה מפני שעשה מרחיבו של הקב"ה) תמנה על הקליד שפייט "צדוק אותו ראת בנו לא תשתחו אשת" (וזהו בחלק השני של הקרובה המתילה "אמרים אשר בכורש שעשתה"), מכיון שהם הבינו שהמשפט מכאן שהקב"ה חס על אותו ראת בנו. אבל אפשר להבין את הפיוט בעברת שונה: "צדוק" הוא ציווי לישראל להנהג כצדיקים ולקיים את מצוות ה' שלא לשחית אותו ראת בנו כיום אחד. כרם, לאור האמור, אין לחמוך שפייטן יכלול את ענין הרחמים בקשר למצווה כזאת.

14 פיוט זה של ייני מבטא היטב את רעיונו של קרובות ש"קדושת אורגנות" מאפשרת ראייה רב-צדדית של נושא אחד – ואפילו תפיסות הנראות סותרות זו את זו (A – *Study in Rabbinic Judaism*, New York, 1963, pp. 210–211). ראה עוד: א' גרוסקין, "על דרכו של הקליר בעשיית פשטה בדברי אנדרה", בתוך: ד' שפרבר, יסודי ירושלים, תשנ"א, עמ' עב–עז.

מרחיבו של הקב"ה רחמים ואין אלא גורות" (כ' ברכות לג ע"ב). ר' יוסי בר אבין לא התכוון לומר שאין טעמה של מצווה זו תלוי במידת הרחמים, אלא שאין לעסוק בטעמי המצוות בכלל. כך, כנראה, הוכחו דבריו בחלמוד הירושלמי הממשיך ו"ואילן דמותרגמין עמי בני ישראל" כמה דאנא רחמן כשמיא כך תהוין רחמינא בארעא, תרתא או רחילה יהוה וית ברה לא תינסון תריהון כינמא חד לא עבדין טבאות שהן עושין מרחיבו של הקב"ה רחמים" (י' ברכות שם).

כרם, דומה שהגישה שהתפשטה היתה, שטעם המצווה קשור ברחמים ואיסור המשנה קשור בנוסח התפילה. במדרש ויקרא רבה מצאנו:

ר' ברכיה בש' ר' לוי כת' "יודע צדיק נפש בהמתו" (משלי כ, י): יודע צדיק, זה הקב"ה, שכת' בתורתו "לא תקח האם על הבנים", "ורחמי רשעים אכזרי", זה סנחריב הרשע, שכת' בו "אם על בנים ורשעה", ר"א "יודע צדיק נפש בהמתו", זה הקב"ה, שכת' בתורתו "אשר או שה אותו ראת בנו לא תשחטו כיום אחד", "ורחמי רשעים אכזרי", זה המן הרשע, דכתיב "להשמיד להרוג ולאבד" וגו' (כו, יא, עמ' תרמד–תרמה).

קרוב לומר שדרשן זה פירש "יודע" במשמעות של "אוהב", ועל-ידי זה נוצרה הקבלה יפה עם "רחמי" שבצלע השני של הפסוק, שהרי פירושו של שורש זה בארמית אף הוא "אוהב".⁹ בכל אופן, יש כאן קביעה שהאיסור לקחת אם על הבנים נובע מרגשותיו של הקב"ה. במיוחד יש לציין, שהדרשן ראה מצווה זאת כמקבילתה של איסור "אותו ראת בנו" לגבי בהמות. ובצורה מפורשת יותר מצאנו רעיון זה במדרש מאוחר יותר:

ולמה התנינו נימול לשמונה ימים, שנתן הקב"ה רחמי עליו להמתין לו עד שיהא בו כח, וכשם שרחמינו של הקב"ה על האדם כך רחמינו על הבהמה, מנין, שנא "ומינס השמיני והלאה ירעה", ולא עוד אלא שאמ' הקב"ה, "אותו ראת בנו לא תשחטו כיום אחד", וכשם שנתמלא הקב"ה רחמים על הבהמה כך נתמלא רחמים על העופות, שנא "כי יקרא קן צפור לפניך" (דברים רבה כ' תצא א, מהדרות לברמן, עמ' 103).

רעיון זה, שמצוות הקשורות לבעלי-חיים נובעות מתוך רחמינו של הקב"ה, מפורש בהרגום הירושלמי שלפנינו לפסוק "אותו ראת בנו" (ויקרא כב, כח, מהדרות רידר, עמ' 178) – והוא אותו הרגום שנדחה בהמשך לדבריו יוסי בר אבין, יש שהביאו ראייה מכאן לקיומו של הרגום זה,¹⁰ אך כדרך שתפיסה זו יכולה להתקיים גם אחרי אזהרתו של התלמוד. לא

7 וכן הוא כ"י ברכות שם אלא שחטר הסוס "ואין אלא גורות", אבל בהמשך הסוגיה הירושלמית, במקבילתה במגילה (פ"ד ה"י, עה ע"ג) נאמר: "שהן עושין גורותיו של הקב"ה רחמי" (ראה: אורבך, תהליך, עמ' 336, הערה 44). על "גורות" במשמעות של "חוק", או "דין", ראה: י"ד גולד, להשתלשלות של הגוריה שוה"ה, מלאה, ב' (תשמ"ד), עמ' 85–92.

8 על הביטוי "עמי בני ישראל" כביטוי אופייני להרגום כציבור ראה: א' שונאן, אגדתם של מתורגמנים, ירושלים, תשל"ט, עמ' 192–196.

9 אבל בשני המקומות שפסק זה צוטט כבבלי (כתובות טג ע"א, נדרים ג ע"א) פירשו "יודע" במשמעות של הבנת הצרכים של הבהמה, וכן פירש פסוק זה בפירוש "דעת מקרא".

10 ראה: J. Heinemann, "Early Halakhah in the Palestinian Targum", *JJS*, 25/1 (Spring 1974), pp. 116–117. השוה: ח' אלבק, "הלכה חיצונה בהרגום א"י ובאגדה", ספר היובל לכרמל מנשה ליון, ירושלים, ת"ש, עמ' צג–קד.

מי שאמר בתחנונים 'מי שריחם על קן ציפור שלא ליקח האם על הבנים, או שלא לשחוט אותם ואת בנו כיום אחד, ירחם עלינו וכיצד בענין זה משקיף אותו, מפני שמצות אלו גזרת הכתוב הן ואין רחמים, שאלו היו מפני רחמים לא היה מותר לנו שחיטה כל עיקר (הלכות תפילה פ"ט ה"ו).

דבריו מבוססים על מה שכתב בפירוש המשנה לברכות, שטעם המצווה אינו 'בגלל רחמי הקב"ה על העוף... לפי שאלו היה דרך רחמים, לא היה מותר השחיטה כלל, אלא היא מצוה שמצות שאין לה טעם"¹⁵ ובפירושו למשנה המקבילה במגילה (ד, ז, עמ' דלח) כתב רק "אינו מחמת חמלה מאת ה' אלא גזרת הכתוב היא".

אך-על-פיכך, לא נמנע הרמב"ם מלהסביר את טעמה של מצווה זו במורה הנבוכים: וזהו הטעם גם בשלוח הקן, כי הביצים אשר כבר דגרה עליהם בדרך כלל והאפרוחים הצריכים לאמן, אינן ראויין לאכילה, וכאשר ישלח את האם ופרחה לבדה אינה מצטערת בראיית לקיחת הבנים, ואפשר שיהא הגורם על הרוב לעיזבת הכל, כיון שהנלקח אינו ראוי לאכול ברוב המקרים, ואם הייסורי הנפשיים האלה חשה להן החורה בבהמות ובעופות, כל שכן כלפי אישי מין האדם בכללותו, ואל תקשה עלי באמרו ד"ל האומר על קן צפור יציעו רחמין וגו', כי זו אחת משתי הסברות אשר הוכנסו, כלומר השקפה מי שסובר שאין טעם למצות אלא הרצון המופשט, ואנו הלא הלכנו אחרי ההשקפה השניה (ג, מה, מהדורת קאפח, עמ' 16).

היחס בין טעמי המצווה לבין דיניה

דברי הרמב"ם האלה מעוררים בניה כיחס שבין טעם המצווה לבין דיניה. לפי דבריו, עיקר ענינו של שילוח הקן קשור בבריאות הגוף: החורה רצתה שנימנע מאכילת ביצים ואפרוחים הנמצאים במצב שהוא עדיין רובצת עליהם. אך החורה לא אסרה את אכילת הביצים או האפרוחים, אלא דווקא את לקיחת האם! הרמב"ם מסביר זאת בהצגת את האפשרות שאם החורה אוסרת על לקיחת האם – אולי לא יהיה כל העניין כדאי לרדוף אחרי הקן והוא יעזוב את הכל. ודומה שצריך להבין מתוך דבריו, שיש לתורה כאן כוונה כפולה: עצם האיסור הוא אכילת הביצים, אך הדרך להשגת המטרה היא איסור לקיחת האם. התורה בחרה בדרך זאת כדי לשרת מטרה נוספת – כדי לחת ביטוי לחמלה על האמהות, ובדרך זאת, לפעמים לא תושג המטרה הראשית, שהרי אדם יוכל לאכול את הביצים או האפרוחים אחרי ששילח את האם, וינתח זה מלמדנו כמה קשה לתאם בין

¹⁵ פירוש המשניות לרמב"ם סדר זרעים, מהדורת קאפח, ירושלים תשכ"ג, עמ' מב.

¹⁶ והשווה דברי ר' דוד סוכב (ספר הבנים: ספר שני, ספר המצוה, ירושלים, תשמ"ג, עמ' יט). הוא ציטט את דברי הרמב"ם שדברי המשנה דחיים אבל רצה לקיים, ככל זאת, את דבריו. על-כן הוא הסביר, שההנחות חכמי המשנה לתפילה כזאת היא משום שהמחפלי כן "מייחס השגת ה' באישי בעלי החיים כהשגתו באישי האדם".

¹⁷ ובדרך דומה ה' יוסף אבן נספ, בפירושו אדני נספ, שאמר שבנוסף לחינוך למידת הרחמנות, יש כאן מנגנון לכינון הצמחונות.

הטעם הכללי של המצווה ובין פרטי דיניה: וכבר הוודי הרמב"ם מפני הרדיפה אחרי התאמה גמורה בין כל פרטי המצווה ובין טעמה (מ"ג, כו, עמ' שלו).¹⁸ ראוי לציין שהרמב"ם עצמו, בחיבורו ההלכתי, הסביר אחד מפרטי מצוות שילוח הקן ברגעין הקושר מצווה זו בעניין החמלה והרחמים:

שלא את האם וחזר וצד אותה, הרי זה מותר, לא אסרה תורה אלא לצוד אותה והיא אינה יכולה לפירות כשכיל הבנים שהיא מרחפת עליהן שלא ליקח, שנאמר "והאם רובצת על האפרוחים", אבל אם הוציאה מתחת ידו וחזר וצדה מותר (הלכות שחיטה פ"ג ה"ז).¹⁹

ולפי טעם זה, קשרה של מצווה זו למידת הרחמים אינו שהתורה ריחמה על האם, אלא כדי ללמד את מידת הרחמים לבני-אדם – שלא לנצל את הרגש האמהי של הציפור כדי ללכוד אותה בפת. ²⁰ בדרך דומה יישוב גם הרמב"ם, בפירושו לתורה, את הסתירה בין תפיסתו שמצווה זו קשורה במידת הרחמנות לבין הוראת ההלמוד שאין לעשות את מידתו של הקב"ה רחמים כי הן גזרות: "שאין רחמיו מגיעין בעלי הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכים, שאם כן היה אוסר השחיטה, אבל טעם המניעה ללמד לתנו מדת הרחמנות ושלא נתאכר כי האכזריות תתפשט בנפש האדם" (דברים כב, ג, מהדורת שו"ע, עמ' תנא-תנא).²¹

מענה, ראוי להתבונן בדיני מצווה זו בספרות התנאים והאמוראים, כדי לראות אם יש

¹⁸ אבל ר' שמשון רפאל הירש טען, שחייבים לשים לב גם למשמעותם של פרטי המצווה (ראה: "צחק היינמן, טעמי המצוות בספרות ישראל, חלק ב, ירושלים, תשס"ז, עמ' 108-109).

¹⁹ הסמ"ג, עשין סה, קמ"ב, הערת את לשון הרמב"ם בהשגחת הדדית מן הפסוק, התייחסת כרעיון הרמב"ם לנמק מצווה זו "כי הוא שצוה גמול והרחמים והאם היה יכולה לפירות מן האדם או בקשה להגן על האפרוחים או על הביצים", אבל הסמ"ג "וי"מ אינה אלא גזרה" (העקב דבר לדברים כב, ג). בביתן דומה לרמב"ם הלך רש"י הירש, שפירש שהמצווה באה לטעם בנו יש כל כבוד כלפי מוסד האמהות: החורה מלמדת שהתפקיד כאן מן על עצמאותה וחיבתה (בפירושו לפסוק ז, ירושלים, תשמ"ח, עמ' יט). ר' מאיר שמחה הכהן השתמש בדברי הרמב"ם כדי לנמק את ההלכה שאפשר לקחת ביצים מודרות בלי לשלח את האם: "שאו החורה עבותות אהבה מאם אל הבנים טבע העופות" (אור שמו להלכות שחיטה פ"ג ה"ז). וראה עוד: (אני מודה ליהודי, פרופ' כרמי הורוביץ, שהפנה את תשומת ליבי למאמר Roslyn Weiss, "Maimonides on Shillu'at Ha-Qen", pp. 345-366, JQR, 79 (1989)). ר"ס טוענת, שהרמב"ם חזר בו במורה מדבריו במשנה תורה לגבי טעמה של מצווה זאת, משום שמצא דרך להסביר את קושייתו בפירוש המשנה: כיצד ייתכן שהקב"ה מרחם על הבהמות אם הוא מותר לאכול מכם? אך לא מצא צורך אצל ר' יצחק בעובדה שאף במ"מ מוכיז הרמב"ם את עניין רחמי האם בנושא הקשור בשילוח הקן.

²⁰ והשווה לשונו של החת"ם סופר המעניק להלכה זו גורן מוסרי: "זהו אינו מדרך הישר שיאיר להעזר מכשיל ע"י פעולה טובה שלו שמגן על בניו" (בחיבורו לחולין דף קל"ט ע"ב, ד"ה יכול וחזור בדברים).

אשר להבדל בין "טעמי המצווה" לבין "טעמי הלכותיה" ראה: I. Twersky, *Introduction to the Code of Maimonides* (Mishneh Torah), Yale University Press, 1980, pp. 162-164.

²¹ ומעקבותיו הלך בעל ספר החינוך (לוחות מחברו ראה: י' תא-שמע, "מחברו האמיתי של ספר החינוך, קריט ספר, נה (תשס"ח), עמ' 787-790), במצווה הקמה (מהדורות שונות), עמ' תורה-חורן). שהדגיש שמטרת המצווה היא לחנך את בני-האדם למידת הטובות, והיך ההנחיית הורגת גם על-ידי הרמב"ם מתוך פילוסוף עם הנצוצים שטענו שהיהדות היא אמונית (ראה: א' סויטס, "דרכו של רש"י בפירושו לחלק ההלכה של התורה", מלאת ב (תשמ"ד), עמ' 286). ובדרך דומה הלך ר' יוסף בבר שור בפירושו לתורה (ראה: י' נבו, "נימוקי עמ", סיני, קו (תשנ"א), עמ' קצח).

תיאום בין דיניה-טעמה, ואם אפשר ללמוד על משמעותה מחוץ פרטי דיניה. דיני מצווה זו מורכבים בפרק השנים-עשר של מסכת חולין, שהוא הפרק האחרון של המסכת. דיני המצווה מהווים קובץ עם דיני מצוות אחרות הקשורות בהכנת בשר לאכילה: אותו ואת בנו (פרק ה), כיסוי הדם (פרק ו), גיד הנשה (פרק ז), זרוע ולחיים וקיבה (פרק ח), וראשית הגז (פרק יא). האמצעי הקורש את כל ההלכות האלה ביחד הוא הסגנון השווה של הכותרת שבראש כל אחד מהם.²² ודנה הכותרת למצוות שילוח הקן:

שילוח הקן נוהג בארץ ובחוץ לארץ, בפני הבית ושלא בפני הבית, בחולין אבל לא במקדש. חומר בכסוי הדם משלוח הקן, שכסוי הדם נוהג בחיה ובעוף, כמוזמן ובשאינו מוזמן, ושילוח הקן אינו נוהג אלא בעוף ואינו נוהג אלא בשאינו מוזמן (מ' חולין יב, א).

אחרי הכותרת, באים דיני שילוח הקן לפי סדר הפסוק. ברוב המקרים, אין המשנה מציגה את מקורה המקראי של ההלכה ודבר זה מוסבר בחלומד. כך, לדוגמה, המשנה אינה מסבירה את מקור ההלכה הראשונה שהמצווה נוהגת רק בעוף שאינו מוזמן, אבל במדרש (ספרי דברים רכז, ע"ב, 259) ובבבלי (חולין קל"ט ע"א) נדרשת הלכה זו מהתחלת הפסוק: "כִּי יִקְרָא — פרט למוזמן". אף-על-פי שהמשנה אינה מבססת את הלכותיה על מדרש המקרא אלא במקרים ספורים, יש לראות פרק זה כפרק הצמוד למדרש המקרא, משום שסדר הלכותיו תואם את סדר המקרא.²³ ובמקרה אחד — שבו המשנה מציגה בפירוש את המקור המקראי-מדרשי של ההלכה — אין סדר המשנה מוכן אלא תוך הודקנות לספרי. משנה ג קובעת: "אין שם אלא אפרוח אחד או ביצה אחת חייב לשלח, שנאמר 'קן' — קן מכל מקום". הלכה זו מופיעה אחרי הלכה המבוססת על המלה "רובצת", אף-על-פי שהמלה "קן" קודמת לה בפסוק. אך הספרי מציין, שהזהיר-אמינא למדרש זה מבוססת על דברי המקרא "והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים" מעוט אפרוחים שנים מעוט ביצים שנים" (ספרי שם).²⁴

כיום, אין התאמה גמורה בין מדרש ההלכה שבספרי דברים למשנתו. נציין דוגמה אחת מאלפת לגבי סדר ההלכות. בספרי שנינו: "קורא זכר, רבי אליעזר מחייב בשילוח שנאמר 'שלח תשלח', וחכמים פוטרין שנאמר 'האם' — פרט לקורא זכר" (ספרי דברים רכח, ע"ב).

²² יש לשער שהכללת מצוות שילוח הקן במסכת חולין היא שהביאה את הדמיון לצדפה להלכות שחיטה. אלא שהדמיון יצא לו קשר ענייני בזה שפחת את הלכות אותו ואת בנו במשפט: "ולקוח את על הבנים ושחטתה, הבשר מוזר באכילה ולקוח על שחיטת האם שני לא תקח האם על הבנים" (הלכות שחיטה פ"ג ה"א).

²³ ע"צ מלמד, במאמר "מדרשי הלכה במשנה ובתוספתא" בד"א, ב (תשכ"ד): תרפס שנים בספרי: היחס שבין מדרשי-הלכה למשנה ולתוספתא, ירושלים, תשכ"ז, עמ' 182-196. עמד על המקומות במשנה שבה מביאה המשנה מדרש הלכה. רק הלכות מעטות בפרקנו שייכות לקטגוריה זו. אך מכנה הפרק וסדר הלכותיו מלמד על זיקת המשנה למקרא. על סדר הלכות במשנה ראה גם מאמרי: "לסדרן של המשניות בפרק א' של מסכת ביצה", בתוך: מכסם לידר — ספר הזכרון לרבי אריקס, רמת-גן.

²⁴ חש"ת, עמ' 55-67. ומעניין לציין, שהספרי עצמו מסדר מדרש זה בתחילת המדרש. על המלה "קן" מבססת את מסקנת המדרש. אבל במדרש תנאים משוברים הלכה זו על ההופעה הראשונה של הביטוי "אפרוחים או ביצים" לפני הפסוק "והאם רובצת על האפרוחים" (מדרש תנאים על ספר דברים, מהדורת הופמן, בלדן, חר"ט, עמ' 135) והופמן חושב שמדרש זה אינו מעיקרו של מדרש תנאים.

מעיקרא משמע). אבל גם לשיטת זאת אין הכרח לומר שיש כאן מצווה של קום עשה, אלא הרי היא חובה רק אם אדם רוצה לקחת את הביצים, כדוגמת מצוות העשה של כחיבת גט. ואף לשיטת החכמים שמצוות העשה באה לתקן את הלאו, אפשר שיש לה קיום עצמי גם אם אדם לא עבר את הלאו.

חיוב המצווה

להבנת תפיסת התנאים בנושא זה ראוי לשים לב לכינויה של מצווה זאת במשנה: "שילוח הקן". בכל המצוות האחרות השייכות לקובץ זה אנו מוצאים זיקה הדוקה בין כינוי המצווה ובין לשון המקרא: אותו ואת בנו, כיסוי הדם, גיד הנשה, הזרוע והלחיים והקיבה, וראשית הגז, ולפי משקל זה, ראוי היה לקרוא למצווה זו "שילוח האם"³² או — אם היו חוששים שמה כינוי כזה יתפרש גם על בהמות³³ — "שילוח הצפור". ושמה יש מכאן רמז שהתנאים חשבו שעיקר מטרת המצווה היא שחרור הקן כולו — אם על בנים?

מאידך גיסא, המשנה משתמשת בביטוי "חייב לשלח" או "פטור מלשלח" לשם הגדרת המצווה. כך היא קובעת, לדוגמה: "היתה מעופפת: בזמן שכנפיה נוגצות בקן חייב לשלח: אין כנפיה נוגצות בקן פטור מלשלח" (מ' חולין כ', ג), ומכאן ניתן לדייק שיש מצווה חיובית של שילוח. אך דומה שאפשר לפרש שלשון המשנה מתכוונת לומר "חייב לשלח [אם הוא רוצה לקחת את הבנים]"³⁴ מבחינת בהירות הסגנון היה עדיף לומר "אסור לקחת את הבנים" או "מותר לקחת את הבנים בלי לשלח", אך ההנאים השתמשו לפעמים בסגנון כזה, כגון בשימוש בלשון "טמא" במשמעות "מוכשר לקבל טומאה", ואין הוכחה חד-משמעית מסגנון המשנה למשמעות המצווה.

גם בספרות האמוראים לא נתבררה תפיסת חז"ל לגבי מהות המצווה. אבל מעשה שניידן לפני שמואל גרם במשך הדורות מביכה רבה במשמעותה של המצווה. המעשה היה בלי כן סימון שרצה להקנות את פירות שוככו לרב יהודה. הוא שאל את שמואל כיצד לנהוג במקרה זה, ושמואל הורה לו להקיש כידו על הקן כדי שיתרוממו³⁵ העופות ואחר-כך יוכל רב יהודה לזכות בהם (כ' חולין קמ"ב). החלמוד התלבט באשר להקשר של סיפור זה, והסיק שמדובר כאן בקנים שאמהותיהם רובצות עליהם מאז הטלת הביצים בהם. לכן, לא היו פירות השוככו שייכים ללוי בן סימון. כי אסור לזכות בביצים כל זמן שהאמהות רובצות עליהן. אבל מפרשי החלמוד נחלקו אם הצעתו של שמואל יש בה משום קיום מצוות שילוח הקן. ואפשר לקיים את המצווה על-ידי שילוח בקול בלבד, או שהצעתו נועדה למנוע את הצורך בקיומה של מצווה זו.

32 השווה לשון הרמב"ם בהלכות שחיטה פ"ג ה"כ: "שאין שלוח האם נהג במקורשין". הרב פראל מציין שהלחם משנה. בפירושו למשנה. פירש את לשון המשנה "שילוח הקן" מכיוון לומר ששילוח האם מחייב את הקן. וכל זמן שלא שלח את האם. אסור לקחת את הבנים (ספר המצוות לרמ"ג [לקמן הערה 38], עמ' 323).

33 ודאי לא חששו לזה בדברים על איסור "אותו ואת בנו". אע"פ שלפי פרשנות חז"ל אין איסור זה נהוג כ"אותו ואת בנו" אלא כ"אחותה ואת ולדה". הרי תרגום השבעים באמת תרגם "אחותה ואת ולדה" (ויקרא כב. כח).

34 וכך דייק הרב בנימין קויפ מלשון הסמ"ג (מגלה ספר חלק ראשון והוא... ביאור רחוב על ספר הסמ"ג. קושטא [תקט"ז]. ע"פ ע"א).

35 רש"י, ב"ר קמ"ב ע"א, ד"ה זיל טרוף אקן. מפרש שלשון הריבס מוסב על כל האמהות שהיו בשוככו.

אף-על-פי שהמקורות ההלכתיים של חז"ל אינם נותנים תמונה ברורה לגבי מהותה של מצוות שילוח הקן, מוצאים אנו במקורות האגדה השקפה ברורה על החיוב בקיומה. דרשה כבלית מצינית: "כי יקרא קן צפור לפניך, מה ח"ל לפי שנאמר 'שילח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך', יכול יחזור בהרים וגבעות כדי שימצא קן, ת"ל כי יקרא במאורע לפניך" (חולין קלט ע"ב). פשוטה של דרשה זו הוא שמצוות שילוח הקן היא כמצוות מוזה, שאין חייבים לחזר אחריה, אבל אם נודמנה לו אדם – הרי הוא חייב לקיימה. וכן משמע מדרשת חזקיה:

גדול שלום, שכל המצות כת' "כי תראה" (שמות כג, ה), "כי תפגע" (שם, ד). "כי יקרא" (דברים כב, ו), אם באת מצוה לידך אתה זקוק לעשותה, אם לאו אי אתה זקוק לעשותה, ברם הכא "בקש שלום ורדפה" (תהלים לד, טו); ו"יקרא רבה ט, א, עמ' קפח).

וכן משמע מדרשת ר' ברכיה כשבחה של מצווה זו:

אמר ר' ברכיה יש מוזיק שהוא פורח באויר כעוף וקושט כחן, ומי יצילך ממנו, שילוח הקן. שכן כתיב למעלה "כי הוא יצילך מפח יקוש" (תהלים צא, ג), אין פח אלא צפור, כענין שנאמר "התפול צפור אל פח הארץ" (עמוס ג, ה), וכתיב "כי יקרא קן צפור וגו' שלח תשלח וגו'" (דברים כב, ו, ז) (במדבר רבה יב, ג, מו ע"א).

ובצורה חדה יותר מסתיימת דרשה זו בדברים רבה (ו, ג, ק"ב ע"ג): "אם קיימת מצות שילוח הקן אני מצילך מאותן". וכן דרשו באגדה שם: "שלא תשלח – רכון אמרי למה שני פעמים? שאם אירעה לך המצוה הואת פעם שניה, לא תאמר כבר יצאתי ידי חובתי אלא כל זמן שתאמר לידך אתה צריך לקיים אותה" (דברים רבה ו, ג, שם). וכן משמע מאותן הדרשות המפליגות בערכה של מצווה זו שמי שמקיימה יזכה לבנים, יזכה לשלח עבד עברי, ימחר את בראו של אליהו הנביא, וימחר את בראו של המשיח (דברים רבה שם).

גם מתקופת הגאונים אין לנו תמונה ברורה של חפיסתם מצווה זו. בהלכות גדולות אין אלא שורות ספורות, המסכמות את ההלכה החלומית, והן כלולות בתוך הלכות כיסוי הדם.³⁶ עמדתו של רב סעדיה גאון איננה ברורה כל צורכה, כי במניין המצוות שלו הוא מנה את הלאו בלבד, "רק לא תקח האם".³⁷ אבל באזהרותיו הבנויות על עשרת הדיברות הוא מנה את מצוות העשה של שילוח הקן בלבד: "מה דמי קן אם תשלחוהו כי ארץ ימים וטוב חתי בלמדו, זאת נחלת עבדי ה' וצדקתם מאתי נאם ה'".³⁸

מקצת ראשונים נותנים לנו תמונה ברורה יותר. הרמב"ם מנה, במניין מצוות העשה, את מצוות שילוח הקן כמעט באותו לשון שמנה את מצוות השבת הגדולה: "מצוה קמ"ז היא שצונו לשלוח הקן" (ספר המצוות, מהדורת חיים הלר, ירושלים תש"ס).³⁹ עמ' (עב) ומהו אין להסיק דבר. אך במניין מצוות לא תעשה הוא כתב: "הזהירנו מקחת קן צפור בכללו כעת הצידה האם והבנים... וזה הלאו נתק לעשה" (שם, עמ' קעז).³⁹ ובצורה מפורשת יותר כתב,

36 ד"ן, קלו ע"ב: מהויות הילדתימור, חלק ג, ירושלים, תשמ"ז, עמ' 239–240.

37 סידור רב סעדיה גאון, מהדורת אסף-יואל, עמ' קסט.

38 סידור רס"ג, שם, עמ' רג. וראה: ירחם פישל פרלא, ספר המצוות לרס"ג, חלק שני, ירושלים, תשל"ג, דף קסא ע"ג. הרב פרלא מציע שיתכן שחל שינוי בצמדו של רס"ג – שבחלילה סבר שהעיקר הוא מצוות העשה, ובסוף קבע שיהא הוא עיקר ואין העשה בא אלון את הלאו.

39 אבל במהדורת שערעל (עמ' שעב) כתרגום שונה במקצת.

131

132

יוסף תבירי

כראש הלכות שחיתו: "יש בכלל... שלש מצוות עשה... וזה הוא פרט... לשלח האם אם לקחה מעל הבנים". בנו של הרמב"ם, ר' אברהם, ציטט את מצוות שילוח הקן כדוגמה מופתית של לאו הניתק לעשה.⁴⁰ הד"ץ, בחידושו לחולין (דף קלט ע"א), ציין בפירושו שמצווה זו אינה מוטלת עליו, כי אם לא רצה ליקח הבנים – פטור מלשלח.

מוני המצוות מבעלי התוספות לא ציינו בפירוש שיש מצוות עשה חיובית בשילוח הקן. ר' אליעזר ממין אמנם הכיר מצווה זו בין האיסורים שהעבריים עליהם "אינם נעשים רע לבריות כי אם לשמים" (ספר יראים, סימן שפז, מהדורת א"א שיף, ירושלים תש"ד, עמ' 404–405) ומכאן אפשר היה לדייק שראה את עיקר העניין בלאו, אבל שיטת מינוי התבססה על "איסורים" וגם חובת המילה נוכרת בקטגוריה זו. הסמ"ג מנה את הלאו בסגנונו של הרמב"ם במשנה תורה: "צפור טהורה הרובצת על האפרוחים... ולקח האם על הבנים ושחטן הבשר מותר באכילה ולוקה על השחיתו" (לאוין קג, ד"ו ע"ד). ובמצוות העשה (עשין סה, קמד ע"א) הוא הסתפק בציטוט מקצת ממסקנות התלמוד בהלכות שילוח הקן.⁴¹ לעומתו, הסמ"ק העתיק כמעט את דברי הסמ"ג במניין מצוות העשה (מצוה רג, דפוס ירושלים, תשל"ט, דף לב ע"א [עימוד שלישי]), ובמניין הלאוים הסתפק בהערה: "פירשתי במצוות 'שלה' (מצוה רעד, שם, לט ע"א [עימוד שלישי]).

הפסיק המצווה אצל כמה ראשונים. גלומת מדין שנתן בדיקה לנושא הכללי יותר של ברכות על המצוות. דיון זה נפתח בשאלה ששלה הואב"י, בעל האשכול.⁴² אל ר' יוסף ו' פלאט ואל בעל העיטור, ובה בקשה להסביר לו את ההללים של בעל פיהם קבץ אילו מצוות מברכים עליהן ואילו מצוות אין טענות ברכה. תשובתו של בעל העיטור על שאלה זו לא הגיעה לידינו.⁴³ אך ר' יוסף ו' פלאט חזר להשיב שאין מברכים על מצוות שילוח הקן משום שהיא מצווה הבאה בעבירה: "שלא צונו לגזול כדי להשיב ליקח את האם כדי שנחזור ונשלח אותה".⁴⁴ וכן העיר ר' אשר בר' חיים ששמו בשם ר' מאיר מרומנוב, שאין מברכים על שילוח הקן משום שאין מברכים על לאו הניתק לעשה.⁴⁵ ברם, הראב"ד השיב על ר' יוסף ו' פלאט: "הוא לא מחזיר שאם נטלה על מנת לשלחה, מאי עבירה איכא".⁴⁶ הערת הראב"ד מבוססת על דברי רב אשר (ב' חולין קמא ע"א) שהנטול את האם כדי לשלחה אינו עובר על הלאו. הרב ר' פרלא פירש, שדברי רב אשר נועדו רק להסביר את שיטת ר' יהודה, הדיחיה מן

40 שו"ת מעשה נסים, סימן ט, ובהו הלאו בעקבות אביו בהלכות סנהדרין פ"ח ה"א.

41 הרב בנימין קויש ביקש לדייק מלשון הסמ"ג, שהסמ"ג חושב שיש כאן מצווה חיובית אבל אין כאן אלא שימוש בסגנון חז"ל ויש לפרש את לשון הסמ"ג באותו דרך שמפרשים את לשונם של חז"ל (ראה לעיל הערה 34).

42 I. Twersky, *Rabad of Posqueres*, Philadelphia, 1980, p. 17.

43 ספר העיטור, הלכות ציצית, שו"ת שלישי, חלק השני, מהדורת מאיר יונה, חלק ד, ניר-יוק, תשס"ו, עה ע"ד-עו ע"ד. החיד"א מביא, בשם ספר הפרדס של ר' אשר בן חיים, שגם בעל העיטור פסק שאין לבין

אבל החיד"א מעיד שראה שהציטוט היא מתוך הספר תמים דעים ולא מתוך דברי העיטור (שו"ת ברכה ליד"ן, סי' רבב, א). ראה: מ"י הכהן בלוי (מהדיר), ספר הפרדס, ירושלים, תשמ"ד, עמ' קמח.

44 שו"ת הרשב"א ח"א, סי' יח (= שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן, סי' קפט); אברהם, ירושלים, תשכ"ג, עמ' יח. גיסות חרף זה הוא, כנראה, של מקצת השולח, כי גיסות המלא יותר שפוסק ש' אסף (ספר) של ראשונים, עמ' 202–203) נאמר רק ש"שילוח הקן ומי מצוה הבאה בעבירה".

45 ספר הפרדס (לעיל הערה 43), עמ' סו.

46 אברהם, שם.

עניין הסוד שבמצווה זו נזכר כבר אצל רבו של הרשב"א – הרמב"ן. בפירושו לתורה (דברים כב, ז, עמ' תנא) הוא הביא, ממדרשו של רבי נחוניא בן הקנה – הלוא הוא ספר הבהיר,⁵³ ש"האם" רמז לבניה דכתיב "כי אם לבניה תקרא" (משלי ב, ג) ו"הבנים" רמז לבני הבניה שהם שבעת ימי הסוכה וכו'.⁵⁴ ואף-על-פי שמפירוש אלגורי זה משמע שאין צורך בקיום המצווה אלא בהבנת טעמה בלבד, מסיים הרמב"ן "והנה המצוה הזאת רומזת לענין גדול, ולכן שכרה מרובה, למען ייטב לך והארכת ימים".

טעם אחר השייך לעולם המיסטיקה נמצא אצל תלמידו של הרשב"א, רבנו בחיי בן אשר. בפירושו לתורה, אחרי שהביא טעמו של הרמב"ם למצווה "על דרך השכל", הוא הביא את טעמיה של מצווה זו "על דרך הקבלה". בראשונה הוא הביא את הטעם שבספר הבהיר והסביר את החשיבות בביצוע מעשי של המצווה: "והיא עבודה וכבוד לאומה שנקראת אם העולם שא"א ללוקחה". אבל הוא מביא גם טעם אחר על דרך זאת:

שיש בקיום מצוה זו התעוררות רחמים על כל העולם והוא כי מתוך שהוא משלל את האם הנה היא מצטערת ודואגת על חרבן קנה ורחוק כהין ומצטערת והולכת ורוצה לאבד את עצמה ומתוך צערה הגדול השר הממונה על העופות מבקש רחמים מהקב"ה ואז הקב"ה... ממשיך שפע הרחמים על כל המצטערים והצריכים רחמים ומרחם עליהם ונמצאת אומה שהמקיים מצוה זו ומשלל הוא סבה לעורר רחמים על כל העולם וטוב לו עמהם (פירוש לדברים כב, ו, מהדורת שעונית, עמ' שפז – שפח).

ואף-על-פי שהוא מכיר בחשיבות העקרונית של קיום המצווה, בכל זאת נמשך רבנו בחיי אחרי בעלי ההלכה, והוא פסק שאין לבדל על מצווה זו, "לפי שאינה מצוה מחוייבת כמו שאר מצוות ואינו חייב לחזר אחריה במכוון ... ועוד שאינו חייב בשלוח אלא כשהוא רוצה ליקח הבנים" (שם; ההדגשה שלי, "ו").

הטעם השני שרבונו בחיי הביא "על דרך הקבלה" נמצא במדרש הנעלם למגילת וות'⁵⁵ חיבור זה עומד על הרעיון, שהרחמנות האמתית הינה צריכה להביא לידי כך שהאדם לא ישלח את האם אלא יניח אותה על קנה – עם אפרוחיה.⁵⁶ ורעיון זה הורחב בספר הקנה, השם כפי האפיקורוס את השאלה: "מהו רחמנותה הוא זה להפריש האם מהבנים ולמה לא

134

53 והוא נמצא בספר הבהיר, דפוס ירושלים, תשל"ה, יא ע"א. וראה עוד: G. Scholem, *Das Buch Bahir*, 1970, p. 75.

54 לניתוח פיסקה זו ראה: Damstadt, 1970, pp. 133–135. *Origins of the Kabbalah*, Philadelphia, 1987, p. 75. יעקב כ"ץ, בספרו: הלכה וקבלה, ירושלים, תשמ"ד, עמ' 23 מצייין שכבר בדור שלפני הרמב"ן התייחס ר' עזרא מגיורו לטעמה של מצוות שלוח הקנה. וזאת, לדעת כ"ץ, בעקבות הדינא המצווה בספר הבהיר. אך ההתייחסות של ר' עזרא היא מצומצמת ביותר. במצווה העשה הוא הניב את שלוח הקנה בשמו בלבד – ללא שום תוספת (חיד שפונעל, כל כתבי ר' משה בן נתן, ירושלים, תשכ"ד, עמ' 107). ובמצווה הלא-עשה הוא כתב: "ומדת התם הרחמים שלא לשחוט אותו ואת בנו, ושלח ליקח האם על הבנים, ואעפ"י המבקש רחמים לא יזכיר בפירוש לפי שאינו לשון כבוד, כמו שאמר"ל האומר על קן ציפור יגדלו רחמיו משתקין אותו" (שם עמ' הקנה). ובדור שאין לאן להשפיע של ספר הבהיר, שהרי שם עיקר הדגש הוא על מצוות העשה שבשלוח ולא על הלאו שבו.

55 ספר זה חדש... עם הביאורים... הסולם, חלק נא, ירושלים, תשס"ו, עמ' כד. על זיקת מדרש הנעלם לרחל לספר הזהיר ראה: G. Scholem, *Encyclopedia Judaica*, Vol. 16, p. 1197.

56 שם עמ' כה.

ההלכה, שיש מצווה חיובית של שלוח הקנה⁴⁷ אבל הערת הראב"ד היא שעומדת, כנראה, מאחורי הפסק "והלכתה צריך לבדל כשלוח הקנה" (חמס דעים, סי' קעט, ירושלים, תש"ן, מה ע"ד).⁴⁸

עדות כדורה לנוגה לבדל על מצוות שלוח הקנה אנוני מוצאים בדברי הרשב"א. המוכיר ש"ש אמרי' שמבדל על השלוח אשר צויתנו (!) לשלח כמו שמבדל על פדיון הבן וקביעת המזוזה" (שו"ת הרשב"א, ג, סי' רפג).⁴⁹ ברם, עמדתו של הרשב"א עצמו אינה כדורה כל צורכה. לבי עצם חיוב הברכה הוא מסתפק בציטוט דברי אחרים ומסכם: "וסוף דבר זה פוק חזי מאי עמא⁵⁰ דבר" (שם). הוא מקדיש דיון רחב יותר לנושא הברכה, ובו הוא קובע שאין לבדל על הלאו כי אין מברכים על מצוות לא תעשה – אבל לא נראה לו לבדל על העשה שאינו אלא תיקון הלאו. אבל הוא כותב: "ומ"מ אינו מברך אלא שצונו לשלח שהנחה היינו השלוח". ומדברים אלה משמע שאפשר לבדל על מצווה זו אבל היא מתקיימת גם על ידי אי-עשייה – הנחה האם והבנים במקומם ו⁵¹ אולם, דומה שטקסט זה משוכש הוא ואי אפשר לדעת ממנו מהי עמדת הרשב"א במצווה זו.

התפיסה הקבלית

גם אם דעת הרשב"א עצמו אינה כדורה, הרי למדנו מדבריו על דעה שרווחה בזמנו שיש לבדל על מצוות שלוח הקנה. דומה שעניין זה קשור בהתפתחות טעמים מיסטיים למצווה זו, ועל-פי החשיבה המיסטית, ראו להדר את המצווה כברכה. רמז לעניין המיסטי מצוי כבר בתשובות הרשב"א הכותב על הטעמים הנסחרים שיש במצוות, ומזכיר בפירושו: "ועל ענין הפטר שבא בכתב, הרמז על מצוות שלוח הקנה, ורמזו אותה עליו שבעים פנים לתורה. ואמנם דע כי אי אפשר לגלות טעמה שיש בה לבעלי הקבלה כי אם יחיד שדורר ליחיד שדורר" (שו"ת הרשב"א, א, סי' צד).⁵²

47 י"פ פולא, ספר המצוות לרס"ג (לעיל הערה 38), קס ע"ג – קסב ע"ב. וכן העלה השאנא אריה, סי' פא, רשה, תרל"ט (ד"צ ירושלים, תשל"ד), עג ע"ב.

48 וכן פסק הרוקח: "כל המצוות שהן חקת וגויה צריך לבדל שלוח הקנה וראשית הגז ושאר מנות כהונה" (סי' שסו, ירושלים, תש"ך, עמ' נה). אבל הרב חיים בנבנישתי הבין שהראב"ד אינו חולק על עיקר הדין שאין מברכים על המצווה, אלא שהוא סובר שאין הטעם הזה מספיק כדי למקל את העורר הברכה (שייר כנסת הגדולה, י"ד, סי' רצב, בהערה לדברי הטור) ולכן התקשה באומר בתמים דעים. החיד"א שיער, בפסק ההלכה שכתמים דעים הוא הוספה מאוחרת לגוף הספר (ברכי יוסף, י"ד, סי' רצב, חלק שיעור ברכה, דין א).

49 השאלה שלפני התשובה היא "איתראלית", מכיוון שהיא שואלת רק אם יש לבדל או לא. אבל נראה שנוסח זה אינו מקורי, כי מדוברי תשובתו של הרשב"א ברור שהשואל גם התלבט בנוסח הנכון של הברכה.

50 בדפוס כתוב "טעמא" והנהדר על-פי העניין.

51 אלא שקשה לומר שמקיימים מצוות עשה על-ידי אי-עשייה. ר' יעקב עטלינגר, כשרית בנן ציון ההצעות (וילנא, תרל"ח, ד"צ ירושלים, תשמ"ג, סימן ד), פסק שיש אפשרות לקיים את מצוות השלוח כלי לקטאת העוף כדרי'ם אלא שצריך להפריחה באמצעים אחרים, והוא הסיק, שגם במקרה זה אין לבדל על השלוח מפני שקיום המצווה אינו תלוי במשלח אלא בעוף עצמו. ודבר ראובן מרגלית (מקור הברכה, לכתב, תש"ך, עמ' י) הקשה על שיטה זאת את קושיית הראב"ד שראינו לעיל. הטקסט הוא על-פי הוצאת ח"י דימטרובסקי, תשובות הרשב"א, חלק ראשון, כרך א, ירושלים, תש"ן, עמ' פו.

אף הוא חכם אשכנזי, בן-ידורו של האר"י, ר' מרדכי פה"י (1530-1612), שהוגדר כ"דב. פוסק ומקובל".⁶⁷ הוא כתב: "הרי מצוות עשה שכל מי שימצא קן מצוף טהור ישלח את האם ואת הבנים יקח לו" (לבוש עטרת זהב, סי' רצב, א). ויש בזה חידוש כפול: לא רק שיש מצוות עשה חיובית לשלח את האם, אלא שחלק מן המצווה הוא גם לקחת את הבנים. הראשונים שנתנו ביסוס הלכתי לתפיסה הקבלית של מצווה זו היו שני חכמים אשכנזיים שחיו במאה שלאחר מכן: ר' יאיר בכרך (1638-1702) והתחכם צבי (1660-1718). הראשון כתב שנשאל אם חייבים להיזקק לשילוח הקן כשנודע לו קן ואין ברצונו לקחת את האפוחים, והוא השיב שיש חובה בדבר (שרית חות יאיר, סי' סז). הוא נשא ונתן בסוגיה ההלמדית כדרכם של בעלי ההלכה, ואף-על-פי שהוא כתב שלדעת בעלי התוספות אין חובה להיזקק למצווה זו, הוא הסיק "דמוכח דכ"י יקרא" מיהא מחזיק לטפל והכי מסתבר לטעם שכתב בזה...". ומתקבל מכאן הרשם, שעיקר הדף דומה התייחס התחכם צבי הסוגיה אלא הרצון להתאים את הסוגיה לתפיסת הוזהר. בכיוון דומה התייחס התחכם צבי לספק של חכמי לובלין אם מקיימים את מצוות העשה של השילוח על-ידי שילוח האם בלבד או שמא גם חייבים לקחת את האפוחים או הכינים. הוא הכריע, ושוב על-ידי ניתוח אותה סוגיה תלמודית שרן בה ר' יאיר בכרך, שאין חובה לקחת את הכינים ודי שילוח האם (שרית חכם צבי, סי' פג).⁶⁸ לפי תשובתו בדרך שיש לראות את מצוות השילוח כמצווה בעלת חשיבות עצמאית, ואינה דרך של היתר לקחת את הכינים או האפוחים. אין בדבריו שום התייחסות לדברי הוזהר, אבל מתוך ההלכותם של חכמי לובלין נראה שרווחה הדעה שמצוות השילוח היא מצווה שצריך להשתדל לקיימה, והם התלבטו רק ברכי קיומה.

דומה שהתפיסה שהשילוח היא מצווה שיש לקיימה נתפשטה באומה. ר' יוסף מילכו, בן המאה השמונה-עשרה,⁶⁹ מעיד שבירושלים נהגו "חסדים (!) ואנשי מעש" לדרוך בהרים וגבעות בכפריי באישון לילה ואפלה ומסכנין בעצמם כדי לקיים מצוות שלוח קן" (שולחן גבוה, י"ד, סי' רצב, ח). והוא העיד שכשנת תקנ"ט (1759) נהגו חידוש שקיימו מצווה זו "דרך העיר דהיינו בקירות הבית והחצר שיש שם חורים אשר שם צפורי, יקנו ועולים בסולם בלילה ומכניסין ידו בחור אם ימצאו צפור רובץ על האפוחים או על הכינים מקיימין מצוות שלוח ואינם צריכים לצאת חוץ לעיר בכפרים כמקום סכנה כאשר היתה באמנה איתם עד עכשיו" (שולחן גבוה, שם). חידוש זה נתקבל, וכמאה שנה אחרי כן נשאל הרב אהרן עזריאל (1819-1879) "אי אריך מה שרגלים לעשות שלוח בתוך העיר בקן

67 א' קופפר, "פה"י, מרדכי בן אברהם", אנציקלופדיה עברית, כ, עמ' 61. על יחסו לקבלה בחיבורו ההלכתי ראה: שי' הורוויצקי, רבי מרדכי פה"י – תולדותיו והלך נפשו, קראקא, תר"ס, עמ' 3 ואילך; ח' טשנברג (רב צעיר), תולדות הפוסקים, חלק שלישי, ניר-יוק, 1947, עמ' 108; ר' אלבית, פתיחות והסתגרות – היצירה הרוחנית-הספרותית בפולין ובארצות אשכנז בשלהי המאה השש-עשרה, ירושלים, תש"ן, עמ' 368-370.

68 והחיד"א, בשו"ר ברכה ליוהר דעה, סי' רצב, ב, ציין שגם הרב יהודה עיינא, בספר שבט יהודה לג ע"ג, העלה דעת החכם צבי כלי להוציא את דבריו.

69 נולד בשנת 1693, ראה: ר' גליס, חכמי ארץ ישראל, כרך ב, ירושלים, תשל"ז, עמ' 55.

70 דפוס שלוניקי (תקט"ז), צ ע"א, הביאור לסימן זה ביוהר דעה נדפס שנת אצל: שי' מרגליות, ספר הבנים הקטן, ירושלים, תשנ"א.

71 גליס (לעיל הערה 69), כרך א, עמ' קנט-קס.

שאחרי הבתים...".⁷² הוא עצמו החמיר בדבר ופסק שהציפורים שבעיר הקן מוזננות ואין מקיימים בהן מצוות השילוח, אבל הוא סיים את דבריו: "הנכון דיעת רבנו קמאי וכתריא לצאת לחץ לעיר ולקיים המצווה בלי שום פקפוק". באותו זמן, בערך, התייחס ר' יוסף חיים מבגדאד (1835-1909) ל"אותם המתחסדים לחזר בהרים וגבעות כדי למצוא שלוח הקן" (שרית חות לשמה, סי' רעז). מתוך דברי ר' יעקב עטלינגר, הדנים בשאלה מדוע אין מברכים על מצוות שילוח הקן, משמע שהיא מצווה מקובלת בעם והספק הוא רק מדוע לא נהגו לברך עליה (שרית חות בן ציון החדשות, סי' יד). אף רש"י חידוש תפס מצווה זו כמצווה חיובית, והבין שקיומה הוא דווקא על-ידי תפיסת הציפור כדי ושלוחה מתוך היר, אלא שדברכו האופייני הוא נתן לזה משמעות אחרת. המצווה הזאת מתחבת אותה שלדעת, שוכנתו לטולטל כבריאה היא מוגבלת ואין לה רשות לפנות כיצורים העוסקים עצמם בעבודת תכלית העולם. על-כן מצוים אנו לחפוס באם כדי להראות שיש ביכולתנו לכבוש אותה לעצמנו, ובה שלא נפעיל יכולת זאת נראה שאנחנו מכבדים את בריאת ה'.⁷³ וכל זאת, בעלי ההלכה לא חרבו להתחייס למצווה זו, פוסקים שכתבו חיבורים הלכתיים עצמאיים, שאינם פירושים לשולחן הערוך, מיעוט לעסוק בהלכות שילוח הקן. לא מצאנו זכר למצווה הזאת בקיצור שולחן ערוך – אף-על-פי שהקריש סעיף מיוחד להלכות צענו בעלי חיים. ר' אברהם דנציג הקריש לה סימן מיוחד, אך התייחס אליה כאל מצווה שבריעד: "מ"ע מד"ת כשידמן לאדם קן מצופו" טהורים שישלח האם ואם מותר ליקח הבנים" (תחמת אדם, כלל קה, א). הוא קיצר בהלכותיו וסיים: "שאר דינים כיון שאינו מצוי כלל וכלל לא כתבתי ומבאר בש"ע שם". ובקיצור ספר חרדים שהוא עשה הוא כתב: "מ"ע כשימצא קן של עופות טהורים שאינם מוזננים אלא של הפקר שישלח האם שנאמר 'שלח תשלח האם'".⁷⁴ ובהשוואה לספר חרדים המקורי ראוי לציין שהוא השמיט את ההוראות המעשיות בקיום המצווה, אך הוסיף את ההגבלה שאין המצווה מתקיימת אלא "בעופות טהורים שאינם מוזננים אלא של הפקר".

גם בעלי הלכה שניתחו את הסוגיות התלמודיות כלי להזדקק לטעמים על-פי הקבלה. נטו לדחות הן את דברי החות יאיר והן את דברי החכם צבי. בדור שלאחריהם קבע הרב אריה ליב גינזבורג (1695-1785) שלפי התנאים, פרט לר' יהודה, אין שילוח הקן מצווה מעיקרה אלא שהעשה בא לתקן את הלאו בלבד (שאגת אריה, סי' פא, דף ע"ב) וזאת בלי לחזק את דברי האחרונים החולקים בזה. זמן-מה אחרי כן כתב ר' פנחס הלוי הורוביץ (1730-1805), דבר של החת"ם סופר, בפשיטות שמצוות שילוח הקן אינה מצווה שחייבים בה אלא אם הוא רוצה את הכינים.⁷⁵ הערתו באה אגב דיון בנושא אחר, והוא לא הוזכר את החכמים שעסקו בנושא זה. לעומת זאת, החת"ם סופר עצמו התייחס לדברי החכם צבי והחת"ם יאיר ודחה אותם מן ההלכה – כפי שעשה גם רבה של קניאסבורג, הרב יעקב צבי

72 שרית כפי אהרן, "ירושלים (תל-י)", חלק ב, יריד, סימן י, התשובה נדפסה שנית אצל מרגליות (לעיל הערה 70), עמ' עח-ק"ב.

73 ספר חורב – רעיונות על חובות ישראל בגולה, ניר-יוק, תש"ג, עמ' 282.

74 אברהם דנציג, קיצור ספר חרדים, פרק טו, מצוה כו (בתוך): הנ"ל, זכר תורת משה, ירושלים, תשי"ז, עמ' שח.

75 ובכל זאת הוא כתב שיש בשילוח הקן משום מצווה ומברכים עליה (ספר המקנה לקידושין, דף מ ע"א, מ"ה מצוה בה יוסר מבשולח) והרב אברהם שפירא תמה עליו (דבר אברהם, חלק ב, סימן ח, ענף ט, תל-אביב, תשכ"א, דף כה ע"ב).

הרב שלום שרעבי כחב, שאין לקיים את המצווה בלילה או בימי ספירת העומר או בימים שכן ראש השנה לעצרת, "שאין מצות שלוח הקן נודתה אלא בזמן שהזו"ר הם בסדר הניקה".⁸¹ אם כי נראה שיש כאן צמצום שלא על-פי שיקולים הלכתיים רגילים, הלאה דן שורן, אחד מאנשי חוג "תולדות אהרן" שכירושלים, שיש התאמה גמורה בין השיקולים הקבליים לפרטי ההלכה. הוא חקר את חיי העופות הטוהרים ומצאם שאילו התעמקו פוסקי ההלכה בממצאים הביולוגיים, היו מגיעים — מתוך שיקולים הלכתיים — לאותן המסקנות שהסיקו המקובלים. ונציין, כדוגמה, שהוא מצא שביים רדגרים האבות על הקנים, ולכן, היות שחייבים לשלח את האם ודוקא, אי אפשר לקיים את המצווה אלא בלילה.⁸² דן שורן, התמסר למצווה זו והוא זיכה בה את האדמו"ר מסאטמר,⁸³ האדמו"ר מחולדות אהרן, ובעל "מנחת יצחק",⁸⁴ ר"ע שורות אברכים שהיו הרבה שנים חשוכי בנים... וב"ה נפקדו בבנים".⁸⁵ הוא אף פרסם ספר ובו הנחיות מפורטות — עם צילומים — המבוססות על התבוננות בחיי הציפורים.⁸⁶ אך גם בתחום החסידות נמצאו מתנגדים — לפחות חלקית. חסיד אחר, ידידיה ברנסדורפר מחסידי גור בנייריורק, פרסם "ספר שלוח הקן"⁸⁷ ובו עמד על כך שיש כאן מחלוקת בין המקובלים לבין הפוסקים. הוא ניסה ליישב מחלוקת זו בקבעו שהחייב בשילוח הקן אינו מחלי אלא מיד עם תפיסת הציפור, ומי שעובר ליד קן ציפור אינו חייב בשילוח הקן אלא אינו מחלי אלא מיד עם תפיסת הציפור, ומי שעובר ליד קן ציפור לחסות בחופש את הציפור כדי לזכות במצווה. אלא שברוך הלוכו ביר כמה פרטי דינים שהיה בכוחם כדי לבטל למעשה כל אפשרות ממשית של קיום מצוות שילוח הקן. לדעתו, מצווה זו אינה נודתה אלא בעוף שיש עליו מסורת שהוא עוף טהור, אינה נודתה בעופות הדרים בין בני-אדם בתוך העיר, ואין מקימים את המצווה אלא כשתופסים את האם כדי לפני השילוח. דן שורן ראה בכך את ביטול כל המפעל שלו, ולכן הוא יצא בחוברת נוספת⁸⁸ ובה פולמוס עם ברנסדורפר.⁸⁹

מחלוקת בין המקובלים לבין הפוסקים, והמקובלים יוצרים הלכה ומחדשים פרטי דיניה על-פי הטעמים שניתנו למצווה בתורת הקבלה. לעומת זאת, הפוסקים שחלקו על שיטת

דבריו נכתבו בהנחת "השמש" ונרפסו על-ידי דן שורן. בספרו קן צפור (לקמן הערה 86), עמ' סד.
 81 קן צפור (לקמן הערה 86), עמ' סד-ע.
 82 אחרים מעידים שהאדמו"ר מסאטמר אמנם קיים את מצוות השילוח אבל נמנע מלברך עליה. כשנשאל על כך, השיב שלא היה כדור לו אם הציפור הורבצת על האפרוחים הוא האב או האם ("ברנסדורפר, ספר שלוח הקן, ברקלין, חשמי"א, עמ' 6).
 83 קן צפור (לקמן הערה 86), ברקמה.
 84 קונטרס קן צפור (לקמן הערה 88), הקדמה, עמוד שני (ללא מספור).
 85 דן שורן, ספר קן צפור — ידיעות, עצות והוראות לקיום מצות שלוח הקן... ירושלים, תש"ם.
 86 ראה לעיל הערה 83.
 87 קונטרס קן צפור — ביאור במצות שלוח הקן והלכותיה בשילוב ידיעה באור חזיתם של העופות הנודים ברב, ירושלים, תשמ"ב. הספר נוגש כותרת משנה נוספת: "אנחנו גם לביר ולגלות הטעויות שספר 'שילוח הקן' מסיבה אי ידיעה באורח חייהם וטבעם של העופות בהם מקיימים מצות שילוח הקן".
 89 ראו לעיל ערך חיבור הלכתי ב"דמונה העוסק במצווה זו: ספרו של יואל שורן, אם על הבנים, דבר ירושלים, תשמ"א. (לסוג הציורה הספרותית והארתא: "יש שפירגל, 'אמשה' על כינוני הציורה התורתית בדרגתי, סיני, קן (תשנ"א), עמ' צב-צד). מחבר זה ניווט את דרכו בין המצרים שבמחלוקת זו ונציין את שתי השיטות.

מקלנברג (1785–1865), בפירושו לתורה, "הכתב והקבלה".⁷⁶ מעניינת במיוחד היא גישתו של ר' יוסף חיים מבגדאד, מחבר הספר "בן איש חי". הוא נחשב בין גדולי הקבלה במזרח"ש אך לא הלך אחרי המקובלים במצווה זו. הוא נשאל מדוע אין אנשים מחזיקים אחרי מצווה יקרה זו שבוכותה יבוא המשיח, והוא השיב שלפי פשט הגמרא אין צורך לחזור אחרי מצווה זו, "ואותם המתחזקים לחזר בהרים ונבעות כדי למצוא שלוח הקן, הם עושים הפך מדברי הגמרא" (ש"ר תורה לשמה, סי' רעו). אך יחד עם זה הוא פוסק שמותר לצוד את האם אחרי שנשלחה, "ואדרבה, חביבה היא זו לאכלה ולברך עליה כיון דאתעביד בה מצוה" (שם, סי' רעו).

מחכמי התורה האחרונים יש לציין עוד את הנצי"ב מוולוז'ין, שהוכיח מן התלמוד שלא כדעתם של החכם צבי והחזו"א, "אלא בידור שכמה שאינו רוצה ליקח האם ולא הבנים אין עליו שום מצווה" (מרומי שדה, חלק חמישי, ירושלים, תשי"ט, עמ' 104). גם הרב אברהם שפירא, רבה האחרון של קובנה עד השואה, דן בדברי החזו"א וסיכם: "ומעתה נסתרה ראיותיו של החזו"א וידו בדבריו".⁷⁹ ואחרון בזמן, אך לא במעלה, הוא החזו"א ש"ש שהביא ראיות נגד החכם צבי והחזו"א וידו ודחה את כל ראיותיהם (חזון איש לורה דעה, בני-ברק, תשל"ה, סי' קעה, רג ע"ג).

לא מצאנו אלא אחד מבבלי ההלכה המובהקים שפסק שיש כאן מצווה חיובית, והוא ר' יחיאל מיכל עפשטיין. הוא כותב שאם אמנם אין חובה לחזר אחרי המצווה, כפשט דברי הגמרא, הרי זה דומה להשבת אבידה שאין חיוב לחזר אחריה. אבל אם לא לידולא קיימה הרי הוא עובר על "לא תוכל להתעלם" (ערוך השולחן, יו"ד, סי' רצב, א). ברצונו להכריע אם יש חובה לקחת את הבנים הוא מציין, שאין לשאול מדוע אין חובת שילוח כשהבנים טריפה: "ראטו טעמי הטרדה גלויים לנו והרי גזירת מלך היא והגם שמפרשי הטרדה נתנו איזה טעמים, זהו לאסבירי כעלמא אבל באמת ננו מעלותיה לא תדע". למוות הסתייגותו מן העיסוק בטעמי המצווה, הוא מסקי: "דלפי טעמי החכמה שנאמרו במצוה זו כפי הרמב"ן ובה"י וכו' בזהו וקוונים בדיוקא הוא ליקח את הבנים" (שם, עמ' ד). ואף-על-פי שהוא מכריע שיש לברך על מצווה זו, הוא מסכים שאין לברך עליה שהחיינו משום שהיא "מצוה שאין בה שמחה" (שם, סי' יא).⁸⁰

התפיסה הקבלית ביחס למצוות השילוח הביאה לצמצום האפשרויות בקיום המצווה.

139

140

שילוח הקן – על היחס בין טעם המצווה לבין דיניה

המקובלים במצווה זו, לא הזכירו את טעמי המצווה בכלל ולא התייחסו לשום מימד פילוסופי או תיאולוגי מלבד ניתוח הסוגיות התלמודיות ומפרשיהן. יחיד בין הפוסקים בזה היה החת"ם סופר בדונו בשאלה אם מותר לקיים מצוות שילוח הקן בשבת. הוא השיב, שהיות שכוודאי אסור לצוד את הציפור בשבת כדי לשלחה, והואיל ויש ספק בדבר אם מקיימים את מצוות השילוח בהפרחה בלבד, נמצא שמחמת הספק "התאכזר שלא לצורך והמתחסד בזה אין רוח חכמים נוחה הימנו" (שו"ת חת"ם סופר, חלק א, או"ת, סי' ק).⁹⁰ הוא לא הסתפק בניתוח הסוגיות התלמודיות, אלא, בהזכירו את דברי הרמב"ן בטעמה של מצווה זו, כתב:

והנה לפי טעם זה מבואר דאם אינו צריך לבנים, לא מיבעיא דאינו מחוייב לשלח האם אלא אכזריות נמי עבד, ובמקום שנלמוד שלא נתאכזר אדרכא נרגיל עצמנו באכזריות ולצער בעלי חיים על מגן לגרש האם מעל בניה וצער בע"ח דאורייתא (שו"ת חת"ם סופר, שם).

ואף-על-פי שהחת"ם סופר הכיר את שיטת המקובלים בעניין זה, הוא הסיק שהש"ס שלנו חולק על הזוהר ובכגון זה "אין לנו עסק בנסחרות והנגלות לנו ולבנינו" (שם).⁹¹ וראיתי לנכון להקדיש מחקר זה לפרופ' עמנואל רקמן, כהוקרה לגישתו למצוא את טעמי המצוות – מתוך ההנחה שדרכי התורה הן דרכי נועם וצריך לפרש את המקורות על-פי מידת הרחמים.⁹²

90 על אי-השימוש של קטגוריות מוסריות בפסיקת הלכה ראה: G. Blidstein, "Moral Generalizations and Halakhic Discourse", *S'vara – A Journal of Philosophy and Judaism*, 2/1 (1991), pp. 8–12. לעומת זאת, בלידשטיין עמד על שיקולים אנושיים כיסוד לדחיית הלכות; ראה מאמרו: "גדול כבוד הכריות – עיונים בגלגוליה של הלכה", שנתון המשפט העברי, ט-י (תשמ"ב-תשמ"ג), עמ' 127–185.

91 על יחסו המסויג של החת"ס לתורת הסוד, ובמיוחד בזיקה שבינה לבין ההלכה, ראה: "כך, קווים לביוגרפיה של החת"ם סופר", הלכה וקבלה, ירושלים, תשמ"ד, עמ' 372.

92 תודתי נתונה גם למר אהרן שמש שקרא את המאמר והעיר לי הערות מאלפות. ברכה מיוחדת לחבר המערכת, פרופ' משה חלמיש, שהפנה את תשומת לבי לדברים מספר שנעלמו ממני והפנה אותי גם לשני מקורות קבליים נוספים העוסקים במצוות שילוח הקן: דברי הרקנטי בפירושו לתורה, ודברי הרדב"ז בספרו מצודת דוד, מצוות דה-רו, אולם לא מצאתי צורך לדון בדברים אלה במאמר זה.

הרה"ג אליקום דבורקס

האדמו"ר מגור: "על כחב לשח סלוח חקן נקח מצוע קלח מפני שלא שייך בה עבודת המנה שהיו מצוהו בדיקא בלי הכנה, ועיקר סרחוה של מצוה חלה בהמה אליה, לעומתה לו הצוה כבוד ואם, ואין אצמו חמור; כי בר סרחוה המנה מצוה. (על כחב) במצות ד(ק) חל העקם דבר על הקלשות מצוה בשלוח חקן ואם חל אריות ימים ופירשו חז"ל בעלם שכולו אחר וכולו טוב, כמוכב בקדושים (דף ל"ט), משא"כ בכיבוד אב ואם שג"כ נאמר אריות אלא לעמן יטב פירשו וסרחיהם בעה"ז וכן הסתבר כי ב"ח אב עצי"מ אצמו חמור, ע"פ פשוטו בדיקא לובי קידה ביום פירשו ובמדי"ז אצמו חמור וכו' משליש קיימנו ונחיה למני, והוא משום ששכר מצוה בלתי אלא שכל חנה לצוה ע"ז בעוה"ז יחינו מימינם הם כ"י מ"י הלהבה שאברהם אבנו חקן וקידה עצמו חלה לצוה עקדו שאמר וישכנו עו, אבל שכל מצוה עצמה חלה העקדה שהיה חלה השליש מקיימת להחיותו בעוה"ז, ולפ"ז י"ז נדכבדו אב ואם שרבה בהם המנה וההנהגה ישנו לשכר בעוה"ז, אבל בשלוח חקן שאין בו הכנה בר עמדות של שכל החורבן לפרש חסדו והאדמו"ר ימים לעשרה"ב. (על כחב) ש"ח נ"ח י"ז רקח שם ופחא את שמעלה ויטעו של מצוה חקן וקידה וכלא אחריתו).

מבאר החסידות

הרב יחזקאל בהגר"א טויסיג

פסקי דינים ועובדות

הרב נחמיה דוטנברג

שילוח הקן

כהקדמה פותחים הרבה מכתובי"ק בביאורם מזה שילוח הקן, דיבור ועטע המלה מקורו בחיקוי ז'הר כדליתא בעבודת ישראל להמגיד מקונו כי קוד שילוח הקן כבר נרמז בו קורות גדולות וגדולות כנראה כזוה"ק ובחיקונו. וכן הדברים בספרי חסידות כ"א בנחיתתו הארץ בביאור טעמי ורמזי המלה, ע"כ לקטנו מעט מרב מאלוהותיהם הק', וכיוצא מתקין" כי השכינה הק' נקראת קו פטור, והאפור חזקו לכשמה ישראל, ולפי"ו כותב המלמד ושמע דבקעה שמתחילים יחד ישראל לעבוד ה' הן בחורה והן בחפילה השכינה קרוי ביניהם וחופפה כלם על הבנים, חז"ל כי יקרא קו פטור לפניה דרך, כשנראה השכינה השכינה לפניה, "בדרך" רומז לתשובה כדכתיב הגוון כים דך, כלומר דכל עין הדומה על אדוקים כדכתיב ה' כה עין, או על פחותי ערך על הארץ, הן אלו שהם במדרגה יותר קטנה אפרוחים או בלויים, או מזהירה המורה לא תחא האם על הבנים, שחבדו בעמלך וחפזם מהן לעשות תשובה בחירות כל התאחדות והתחברות שאר עמך הגרמי בחינת בנים, אלא אף שחבדו לשלח את האם, להפסיק בגן כך מהדכיות, ומדרכי התשובה עליו שהיית יכול לעשות כפני עמלך, אעפ"כ מוטב שהפסיק מהשוכן, והבנים תחא כך ותקרבם לעבודת הבורא ותחלחל אתם, כי עבודה בהתחברות יחדיו מחזיק טפי לאורך וזה המאך הכתוב למען ייטב לך והארכת ימים, שהארה ע"י דיבור חברים יהיה לאורך ימים. עד כהונה מלינו ככחני הרה"ק מברכישענא ובעבודת ישראל ובמאור עינים מעשנוצנצל כ"א כלשון וחמית דכריהם, דק ב' ארפנים שהאדם יתעורר לעבודת ה', או ע"י התעוררות דלתחא, כדרך שאחז"ל ישראל מפרנסין לאחיכם עסקמים, וכשהחיות עדיין קטן על האם להטות עמלה להחיות להגיון, או ח"ו כשהיית לא כריה, כן ה"י"ה כשאף לאדם שכל, או כלים, להתעורר מעמלו שולחין לו התעוררות מלמעלה, אך כבר כתב הע"י בריש ש"ע שיהא הוא מעורר האחר, ר"ל שיהא הוא מעורר ע"י עמלו האחר היינו שהוא יעורר התעוררות עליון ולא להיפוך, והוא הכונה כי יקרא קו פטור כדרך - בדרך ה' או בעד הוא עין החיים הרומז לתורה, והאם רובלת על האפרוחים, מחמת שהגד דומה לאפרוח קטן האם רובלת הקב"ה רובץ ומשפיע ומעורר אותם משמים, אבל הדרך הנכונה לא תחא האם על הבנים, אל תסתפק ע"י, אלא שלח וכו' למען ייטב לך דק להקב"ה יותר חענוג מזה שהגד מעורר עמלך ולפי רבות החענוג ירבה לך שגדך.

ובמגיד מקונוצ מפרש הענין דקוב"ה מרחם על ישראל כאל המרחם על בנים, אבל זה כשעשין רעוץ של מקום או נקראים בנים, אבל כשאין עושין ח"ו רעוץ של מקום הרחמנות על ישראל בבחינה הנקראת אס, כלם המרחמה על בניה כשהם אינם הולכים כדרך הישר והטוב חפץ להענישם, או אמו נחמנו להימנע מלהענישו, כך השכינה מרחמה עלינו ומונעה מיישראל עונשים וגזירות. ובמטה זו נרמז דעל האדם להתנהג כרחיו ולעשות רעוץ של מקום בנחיתת בן, וכך הפירוש של השלח את האם, אל הבחינה הזאת הנקראת אס, אלא והבנים כחי' בן תחא לך. ובספר זמח ה' כפי להמגיד מנדבונא, מבאר המדע דכס שגון קוב"ה רחמים על האדם, כן גון רחמיו על הבהמה שגון מיום השמיני, וכן אוחו ואת בנו, וכן גון רחמים על העופות שגמר כי יקרא וכו', ומרחיב הדיבור מה רחמנות כדרך ע"י שילוח הקן, בהקדם דברי החיקוי"ו דבקעה ששולחים האם ולוקחים הבנים, הממונים על העופות וזעקם לפני ה' על מונס ועי"כ הקב"ה אומר דלון מי שיתום על בנו ועי"ו מרחם על בנו ישראל, והנה הבהמה מניעה מניעה לחלית בריאתה בעולם ע"י שהאדם שוחטה דין ומנך על כשרה, וכן יכולים להגיע לחיקונו בעולם קזה מטרת בריאתה ע"י שהם מעוררים רחמי ה' על ישראל עמו, ועי"ו אמרו במדע שגון רחמים על העופות שגיועו לחלית ויורחם ובריאתם והוא ע"י מזהו זו של שילוח הקן וזו לועקים אל ה' ומעוררים רחמי האל, ה' על בנו ישראל עמו. ואמירה נאה אחת בליקוטי יהודה בשם האמרי אמה מגור הטעם שמתקן שילוח הקן נקרא ביוני מזה קלה, דמטהה כי יקרא פרט למזמון והרי הוא מזה כלל הכנה, ומזה ללא הכנה קודם הרי הוא מזה קלה.

קן בחצירו של חזיר

עזה שקן בחצירו של חזיר לא יהיה מוכסן אפי' אחר שחזר האם מעל הקן שיאמר בעל החצר לפני שהחיות יטילו ביצים בקן שבחצירו בזה הלשון "אני רוצה שחצירי לא יקנה לי הביצים שהחיות יטילו בקן שבחצירי וישארו הפקד" אם אמר זאת אין החצר קונה הביצים ולא חזיר מוכסן אפי' שהוא חזיר מעל הקן. (שו"ת חתם סופר יו"ד סי' ש"ו).

חצר שאינה משתמרת

כל האמור לעיל בחצר המשתמרת אבל בחצר שאינה משתמרת אין החצר קנה לבעל החצר ומציאה בחצר שאינה משתמרת כל הקודם זכה בה מסילא אם נמצא קן בחצר שאינה משתמרת דעו כבודי וכל הקודם זכה בו לקיים מצות שילוח הקן ולקחת אחי"כ את הבנים לצננו. (שולחן גבוה על השו"ע סי' רצ"ב סק"ח).

חורים שבבתים

חורים שבבתים וכל מקום בקי הבתים שהם לצד ורחוב שהוא רשות הרבים ואין לחצר הכית גדר דינם כחצר שאינה משתמרת. (שם).

הפקד

קן אחרי שנעשה מוכסן שא"ל לקיים בו המצוה בין שנעשה מוכסן ע"י שחצר קנה בין שקיימו בו מצות שילוח הקן החזירי הבנים אי אפשר בשום אופן להפקידו כדי לקיים בו המצוה. (בב"י יוסף יו"ד סי' רצ"ב סק"ג).

לדנות ולחפש

הגם שצ"ע הלכה אין חיוב לדון בחורים ולחפש קן, וחייבים לקיים המצוה רק אם נורמן ליה קן, אבל אם דרך חפזש נמצא קן וקיים המצוה עלה ותעלה שלימות נפשו ע"י מצוה רבה זו. (שער המצוות מהארי"ל בתחילת ההקדמה).

שכר כעוה"ו

אם מקיימים מצוה שאין חייבים בה כגון שילוח הקן מקבלים שכר גם בעה"ז וגם שבמצוה חובית שכר מצוה בתיא עמלא לכת. (יטעם משה פי' לך לך).

טולם רעוץ

כשעלה לקחת הגוילים יש ליהודי מאד שלא יהיה טולם רעוץ כמו שכתב בליקוט שמעוני פ' יטור. וזאת ד' עקב אחד שצלה לראש האילן לקיים מצות שילוח הקן במצות אביו וצלה תפל האמר רבא שלוחי מצוה אינם ניוקקי? ההם טולם רעוץ וזהו ולא סמכין על גיטא.

ע"י צדקה

"שמעתי מידיו דהיה וכו' ששמע מאבי המקובל דע"א כי לא ימלא כי מין הקדוש מסטאטור וי"א זכה בתקופה קצרה בחיות בקדוש בתוככי ידשלים בשנת חשכיה וקיים ב' פעמים מצות שילוח הקן מצוה גורית אשר רק יחידים וזכים במשך של דורות, אמנם וגוריק יצא איש מופלג בכל המעלות שגמו חכמים ולא מצאו לו אח דרע שהחיה את מצות הצדקה כמנהג כמפרסם על פני תבל". (קן ציפור ח"א פל"ה).

ע"י ציפצוף

בספר הקנה (מהפלאה) בפ' שד שילוח הקן וז"ל י"י קרא ב' אל"ף אין זה לשון מקרה אלא לשון קריאה וציפצוף ודרך הענינה לצפצוף ומחך הציפצוף מצוה וז"ל כי יצפצף וצ"י הציפצוף תמצאות, והואה דאם זה לשון מקרה יכתוב הכתוב ב' ה', אלא קריאה וציפצוף הוא עכ"ל.

ברכה

אין לברך על מצות שילוח קן החזיר והראב"ד וכן הרשב"א טורחים שלא לברך (בב"י יוסף יו"ד רצ"ב סק"א), וי"א משום שהוא כמו צדקה שהוא חלה בעני.

שבת

בשבת אסור לשלח ע"י שיחפוס באם מטעם מוקצה והגם שלשיטת רש"י אפשר בלי גזירת דיו ואין בעיה של מוקצה אבל היות דבלי לקחת הבנים אין מצוה לא קיים המצוה, ועוד מוכח על פי חזונו שטעם המצוה הוא לעורר את רחמי הקב"ה על עמו ישראל דאם שאין לעורר את רחמי בשבת קדוש כמו שאין אומרים תחנון. (שו"ת חתם סופר סי' ת"ק).

צריך את הגוילים

חזונו יאיר (שו"ת סי' ט"ו) מסתפק האם כל אימת שאדם נחלק בקן ציפור עליו להפריח את האם ולקיים את המצוה, או שמא רק אדם שרצה לטול לעצמו את הגוילים יפריח את האם לפני שהוא נוטל את הגוילים אולם אין להפריח כל יונה מקינה.

מגולה בדרקה

מצות שילוח הקן היא מגולה למי שלא זכה להביא בנים לעולם כפי שכתב החינוך (מצוה תקפ"ה) בשם המרדש שד"ר זה נרמז בפסוק "זאת הבנים תחמ לך".

ישיבה

"מצאתי קן ציפור הרובעת על הביצים בחצר הישיבה (א.ה. ישיבת פוניב"ו) והסתפקתי אם יש חיוב לשלח האם או עכ"פ מצוה ואפשר דמקרי מוכסן, והוסף לי הרב חיים פריימן שליט"א דלפי הדעת לו הרב ממוכני: וצ"ל קנה את הקרקעות כמסופר ולא ידוע לו אם הקדים אותם אחי"כ לישיבה, ושאלתי את הגר"ש דוארנר שליט"א ואמר לי לשלח בלי ברכה, ושאלתי אם לקחת את הביצים השיב שאיך ולא צריך להשתמש בהם ואפשר להחזירם". (שו"ת פנחת מים ח"ב סי' ע"ב לאמריד שליט"א).

ראיתי קץ רחבה מצותך מאד, ואם על הפשטים לבד יכולים מעט גליון כאזהרות שחיברו הפיוטנים ואם על פירושיהם יכולים קונדרסין כמשנה ובהלמוד, ועל זה אמר רבי עקיבא: 'אילו היו שמים וארץ יריעות, וכלל המאמר ההוא והם הענינים הנכבדים הצפונים בתוך המצוות, ובמו שאמרו במדרש (משלי ב'): "בני אם תקח אמרי ומצותי תצפון אתך" — אמר הקב"ה לישראל: אם זכותם להצפין תורתך, אני משביע אתכם מטוב הצפון לעתיד לבוא שנאמר (תהילים ל"א): "מה רב טובך אשר צפנת ליראך"...

ושם הביא מספר דוגמאות למצוות שבתורה נאמר עליהם טעם והסיק:

"ופסוק הזמן ולא יספיקו כל החכמים למצוא כמעט אפילו בנקודה אחת כנגד הגלגל העליון... שכל שכן אם שלא נתפרש טעמים בתורה, ודע כי לכל אלו יש לבעלי סודות התורה טעמים נכבדים מאד, אף כי בעיון הדור נסתתמו מעיינות חכמה, אחר שגרים החטא ונחרב בית מקדשנו ותפארתנו שמשם היה מושך הנבואה והחכמה נמשך לחכמים ולנביאים...

ועל טעם מצוות שילוח הקן כתב:

"ועל ענין הפרט שבא במכתבך הרמז על מצוות שילוח הקן, ורמזת אתה עליו שני פנים לתורה, אמנם דע: כי אי אפשר לגלות טעמה שיש בה לבעלי קבלה... לשתי סיבות כי היודעים בן ערך המצווה מעט. ותמה אני, אם יש בדור מי שראוי לדבר ליקר תפארת הענינים, למיעוט הידיעה בהם, גם המבינים כי יאמרו אליהם, מועטים מן המועטים לעומק הענינים ודקותם, אך דרך כלל אני אומר מדעתי: שהמצווה

טעמי מצוות שילוח קן פרק ב'

"וראוי לאדם, להתבונן במשפטי התורה

הקדושה ולידע סוף ענינם כפי כוחו (רמב"ם

מעילה פ"ח ה"ח).

... "וכי סלקא דעתך דגדרוש טעמא דקרא, הלא

דרכי התורה הקדושה עמוק, ואין ביד השכל

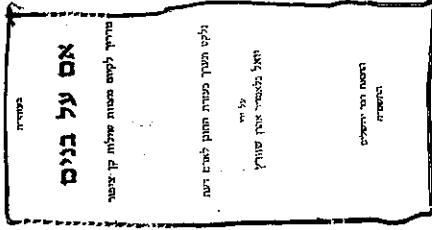
האנושי להשיג כטיפה מן הזים — אלוקים הבין

דרכה: (מניח מ' תס"ד).

בבואנו להתבונן בטעמי המצווה כפי שראוי לעשות על פי דברי הרמב"ם האמורים*, מכל מקום עלינו לדעת שכל הטעמים שיובאו אינם ממצים את עומק המצווה ואינם אלא כטיפה מן הים. וכתב הרשב"א (שו"ת ח"ג סי' צ"ד):

"ואף המצוות שיראה מפשוטי הטעמים שנתנה בהם התורה, שהטעמים ההם... אינם תכלית, אלא הטעם ההוא אמר, אך הוא כנקודה מתועלתית ומכוונתית, והדברים הנעלמים הרמוזים בתוכה ולאשר חננם השם יתברך אין להם תכלית, והוא שאמר דוד המלך (תהלים קי"ט) "לכל תכלה

* ראה עוד בספר "מצודת דוד" טעמי המצוות להרב"ז (מ' ר"ו) בחילוק אופני ההשגחה הפורטית — באדם, והכללית — בבעלי הקיים.

זה. וכמו כן ידע האדם, כי אשר ישמור מצוות בוראו וישייר כל דרכיו, והוא נקי כפים ובר לבב — תהיה השגחת האל עליו, ויתקיים גופו זמן רב בעולם הזה, ונפשו לעד לעולם הבא. ובכן זה אמרו זכרונם לברכה: "מידה כנגד מדה", כי בהיות זה האיש נותן דעתו, כי הקיום והטובה בהשגחת האל בדברים ולא בסיבה אחרת — יזכה הוא גם כן, שיפנה אליו האל לטובה ויקיים אותו, ושכר הקיום והיכולת שהוא מאמין בבורא בענין זה — אמרו זכרונם לברכה במדרש (דברים רבה פ"ו) "שהאדם זוכה לבנים בשכר מצוה זו", כלומר, שימשיך קיומו, שהבנים הם קיום האדם וזכרו, ודקדקו הדבר — לפי הדומה — מאומרו "שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך", כלומר: בנים תקח לנפשך..."

(דברי רבינו אלו טעונים ביאור, משום שמדבריו לכאורה משתמע, כאילו כל הברואים שמששת ימי בראשית קיימים לעד, והרי אמרו רבותינו (שבת כ"ח ב') שהתחש שהשתמשו בעורו ליריעות המשכן, היתה חיה שהיתה לזמנה ונגנזה? כמו כן, ישנם עוד מספר מצומצם של בעלי חיים שנכחדו מהעולם מאיזו סיבה הידועה לאדון הכל? אלא כוונת בעל ספר החינוך לומר: שקיום בעלי החיים הוא דבר מופלא ומלמד על השגחתו יתברך בברואה. בכאן נביא מספר דוגמאות לדבר זה מספר "הבריאח מוצא החיים" (עמ' 189):

"המקרה המופלא של נקבת העש הי-PRONULA אשר מפרה את צמח היוקה (YUCCA) הנקרא גם חבצלת המדבר, בלילה פורש צמח היוקה את עלי הכותרת, פותח לרווחה את פרחיו ומפיץ ריח עז חריף

ההיא רומזת באמיתות בידיעת החכמה והאמונה מה אשר לא ימר ולא יספר. ונשאל מאתו יתברך לגלות ענינו לראות בנפלאות תורתו כדכתיב (תהלים קי"ט): "גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך".

דברי רבינו הרשב"א מלמדים, עד כמה צריך להזהר, כשכבאים לבאר את טעמי המצוות, ובפרט בטעמי מצוות שילוח קן, ומכל מקום, לא נמנענו מלכתוב טעמים למצוה זו, כיון שכל מה שהבאנו הוא מדברי רבותינו הראשונים ואחרונים.

כתב בספר "בית הלוי" (פרשת לך לך): "ואעפ"י שהארם רשאי לחקור את טעמי המצוות, זה בכלל למד תורה שמצווה ללומדה ולידע אותה, וגם הלימוד הזה יעשה רק מפני שכן הוא רצון הבורא יתברך, ולא מפני שהוא רוצה לחקור אמאי צוה כן", ועי"ש בהרחבה.

א. התבוננות בהשגחתו יתברך בעולם

בספר "החינוך" (מ' תקמ"ה) כתב: "משרשי המצווה [טעם המצווה]: לחת אל לבנו שהשגחת האל ברוך הוא על בריותיו — במין האדם בפרט, כמו שכתוב: 'כי עיניו על דרכי איש' וגו' (איוב ל"ד כ"א), ובשאר מיני בעלי החיים במינים בדרך כלל, כלומר, שחפצו ברוך הוא בקיום המין", כי בהשגחת החי וקיים לעד ברוך הוא על הדבר — ימצא בו הקיום, ובהנח האדם דעתו על זה — יבין דרכי השם ויראה, כי המשכת קיום המינים בעולם — שלא כלה ואבד אחד הם — מביצי כינים עד קרני ראמים מיום שנברא, הכל במאמרו וחפצו על

של בושם. באותו זמן משתחררת נקבת העש מגוף הגולם שלו, שהיה חבוי בתוך החול, ומשכת אל מקור הריח, היא עפה היישר אל צמח היוקה, פונה ללא שהיות לאבקן ומגדלת ממנו את אבקתו -- עד שהיא נטענת מילוי אבקה שנפחו גדול פי שלשה מראשה, העשה ממשיכה עם מטענה לצמח יוקה אחר נוחתת על כסיס הפרח ומטילה את ביציה בתחתיתו, בתוך תרמיל המכיל את תאי הזרע, באמצעות איבר ההטלה שלה. (יש לציין כי אין החולים משמידים את כל זרעי הצמח לבלתי הכחד את היוקה). לאחר מכן מטפסת הנקבה על ראש העלי שם היא מניחה את מטען האבקה בשקערורית מתאימה בדיוק לנפח המילוי. יש לדעת כי באותן שנים בהם היוקה אינה פורחת -- גם העש אינו מתפתח מתוך הגולם, ואינו עובר ממטמורפזה לפרפר...

מענין מאד גם טבעה של תולעת ה-PALOLA המצויה בפציפיק הדרומי, ארכה מגיע לכדי 18 אינץש בבגרותה. ביום השביעי לאחר מליאת הלבנה בחודש נובמבר מגיחה הנקבה מחורה אשר בשונית האלמוגים, ומשחררת שקית של ביציות שגודלה פי שלוש מגודל גופה, בו זמנית מגיח הזכר מחורו הוא מצוי בנפרד באלמוגים, ומשחרר שקית של תאי זרע בסמוך לשקית של הנקבה, שתי השקיות צפות ועולות אט אט על פני המים, שם הן מתבקעות באופן שהביצים מופרות במגען עם הזרעונים, ולאחר מכן הן מתפזרות על פני המים...

באוסטרליה מצוי מין תרנגול הדוזו (TURKEY OF THE BRUSH) המלקט עלי נשורת לערימה אשר מגיעה לעיתים לגובה של שש רגל, אל הערימה הזאת נמשכות ובאות הנקבות ושם הן מטילות את ביציהן, חום השמש המכה בעלים המתייבשים וחום ההתפרקות הטבעית של העלים המרקיבים מדגירים את הביצים ומהם בוקעים האפרוחים...

ביצי העופות מוכרים על פי רוב לפי מראה שפורפרתן, נקוביותן, משקלן, עוביין, תבניתן, ועבען. כידוע, אין נקבת הקוקיה דוגרת על ביציה ואף אינה מגדלת את אפרוחיה, הקוקיה מטלה את ביצתה בקינו של עוף אחר, כדי שאם החורגת תגדלו יחד עם צאצאיה, מענינת ביותר היא ביצת הקוקיה: אמא קוקיה פוקדת לא פחות מחמישים ושנים מיני ציפורים ידועים כדי להטיל בקיניהן את ביצתה, ובכל המקרים דומה ביצת הקוקיה דמיון מפתיע לביצי הפונדקאי והוא כיצד?...

ב. הינוך לרחמנות

כתב הרמב"ן (דברים כ"ו) בטעם הצוה: "גם זו מצוה מבוארת מן 'אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד', כי הטעם בשניהם לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם... וכתב ב"מורה נבוכים", כי טעם שילוח הקן וטעם 'אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד', כדי להזהיר שלא ישחוט הבן לעיני האם כי יש לבהמות דאגה גדולה בזה, ואין הפרש בין דאגת האדם

(שם): "ראיתי בטעם המצווה כי הוא שילום גמול הרחמים, והאם היה ביכולתה לפרוח, אך בקשה להגין על האפרוחים או על הביצים, על כן תמלט, וזהו מסעיפי הרחמים, ומכל מקום אינו אלא גזירה".

ג. חינוך לשמירת הבריאה
כתב הרמב"ן (דברים כ"ב ו'): "שלא יחיר הכתוב לעשות השחתה לעקור המין אף על פי שהתיר השחיטה במין ההוא, והנה ההורג האם והבנים כיום אחד, או שלוקח אותם בהיות להם דרור לעוף כאילו יכרית המין ההוא". וכן ב"לקוט מעם לעז" (דברים ע"א תת"ל): "צוהה התורה לשלח האם כדי שלא יחרב הקן לגמרי, שהב"ה קבע בלב האם אהבה לאפרוחיה לגדלם, ואחרי כן תשוב לקינה ותגדל אפרוחים אחרים, אבל אם יקח שניהם האם והבנים יחרב הקן... ואין הקב"ה חפץ בחורבן המינים". וראה בתוספת הרחבה בקונטרסנו "ורחמיו על כל מעשיו" פרק ג'.

ד. חינוך למידות טובות ודרך ארץ
הרשב"ם (דברים כ"ב) ביאר בטעם המצווה: "לא תקח האם על הבנים" – לפי דרך ארץ פרשוני בלא חבשל גדי בחלב אמו, וכן באותו ואת בנו, שדומה לאכזריות ורעבתנות לקחת ולשחוט ולבשל ולאכול אם ובנים יחד.

לדאגת הבהמות על בניהם כי אהבת האם וחנותה לבני בטנה אינו נמשך אחרי השכל והדבור, אבל הוא מפעולת כח המחשבה המצויה בבהמות כאשר היא מצויה באדם..."

אמרו רז"ל (דברים רבה פרשת כי תצא): "וכשם שרחמיו של הקב"ה על האדם, כך רחמיו על הבהמה... וכשם שנתן הקב"ה רחמים על הבהמה כך נתמלא רחמים על העופות שנאמר 'כי יקרא' וכולי". הדבר נתפרש בביאור הרמב"ן (דברים כ"ב ו'), והביאו גם בספר החינוך (מ' תקמ"ה): "אמרו זכרונם לברכה: שהאומר בתפילתו: רחמנו, שאתה המרחם, כי על קן ציפור יגיעו רחמיו – שמשחקין אותו, שאין הענין רחמים, ואמרו בטעם זה בגמרא (ברכות ל"ג ב'), מפני שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים, ואינן אלא גזירות, ואין הענין לומר שאין הקדוש ברוך הוא מרחם חלילה, שהרי הוא נקרא "רחום" ואמרו זכרונם לברכה (שבת ל"ג ב'): 'מה הקדוש ברוך הוא "רחום" אף אתה היה מרחם, אבל כונתם לומר, שאין מידת הרחמנות בו חלילה כמו בבני אדם – שהרחמנות בהם מוכרח בטבעם ששם בהם הבורא ברוך הוא, אבל הרחמנות אליו, מחפצו הפשוט שחייבה חכמתו להם – מפני שהיא מידה טובה, וכל הטובות נמצאות מאתו, ואמרו כי בצוותו אותנו על זה ולא מצד הכרח מדת הרחמנות צונו בדבר, שהרי התיר לנו השחיטה כהן כי כל המינים לצורך האדם הם נבראים... והנה המצוות האלה בבהמה ובעוף אינן רחמים עליהן, אבל גזירות בנו להדריכנו וללמד אותנו המדות הטובות..."

בסגנון אחר אך דומה להאמור פירש בהעמק דבר (דברים

זה שאומר כאן הכתוב "כי יקרא קן ציפור לפניך בדרך" – דבר שאינו שכיח, "והאם רובעת על האפרוחים או על הביצים" – ועוסקת בקיום מצוות בוראה, "שלא תשלח את האם ואת הבנים תקח לך" – שאין ראוי לקחתה בעודה עוסקת במצוות בוראה, כמו שאמרנו: שלוחי מצוה אין ניזוקין, "זאת הבנים תקח לך" – שגם אחת בעת שתעסוק במצוות לא תיעזב.

ולכן אף על פי שיש בה רחמנות, אבל מצווה זו גזירה היא מפני שמקיימת מצות בוראה, לכן האומר "על קן ציפור יגיעו רחמך משתקין אותי" שאין כאן משום הרחמנות אלא מפני שמקיימת מצוות בוראה.

אחרים ביארו את הדבר בסגנון זה: היא היתה יכולה לברוח ולהמלט על נפשה, אבל היא אינה עושה זאת אלא מוסרת נפשה על תולדותיה, ומגלה בכך קו של רחמים יוצא מהכלל, אסור לנצל רחמיה של האם ולתופסה דווקא בשעה של התעלות נפשית זו (ראה "אור שמה" הלכות שחיטה פ"ג).

כמו כן, יש בדבר משום נתינת כבוד למולידים (הורים) ראה "כלי יקר" (דברים כ"ב), הובא לקמן בביאור הסגולות הבאות על ידי קיום המצוה.

ה. חינוך להברת מעלת עושי רצונו יתברך

"אמר הקב"ה הואיל ונתעסק העוף הזה בכבודו ותיוקנו של עולם כדאי שנוצל" (דבר רש"י פרשת כי תצא).

בספר "ילקוט מעם לעז" הביא את דברי המהר"יט (בספר "צפנת פענח" פר' כי תצא):

"בדרך כלל אין הציפור שוכנת במקום ישוב, אלא מעופפת היא ביערות ובמדבריות הרחק מבני אדם ומרשתותיהם, וכשיתקרבו אליה היא מגביה לעוף, אבל כשהיא צריכה לדגור על בניה היא מוסרת נפשה לקיים מצוות בוראה. וכבר שיבח איוב את תכונת נפשה של העוף, ואומר (איוב ל"ט): "הקשיח בניה ללא לה ריק יגיעה בלי פחד כי השעה א-ל-ה חכמה ולא חלק לה בבינה". שלכאורה מה בא איוב למדנו, על פתיות העוף הזה, והרי היה צריך לספר על חכמתו? אבל הזכיר כאן פלא עצום וגדול של העופות, שהם מגביהים לעוף בשמים ומתרחקים מבני אדם, אבל כשהם צריכים לדגור על הביצים הם באים לישוב.

זהו שהזכיר הנביא: "גם חסידה בשמים ידעה מועדיה ותור וסוס ועגור שמרו עת בואנה ועמי לא ידעו את משפט ה'" (ירמיה ח'). והיינו אע"פ שהיא ידעת לעוף אבל בגלל בניה היא באה ושוכחת הסכנה, כי הקדוש ברוך הוא הסיר מלבה הפחד – לקיים בניה...

הרחים אינה מפריש מאת הבנים, עד דאמר ליה, דא היא רחמנותא בודאי, שהבנים מצטערים על עצמן ושבים בתשובה, והיא מבקשת רחמים על בניה, ע"כ היא התעוררות בקשת הרחמים דא היא בהיות האם הולכת ונשברת על בניה ומלאך יוציא את הקול ויבקש רחמים לקבץ האם והבנים לפאר ליוצרם..."

החתם סופר פירש, שעל ידי מצוות שילוח הקן מוכיחים את אכזריותו של עשו, שיעקב אבינו התפלל להנצל ממנו "פן יבוא והכני אם על בנים", ועל ידי כך מעוררים רחמי שמים על ישראל שבגלות, ואויביהן רוצים להכותן אם על בנים.

ובשעה שישראל היו שרויים על אדמתם, התעוררות הרחמים היתה, לצורך הנשמות המגולגלות שנדחו על ידי חטאיהם ממקומם, כדי שיוכו לתיקון ולהשיבם למקומם.

ו. לעורר רחמי שמים (על ישראל בגלותו, ועל נשמות שנתרחקו בעוונותיו).

"אמר רבי תנחומא אם קיימת המצוה הזאת,

אזתה ממנה לבא מלך המשיח, שכחתי בו

שילוח. מניין? שנאמר (ישעיה ל"ב): משלוח

רגל השור והחמור." (דברי רבה פרשת כי תצא).

כתב הרדב"ז (מצוה ר"ו):

"הכוונה בשילוח האדם כדי לצערה כדי שיתעוררו הרחמים בעולם... וכן אמרו רז"ל שקדתי ואדי' כציפור בודד על גג — מה הציפור הזה בשעה שאתה נוטל גוליה היא יושבת לה בודדת, כך הקב"ה אמר: חרבתי את ביתי שרפתי את היכלי והגלתי את בני לבין האומות... וקרוב לזה בספר הבדיר... כאשר יחטאו הבנים נשלחת האם אף היא בראש האדם, ואחר שלוחיה הולכת. האם ואומרת: אי לי שחרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגלתי את בני לבין האומות, ואומרת: יידי רצון שיכבשו רחמין את כעסך וגו', כן עופות שמים מלאכי עליון צפורים טהורים ומלאכים ועוף השמים יוליך את הקול עד כנסת ישראל היא אם בנים, מתנחמת ואומרת, אף כי אמר: ואת הבנים תקח לך, לאו רחמנותא היא בהיות האם גרושה ושלוחה והולכת ונשברת על בניה, אף כי הבנים אינם מאוסים ואינם עוזבים בשולחן אחרים ממש, מאן

(י' רבנו בחיי (דברים כ"ב) ביאר, שהציפור מצטערת ורוצה לאבד עצמה, ואז המלאך הממונה על הציפורים בא לבקש רחמים עליה, והקב"ה אומר ומודע אין מי שבה לבקש רחמים על בני ישראל).

המין — ציווה במצוות שילוח הקן, לפיכך המקיים מצווה זו זוכה אף הוא לקיום, לפיכך זוכים בזכות קיום המצווה לאריכות ימים (רבנו בחיי על התורה). וגם זוכים על ידי קיום המצווה לבנים, שכשם שהוא הבטיח את קיום המין של העופות, כך גם הקב"ה פוקדו בזרע של קיימא ("חתם סופר").

ג. כיבוד המולידים המלמד על בורא עולם: כתב בפירוש "כלי יקר" (דברים שם): "למען ייטב לך והארכת ימים — לשון זה נאמר גם אצל כיבוד אב ואם בדברות שניות, ולשון "למען ייטב לך" משמע, שממילא נמשך לך טובה מזה. והנה בכבוד אב ואם הדבר פשוט, שאם חבד אביו ואמו אזי ממך יראו בניך וכן יעשו גם לך כשיגדלו, וכן כשיראו בניך שילוח האם בעופות ילמדו קל וחומר, שאם אתה נוהג כבוד במולידיו אפילו בבעלי חיים, קל וחומר שינהגו כבוד במולידיהם.

ושכר שניהם — אריכות ימים, לפי ששני מצוות אלו מחזקים האמונה בחידוש העולם, כי כמו שיש סיבה לכל סיבה ומשתלשל הדבר עד הסיבה הראשונה יתברך, כך כל נולד יש לו מוליד עד המוליד הראשון יתברך ואילו ראוי לחלוק כבוד, ומכבודו יתברך חלק לכל המולידים המשתלשלים מאתו יתברך מסיבה לסיבה, על כן הזכיר בכל מקום שמירת שבת אצל מצוות כבוד אב ואם, כי השבת הבאה לזכר חידוש העולם — גורם לקיום מצוות כיבוד אב ואם, להוציא מדעת מאמיני הקדמות האומרים שאין לעולם שום התחלה והכל מחוייב המציאות, ולפי סברתם הנבערה

פרק ג'

מסגולות המצווה ושכרה

"שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים" (דברים כ"ב ז').

א. מהסיבות שמקיים מצווה זו זוכה לשכר מיוחד

א. גמילות חסד

"אלו דברים שאדם אוכל פיאותיהן בעולם הזה והקדו קיימת לו לעולם הבא... וגמילות חסדים" (פאה א' א').

"לדעת הספורנו (דברים שם) שכר מקיים המצווה הוא כשכר כל גומל חסד, שכתב: "הנה בענין שילוח הקן יש איזה גמילות חסד להמון שלא להשחית זרע עופות השדה שהם הפקר וזה בשלוח האם, אמר, אפילו בזה הקצת של גמילות חסדים יהיה אוכל פירות בעולם הזה והקדו קיימת לעולם הבא".

אולם אחרים פירשו שיש במצווה זו ענין יחודי ולכן זוכה לשכר יחודי מידה כנגד מידה.

ב. דאגתו לקיום העולם: כיון שהקב"ה רוצה בקיום

א. אריכות ימים

המקיים מצוה זו זוכה לאריכות ימים, משום שזוכה להתבוננות בהשגחתו יתברך, "ושכר שניהם [כיבוד אב ואם ושילוח הקן] אריכות ימים, לפי ששני מצוות אלו מחזקים האמונה בחידוש העולם... וכתוב "ועדיק אמונתו יחיה", כי על ידי האמונה הוא דבק במקור החיים, על כן שכרו אריכות ימים" (כלי יקר).

ועוד, משום מידה כנגד מידה, "כי בהיות זה האיש נותן דעתו כי הקיום והטובה בהשגחת האל בדברים ולא בסיבה אחרת, יזכה גם הוא שיפנה עליו האל לטובה ויקיים אותו" (חינוך מצוה תקמ"ה).

או, "מכיון שהוא מקיים את מיני בעלי החיים לכן שכרו הקיום ולכן זוכה לאריכות ימים" (רבנו בחיי דברים שם).

ב. בנים

"אמר הקב"ה: אם קיימת מצוות שילוח קן, אפילו היית עקר ולא מוליד, חייך שאני מוקדך בבנים" (ילקוט ריש כי תצא).

המקיים מצוה זו זוכה להפקד בבנים, משום שקיום המצווה מחזק את האמונה ביכולת ה', "ובשכר הקיום והיכולת שהוא מאמין בבורא בענין זה [שקיום הברואים הוא משום השגחתו יתברך], אמרו זכרונם לברכה במדרש (דברים

אין יתרון למוליד על הנולד, ואנחנו מאמינים שהמוליד הראשון יתברך חלק מכבודו לכל המולידים המושפעים מאתו יתברך, וזהו טעם כיבוד אב ואם ושילוח הקן.

ומטעם זה סמך המצווה למצוות "כי תבנה בית חדש", ואמרו רבותינו זכרונם לברכה: אם קיימת מצוות שילוח הקן תזכה לבנות בית חדש. ומה ענין זה לזה? אלא, לפי שמצוות שילוח הקן מביאך לידי אמונת חידוש העולם, שהקדוש ברוך הוא בנאו וחידשו, על כן מידה כנגד מידה תזכה גם אתה לבנות בית חדש, וזה יסוד האמונה, וכתוב "ועדיק באמונתו יחיה", כי על ידי האמונה הוא דבק במקור החיים על כן שכרו אריכות ימים..."

ב. מהדברים שזוכה להם מקיום המצווה

[בספר "שילוח הקן" (עמ' כ"א-כ"ב), דן באיזה אופן של קיום המצווה זוכה לכל הסגולות האמורות במצווה זו, האם רק בקיום המצוות עשה היינו כשנטל את האם ומשלחה, או גם בקיום הלא-תעשה כגון שהקיש על הקן ופרחה האם, שבוה לא מקיים אלא את האיסור הלא-תעשה "לא תיקח את האם על הבנים", והוכיח ממה שנהגו גדולי הדור לקיים מצוות שילוח הקן בהקשה על הקן שמפריחה את האם, הרי שגם בקיום הלא תעשה בלבד ישנן המעלות והסגולות של המצווה].

רבה פ"ה ו' שהאדם זוכה לבנים בשכר מצווה זו, כלומר שימשך קיומו, שהבנים הם קיום האדם וזכרו. ודקדקו בדבר לפי הדומה מאומרו: "שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך", כלומר, בנים תקח לנפשך – שהיה יכול לומר תשלח ולא את הבנים תקח" (ה"חינוך" מ' תקמ"ה). וכן יש בזה משום מידה כנגד מידה, כיון שהוא דואג להמשך קיום מין העופות, כך יזכה להמשך קיומו על ידי הבנים ("חתם סופר")

ג. ביאת המשיח וגילוי אליהו

"אם קיימת מצוה זו, אתה ממנה לבא מלך המשיח שכתוב בו שילוח, מניין? שנאמר "משלחי רגל השור והחמור" (דב"ר פ"ר ו').

כבר נתבאר לעיל, שסבל האם המשתלחת מעל בניה מעורר רחמים, והמלאך הממונה על הציפורים בא לבקש רחמים על סבלה מלפני הקב"ה, ועל ידי כן מתעוררים הרחמים על ישראל לגאלם מסבלם.

ועוד, מכיון שהמצווה מלמדת למידת הרחמנות, "ועל כן כשמתעוררים רחמים למטה בין בני-אדם שיעשו טובה זה לזה, יתעוררו גם רחמי שמים עליהם, ולכן מי שזוכה לקיים מצוות שילוח הקן מקרב את הגאולה" (ילקוט "מעם לועז" דברים עמ' תתל"ד).

ד. ניצל מפגעים שונים

"אמר רבי ברכיה: יש מוקד שקושט כחץ וטס כעוף, מניין שנאמר (תהלים צ"א): "לא תירא מפחד לילה מוחץ יעוף יומם", אמר הקב"ה: אם קיימת מצוות שילוח הקן אני מצילך מאותן [מהן]" (דברים רבה פ"ר ו').

כיון שקיום המצווה מראה על השגחתו יתברך, זוכה המקיימה להשגחתו יתברך המצילתו מהפגעים.

ה. זוכה לרכוש

"ומצוה גוררת מצווה, מניין? תחילה "כי יקרא קץ ציפור", מתוך כך – "תבנה בית חדש", מן כך – "לא תודע כרמך כליום", מתוך כך – "לא תחרוש בשור וחמור יחדיו" (דברים רבה פ"ר ו').

כיון ששכר מצווה מצווה, מוכחו הקב"ה ברכוש כדי שיוכל לקיים מצוות נוספות, ומוכחו בבית ובשרה וכו'.

ב"כ"ל יקר" פירש, למע על ידי קיום מצווה זו זוכה לבית חדש; כיון שהוא מאמין בהקב"ה מחדש העולם.

במדרש נאמר שזוכה גם לשחרר עבד עברי. גם זו תוצאה של המצווה, מכיון שהוא מרחם על האם לפיכך יזכה גם לרחם על העבד, [שהוא יהיה אדוניו ולאחר מכן בבוא זמן השחרור הוא ישחררנו].

תהא אומר: הואיל והמצווה הזו גדולה, אני עושה אותה ששכרה מרובה, והואיל וזו מצווה קלה אני עושה אותה, מה עשה הקב"ה לא גילה לבריות מהו מתן שכרה של כל מצווה ומצווה, כדי שיעשו כל המצוות כתום... וכן נאמר במדרש תנחומא (בפרשת כי תצא): "לא פירש הקב"ה שכל מצוות בתורה [כדן] שיהיו כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס", והנה במצוות שילוח הקן נאמר בתורה שכל אולם אותו השכר שנאמר במצווה הקלה שילוח הקן, נאמר גם במצווה חמורה כיבוד אב ואם, דבר זה מלמדנו שאין אנו יודעים מתן שכרן של מצוות, ומשום כך נלמד לעשות את המצוות ללא כוונת שכר אלא לשם שמים.

בספר "דברי אלימלך" ביאר את כוונת המדרש כך: המדרש למד ממה שנאמר שכל שווה בשני המצוות – הקל שבהן והחמורה שבהן, ללמדנו שיעשה אדם לשם שמים, וכיון שעושה לשם שמים אצלו הכל שווה ולכן השכר שווה, אולם מי שעושה את המצוות למטרת קבלת שכר, אצלו יש הבדל בדבר, שככל שיש הבדל בקושי קיום המצווה כך יש הבדל בקבלת שכר, "ולפום צערא אגרא".

עשויות המצווה לשמה

במצווה זו נאמרה הבטחה "למען ייטב לך והארכת ימים", ובדברי רבותינו נמנו כמה וכמה ענינים של שכר שחלקם הובא לעיל. והנה, אף שמוכח שכר למקיים המצווה, מכל מקום אין ראוי לקיים את המצווה בכדי לזכות לשכר, אלא יש לקיימה לשם שמים, כמו שנאמר במשנה (אבות א' ד'): "אנטיגנוס איש סוכו אומר: אל תהיה כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוה כעבדים המשמשים את הרב שלא על מנת לקבל פרס". ואף שנאמר שכר בתורה דבר זה בא ללמדנו על חשיבות המצווה, ומכל מקום עיקר העשייה צריכה להיות במטרה לעשות רצון ה'. אמרו רבותינו (פסחים ח'): "האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני הרי זה צדיק גמור". ופירשו המפרשים, כיון שהוא מסכים למצווה גם באם משאלתו לא תתקיים, בכך הוא מגלה כי העיקר אצלו הוא קיום המצווה ולא שכרה? מכל מקום המהר"ל בביאורו "דרך החיים (אבות א', ד') פירש שאף שנאמר בגמרא "הרי זה צדיק גמור" הכוונה היא שאין זו ממידת השלימות, עיי"ש.

במדרש רבה (פרשת כי תצא) נאמר על מצוות שילוח הקן ושכרה: "זה שאומר הכתוב 'אורח חיים פן תפלט נעו מעגלותיה לא תדע' – מהו אורח חיים פן תפלט? אמר רבי אבא בר כהנא, אמר הקדוש ברוך הוא: לא תהא יושב ומשקל במצוותיה של תורה כענין שנאמר 'ושקל בפלס הרים' לא

מבוא להלכות שילוח הקן

במבוא זה נבאר כמה ענינים שיש לדעת בכדי לקיים את מצוות שילוח הקן כהלכתה.

כ"י יקרא קן ציפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוחים או ביצים והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים לא תקח האם על בנים" — (איסור לא תעשה").
שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען יוטב לך והארכת ימים" — (מצוות עשה).
(דברים כב, ו-י).

א; באלו ציפורים אפשר לקיים את המצווה ובלו ציפורים יש להזהר לפחות שלא ליטול אם על הבנים:

כיון שאיסור נטילת אם על בנים וקיום המצווה, נאמרו רק בציפורים ממין טהור שמתורמים באכילה (חולין קל"ט), יש לברר אלו ציפורים ממין טהור, ולפיכך — כאשר רוצה ליטול ציפורים עם גוזליהן או ביציהן בשביל להכניסן לגן חיות (א)

(א) אף שאינו נוטלם לצורך עצמו ולא נחבון לזכות בהם, ונטלם רק להעמידן לתועלת הרבים שילמדו או יסתכלו על העוף, מכל מקום יש לחוש שיש בזה איסור.

וכדומה, צריך לברר אלו הן מין טמא שאין האיסור שייך בהן. הרבה ציפורים יש להם סימני טהרה, אך בני אשכנז נהגו שאין אוכלים שום עוף אלא כשיש עליו מסורת שנהגו לאוכלו, לפיכך, הרוצה לקיים את המצווה כהלכה — עליו לברר אלו עופות יש עליהן מסורת, כיון שיש ספק אם המצווה נוהגת גם בעופות שיש להם סימני כשרות אלא שאין עליהן מסורת (ב).

(ב) בספר "מנחת אלעזר" (חייד"ג-ד סי' מ"ג, מובא בספר "קן ציפור" השלם עמ' רמ"ד) דן בעופות שחרטום וקף רגלם רחבה, שכיון שבני ספרד אוכלים עופות כשיש להם ג' סימני טהרה (המבוארים לקמן בסעיף ב' ענף 4-1 ואינו דורס), גם בלא מסורת, לפיכך יש לומר שהזיב אפילו מי שאינו בן ספרד לקיים מצוות שילוח הקן משום ספק ספיקא — שמא יש מקומות שיש להם מסורת על העופות האלו, ואפילו אם אין שום מסורת, שמא הלכה כדרי"ה שבמינים האלו אפשר לסמוך על הסימנים ואין צריך מסורת.
אמנם בספר "שילוח הקן" (עמ' קמ"א-קנ"ו) דן להלק, שלגבי איסור נטילת האם כיון שהעוף מעיקר הדין מותר באכילה — אסור ליטול, אולם לגבי קיום המצווה שבה נאמר "ואת הבנים תקח לך" — שצריך להיות ראוי לו לאכילה ובעופות אלו סוף אינו ראוי לו לאכילה, ואף שהוא אסור באכילה רק משום חומרא.
בספר "דברי חמודות" (חולין פ"ב סי' ב' סק"ג), סבור שאף אין איסור ליטול, והש"ך (ור"ד רצ"ב ס"ק ט"ו) חלק עליו, ובברכי" (ור"ד רצ"ב ס"י) כתב "שאין לסמוך שלא לשלח דבר שנאסר רק משום חומרא".
וכתב בספר "שילוח הקן" (עמ' קמ"ח) שלמעשה הספרי צריך לשלח מצד הדין, ואף יכול לקיים את המצווה בעופות אלו, אך לאשכנזים יש אמנם לאסור שלא ליטול את האם מחשש איסור, אך לכאורה אין ראוי להם לקיים בזה את המצווה.

ב: אלו הן סימני עוף טהור

1. אינו דורס: [סימן זה לעיכובא, וכל עוף שהוא דורס — בודאי שאינו כשר]. בגמרא (חולין ס"ה) נתבאר שהסימן הוא: "שאינו קולט מהאוויר ואוכל", ופירש רש"י: "הדורס אווזו בצפרניו ומגביה מן הקרקע מה שאוכל. והרמב"ם בפיה"מ (שם) פירש: "שמניח ידו על הדבר שהוא אוכל ואוכלו" [וכך עושה כל עוף טהור]. והר"ע ברטנורא מוסיף: "ויש שאינו ממתין לבעל חי עד שימות אלא אוכלו מחיים".

וכמדומה שעל פי הגדרה זו — כל הציפורים שהם טורפים בין דורסי-יום ובין דורסי-לילה הם בכלל עוף הדורס, ואין ספק שבהם לא נאמרה המצווה.

2. קורקבנו נקלף: [עופות הניזונים מגרעינים יש להם קורקבן עם עור פנימי שנחתן לקילוף בידים, והעופות הניזונים מבשר, הקורקבן שלהם דק ובמשך חיי העוף העור הפנימי נקלף לחתיכות מעצמו ושוב חוזרת וגדלת קליפה דקה, לכן אחר השחיטה אין קליפתו ניתנת לקילוף].

הסימן של "קורקבן נקלף" מהווה סימן חשוב להוכחת כשרות העוף, והדבר מובן על פי העקרון שנתבאר שהעופות שאין קורקבנם נקלף אלו הן עופות אוכלי בשר ומסתמא הן דורסים.

3. אצבע יתירה: יש עופות שאצבעות רגליהם נחלקים [כשהם עומדים על ענף] שנים לפנים ושנים לאחר, אלא שאין להם אצבע יתירה. וכן יש עופות שיש להם שלוש אצבעות

קידמיות ואין להם אצבע נוספת אחורנית, גם אלו אין להם אצבע יתירה. העופות הכשרים יש להם שלוש אצבעות קדמיות ואחת אחורית, אולם אין דבר זה לבדו הסימן של "אצבע יתירה" ויש כמה דיעות מה הפירוש של אצבע יתירה: יש מפרשים שהאצבע האמצעית שבין השלושה ארוכה יותר, ויש עוד הסברים ראה בספר "מזון כשר מהח".

4. יש לו זפק: שיש לו בגורנו בית קיבול למזון ושם מתחיל העיכול, וממנו יורד לקיבה, דבר זה מצוי ביונים ואינו בכל העופות, והרבה עופות כשרים אין להם סימן זה.

5. אינו דר עם טמאים: עוף שיש לו סימני טהרה, אם נמצא דר עם טמאים — אינו נאכל, כמו שאסרו חז"ל את הזרזיר משום שדר עם העורב [ונראה, שאין לסמוך על סימן זה להתיר לקחת אם על בנים, כיון שקשה לנו להחליט מה נחשב דר עם טמאים].

6. ביצי עופות: ביצי עוף טהור עשויים ראש אחד ככד וראש השני מחרדר. ביצי עופות טמאים שני ראשי הביצה עגולים [וכך הן הביצים של העופות הטורפים שהן כמעט ככדור], ויש שהן מאורכות וכנראה שזהו "שני ראשיה חדים" שגם הם טמאים. [כשרואה קן עם ביצים שסימניהם כשל עוף טמא, אינו מקיים בהם את המצווה, ומסתבר שעל פי הסימנים של ביצי עוף טמא רשאי גם ליטול את האם עמהם, אך כשיש לביצים סימנים של עוף טהור, אין סומכים על זה לאכול את העוף, ועל כן עדיין דינם כספק].

לסיכום:

כל עוף שיש לו סימן טהרה אחד ואינו דורס, הרי הוא בכלל העופות הכשרים, אולם אין אנו סומכים על כך להתיר באכילה, כיון שיתכן ויתגלה לאחר זמן שהעוף הזה דורס, בכל זאת, בעופות בעלי מקור רחב [עופות המים] יש הסומכים על הסימנים כיון שאין עופות אלו יכולים לקרוע את מאכלם וכן נהגו בני ספרד, אך בני אשכנז אינם סומכים על סימן זה ומצריכים מסורת, וכיצד לנהוג למעשה כבר נתבאר לעיל בביאורים ובירורים אות ב'.

ג; להלן רשימת עופות שיש עליהן מסורת וראוי לקיים בהם המצוה, ואלו שיש בהן ספקות (ג), והמינים שהם טמאים בודאי.

1. אגמיות: יש ביניהן שהם טמאים, ויש ביניהם שהן בחזקת כשרים אך אין עליהם מסורת, ונראה שיש לנהוג בהם כדין ספק.

1, א. אווז הבית: בלטינית: ANSER DOMESTICUS
באנגלית: GOOSE — יש עליהן מסורת.

(ג) בעופות שהם ספק, אין ליטול את האם עם הבנים אלא ישלחנה — במקרה וצריך לבנים, אולם אם אינו צריך לבנים ורוצה לשלח רק בכדי לקיים את המצווה מספק, בספר "שילוח הקן" (עמ' מ"ט) סובר שאין ראוי לעשות כן, כיון שיש בזה חשש איסור של אכזריות על העוף כשמשלחו בשעה שאין לו צורך בבנים.

פענוח פרשיות

פ"ו

פרק ל'

שלח תשלח את האם

דיו רב נשפכה כדי להבהיר את פרשת שילוח הקן ולמעשה פרשה זו טרם הובהרה. אזכיר כאן רק חלק מהקשיים בה והנאמר סביבה, ואציע פתרון אפשרי לפרשה זו. ראשית אצטט את הנאמר בתורה:

"כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרחים או ביצים והאם רובצת על האפרחים או על הביצים, לא תקח האם על הבנים. שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, למען ייטב לך והארכת ימים" (דברים, כ"ב, ו-ז).

א) מדוע נאמר **"כי יקרא"** ולא **"כי יקרה"**, הרי במקורות מדובר ולא **"בקריאה"**?
ב) לא מובן לשם מה הזכירה התורה את **"קן ציפור"**, הרי **"קן"** עצמו אין כל תפקיד או משמעות, הפרשה מתייחסת לאם ולאפרוחיה או ביציה. התורה שנוסחה בצורה תמציתית ביותר, יכלה לתאר את הנושא: **"כי ימצא (יקרה) בכל מקום ציפור רובצת על אפרוחיה או ביציה, רק את הבנים תקח לך"**, ב-15 מלים אלה יכלה התורה, לכאורה, לצוות את מה שכתבה ב-39 מלים והיינו יודעים שאסור לקחת את האם על הבנים. אמנם הרבה דרשות והסברים נאמרו על כל מלה בשני פסוקים אלה, אך לא מצאתי כל דרש או הסבר לשם מה נאמר **"קן"**.

ג) הסגנון נראה תמוה, הרי תחילה עשוי אדם להיתקל, להרגיש או לראות את הציפור ורק לאחר מכן לראות מה נמצא תחתיה, אך התורה סגננה את דבריה, באופן, שאדם ירגיש תחילה בקן ובאפרוחים או בביצים בטרם יבחין בציפור.
ד) בטרם הזכירה התורה שמותר לקחת את הבנים, נתנה צו ביניים: **"לא תיקח האם על הבנים"**. היא לא הסתפקה באיסור זה, אלא ציוותה: **"שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך"**, הרי זה ברור, כי הרי אסור לקחתה עם הבנים, ממילא היא תברח. לשם מה הכפילות?

ה) **"ואת הבנים תיקח לך"**, האם הוא חייב לקחתם, או שהוא רשאי לקחתם? כמעט כל הפרשנים סבורים, שהוא אינו חייב לקחתם, אלא, רשאי לקחתם¹, אולם, הניסוח אינו מצביע שמדובר ברשות בלבד.

¹ בעל שו"ת "חווות יאיר" (סי' ס"ז) דן בנושא לאור דברי הוזהר, ששילוח הקן ולקחת הבנים מעוררים רחמים בשמים, הרי שזו חובה לעשות כדי לעורר רחמים (ראה חידושי ר' עקיבא אייגר סי' רצ"ב, סי'א. המצטט זאת בשם **החכם צבי** בסי' ס"א). הנכון הוא, שהחכם צבי דן בזה בסי' פ"ג (ולא בסי'א) ומסיק את ההיפך ממה שצוטט בשמו. עכ"פ אין אנו עוסקים בח"ן וכל הראשונים הם בדעה אחת, שאין זו חובה אלא רשות, שאם רוצה לקחת את הבנים, הוא חייב לשלח את האם, אבל על פי "הרוב יהיה סיבה להניח הכל" (נימורה נבוכים, ח"ג, פמ"ח; שו"ת הרשב"א סי' ח"י וח"ג שם סי' רפ"ג; המאירי לחולין קל"ט, ב; דבנו בחיי, על התורה בפרשת כי תצא; ראה גם שו"ת "נודע ביהודה" מהד"ק, או"ח, סי' ל"ח).

רחמנות. התורה ניסחה את דבריה למקרה של עוף מבוית, ש"מדי" וברח "לבוות" לעצמו קן. לא לחינם אומרת התורה: "כי יקרא קן ציפורי" ולא נאמר "כי ימצא" או "כי יקרה" הרי מדובר ב"מקרה" ולא בקריאה; לביטוי "קרא" שהי משמעויות:

- (א) לקרוא – לדוגמה, "ויקרא אל משה וידבר אליו..." (ויקרא, א,א).
(ב) מקרה.

ל"קרה" רק משמעות אחת – אירוע שהתרחש³.

מדובר, בבעל הבית שתרגולתו או עוף אחר נעלם מחצרו. הוא הלך לחפשו או הלך שם במקרה. התרגולות בהרגישה שאדם מתקרב ברחק מן הקן, כדי שלא ירגיש בה ובקניה בדרך "במקרה" נתקל בעל הבית בקן. הוא הבין שהקן הוא של התרגולות שברחה. הוא קרא לה כפי שנוהגים לקרוא עופות בית בכוונה לתפוס. האם בהכירה את בעל הבית לא היססה לחזור לקניה. לכן הניסוח הוא, שמצא תחילה אפרוחים או ביצים, אך האם חזרה לקן וכעת "והאם רובצת על אפרוחיה". על כך מזהירה תורה את בעל הצפור, אל תיקח את האם. כל עוף בורח מפני בני אדם, אך תרגולת זו שמכירה את בעל הבית ואינה מפחדת ממנו, חזרה לקניה. על זה אמרה התורה, שאסור לו לנצל את מסירותה לצאצאיה ואת האמון שהיא נותנת בו. במצב כזה, גם כשהוא שולח אותה, היא תחזור, כי היא לא מפחדת ממנו, לכן הוזהרה התורה, אל תחשוב, שיצאת ידי חובה בניסיון לשלחה לחופשי, אלא, אותה חייב לחזור על כך אפילו כמה פעמים. "וואת הבנים תיקח לך", זה יותר מרשות, כי למעשה הם רכוש, הוא גידל את האם, האכיל אותה וממילא האפרוחים שלו.

עלינו לדעת שאצל כותבי המקרא היה למושג "מקרה" משמעות שונה מכפי שאנו מבינים, בלשונו "מקרה" הוא דבר שיכול לקרות או לא לקרות ויש לו הסתברות סטטיסטית. אצל כותבי המקרא, לא קיים מושג כזה, של מקריות מוחלטת, כי

³ לאור הדברים נכלל להבין את השינוי בביטוי שחל בין התיאור של התגלות למשה, לבין מה שמדבר לפניה, "ואמרתם אליו (לפרעה): הן אלוקי העברים נקרה עלינו ועתה נלכה נא דרך שלוש ימים במדבר ותבטח לה אלוקינו" (שמות, ג, יח). אולם כאשר משה פנה אל פרעה נאמר: "... ויאמר: אלוקי העברים נקרה עלינו, ולכה נא דרך שלוש ימים במדבר ונבטח לה אלוקינו, מן נפעמו דברי או ברחבי" (שם, ה,א). כאן הודש "נקרה" באלוהי, למשה נאמר "נקרה עלינו", אולם משה ניסה לשכנע את פרעה, שכלנו ישראל אין כלל רצון לעזוב את מצרים, אלא שיה "נקרה" בניגוד לרצון ואף מאיים לפגוע בדבר או בחרב, לכן הם מבקשים מפרעה, שיאפשר להם לצאת לשלושה ימים בלבד.

⁴ ש"ל, רש"ל, ר' דוד הופמן והנצי"ב מוולוז'ין, כל אחד בסגנון הסביר את מצות שילוח הקן בכך, שהתורה אסרה לנצל את מסירות הנפש של האם להגן על בניה, ובשל כך אינה בורחת. אסור לנצל אותה שחרור של האם להצאצאיה, כדי לצוד את האם (והאם "אוננים לתורה", על דברי הרמב"ם בדברי חז"ל, פירע, היינו). הרעיון כשלעצמו הוא נכון, אולם הם לא בחנו את המציאות, האם אכן האם אינה בורחת? כל ציפור עפה מן הקן אם מישחו יד מתקרב אליה. היא מנסה להתקף את הנתקף, או מנסה בהתגלות שונות להטעות את הנתקף, שיפנה לכיוון אחר, אך אינה נשארת במקום. רק "תרגולת שמרדה" וברחה בחופש, המכירה את בעל הבית, אינה מפחדת ממנו ואינה בורחת.

פענוח פרשיות

הכל מכון ומעשג. הבה נקרא את הסיפור של רות לאחר בואה אל בית לחם וניווכח ש"מקרה" משמעו תיכנון:

"ולעמי מודע לאישה איש גיבור חיל ... ושמו בעז. ותאמר רות המואביה אל נעמי: אלכה נא השדה ואלקטה בשבלים אחר אשר אמצא מן בעיני, ותאמר לה: לך בני. ותלך ותבוא ותלקט בשדה אחרי הקצרים, ויבך מקרה חלקת השדה לבעז אשר ממשפחת אלימלך" (רות ב, א-ג).

האם אכן במקרה מוזכרי? האם רות הלכה מבלי לדעת לאן היא הולכת ובמקרה נתקלה בשדה של בעז? היא הרי הלכה לשם בכוונה תחילה, כדי למצוא מן בעיני. על עמלקים נאמר: "אשר קרד בדרך", האם בפגישה מקרית מדובר? העמלקים כמו יתר העמים בסביבה ידעו היטב שבני ישראל יצאו ממצרים. "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל בברדיוס" (שמות, יז,ח). הוא בא בכוונה תחילה לחוס, והתורה מכנה זאת "קרד", כלומר, "מקרה מכון ומתוכנן". מכאן יש להבין, שבמקרה יש ל"מקרה" מובן של ידיעה את אשר יתרחש וגם רצון שכך יקרה. לא כן מובנו של "קרא" במשמעו של "מקרה". "יפן יקראנו אסון" (בראשית, מ"ב,ד). ברור, שהוא לא רצה שכך יקרה וגם לא ידע שזה יקרה. כאשר האחים סיפרו זאת ליוסף הם השתמשו בביטוי "יקראו אסון" (שם, מ"ד,כט), כי זה היה לאחר שבנימין נעצר וריחף עליו עונש מיתה, האסון כבר עלול לקרות, הוא ממש קורה.

בשילוח הקן, בעל הבית לא ידע שיש קן והיכן הוא. הוא היה רוצה למצוא את העוף. בסופו של דבר, הרבה תועלת לא יצא לו מזה, כי הוא חייב לשחרר את העוף, לכן הן בשל "קריאתו" לעוף שיבוא אליו וכן בשל אי ידיעתו, השתמש הפסוק בביטוי "קראו" באל"ף.

בית ו"עופות שמרדו"

לכאורה, זה נשמע מוזר, ש"עופות" ימרדו. הנכון הוא, שכבר בימי חז"ל ידעו להבחין, שגם בבעלי חיים ישנן דרגות שונות של "אינטליגנציה". לא אחת אמרו חז"ל: "שור פיקח", כלומר הוא יותר פיקח משוורים אחרים⁵. ישנם גם "מפגרים" קשים יחסית, כמו אצל בני האדם. מי שגידל הרבה בהמות והיה ער לקורה אצלם יודע זאת. אגב, את "המפגרים", אם כי הם נדירים, ניתן בקלות להכיר בחופעתם

⁵ ברא קמא ליהא ועוד. אנשי מדע אף הצליחו למצוא מודד למנת המשיכה I.Q. של תרנגולים, על פי מרחיקת המסית הנגזרת המתאם בשורה של נגזרים חיסה, שכל נגזר שני דבוק. אחידים לומדים זאת מורח ולא ניסו לבדו זמן בניסיון לתפוס את התרנגולים הדבוקים וראו "אבולוציה ויחודיות", עמ' 346 (בושרה 21). ואוסטיוולונים אף טוענים, שרמת המושכל של התרגול קובעת את מעמדו בתורת התרגולים (ראו "האנציק. העברית", כרך ס"ז, עמ' 675). הפילוסוף אוניטס קסירר (1874 - 1945) ב"מסע על האדם" מביא הרבה סיפורים על חכמת בעלי חיים ובעמ' 47 הוא מביא מקורות על דעתם של חוקרי טבע על חוכמה אצל בעלי חיים.

החיצונית השונה, כפי שזה אצל בני האדם. כותב שורות אלה ראה זאת כמו עניין באחד המושבים בארץ.

מאז התקופה הקדומה ביותר, כאשר האדם ביקר בעלי חיים ועופות, לא הצליחה האנושות לביית יצור נוסף. יצורים רבים אינם מוכנים להסתגל לחיי שבי. אולם גם בחיות פרא, ישנן בודדות המתקיימות עם בני אדם וניתן לבייתן בדרגות שונות של ביות. כיוצא בזה ישנם בודדים מבין המבויתים, שאינם משלמים עם שלילת החופש מהן, והוגדרו ע"י חז"ל כ"מורדים" בכללי ההתנהגות שהורגלו. גם לגביהם הזהירה התורה, שלא לפגוע בחירותם.

רחמנות

כעת נוכל להבין את המוטיב של רחמנות במצווה זו. לא בלקיחת הבנים יש משום רחמנות, כי עצם אכילת בשר מהווה בעיה לא קלה. גם הניחוק האם מצאצאיה אי אפשר לכלול במושג "רחמנות". אמנם צערה אינו גדול כמו אצל ציפור דרוו, משום שהתנהגות חורגלו, שבעל הבית לוקח את ביצתו. התנהגות, כנראה, אולי אף שמחות על כך, עכ"פ אינן מצטערות על זה. עובדה, שלאחר שהתנהגות מטילה ביצה, היא מקרקרת, כדי להודיע לבעל הבית, שיש ביצה לקחת, בטרם מישחו יטרפו אותה. בטבע לא תמצא עוף או ציפור, שמקרקר לאחר הטלת ביצה. ההיפך הוא הנכון, המטילות מסתירות אותן עד כמה שזה ניתן, כדי שלא יטרפו. בלולים סגורים ההתנהגות שונה במקצת, כי הבעים נשמטות תחתיהן מיד לאחר ההטלה.

מאחר ולעופות מבויתים אין כל קשר רגשי לביציהם (אגב, המבויתות מסילות פי 10 מאשר בטבע), לכן לא חייבה התורה בשילוח הקן בעופות מבויתים. רק בזמן שהיא מתעוררת לדגירה, היא מחפשת ביצים לדגור ולמלא את תפקידה שהטבע הטיל עליה. התורה הוסיפה "ובעדה" לרבות עופות וציפורי דרוו, שאסור לקחת את האם על הבנים, אך זאת מסיבה אחרת, אותה הסברתי במאמרי על "רעיונות אקולוגיים בתורה" ("שמעתיך", גליונות 59-60).

למען ייטב לך

בפרשת שילוח הקן נאמר, "למען ייטב לך", אי-אפשר להבין את הדברים כפשוטם. הגמרא מספרת בשם ר' יעקב על אחד שהלך לקיים מצות שילוח הקן בשליחות אביו, שהיה בזה גם משום מצות כיבוד אב, והוא נהרג בזמן קיום המצוות. מזה למד שאין "שכר מצווה בהאי עלמא", אלא, בעולם הבא (קידושין, ל"טב; קהלת רבה, ז' יח); בירושלמי (תניגה, פ"א, ה"ב) מסופר, שאלישע בן אבוייה ראה מעשה זה, ובשל כך יצא לתרבות רעה ומאז קראו לו "אחר" (ראה בנספח). חז"ל אמרו:

פענוח פרשיות

"על הבעים - פרט למורדות" (חולין קמ"א, א). "מורדות" = מזור ובלתי טבעי, כלומר ביצה בלתי פוריה (רש"י חולין, ס"ד, א). אין ספק, שיסוד המצווה היא אקולוגית, כי אם יקח את האם על הבנים, עלול כל המין להיכחד. אמנם יש לאפשר לאדם לאכול ביצים ובשר, אולם אם יתירו לקחת את האם, אין כל סיכוי שמהביצים יבקעו אפרוחים ואין כל סיכוי שהאפרוחים יצליחו לשרוד. לכן כאשר משלחים את האם מאפשרים בזה המשך קיום המין. כאשר האם מטילה "ביצים מורדות" בלתי פוריות, היא לא תורמת עוד לקיומו של המין, לכן לא חל כאן הצו "שלח תשלח".

ר' משה חפץ (נפטר בשנת תע"א / 1711) מגדולי חכמי איטליה בדורו. בספרו "מלאכת מחשבת" (בפרשת כי תצא), אומר, שמקודת ראות של רחמים, היו צריכים לאסור אכילת בשר, אולם בשל חולשת הדורות, הותרה השחיטה, כהכרח בל יגוה. לכן בפרשת שילוח הקן נוצר קונפליקט בין הרחמנות על האם, שיש לשלחה לחופשי, ובין ההיתר, נטול הרחמים, לקחת את הבנים. כתשובה לקונפליקט באה תשובת התורה: "למען ייטב לך והארכת ימים", כי אם לא נתייר לך אכילת בשר, לא תאריך ימים באכילת ירק בלבד. אומנם, ישנם בודדים, היכולים להתקיים על צמחונות בלבד, אך, רוב בני אדם זקוקים לאכול חלבון מן החי, ולכן, הפשרה של התורה, שאינה קיצונית לשום כיוון מבטיחה הרמוניה בין הקטבים.

ר' שמואל בנימין סופר, בספרו "כתב סופר" מסביר "למען ייטב לך", כי על הרחמנים אמרו חז"ל, שחיהם אינם חיים (נפחים, ק"ג, ב), כי הם סובלים מזה, שאין בידם להושיע את אלה שהם מרחמים עליהם. לכן הבטיחה כאן התורה, שלמרחמים על האם, לא תצא תקלה⁶, אולם, איש לא הסביר היכן כאן הרחמים.

כפי שהסברנו, מדובר כאן בעוף שברר ובחר בחופש, אולם לאחר שבעל הבית מצא את הקן, האם מוכנה ללכת אחרי הקן ולוותר על החופש, אמרה התורה: "שלח תשלח" אותה אפילו כמה פעמים. אסור לך לזכות בה בשל האיום ללכת אחרי קינה ולחזור לשבי בעקבות צאצאיה. יחס טוב לעופות ולבעלי חיים גורם לאריכות ימים.

⁶ דעוין זה כבר הבעתי לפני ר' חיים ו' עטר בספרו "אור החיים" על התורה. על הפסוק: "ונונן לך רחמים ורחמים" (דברים, י"ג, ח) הוא אומר, שאף לך לאדם לחשוש לקיים את הצווים שאמרו לפני כן, בדבר השמדת עיר תיחדת, שמת ידבק בו מידה של אכזריות בשל המעשים האלה, לכן הבטיחה לו התורה, שקיום מצווה זו אף תגבר אצלו את מידת הרחמנות.

נספח

כבוד אב ושכר מצווה

כאמור אמר ר' יעקב, שאין "שכר מצווה בהאי עלמא", אלא, בעולם הבא, אולם, דווקא על מצות "כבוד אב" הדגישה התורה "והארכת ימים על האדמה" (שמות, י"ט, יב), כיצד אפשר לומר, ששכר מצווה זו, אינו מיועד לעולם הזה? זאת ועוד, כל התבטחויות של התורה מהייחסות לגמול גשמי: "ונתתי מטר ארבעים"; "למען ירבו ימיכם"; "וירדפו מכם אחד אף ושנים רבבה ירדפו" ועוד. המעניין הוא, שדווקא את העונשים ייחדה התורה בעיקר לנפש: "ונכרתה הנפש ההיא" (בראשית, י"ז, ד); "והאבדתה את הנפש ההיא" (ויקרא, כ"ג, ל); "הכרת תכרת הנפש ההיא" (במדבר, ט"ו, לא). למרות כל זה אמר רבי יעקב, מתוך הסתכלות במציאות, בצורה חד-משמעית: "שכר מצווה בהאי עלמא ליכא" (קידושין, ל"ט, ב); חולין, קמ"ב, א). וכל הגמול הוא דווקא בעולם הבא, בעוד שעל גמול זה אין זכר בתורת ישראל. הייתכן שאמרו זאת בעיקרן? הבה נצטט את דברי רבי יהודה הנשיא: "אין לך כל מצווה קלה שכתובה בתורה שאין מתן שכרה בעולם הזה; ובעולם הבא - איני יודע עד כמה" (מנחות, מ"ד, א). אגב, גם הסיפור בדבר השפע בימי רבי שמעון בן שטח (ראה תענית כ"ב-כ"ג; חולין ק"ט, א) סותר את הקביעה ש"שכר מצווה בהאי עלמא ליכא".

רבים נשאלו "במה (= באיזו זכות) הארכת ימים" (השאלים: ר' נחמיה בן הקנה; ר' נחמיה הגדול; ר' אלעזר בן שמעי; ר' יהושע בן קרח; ר' פרידה; ר' זכאי ורב אדא בר אחבה). השואלים לא היו קוטלי קנים, בין השואלים היה גם רבי עקיבא. רובם ציינו באיזו זכות האריכו ימים (מגילה, כ"ז-כ"ח; תענית, כ, ב). אם אכן "שכר מצווה בהאי עלמא ליכא" אין מקום לשאלה מעין זו. ר' יעקב עמידן ניסה להסביר, שאמנם "שכר מצווה בהאי עלמא ליכא", אולם, כל זה אמור על קיום גוף המצווה, אבל בעבור הידור מצווה או למקיים מצווה לפניו משורת הדין, יש שכר גם בעולם הזה. קשה לקבל רעיון זה, שמי שעלה על העץ לשלח את האם ולקחת את הבנים לפי דרישת אביו ייהרג, למרות הכתוב "והארכת ימים", אך מי שיהדר בקיום מצווה יזכה לשכר?

עשירים שבא"י במה הם זוכים? אייל: בשביל שמעשרין, שבבבלי: בשביל שמכבדין את התורה, ובשאר ארצות: בשביל שמכבדים את השבת" (שבת, קי"ט, א). האין זה שכר בהאי עלמא? אפילו לגבי עשו אמרו: "בשכר שלוש דמעות שהוריד עשו מעינו נתנו לו את הר שער, שאין גשמי ברכה פוסקין ממנו לעולם" (תנא דבי אליהו כ"ד; ילקוט שמעוני, לך רמז ע"ח). עשרות דוגמאות כאלה ישנם בספרי חז"ל המדברים ממש על שכר מצוות בהאי עלמא.

שילוח הקן

פענוח פרשיות

מן הראוי, אפוא, למצוא הסבר הויזני מדוע נהרג הכן שהלך בשליחות אביו לשלח את האם ולקחת את הבנים. במאמרי "מורא וכבוד אב" ("בישדה חמי"ד" תשמ"ב) הסברתי, שבשליחת האב להביא את הגוזלות, לא היה מיושם "כבוד", משום שאביו לא היה רעב או. בקיום השליחות היה קיום מצות "מורא", ועל "אביו ואמו תיראו"⁷ לא נאמר "והארכת ימים". סבורני שיש הסבר הויזני נוסף. שונה היא מצוות "כבוד אב ואם" ממצוות אחרות. מצווה זו אינה אבסולוטית אלא מותנית ברצון האב או האם. כשם שהאב צוה לבנו לעלות על העץ, כך יכול היה שלא לצוותו או אף לצוותו שלא לעלות עליו.⁸ אין ספק שהיתה סכנה לטפס על עץ זה, או ביחס לבן זה היה בזה משום סכנה. במצב כזה לא היתה לאב כל זכות או סמכות לצוות לבנו. גם הכן מצדו לא היה חייב למלא את רצון אביו, כאשר הרצון נוגד את דעת תורה.⁹ כך שלמעשה לא היה בעלייתו על העץ משום מצווה כלשהי ועולם כמנהגו נוהג. לא יעלה על הדעת שקיום מצווה יבטיח מלהיפגע מסכנה. במצב של סכנה אין חובה לקיים מצווה, לפי דעת הרמב"ם יש בזה גם משום עבירה של איבוד לדעת. "הרי הוא מתחייב בנפשו" (יסודי התורה, פ"ה, ה"ד). "ועתה ישראל שמע אל הקקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות, למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר ה' אלקי אבותיכם נתן לכם" (דברים, ד, א). לכן במקרים של סכנת חיים אין צורך ואסור להסתכן, כי אז האדם מחטיא את המטרה של "למען תחיו". על סמך הפסוק: "אשר עשה אותם האדם וחי בהם" (ויקרא, י"ח, א) נקבע המושג: "ולא שימות בהם" (וזמא, פ"ה, ב; סנהדרין, ע"ד, א; עבודה זרה, כ"ז, ב ועוד), למעט שלוש דברים: ע"ז, ג"ע ושפיכות דמים" היוצאים מכלל זה, שהם פרשה בפני עצמה ומקורה שונה, ובה נדון בנפרד.

⁷ על הגדרת המושגים "כבוד" ו"מורא" ביחס להורים ראה קידושין ל"ב, א: "כבוד" מהייחס לעניינים גשמיים, להאכילם, להלבישם וכו'. "מורא" מתייחס לעניינים אחרים: לא לשבת במקום, לא לסתור את דבריהם (בלשוננו אנו מכנים התנהגות זו דווקא כמות כבוד) ולכן הכן חייב היה למלא את שליחותו אביו, גם אם אביו לא היה צריך את הגוזלים.

⁸ אביו, גם אם אביו לא היה צריך את הגוזלים.
⁹ ראה כתובות מ"א על השוני בתוקף בין מצות עשה מוחלטת, כמו הנחת תפילין, לבין מצוות עשה מותנית בדיון, כמו כבוד אב או אביו. ויכל לשלוח כל ימיו, כי אם תאנסת אינה רוצה להינשא לו, מצווה זו אינה קיימת.

⁹ יו"ט: יכול יהא כבוד אב ואם דוחה שבת? תלמוד לומר: איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו און ה', מכלם חייבים בבבדי" (נבמות, ה, ב). "נתנו רבנן: שאם אמר לו אביו היטמה או שאמר לו אל תזויר אבידה, שלא ישמע לו" ת"ל: איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמרו - מכלם חייבים בבבדי" (בבא מציעא, ל"ב, א).

דף שבו ע י

מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

מספר 357

פרשת כי תצא, תש"ס

שילוח הקן

כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרחים או ביצים, והאם רבצת על האפרחים או על הביצים, לא תקח האם על הבנים. שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, למען ייטב לך והארכת ימים. (דב' כב ו-ז)

מעניין ואולי אפילו מוזר שמצוה זו, שלכאורה היא ברורה ומובנת, והמשנה קוראת לה "מצוה קלה שהיא כאיסור"¹, העסיקה רבות את חכמינו ז"ל, החל מתקופת התנאים ואילך. העיון והדיון נסבו לא רק בהיבטים ההלכתיים - כיצד לקיים את המצווה לפרטיה ודקדוקיה,² אלא גם בהיבטים שהם מעבר להלכה - היבטים פילוסופיים ואמוניים. לדוגמא:

1. לפי דעה אחת בתלמוד (חולין קמא, ע"א) מצווה זו היא שהביאה את אלישע בן אבויה לכפירה.
2. ממצווה זו מוכיח ר' יעקב, שאין שכר על מצוות בעולם הזה, אלא רק בעולם הבא (שם, שם).

יותר מכל העסיקה את חכמינו קביעת המשנה (ברכות ה, ג), שאסור לומר שסיבת המצווה של "שילוח הקן" היא, רחמנותו של הקב"ה: "האומר על קן צפור יגיעו רחמין, ועל טוב יזכר שמך, מודים מודים, משתקין אותו". וכן: "האומר יברכוך טובים, הרי זו דרך המינות. על קן צפור יגיעו רחמין ועל טוב יזכר שמך מודים מודים, משתקין אותו" (מגילה ד, ט). נשאלת השאלה, מה רע בכך שאנו אומרים שהקב"ה מרחם על הבריות, הרי בכל יום אנו חוזרים שלש פעמים על הפסוק "ורחמיו על כל מעשיו" (תה' קמא ט), ואנו שבים ומשננים שהקב"ה הוא א-ל רחום וחנון?!

כבר התלמוד (בר' לג, ע"ב) דן בעניין זה:

בשלמא מודים מודים משתקין אותו - משום דמיחזי (=נראה) כשתי רשויות, ועל טוב יזכר שמך - נמי (=גם) משמע על הטובה ולא על הרעה, ותנן: חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. אלא, על קן צפור יגיעו רחמין מאי טעמא (מה הטעם)? - פליגי (=חולקים) בה תרי אמוראי במערבא (שני אמוראים בארץ ישראל), רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא; חד אמר: מפני שמטיל קנאה במעשה בראשית, וחד אמר: מפני שעושה מדותיו של הקדוש ברוך הוא רחמים, ואינן אלא גזרות. ההוא דנחית קמיה דרבה (=איש אחד ירד [להתפלל] בפני רבה) ואמר: אתה חסת על קן צפור אתה חוס

¹ חולין יב,ה.

² ראה חולין קלט, ע"א וע"ב.

ורחם עלינו. אמר רבה: כמה ידע האי צורבא מרבנן לרצויי למריה (כמה ידע חכם זה לרצות את אדונו) ! - אמר ליה אביי: והא משתקין אותו תנן ! ורבה נמי - לחדודי לאביי הוא דבעי (=גם רבה רצה רק לחדד את אביי).

יש לציין שהתשובות על השאלה, מדוע לא לומר שמצוות שילוח הקן נובעת מרחמיו של הקב"ה, הן של אמוראי ארץ ישראל. ואילו האמורא הבבלי רבה, משבח את בקשתו של אותו חכם, המבקש מהקב"ה לרחם עלינו כפי שריחם על קן הציפור. תשובת הגמרא שרבה רק בחן את אביי נראית דחוקה. קשה לדעת אם אמנם רבה באמת רק בחן את תלמידו אביי, או שהוא אכן חשב שמצוות "שילוח הקן" יש בה ביטוי לרחמיו של הקב"ה, ותשובה זו של הגמרא נוספה בתקופה מאוחרת לרבה, כדי ליישב את הסתירה בין אמירתו לבין המשנה. גם בספרות המדרשים מצויות אמירות, הרואות במצוות שילוח הקן ביטוי לרחמיו של הקב"ה, כגון: דברים רבה (וילנא) פרשה ו ד"ה א כי תצא:

ולמה התינוק נימול לשמונה ימים, שנתן הקב"ה רחמים עליו להמתין לו עד שיהא בו כחו, וכשם שרחמיו של הקב"ה על האדם כך רחמיו על הבהמה. מנין? שנאמר (ויק' כב כז) 'ומיום השמיני והלאה וגו'. ולא עוד אלא שאמר הקב"ה (שם שם כח) 'אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד'. וכשם שנתן הקב"ה רחמים על הבהמה כך נתמלא רחמים על העופות, מנין? שנאמר: 'כי יקרא קן צפור לפניך'. תפיסה דומה מצויה במדרש בויקרא רבה (מרגליות) פרשה כז, יא, ד"ה ושור:

אמר ר' ברכיה בשם ר' לוי, כת' 'יודע צדיק נפש בהמתו' (מש' יב י). 'יודע צדיק, זה הקב"ה, שכת' בתורתו 'לא תקח האם על הבנים' (דב' כב ו). 'ורחמי רשעים אכזרי' (מש' שם), זה סנחריב הרשע, שכת' בו 'אם על בנים רשעה' (הו' י יד). ד"א 'יודע צדיק נפש בהמתו', זה הקב"ה, שכת' בתורתו 'ושור או שה אתו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד'. 'ורחמי רשעים אכזרי', זה המן הרשע, דכתיב ביה 'להשמיד להרג ולאבד' וגו' (אס' ג יג).

מפרשים רבים מתמודדים עם סתירה זו. רש"י שם בברכות (לג, ע"ב) עונה תשובה פשוטה ביותר:

האומר - בתפלתו: על קן צפור יגיעו רחמין - אנשים שהיו מראים עצמם כמתכוונים להעמיק בלשון תחנונים, ואומרים: רחום וחנון אתה, ועל קן צפור יגיעו רחמין, שאמרת לשלח את האם, או שאומר: על טוב שאתה עושה לנו יזכר שמך, או שאומר: מודים מודים - משתקין אותו.

כלומר, לפי רש"י אסור רק בתפילה לומר או לבקש מהקב"ה שירחם עלינו כפי שריחם על קן ציפור, אך בהסבר כללי כנראה מותר. לכן אין סתירה בין המשנה לבין המדרשים, כי המשנה מדברת על התפילה ואילו המדרשים דנים בהסברים כלליים. הרמב"ם במורה נבוכים (חלק שלישי פרק מח) כותב:

וכן אסר לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד, להשמר ולהרחיק לשחוט משניהם הבן לעיני האם, כי צער בעלי חיים בזה גדול מאד, אין הפרש בין צער האדם עליו וצער שאר ב"ח, כי אהבת האם ורחמיה על הולד אינו נמשך אחר השכל רק אחר הכח המדמה הנמצא ברוב בעלי חיים כמו שנמצא באדם, והיה זה הדין מיוחד בשור ושה, מפני שהם מותר לנו אכילתם... והם אשר תכיר מהם האם את הולד, וזהו הטעם ג"כ בשלוח הקן, כי הביצים אשר שכבה האם עליהם והאפרוחים הצריכים לאמם על הרוב אינם ראויים לאכילה, וכשישלח האם ותלך לה לא תצטער בראות לקחת הבנים, ועל הרוב יהיה סבה להניח הכל, כי מה שהיה לוקח ברוב הפעמים אינו ראוי לאכילה, ואם אלו הצעירים הנפשיים חסה תורה עליהם בבהמות ובעופות כל שכן בבני אדם, ולא תקשה עלי

³ ראה גם: ויקרא רבה (וילנא כז, יא; פסיקתא דרב כהנא (מגדלבוים) ט, יא; תנחומא אמור יג, יג; תנחומא כוכב אמור יח, יח, ועוד.

באמרם על קן צפור יגיעו רחמך וגו', כי הוא לפי אחת משתי הדעות אשר זכרנו, ר"ל דעת מי שחושב שאין טעם לתורה אלא הרצון לבד, ואנחנו נמשכנו אחר הדעת השני.

הרמב"ם אומר שיש שתי דעות: האחת - שאין לתת טעמים למצוות, והשניה - שאפשר ואולי צריך לתת טעמים למצוות. המשנה האוסרת לומר "על קן צפור יגיעו רחמך" וההסברים של שני האמוראים הארצישראלים על כך, הולכים לפי השיטה הראשונה, שאסור לתת טעמים למצוות. ואילו הרמב"ם נוקט בשיטה השניה, שיש לתת טעמים למצוות.⁴ ואמנם בפירוש המשנה כתב הרמב"ם:

ענין אמרו על קן צפור יגיעו רחמך, הוא שיאמר כשם שחסת על קן צפור ואמרת לא תקח אם על בנים, כך תחוס עלינו. שהאומר כן משתיקין אותו, לפי שהוא אומר שטעם מצוה זו בגלל רחמי הקב"ה על העוף. ואינו כן, לפי שאילו היה דרך רחמים לא היה מתיר השחיטה כלל, אלא היא מצוה שמעית שאין לה טעם.

כלומר, בפירוש המשנה מפרש הרמב"ם את המשנה כפי שהיא, לפי התנא שאין לתת טעם למצוות, ואילו במורה נבוכים הוא נותן טעם למצוות לפי השיטה השניה. לפי זה אין גם לשאול על הסתירה בין המשנה ובין המדרשים, שכן המשנה משקפת שיטה אחת, והמדרשים משקפים שיטה שניה.

הרמב"ם מקבל באופן כללי את דעתו של הרמב"ם. לדעתו, כוונת המשנה היא, שאסור ליחס לקב"ה תכונות אנושיות כגון רחמים, כעס וכד', כטעמים למצוות. אבל כמובן שהקב"ה הטביע במצוותיו את המידות הנכונות והנעלות, ובתוכן גם את מידת הרחמים, כדי שאנו נלמד מהן, נתחנך לאורן, ונטמיען בתוכנו.

יש שראו במשנה: "האומר על קן צפור יגיעו רחמך... משתקין אותו" אחד מבוטויי המאבק של חז"ל בדעות הנוצריות.⁵

בגלל הצנוותה (החיצונית והפנימית) שמחקה ושינתה בספרים כל מה שקשור בישו, בנוצרים ובגויים,⁶ כוונת המשנה אינה גלויה ונראית לעין, אך נשארנו כמה סימנים המעידים על כך, שמשנה זו נשנתה כמאבק בדעות הנוצריות שתפסו עמדה בתוך העם לאחר החורבן, כגון:

1. התחלת המשנה במגילה (ד, ט) היא: "האומר יברוך טובים הרי זו דרך המינות. האומר על קן צפור...". במסכת ברכות חסר המשפט הראשון בגרסת הדפוס, אך הוא נמצא בגרסת הרי"ף והרא"ש. וכן בתלמוד (ברכות לד, ע"א) נמצאת הגרסה בסוגריים.⁷ כידוע, בדר"כ כוונת המונח "מינים" היא - נוצרים.⁸

2. בירושלמי ברכות (פ"ה ה"ג, [ט ע"ג]) כתוב: "על קן צפור יגיעו רחמך ועל אותו האיש לא יגיעו רחמך". בביטוי "אותו האיש" הכוונה בדר"כ לישו.

אפשר לכן להניח, ש"האומר יברוך טובים" - הרי זו דרך המינות, הכוונה לדרך הנוצרים שמתבססת, כידוע, על שיתוף רשויות. גם "מודים מודים" נראה כשתי רשויות לכן משתקין אותו. בענין קן צפור ראו הנוצרים קשר בין האם לבן - "שלח תשלח את האם, ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים". לכן האומר על קן צפור יגיעו רחמך ועל טוב יזכר שמך מודים מודים, משתקין אותו...

⁴ ראה: מורה נבוכים, חלק שלישי פרק כו ופרק לא.

⁵ ישנן דוגמאות רבות למאבק של חז"ל בדעות הנוצריות, כגון: הוספת ברכת המינים בתפילת העמידה (ראה ברכות כח, ע"ב ודיון בסוגיה זו אצל: יחזקאל לוגר, תפילת העמידה לחול לפי הגניזה הקהירית, דיסרטציה, אוניברסיטת בר אילן, תשנ"ב. דוגמא נוספת למאבק זה היא, הסרת עשרת הדברות מ"קריאת שמע", ראה ברכות יב, ע"א ופירוש רש"י שם, וכן ראה גם במחזור ויטרי, סימן טז.

⁶ כל מה שקשור בישו ובנוצרים, נמחק כליל בדרך כלל. כל מקום שהיה כתוב 'גוי' או 'גויים' שונה לעכ"ם או לכותי או אפילו לצדוקים.

⁷ אמנם לאחר "האומר על קן צפור", אך זו כמובן טעות המדפיס. וראה שם הערת מסורת הש"ס.

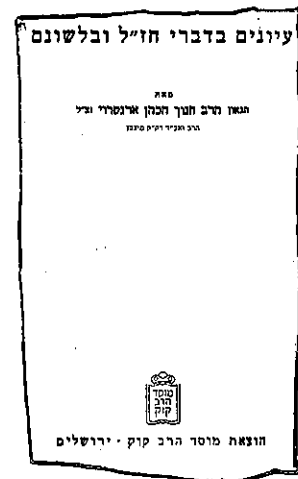
⁸ פעמים רבות שובשו הגרסאות בגלל הצנוותה. וראה בגרסת הרא"ש בספרים שלנו, שכתוב במקום 'מינים' - 'צדוקים'.

בארץ ישראל, בתקופת המשנה (ביבנה) כשהמאבק נגד דעות נוצריות היה בשיאו, קבעו "סאין לומר" "יגיעו רחמיך" וכד'. ולכן אמוראי א"י שחייו בתקופה בה הדת הנוצרית הייתה לדת המדינה, מקבלים ומסבירים את עמדת המשנה. ואילו בבבל שלא היו נוצרים, יכול היה רבה לשבח את החכם שהתפלל : "אתה חסת על קן צפור, אתה חוס ורחם עלינו".

הנוצרים טענו גם, שחורבן ביהמ"ק והמצב הירוד של היהודים, באו כעונש על אי אמונה בישו, שכן שכר ועונש מקבלים בעולם הזה, וההוכחה היא ממצווה זו של שילוח הקן: "למען יטב לך והארכת ימים". לכן מוכיח ר' יעקב (אמורא א"י) מפסוק זה דווקא ששכר המצוות הוא רק בעולם הבא. גם הדעה המובאת בתלמוד, שמצווה זו הביאה את אלישע בן אבויה לכפירה, מוכיחה שמצווה זו והשכר המובטח בצידה עמדו במרכז הויכוח בין כתות שונות בתקופות אלו, וזו גם הסיבה להתעסקות הרבה של חכמינו במצווה זו.

ד"ר אפרים יצחקי
המחלקה לתלמוד

⁹ ראה ח' אלבק, מבוא לתלמודים, בערכו.

האומר על קן צפור

במשניות ברכות ל"ג ע"ב ומגילה כ"ה ע"א: "האומר על קן צפור יגיעו רחמין משתקין אותו" הובע בזה התנגדות להסבר מצות שלוח הקן כעדות לרחמי הקב"ה.

בתלמוד כבר דגו על הטעם לאסור אמירת הקטע הנ"ל בתפילה ולא נעסוק כאן בבאורים השונים הידועים, ועיין מורה נבוכים ח"ג פרק מ"ח ודברי הרמב"ן לדברים כ"ב ו', שהם מן הקטעים היפים ביותר בפרושו לתורה. קצור דבריו של הרמב"ן הוא: אם נשאל מה הטעם והיסוד למצוה זאת נגיע למסקנות מוטעות. כי אז נאמר שהבורא נתמלא רחמים על האם היושבת על הבצים כי כל ישותה בשעה זאת למלא תפקידה כאם, ולכן ציוה עלינו לקרא לה דרור. זוהי עמדה לא נכונה, כי נדמה שאנו מביאים תועלת לו כביכול בשעה שאנו מקיימים מצותו. וזו טעות כי "אם צדקת מה תתן לו"; אם מרחם הקב"ה על האם "הרבה רוח והצלה לפניו" ולא יודק לנו. שאלתנו צריכה להיות: מה התועלת במצוה זאת לנו? ואם נענה שנצטוונו על כך כדי ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר אנו לקחת את האם מעל הבצים — הרי זוהי התשובה הנכונה. אבל "האומר על קן צפור יגיעו רחמין משתקין אותו".

אך עדיין קשה, שהרי גם לפי פירוש זה טעם שלוח הקן הוא הגנת ושמירה על האפרוחים והבצים; אם כך, מדוע מותר לשלח את האם ולקחת את הבנים? ביאור אחר מצאתי במקום בלתי צפוי, במשנת תורה לרמב"ם, הלכות שחיטה פ"ג ה"ו. הרמב"ם אומר דבריו ברמיוזה בלבד והיות ולא מצאתי שיביאו דבריו כטעם למצות שלוח הקן, מצאתי לנכון להרחיב כאן את הדברים.

בורא העולם הטוב והמטיב התיר לאדם למשול על בהמה חיה ועוף, לרדות בהם למלאכתו וליהנות מהם למאכלו (בראשית א' כ"ח, תהלים ח', ז' ח'), ולכן רשאי האדם להשתמש בכחו ובערמתו כדי לצוד את חית השדה. אך לא תמיד יצליח האדם לצוד בחכמתו ונשקו ואז יתגבר על צידו בזמן שבעל החיים הוא חסר אונים לעומת האדם. כוונתו לעת הדגירה.

"רק בתקופה בה דוגרת האם על הבצים מצליח האדם להתקרב אל הצפור כשהיא יושבת בקן. בעינים גדולות ומופתחות מביטה היא ביצור האנושי ההולך ומתקרב אליה, לבה הקטן דופק בפחד, רוצה היא לברוח מפני האויב האיום

האומר על קן צפור

אך אהבת האם חזקה מן האִימה, והיא קופאת בקן כשכולה פחד ושומרת על ביציה. הרואה אם-צפור רובצת על ביצים אל נא יקרב ואל יפחיד לחנם את היושבת בקן."

אותב טבע אחד, שכתב דברים אלה, מלמדנו שהיצר הנעלה ביותר — יצר האמהות — הופך את אם-הצפור הדוגרת לחסרת-ישע מול האדם המתנכל לה. לו היתה הצפור דואגת לעצמה היתה פורשת כנפים ונעלמת מעיני האדם ורק בקושי רב היה אולי משיגה בעזרת נשקו. אך היא נשארת על עמדה כנטועה במסמרות כדי להגן ולשמר על ביציה ואפרוחיה. כאן באה תורתנו הקדושה ומצווה עלינו שלא ננצל לרעה יצר אצילי זה שבלב הצפור אשר בגללו נלקח ממנה נשקה הטבעי — מהירות מעופה — ונשלול שלל בכח הזרוע.

ומעין זה גם בדוגמה הבאה.

במלכים ב' פרק ו' ח'—כ"ג מסופר שמלך ארם שלח צבא לדותן לתפוס את אלישע, ה' מכה את הצבא בסגורים ואלישע מוליך אותם מדותן לשומרון ושם הם נופלים לידי מלך ישראל. "ויאמר מלך ישראל אל אלישע כראותו אותם, האכה אכה אבי? ויאמר, לא תכה, האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מכה? שים לחם ומים לפניהם ויאכלו וישתו וילכו אל אדניהם".

מעשה הגס שבספר מלכים והיצר הטבעי הנעלה של אם-הצפור הם אשר הכריעו את הכף לטובת האויב, אך על שניהם אפשר לומר: לא כחך וערמתך הביאו לך את הנצחון, אל תנצלוהו בשביל טובת הנאה שלך.

בחולין קל"ט ע"ב גשנית ההלכה "כי יקרא פרט למזומן" לפיה חל האסור לקחת את האם רק על צפור החיה חיי דרור, אך אם-צפור בת תרבות הנמצאת תחת שליטת האדם מותר לקחתה. לפי הטעם המצוי למצות שילוח הקן נשארת הלכה זאת ללא הסבר, שהרי לא מובן מדוע אין חובה לרחם על אם-צפור ביתית. לפי פירושו הטעם מובן. הצפור החפשית הופכת חסרת ישע כי רחמי-האם מתגברים עליה וכך היא נלכדת ע"י האדם. אבל ה"מזומן" היה בידי האדם גם קודם לכן.

הלכה אחרת אומרת: "שלחה וחזרה אפילו ד' וה' פעמים חייב" אך אם אינה חוזרת לקנה והוא מצליח ללכדה מיד לאחר שברחה — היא שלו ואינו חייב לשלחה (שם קמ"א ע"א וע"ב). גם הלכה זאת מתבארת ללא קושי לפי טעמנו. אם היא חוזרת לקן, היא חוזרת כאם הדואגת לביציה ואפרוחיה ואסור לנצל את רחמיה כדי ללכדה. אך אם אינה חוזרת הרי היא ככל הצפור וניתנה רשות לאדם ללכדה.

להלכה הנ"ל מוסיף הרמב"ם את הבאור שהוא היסוד להסברנו (הלכות שחיטה פרק י"ג הלכה ז'): "לא אסרה תורה אלא לצוד אותה והיא אינה יכולת לפרוח בשביל הבנים שהיא מרחפת עליהן שלא ילקחו. שנאמר והאם רובצת על האפרוחים אבל אם הוציאה מתחת ידו וחזר וצד אותה מותר". כיון שבטלו רחמי האם על אפרוחיה והיא התרחקה מהם בטל גם אסור לקחתה. הרמב"ן בפירושו לדברים כ"ב ו' גותן את הטעם הידוע (בהתחלת פירושו לפסוק ו'): "גם זו מצוה מבוארת מן אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד כי הטעם בשניהם לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם, או שלא יתיר הכתוב לעשות השחתה לעקור המין...". אך הרמב"ן מוסיף "והנה ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרור לעוף כאילו יכרית המין והוא...". נדמת שגם הרמב"ן חשב על הטעם שהסברנוהו לעיל, וצ"ע.

שילוח הקן - טעם המצוה ושכרה (לפרשת כי תצא)

1. ספר דברים פרק כב - (ו) כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוחים או ביצים והאם רבצת על האפרוחים או על הביצים לא תקח האם על הבנים: (ז) שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים:

2. העמק דבר על דברים פרק כב פסוק 1 - "לא תקח" וגו', ראויה בטעם המלוא כי הוא שילוח גמול הרחמים - זהו מסעיפי הרחמים. ומכל מקום אינו אלא גזירה: - להאם היה זיכרון לפירוח מן האדם, אך בקשה

3. רמב"ן על דברים פרק כב פסוק 1 - "כי יקרא קן צפור לפניך" גם זו מצוה מבוארת מן אותו ואת בנו לא תשחט ביום אחד (ויקרא כב כח) כי הטעם בשניהם לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם, או שלא יתיר הכתוב לעשות השחתה לעקור המין אע"פ שהחית השחיטה במין ההוא. והנה ההורג האם והבנים ביום אחד או לוקח אותם בהיות להם דרור לעוף כאלו יכרית המין ההוא:

וכתב הרב במורה הנבוכים (ג מה) כי טעם שלוח הקן וטעם אותו ואת בנו לא תשחט ביום אחד, כדי להזהיר שלא ישחט הבן בעיני האם כי יש לבהמות דאגה גדולה בזה, ואין הפרש בין דאגת האדם לדאגת הבהמות על בניהם, כי אהבת האם וחנותה לבני בטנה איננו נמשך אחרי השכל והדבור, אבל הוא מפעולת כח המחשבה המצויה בבהמות כאשר היא מצויה באדם. ואם כן, אין עיקר האיסור באותו ואת בנו, רק בבנו ואותו. אבל הכל הרחקה, ויותר נכון בעבור שלא נתאכזר. ואמר הרב: ואל תשיב עלי ממאמר החכמים (ברכות לג) "האומר על קן צפור יגיעו רחמין", כי זו אחת משתי סברות - סברת מי שיראה כי אין טעם למצות אלא חפץ הבורא, ואנחנו מחזיקים בסברה השניה שיהיה בכל המצות טעם. והוקשה עליו עוד מה שמצא בב"ר (מד א) וכי מה איכפת לו להקב"ה בין שוחט מן הצואר לשוחט מן העורף, הא לא נתנו המצות אלא לצרף בהם את הבריות. שנאמר (משלי ל ה) "כל אמרת אלוה צרופה":

וזה הענין שגזר הרב במצות שיש להם טעם, מבואר הוא מאד כי בכל אחד טעם ותועלת ותקון לאדם, מלבד שכרן מאת המצוה בהן יתברך וכבר ארז"ל (סנהדרין כא:) מפני מה לא נתגלו טעמי תורה וכו' שדרי שתי מקראות נתגלו טעמן נשלח בן גדול העולם, ודרשו (פסחים ק"ט) ולמכסה עתיק, זה המגלה דברים שכסה עתיק ומאי ניהו טעמי תורה וכבר דרשו בפרה אדומה (בסב"ד ש ג ד), שאמר שלמה על הכל עמדותי, ופרשה של פרה אדומה חקרת ושאלי ופשפשתי, "אמרת אחכמה והיא רחוקה ממני" (קהלת ז כג), ואמר ר' יוסי בר' חנינא: אמר לו הקב"ה למשה - לך אני מגלה טעם פרה אדומה, אבל לאחרים חק. דכתיב (זכריה יד ו) "והיה ביום ההוא לא יהיה אור יקרות וקפאון", דברים המכוסים מכס בעולם הזה עתידין להיות צפויים לעולם הבא, כהדין סמיה דצפי, דכתיב (ישעיה מב טז) "והולכתי עורים בדרך לא ידעו". וכתיב (שם) "אלה הדברים עשיתם ולא עזבתם", שכבר עשיתם לר' עקיבא. הנה בארו שאין מניעות טעמי תורה ממנו, אלא עוררן בשכלנו, ושכבר נתגלה טעם החמורה שבהם לחכמי ישראל. וכאלה רבות בדבריהם, ובתורה ובמקרא דברים רבים מודיעין כן, והרב הזכיר מהן:

אבל אלו ההגדות אשר נתקשו על הרב, כפי דעתי ענין אחר להם, שרצו לומר שאין התועלת במצות להקב"ה בעצמו יתעלה, אבל התועלת באדם עצמו למנוע ממנו נזק או אמונה רעה או מדה מגונה, או לזכור הנסים ונפלאות הבורא יתברך ולדעת את השם וזהו "לצרף בהן", שיהיו ככסף צרוף, כי הצורף הכסף אין מעשהו בלא טעם, אבל להוציא ממנו כל סיג, וכן המצות להוציא מלבנו כל אמונה רעה ולהודיענו האמת ולזכור תמיד: ...וכן מה שאמר (ברכות לג) לפי שעושה מדותיו של הקב"ה רחמים ואינן אלא גזרות, לומר שלא חס הא"ל על קן צפור ולא הגיעו רחמיו על אותו ואת בנו, שאין רחמיו מגיעין בבעלי הנפש הבהמית למנוע אותנו מלעשות בהם צרכנו, שאם כן היה אוסר השחיטה, אבל טעם המניעה ללמד אותנו מדת הרחמנות ושלא נתאכזר כי האכזריות תתפשט בנפש האדם, כידוע בטבחים שוחטי השורים הגדולים והחמורים שהם אנשי דמים זוכי אדם אכזרים מאד, ומפני זה אמרו (קידושין פב) טוב שבטבחים שותפו של עמלק. והנה המצות האלה בבהמה ובעוף אינן רחמנות עליהם, אלא גזירות בנו להדריכנו וללמד אותנו המדות הטובות וכן יקראו הם כל המצות שבתורה עשה ולא תעשה גזירות, כמו שאמר (מכילתא בחדש ו) במשל המלך שנכנס למדינה אמרו לו עבדיו גזור עליהם גזירות, אמר להם כשיקבלו מלכותי אגזור עליהם גזירות, כך אמר הקב"ה קבלתם מלכותי אנכי ה' אלהיך (שמות כ ב), קבלו גזירותי לא יהיה לך וכו' (שם פסוק ג):

ואח"כ צעולם התחיה שהוא עולם שכולו טוב. ומזה למדנו - דכאן דכתיב "למען ייטב לך" ואח"כ "והארכת ימים" - דמייני צעוה"ז. מש"ה מתחלה היעוד על ההוה ואח"כ על הימים הבאים. והא שיעור הכתוב שכל הרוחני צמח כחוד

4. העמק דבר על דברים פרק כב פסוק 1 - "למען ייטב לך" והארכת ימים" כבר ביארנו לעיל, בעשרת הדברות השניות, טעם השנוי שכתב שם "למען יאריכון ימין" ואח"כ "למען ייטב לך", שמה הוכיחו חז"ל - דמייני צעולם הנשמות שהוא עולם שכולו ארוך,

או"א, ושכר הגשמי במלות שלוח הקן – היינו כדי ללמוד מזה ע"ז – דמלך הסבירא מגיע עבור כבוד או"א רק שכר בעוה"ז, כיון שהוא מלך שדעת האדם נותנת על זה. ומלות שלוח הקן רק בעוה"ב, שהוא מלך למעלה מדעת אנושי, כן שכרו לפון למעלה מהליכות זה העולם. א"כ – אם היה כתוב בכבוד או"א שכר עוה"ז, ובשם"ק שכר עוה"ב, הייתי אומר דלהפוך לא. מש"ה כתיב בכבוד או"א שכר הרוחני, ומכש"כ בשלוח הקן. ובשלוח הקן כתיב שכר בעוה"ז, ומכש"כ בכבוד או"א. ומזה

למדנו כמו כן בכל המלות – שיש להם לכל אחת שכר בעוה"ז ובעולם הנשמות ובעולם התחי, והיינו דחנן בקידושין ספ"א "כל העושה מלך אחת מטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ". ופרש"י: מטיבין לו בעוה"ז, ונוחל את הארץ חיי עוה"ב, והיינו עולם התחי' כדחנן על זה ריש פ' חלק שנה' "ועמד כולם לדיקים לעולם יירשו ארץ", ומאריכין לו ימיו היינו עולם שכולו ארוך, זה עולם הנשמות.

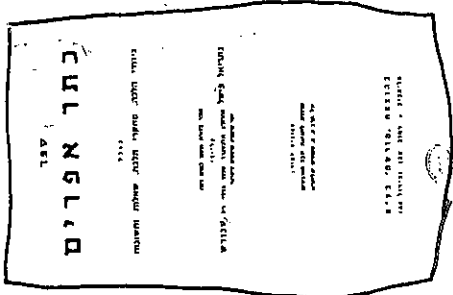
5. קידושין דף 97/ב - הא מגי, רבי יעקב היא - דאמר שבר מצוה בהאי עלמא ליבא דתניא: רבי יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה, שאין תחיית המתים תלויה בה - בביכור אב ואם כתיב "למען יאריכון ימיו ולמען ייטב לך", בשילוח הקן כתיב "למען ייטב לך והארכת ימים", הרי שאמר לו אביו: 'עלה לבירה והבא לי נזולות', ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת. היכן טובת ימיו של זה? והיכן אריכות ימיו של זה? אלא "למען ייטב לך" לעולם שכולו טוב, "ולמען יאריכון ימיו" לעולם שכולו ארוך.

6. הרחב דבר - והנה כ"ז ביארתי לדעת תנא למסנתנו דעל כל מלך מטיבין בעוה"ז. אבל מבואר שם בקידושין דר' יעקב חולק, ופסיקא ליה שכר מלך בהאי עלמא ליבא... משמע דמפרש תרומה קראי בעוה"ב. ואם כן קשה סיני הלשון - מדוע הקדים בכבוד או"א "למען יאריכון ימיו" ואח"כ "למען ייטב לך", ובשלושה"ק להיפך, ולא דבר ריק הוא. ונראה דמכאן למד ר' יעקב הא דחנן באבות (להלן מסוד 7): ר"י אומר יפה שעה אחת... ולכאורה שני המאמרים הללו סותרים זה את זה - דאחר דיפה שעה אחת בחורה ומע"ט בעוה"ז, א"כ היאך יפה שעה אחת בעוה"ב יותר מכל חיי עוה"ז? אלא הענין כמש"כ בס' בראשית ב' ט' דמי שעובד את ה' מיראת העונש וההבט שכר, בזה יפה שעה אחת בעוה"ב יותר מכל חיי עוה"ז. וכדעת' דשכר מלך בהאי עלמא ליבא - דיותר טוב שיקבל שכרו משלם בעוה"ב, וא"כ איזה טוב יש באריכות ימים בעוה"ז, אחר שקורת רוח בעוה"ב יפה מזה. אבל בעובד מאהבת ה' - ודאי יקרה שעה אחת עבודת ה' בעוה"ז, יותר מחיי עוה"ב שאין בה עבודה. מעתה מי שעובד מאהבה ודאי ראוי לאריכות ימים בעוה"ז, דזהו שכרו שנות וערב לו יותר מחיי עוה"ב.

והנה בכבוד או"א כתיב "כבד את אביך ואת אמך כאשר נוך ה' אלהיך" וביארנו, שיעשה שלא בדעת אנוש הנותן ע"ז המלך אלא רק משום שנוך ה' אלהיך. ובשלוח הקן וכדומה לא הוצרך להזהיר ע"ז. שהרי אין דעת האדם נותנת למלך ז' אלא שהקב"ה מלך. וממילא עושה בשביל האו"י. אחר שכן, מי שנוהג כבוד אב בזה האופן ה"ז עובד מאהבה, ולמעלה מטבע אנושי שמבקש שכר. ומש"ה כתיב "למען יאריכון ימיו", בעוה"ז כמשמעו, דלאיש כזה הוא שכר גדול, ואח"כ "למען ייטב לך" בעולם שכולו טוב. אבל בשלושה"ק מיירי בעובד מיראה - א"כ אין בזה שכר בהארכת ימים בעוה"ז, מש"ה כתיב "למען ייטב לך" בעוה"ז, "והארכת ימים" בעולם שכולו ארוך, ולא כתיב אריכות ימים בעוה"ז... והאי גברא דחזי ר' יעקב - לא היה עובד מאהבה, משום הכי מת מיד, והגיע תומ"י לחיי העוה"ב שיפה יותר מכל חיי עוה"ז.

7. אבות פרק ד - (טז) רבי יעקב אומר, העולם הזה דומה לפרוודור בפני העולם הבא. התקן עצמך בפרוודור, כדי שתבגש לטריקלין: (יז) הוא היה אומר, יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעולם הזה, מכל חיי העולם הבא. ויפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא, מכל חיי העולם הזה.

8. העמק דבר על בראשית פרק ב פסוק ט - ועץ הדעת טוב ורע. אין הפי' לעשות רע חלילה דא"כ מה לזה האילן בג"ע. אלא האוכלו יודע בשכל האנושי מה טוב לו ומה רע לו וממילא יכול להיות לדיק ושכיל שהמלות טוב והעבירות רע. אלא שבזה יהיה רד ממעלתו שהיה ע"י נשמת חיים שנופה באפיו דבוק בקונו ית' כחלק הדבוק ומקושר בעיקר. ולא הרגיש בטוב ורע לעצמו. והוא עובד מאהבה. ומש"כ האוכל מעץ הדעת נעשה עובד מיראת הרע לעצמו. וגם זה לדיק כדאי' בסוטה ספ"ה. אלא שיש ג"מ בתשלוס שכר דהעובד מיראה ואינו מואל תענוג רוחני בעבודתו א"א לקבל שכרו כ"ז שהוא בחיים. וע"ז תנן באבות יא"א יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העוה"ז ומש"ה אמרו בספ"א דקידושין שכר מלך בהאי עלמא ליבא. אפילו למ"ד דאיוכא מ"מ עיקר שכרו הוא בעוה"ב. מש"כ העובד מאהבה ונהנה כמה שמתדבק ביוצרו. הרי החיים והתענוג על ה' יקר ועוה"ב וכדחנן שם יפה שעה אחת בחורה ומע"ט בעוה"ז יותר מכל חיי העוה"ב. וא"כ ראוי לאיש כזה לחיות לעולם:

כי יקרא קן צפור... שלח תשלח את האם (בב וי)

שלח הקן

חיוב ברכה בשילוח הקן

יש לזון האם מבדכין על מצות שילוח הקן, והנה מובא בגמ' חולין (קל"ט ע"ב) תנו רבנן כי יקרא קן צפור לפניך מה דל' לפי שנאמר שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך יכול יחזור בהמים ובבעיות כדי שימצא קן דל' כי יקרא במאורע לפניך. ומכאן דברי גמרא אלו כותב המאמר בחידושינו למסכת מגילה דל' שאין מבדכין על שילוח הקן מפני שאינה חובה קבועה על האדם אלא לכשיזמן לו אותו ענין לזון. וכ"כ הרשב"ם בחי' פרשת כי תצא בלשון זה, ולא תיקנו ברכה בזו המצוה לפי שאינה מצוה מחייבת כמו שאר מצוות ואינו חייב לחזור אחריה במכיו. ועוד שאינו חייב בשילוח אלא כשנצטוה את הבנים.

הרשב"א בתשובותיו (סי' יח) ובתשובות הרמב"ן (סי' קל"ט) כתבו דאין מבדכין על מצוה זו מפני שהיא מצוה הבאה בעבירה שלא אמרה תורה ליקח האם כדי שנחזור ונשלח אותה. וכבר השיג הראב"ד ע"ז, הוא לא מחזורא שאם נטלה ע"מ לשלוח מאי עבירה איכא. וכתב בחידושי בני חיי (ויד סי' רצ"ב) בשם מהר"ח בבבבטין דל' שמסביר את דברי הרשב"א דמה שאמר הכתוב לא תקח האם על הבנים, שלח תשלח שאין הכוונה שאם לא יטול האם על הבנים אלא שקודם שיטול הבנים שלח האם שיקיים מצות עשה דשלח תשלח, אלא כוונת הכתוב לומר שלא יקח האם על הבנים כדי שלא יעבור על הלאו אלא שישלח האם ויטול הבנים ואם לקח האם על הבנים יקיים מצות עשה וישלחנה, דלפי זה כל שלא לקחה ונטל הבנים ועזב את האם לא קיים מצות עשה בהנחה זו, לפי"ז מובן דברי הרשב"א דלא הוצרך ללמדנו כשנטל הבנים ועזב את האם למה אינו מברך דלמא יברך על עזיבת האם אין בה קיום עשה ועל שלא עבר הלאו אין מבדכין. רק במקרה שנטל את הבנים וחזר ושלחה וע"ז השיב שהיא מצוה הבאה בעבירה שלא אמרה תורה ליקח האם וכו', יוצא מדבריו דדווקא בצורה כזו אין מבדכין מטעם מה"ב. אבל כשמקיים מצוה כתיקונה כגון ששלח את האם ולקח את הבנים דבה"ג היא עיקר המצוה וכמשי"כ הרמב"ם בספר המצוות לשלח את האם קודם שיקח את הבנים, ברור שמברך.

אולם בבבבטין יוסף מירי סי' רצ"ב) כתב כיון דבמצוה זו יש אופן שיש עבירה לא פלוג רבנן ונכל אופן אין מבדכין.

אולם הרדק (סי' שס"ד) ובתמים דענין להורא"ד (סי' קל"ט) ובשרית סמא דחיי (משנה ב') ובערך השלח ובסי' פאת השלח (הלכה א' שראל סי' ס"ג) כ' פסקו דצריך לברך. בשרית בנין ציון החדשות (סי' יח) כתב שאין מבדכין דחוששים דבשעה שמברך קודם לעשייתה יש ספק שמא תפחד האם מאליה מעל הקן מבלי ששלח והנה ברכה לבטלה.

ולכאורה היה אמיל דאין מבדכין ע"ז דאין מבדכין אלא על מצוה שצריך להשתדל אחריה כגון תפילין מטא"כ שילוח קן אין צריך להשתדל ע"ז, אולם בדברי הוסי"ם בפ"א מהלכות ברכות ד"ב אין משמע כן שכתב, יש מצוות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה כגון תפילין וסוכה ואילו הן נקראים חובה לפי שאדם חייב ע"פ לעשות ויש מצוה שאינה חובה אלא דומה לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב במזוזה כדי שיעשה מזוזה אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישב וכן אינו חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה וכל מצות עשה שבין אדם למקום בין מצוה שהיא חובה ובין שאינה חובה מברך עליה קודם עשייתה. הרי מפורש שאפילו מצוות שאנו חייב לרדוף אחריהם מ"מ אין טעם זה פוסט מחייב הברכה. והנה הבאר היטב שם מביא דכיון שיש מחלוקת בזה יברך בלא שם ומלכות. וכן כתב בס' בית לחם יהודה (סי' רצ"ב) ובשרית מהר"ם שיק וירי סי' יר"ט. הפתחי תשובה מביא בשם ס' תורת נחמאל (סי' יח) דאין מבדכין דשמה יהיו הביצים מורדות (שאין אפיה נא מהם, ע' רש"י חולין ק"מ ע"ב) ואז אין לברך מספק, אולם הערוך השלח תמה ע"ז דאיכ' לא נברך על תפילין שמה נפסל אות אחת ואם תאמר דמעמידן על החזקה כאן נ"כ נעמיד על החזקה שהם לא ביצים מורדות.

ולענין ברכת שהחיינו כתב בשרית סמא דחיי (סי' ז') שצריך לברך בפעם הראשונה ברכת שהחיינו על קיום מצות שילוח הקן היות ומצוה זו אינה חידה הוי דכבר שקבעו לו זמן ויש לו שמחה שמקיים מצוה זו בפעם הראשונה, אולם דעת הערוך השלח דאין מבדכין שהחיינו. (עי' שרית מנחת אלעזר ד"ז סי' מ"ג ובשרית קול אריה ירד סי' כ"א).

שליחות בשילוח הקן

כלל מוצאים אנו בגמ' קידושין (מ"א) דשלוחו של אדם כמותו רק דמצוה בו יותר מבשלוחו, וא"כ היה במצות שילוח הקן. וכך משמע מדברי חידושי המקנה (קידושין מ"א) שכתב בתר"ד, וכן בשילוח הקן דאינו מצוה לשלוח אלא אם רוצה ליקח הבנים ואפ"ה

בחדושי לחולין (דף קמ"א) דמכאן יש להוכיח דלא כמו שכתב החוות יאיר (סי' ש"ז) שאפילו אינו רוצה ליקח הבנים כלל מחוייב לשלח את האם בכל קן שרואה, ויוצא שצריך להתעקב מדרכו כדי לקיים מצות שלוח הקן ובנתיים בטל מפרנסתו ויש לו הפסד עבודה, (עיי' מ"א תד"א סוף סק"ד), אלא משמע שלא צריך לעשות זאת ואז באמת אין לו הפסד ממון.

האמרי"ר מגור זצ"ל כתב למה שלוח הקן נקרא מצוה קלה מפני שלא שייך בה עבודת הכנה שהרי מצוותה דיוקא בלי הכנה, ועיקר טרחה של מצוה היא בהכנה אליה, לעומת זה מצות כיבוד אב ואם, היא מצוה המורה כי רב טרחת ההכשר מצוה. (עיי' בחי' עימות דף ר'). וכתב העמק דבר שם להקשות מדוע בשילוח הקן נאמר בה אריכות ימים ופירשו חז"ל בעולם שכולו ארוך וכולו טוב, כמובא בקידושיין (דף ל"ט), משא"כ בכיבוד אב ואם שג"כ נאמר אריכות ימים למען ייטב פירשו שפירושהיה בעוה"ז? וכתב להסביר בסי' בית אב עפ"י משי"כ הגר"א עה"פ בפרשת וירא לגבי עקידה ביום השלישי ובמ"ר כתב הה"ר יחינו מיזמים וביום השלישי יקימו ונחיה לפניו. והוא משום ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא רק שכר הכנה למצוה וע"ז בעוה"ז יחינו מיזמיים הם ב' ימי ההליכה שאברהם אבינו הזמין וקירב עצמו הכנה למצות עקידה שנאמר וישכם וגו', אבל שכר מצוה עצמה היא העקידה שהיתה ביום השלישי מקיימתם לחיותו בעוה"ב. ולפ"ז י"ל דבכבוד אב ואם שרבה בזה ההכשר וההכנה ישנו לשכר בעוה"ז, אבל בשלוח הקן שאין בו הכנה רק עצמותה של מצוה הוצרכו לפרש הטוב והאריכות ימים לעוה"ב. (עיי' ברי"י עה"פ נח ט' י"ג ויקח שם ויפת את השמלה והשימו על שכם שמהם וילכו אחורנית).

מובא במדרש תנחומא (פירשת אמור) כתוב ולקחתם לכם ביום הראשון (ויקרא כג) וכי ראשון הוא? הלא יום טו הוא, אלא ראשון להשבון עונות. והטעם משום שביום הכפורים מוחלים לו את העונות, ומיום הכפורים עד סוכות טרודים בהכנת המצות סוכה וארבעת המינים ואין חוטאים. הטי"ז (א"ת תקפא מעיר הרי בימי חג הסוכות מקיימים בפועל את המצוות, ולמה יגרע מארבעת ימי ההכנה שעליהם שנאמר שאין חוטאים בהם אלא מוכח מזה שההכנה למצוה גדולה מהמצוה עצמה.

בספר אמרי שמאי עניני סוכות מביא בשם רא"מ מגור זצ"ל שהביא ראיה לכך משמחת בית השואבה שאע"פ שהמצוה היא ניסוך המים והשאיבה היא רק הכנה למצוה, בכ"ז השמחה היא שמחת בית השואבה בשעת שאיבת המים ולא בשעת ניסוך המים משום שהכנה למצוה גדולה מהמצוה בעצמה.

מכיון ע"ז וממילא שייך בהם מצוה בו יותר מבשלוחו דהיינו שלא רק במצוה חיובית נאמר הכלל מצוה בו יותר מבשלוחו. וכ"כ הרלב"ג בפרשת כי תצא, וכ"כ בשר"ת אבן שתיא (סי' ב') עיי"ש. (עיי' שר"ת חוות יאיר ושר"ת חתם סופר).

אולם בסי' מסה יהודה (עיי"אש, בליקטסיס סי' רצ"ב) כתב דלא מועיל שלוחות. בשו"ת דברי אברהם (ד"ב סי' י"ח ענף ה') כתב להסביר ע"ז שלא מועיל שלוחות עפ"י דברי האור זרוע מובא בדרכי משה (יר"ד סי' יס"ד) דאם האב מוהל אסור ליתן למוהל אחר, והד"מ תמה עליו דמ"ש ממצוה אחרת דיוכל לעשות שליח, וכ"כ הש"ך ח"מ (שפ"ב סק"ד). ויש להסביר דעת הא"ז דע"כ לא שייך שלוחות לומר שלוחו של אדם כמותו שיהא נחשב כאילו עשה המשלח ולא השליח אלא בדבר שהשליח עצמו אינו מחוייב לעשות מעשה זה ורק המשלח הוא דחייב או צריך לה, והלכך כשעשאו שליח לעשות מעשה זה עבורו נחשב המעשה כאילו נעשית ע"י המשלח ולא ע"י השליח, אבל בדבר שהשליח בעצמו ג"כ מחוייב אין נאמר שעשיית הדבר נחשבת עבור המשלח דזומה כאילו לא עשה השליח הרי השליח ג"כ מחוייב מצד עצמו ומי זה המפקיע את חיובו להחשב כאילו לא עשה הוא, האם אפשר לקיים מצוה שתחשב ע"ש אחרים. וכ"כ בשו"ת בית הלוי (ד"א סי' י') ומציין שכך משמע מהרשב"א (שנת קלו) בשם הרמב"ן. ולפ"ז בשילוח הקן לא שייך שלוחות דכיון שהשליח עצמו ג"כ מחוייב במצוה זו הרי יקיים הוא את המצוה ולא משלח, ולא שייך רק כשלוקח האם על הבנים ועכשיו אין האם רובצת עליהם דאיש אחר אינו מחוייב בשילוח לפי שאינה רובצת על הבנים אלא דהעובר מחוייב בעשה דשלח בכדי לתקן את הלאו עכ"ז.

ואח"כ מצאתי שאולי משמע כן מדברי שר"ת רבינו חיים אור זרוע (סי' קכ"ח) שכתב דדוקא בקידושיין מצוה בו יותר מבשלוחו שאין השליח נהנה מן הקידושיין כלום ואדרבה נפסד שנאסרת עליו, אבל אם השליח נהנה לא אומרים מצוה בו, דהיינו דכיון דיש תועלת לשליח כגון בהפרשת חלה שנהנה השליח שותיקן את המאכל לאכילה לכן יש גם לשליח שייכות וחלק במצוה זו והו"ל גם השליח כבעליה שעל המצוה וע"כ אין מצוה בו יותר מבשלוחו, וא"כ ה"ה אפשר לומר בדברי האור זרוע שלא שייך גם ענין של שלוחות אם גם לשליח עצמו יש קיום מצוה ויש לו הנאה מזה לא שייך ע"ז תורת שלוחות. (עיי' בסי' נתן פריז עמ"ס חולין דף ב' ע"א משכ"ז).

מצוה קלה

ערה"פ שלח תשלח למען יטב לך והארכת ימים, מציין דרש"י דברי הגמ' בחולין דף קמ"ב ששילוח הקן היא מצוה קלה, וכתב רש"י שם שאין בה חסרון כיס. וכתב החת"ס

גדולה להבורא ב"ה גב"ש כמו שאר מצוות אלא שממילא נמשך ג"כ שמגינה עלינו מפני המזיקין, ולי"כ הרי"מ בהלכות מוזהר (פ"ה). ועי' בחידושי ר' שלמה איגור זצ"ל (גליון מהרש"א) ריש מסכת ברכות שמביא בשם שר"ת גינת ורדים (ח"ב ארי"ה כלל ב' סי' כ"ח) בענין מוזהר שמגינה בטפח הסמוך לחוץ כדי שתשמוד כל הבית, דאם אינו עושה כי אם לכוונת שימור סכנה היא לא שמירה לו, היות וכל המטרה בקניית המוזהר רק לשמירת הבית, וא"כ הוא היפך מטרת המצוה שהוא רק לקיים מצות ייחוד השי"ת, וכמשי"כ הרמב"ם בהלכות מוזהר (פ"ז ה"ה) - חייב אדם להזהר במוזהר וכו' וכל זמן שיכנס ויצא יפגע ביהוד השם שמו של הקב"ה ויזכור אהבתו ויעור משנתו ומשיגותיו בהבלי הזמן שאין דבר העומד לעולם ולעולמי עולמים אלא ידיעת צור העולם וכו'. (עי' בב"ה י"ד סי' רפ"ה) וכן משמע מדברי הטור (סי' רפ"ה) וז"ל - לא יראה כוונת המקימה אלא לקיים מצות הבורא יתעלה שציונו עליה, וכתב הב"י "זה דבר פשוט".

בס' חתן סופר (ארי"ה ז"י) תירץ דכל דברים שאדם צריך להזהר מחמת שלא יבוא לידי סכנה הוא נכלל בכלל מצו"ע ושמרתם לנפשותיכם והוא מצוה תמידית שאין לך רגע שלא שייך מצוה זו, ועל מצוה תמידית אין מברכין, משא"כ עשיית מעקה שעיקר ציווי התורה שלא יבוא לאחרים תקלה על ידו והוא חל עליו כשבונה לו בית ועושה גג, ולא נכלל זה בכלל ונשמרתם את נפשותיכם דעיקרה קאי על אחרים כמאמר כי יפול הנופל ממנו ולא נאמר פן תפול ממנו, וא"כ עיקר חיוב האדם הוא להזהר לשמור אחרים שלא יפלו והיא מצוה מיוחדת שאינה תמידית ושייך שפיר ברכה בזה. וכעין זה כתב בשר"ת לבושי מרדכי (ארי"ה סי' ג') דמים אחרונים הוא לשם לשמור עצמו מסכנה לא מברכין, אבל במעקה דהוא לשמור ההולכים ע"ג הבית אילו לא צייתה התורה מנ"ל לעשות דברים בשביל אחרים. ועוד י"ל עפ"י מש"כ הגר"א (ארי"ה סי' ג') דמה שאין מברכין על מים אחרונים משום דאין מברכין על פורענות דהיינו מלח סדומית וכל דבר שיש בו סכנה בדרך שמוי"ק אין מברכין. וזה י"ל בכוונת הרמב"ם הנ"ל, אבל בבונה ביתו הבית עצמו אין בו פורענות ואדרבה זה מיישוב העולם ורק צריך לשמור בבנינו שלא יבוא לידי סכנה וממילא לא יהיה סכנה ולכן מברכין, משא"כ במים אחרונים הפורענות היא מלח סדומית בעצמו והוא קיים. (עי' מנחת חינוך מצוה תקמ"ז).

בשר"ת פרי השדה (ח"ב סי' ט"ז) כתב דכל דבר שהיה עושה מעצמו ג"כ להציל עצמו מסכנה אין שייך לבדו, והטעם דמסכנה כל אדם מציל עצמו בלא ציווי השי"ת, משא"כ מעקה שאע"פ שהוא ג"כ להציל מסכנה, מ"מ לא רק עצמו מציל מסכנה אלא גם מציל אחרים מסכנה ולהציל אחרים מסכנה ודאי שיש בזה מצוה גדולה ולכן מברך על עשיית

מעקה, בשר"ת קנאת סופרים להגר"ש קלוגר זצ"ל (סי' מ"ב) כתב כעין זה ומוסיף דהרי להציל אחר מסכנה הוא מדין השבת אבידה דאם על השבת ממנו הקפידה התורה מכשי"כ על השבת גופו וא"כ זה הוי מדין השבת אבידה והשבת אבידה הוה מ"ע, לכן שייך בזה שפיר ברכה. (עי' שר"ת יעצר יוסף סי' משכ"ה). ובשר"ת שם משמעון חר"ד סי' כ"ח כתב דלכן אין מברכין על מצות אכילה בערב יר"כ היות וטעם של אכילה דעיר"כ הוא משום סכנה דאם לא יאכל אז ממילא יבוא ע"י התענית לידי סכנה ובפרט שמצינו בירושלמי שהתענו ביר"ד משום ספיקא דיומא ב' ימים וכן משמע מהרא"ש פרק שמיני במסכת יומא אות כ"ב ולכן אין לבדו ע"ז שיעקב האכילה היא מצד הסכנה הטבעית שיש בזה. (עי' מנחת חינוך מצוה תקמ"ז).

שמות את הפירצה האחרונה. (עי' ש"ת שדה הארץ ח"א סי' כ). אולם נקטו גדולי הפוסקים דלא כהתח"ס, וכך משמע גם מדברי בעל העיטור בהלכות ציצית (שער ג' ה"ב) וז"ל - ונשאלתי ועל מעקה אי מברך בתחילת עשייתו או בסוף, כי מי שמברך על המצוה אין לו לעסוק בשיחה עד שיגמור את כולה, ובתשובה שם - מסתברא לן דמברך בתחילת דומיא דבעור חמץ שמברך בתחילה, ע"ל. רק בדיעבד אם לא בירך ועדיין נשאר לגמור המעקה בדיעבד יכול לברך דהרי בפועל לא נגמר המעקה. (עי' פחד יצחק ערך מעקה משכ"ז).

* * *

והנה כתב הרמב"ם בהלכות ברכות (פ"ו ה"ב) מים אחרונים אין מברכין עליהן שאינם אלא מפני הסכנה, ובפ"א ה"ד מבאר יותר באריכות וז"ל - ולמה אין מברכין על נטילת ידים באחרונה, מפני שלא חייב בדבר זה אלא מפני הסכנה (מלח סהמית), ודברים שהם משום סכנה לא מברכין, הא למה זה דומה למי שסינן את המים ואח"כ שתה בלילה מפני סכנת עלוקה, שאינו מברך וצינו לסנו את-המים, ע"ל. וכל' הרשב"א בתורת הבית (שער ה'). וא"כ יש להעיר הרי הרמב"ם בעצמו בפ"א מהלכות ברכות כותב דמברכין על עשיית מעקה אעפ"י שהוא ענין של מניעת סכנה, וכבר הקשה כן בס' חיי אדם (כלל ס"ו סי' ט"ז) והפמ"ג בראש הפתיחה להלכות נטילת ידים.

וכתב בשו"ת פני מבין (א"ח סי' ה') דזה רק בדבר שחייבו חכמים והזהירו מפני הסכנה שהוא לטובתינו, אבל במ"ע דאורייתא שהוא מפני הסכנה כגון מעקה משום "לא תשים דמים בביתך" דכיון שצינו בוראינו וצריך לכיון המצוה בזה מברכין. ואולי יש להביא אמסכתא לכך מדברי השלטי גבורים (ריש מסכת ברכות) דכתב בשם האור זרוע דלכן אין מברכין על ק"ש שעל המטה ברכה בפני עצמה חוץ מברכת המפיל שהיא על טבע השינה, מפני שהק"ש היא מפני המזיקין ואין לברך על דבר שתקנו מפני הסכנה. (עי' פמ"ג א"ח סי' ד' סק"ז). והרי מצינו במצוות מזוזה שהיא ג"כ שומרת משום סכנה ובכ"ז מברכין, ובע"כ היות זהו מצוה דאורייתא.

אולם האחרונים כבר כתבו שהעיקר במצות מזוזה הוא המצוה רק אם מקיימים המצוה כראוי אז המזוזה שומרת, וכמש"כ הרמב"ם (פ"ה מהלכות מזוזה) על אותם הכותבים שמות הקדושים מבפנים למזוזה שלא די שבטלו המצוה, אלא שעשו מצוה גדולה שהוא ייחוד שם הקב"ה ואהבתו ועבודתו כאילו היה קמיע של הנאת עצמם כמו שעלה על לבם הסכל שזה דבר המהנה בהבלי העולם. (עי' ברכות ל"ג ומגילה ל"ח), וע"כ שהוא באמת מצוה

ועשית מעקה לגן ולא תשים דמים בביתך (כב' ח')

ברכת מעקה

בענין ברכת עשיית מעקה דנו גדולי הפוסקים האם בכלל צריך לברך, דלכאורה לא נמצא מפורש בגמרא ולא בשלחן ערוך שצריך לברך. והנה כתב הרמב"ם (פ"ה מהלכות ברכות ה"ח) - עשה מעקה מברך בשעת עשייה אקב"ז לעשות מעקה. וכך כתב בס' הלכות גדולות הלכות מזוזה (סימן כ"ו) ובשאלות דרב אחאי גאון פרשת עקב (סי' קמ"ה) ובאור זרוע (רי"א סי' ק"מ) ועוד. וכתב השד"ח חמד (חלק אסיפת דינים מערכת ברכות סי' ט"ז) שמדברי רוב הפוסקים משמע שיש חיוב לברך, וכל' הגרע"א (ח"מ סי' תכ"ז). (עי' בן איש חי פרשת פנחס שנה ב').

אולם בעל הרוקח (סי' שס"ז) כתב דאין מברכין על עשיית מעקה, וז"ל - כל דבר שבני נח הוזהרו עליו כגון גזל וחמס וצדקה וכו' אין צריך לברך, וכן עשיית מעקה ודינים ותקוין מאוננים ומשקלות ומיזות אין צריך לברך שההכרח וצינו ולא עכ"ל, (וזה נדעת רב חסדא במנחת מ"ב ע"א דכל מצוה שפסרה בני ישראל אין צריך לברך, ופירש"י שם דאין יכול לומר אקב"ז דזה עכ"ל נמי כשר), והיוצא מזה שעכ"ל ג"כ מצווה על עשיית מעקה היות ומעקה הוה אבירייהו דשפירות דמים, שכתוב במעקה "ולא תשים דמים בביתך" וגם ב"ג מצווה ע"ז. וכ"כ המהרש"ם בס' תכלת מודרכי (בראשית נר מצוה אות י'), ובשו"ת עמודי אש (סי' ב' אות כ"ז) צידד לומר דהשו"ע פוסק כשיטת הרוקח הנ"ל דאין מברכין על עשיית מעקה וע"כ השמיטו השו"ע. (עי' שו"ת דבר אברהם ח"א סי' ל"ז). או אפשר לומר עפ"י מש"כ רבינו בחיי (סוף פ"ה שלח) ובכד הקמח (ריש הלכות ציצית) דכל מצוה שהוא מן המושכלות אין מברכים, כלומר שגם השכל האנושי של גוי מבין שצריך לעשות מעקה לגן ולכן אין לברך על עשיית מעקה.

אולם כפי שהבאנו נהגו העולם לברך, רק יש לברר מתי מברכים בתחילת עשיית המעקה או בגמר העשייה, בפשטות צריך לברך לפני עשיית המעקה כמו כל המצוות שמברכין עליהן עובר לעשייתן, אולם החתם סופר בתשובותיו (חא"ת סי' ק"ד) כתב וז"ל - ובמעקה אינו מברך אלא במכוש אחרון בשעה שסותם את הפירצה האחרונה שלא יפול הנפל ממנו, דקודם זה איננו מעקה, דהיינו דכל עוד שלא נגמרה עשיית המעקה א"כ המעקה לא מגין עליו ואין ע"ז שם מעקה עד שיגמור לגמרי ולכן מברך בגמר בשעה

ף לט/ב בשלוח הקן

מצוות שלוח הקן בשבת

גמרתנו מביאה את דברי רבי יעקב המבאר, כי הבטחת התורה למקיים מצוות שילוח הקן דברים כב/ז: "שִׁלַּח תִּשְׁלַח אֶת הָאֵם וְאֶת הַבָּנִים תִּקַּח לָךְ לְמַעַן יִיטֵב לָךְ וְהָאֲרֶכֶת יָמֶיךָ" אינה אתייחסת לשכר בעולם הזה כי אם בעולם הבא. פרטי דיניה של מצוות שילוח הקן רבים הם, ואף אחלוקות רבות מוצאים אנו בפוסקים, לגבי כל שלב משלבי קיום המצווה. נוכל לעמוד על חלק קטן ממכלול זה, בזכותו של יהודי ששאל את בעל "חתם סופר" (שו"ת אורח סימן ק), כיצד עליו לנהוג כאשר הוא נתקל בקן ציפור בשבת קדש. תחילה, נבאר בקצרה את שלבי קיום המצווה המחלוקות לגביהם, ולאחר מכן נשוב לשאלה זו.

ההתחייבות במצווה, כיצד? בעל "חוות יאיר" (שו"ת סימן ס"ז) מסתפק, אם כל אימת שאדם נתקל בקן ציפור עליו להפריח את האם ולקיים את המצווה, או שמא, רק הרוצה ליטול לעצמו את הגוזלים, יפריח את האם לפני שהוא נוטל את הגוזלים, אך אין להפריח כל יונה מקינה (ע"ע "פתחי תשובה" יו"ד רצ"ב סעיף א').

כיצד לסלק את האם? לדעת הרמב"ם (הלכות שחיטה פרק י"ג הלכה ה') יש לאחוז בכנפי האם להפריחה מן הקן. לדעת רש"י (חולין קמא/ב ד"ה "במה"), די בהברחתה מן הקן על ידי השמעת רעש בלבד [עיי' "בן איש חי", תו"ל רע"ח, שגם לדעת הרמב"ם, היינו רק לכתחילה].

טעם המצווה: רמב"ן (דברים כב/ו) ו"החינוך" (מצווה תקמ"ה) מבארים, שהקב"ה ברחמיו על כל חי, ציוונו להפריח את האם מקינה כדי לצמצם את צערה על נטילת גוזליה. מדבריהם, מוכח, לכאורה, שמצוות שילוח הקן נוהגת רק כאשר המשלח רוצה ליטול לעצמו את הגוזלות, שעליו להמעיט מצער האם.

אמנם, "חתם סופר" מביא את הזוה"ק שמדבריו אנו למדים שמצוות שילוח הקן נוהגת בכל יהודי שנתקל בקן ציפור. הזוה"ק אומר שטעם מצוות שילוח הקן הוא, לעורר את רחמי השכינה על עם ישראל, על ידי צערה של היונה שמסתובבת ומחפשת אחר בניה שאבדו ממנה. הרי לנו, שהמצווה אינה רק כאשר המשלח חפץ בגוזלים. אולם, "חתם סופר", מוכיח ממקומות אחדים בש"ס, שחיוב המצווה הוא רק כאשר חפצים בגוזלות, ועל דברי הזוהר הוא אומר: כי כאשר אנו מוצאים מחלוקת "הנגלה עם הנסתר, אין לנו עסק בנסתרות והנגלות לנו ולבנינו".

עתה, אומר "חתם סופר", נשוב לאותו יהודי ששאל כיצד עליו לנהוג כאשר הוא נתקל בשבת בקן ציפור, נבדוק את שאלתו לפי כל שיטה ושיטה, וניווכח כי אין לקיים בשבת קודש את מצוות שילוח הקן:

א. על פי הזוהר, שטעם המצווה הוא לעורר את רחמי הקב"ה על עמו ישראל, ודאי שאין לעורר את רחמיו בשבת קודש, כפי שאין אומרים תחנון בשבת.

ב. לדעת הרמב"ם שיש לאחוז את האם בכנפיה ולהפריחה, ברור גם כן שהדבר אסור, שכן מעשה זה הוא מלאכת צידה.

ג. נותרה בידינו שיטת רש"י הסובר שאפשר להפריח את היונה על ידי השמעת קול. אמנם, לדבריו ניתן לקיים את המצווה בשבת, אולם הכריע "חתם סופר" שאין לעשות כן, שהרי המפריח את היונה ללא אחיזה בכנפיה, הרי זה ספק אם קיים את המצווה, כיון שלדעת הרמב"ם אין זה נחשב כשילוח האם מן הקן. לפיכך, מאחר שהפריחת היונה גורמת לה צער עמוק, אין להפריחה מקינה אלא לצורך קיום מצווה וודאית. אולם, המפריחה כדי לקיים את המצווה מספק "נמצא התאכזר שלא לצורך, והמתחסד בזה אין רוח חכמים נוחה הימנו".

סגולה בדוקה לחשוכי פרי בטן: נציין כי מצוות שילוח הקן היא סגולה למי שלא זכה להביא בנים לעולם, כפי שכתב "החינוך" (מצווה תקמ"ה) בשם המדרש (דברים רבה, כי תצא פיסקא ו'), שדבר זה נרמז במילות הפסוק "ואת הבנים תקח לך".

הלכות שלוח הקן

(ב) ועוד שאלה בנידון זה, ע"ד שוחט שמביאים לפניו לשחוט הרבה יונים, והוא חושש, אם אין בזה משום מסייע בידי עוברי עבירה, כי הרי יש אנשים, הנמנעים ממצות שלוח הקן, או שהוא לא צריך לחוש לזה, שמא יביאו לפניו לשחוט עופות ויונים החייבים בשלוח?

תשובה: היות והשאלה היא כללית, עלי להרחיב ולמיין כמה סוגים השייכים לדבר זה. סוג א) עופות ויונים גדולים שאינם זקוקים לאמם. סוג ב) קטנים שאינם יודעים עדיין לפרוח וכמיבן שזקוקים לאמם. סוג ג) בינונים שאמנם פורחים ממקום למקום, ויש ביניהם החוזרים לקנם, ויש גם שמקננים במקומות אחרים תוך פריחתם.

שאלה: (א) יהודי ירא שמים המדקדק במצוות, והוא מטפל בגידול יונים, שואל אם הוא חייב בשלוח הקן? לפי המבואר במשנה (חולין ריש פרק י"ב): „ושלוח הקן אינו נוהג אלא בשאינו מזומן, כגון אוזין ותרגולין שקננו בפרדס, אבל אם קננו בבית, וכן יוני הרדיסאות פטור משלוח“, ופירש הברטנורא שם בד"ה שקננו בפרדס, שמרדו ויצאו מן הבית, ואינן חוזרות לבית, ונעשו מדבריות וכו' ובנידון דידן, הן חוזרות לבית בכל יום, ולכן אולי פטור מלשלוח, כיון שאינן בורחות למרחקים, שהרי כאמור, הן חוזרות הביתה בכל יום ויום.

תסב

אבל עזר וקוקים לאדם, שגם היא פורחת במקום למקום באוויר ומפזלת בזה.

פ"ג (ב):

שנינו במשנה חליץ (פ"ג מ"ג): וזו שם אפרוחים מפרוהו או ביצים מורות פטור מלשחם שאמר (בד"ס כ"ב), והוא רוכזת מורות על האפרוחים או על הביצים, מה אפרוחים בני קיימא או ביצים בני קיימא, יצאו מורות, ומה ביצים צריכות לאמץ את האפרוחים צריכים לאמץ, יצאו מפרוהו ע"כ, ופרוהו: "מפרוהו" — גדולים, ופטור הרב"ם (בפ"ג ה"ט מ"ג שו"ת) בזה"ל: "וזו מורות אינו חייב לשלח", וכן פסק הטור (יר"ד רצ"ב) בזה"ל: שלח תשלח וכו' שכל מי שימצא קן וכו' ואין הביצים מורות ולא האפרוחים מפרוהו וכו' יעריש, ופרש"י בזה"ל: פורש גדולים, שם במשנה ל"ה לה מוקשה, מה ביצים צריכים לאמץ וכו' וכן פסק בש"ע (שם סעיף ז') הו' הביצים מורות או האפרוחים מפרוהו וכו' פטור מלשחם ופרש"י הט"ז (פ"ג) בזה"ל: לפרוהו מאפרוחים וכו' מה ביצים צריכות לאמץ, יצאו מפרוהו.

במבוא אפרוחי מכל הנ"ל, שאם האפרוחים הגיעו למצב של בגרות, שאינם זקוקים עוד לשום סוגי אפרוח, אעפ"י שהוא רכזת עליהם, ומסתמא היא מסתכל בהם, בכל זאת אין חובה המצוה של שלוח הקן, משום שהמורה מצוה רק על אפרוחים כאלה שטרם הגיעו לגיל של בגרות, והם זקוקים לספוח האם.

פ"ג (ב):

במס' ביצה (ד' ר' ע"ב): ח"ר, אפרוח שטרם בריש אפרוח, ר' אליעזר בן יעקב אמר, אין בחול אפרוח, לפי שלא נתפתח עינו, כמאן אוליא, הוא דהניא, ללכ' השורץ השורץ על הארץ" (ליקרא ר"א) לרבות אפרוחים שלא נתפתח עיניהם, כמאן כר"ב, ע"כ, ובש"ע (יר"ד ריש סימן ט"ז) נפסק:

אפרוח כל זמן שלא יצא לאויר העולם, אפרוח ולאחר שיעצא לאויר העולם מותר מיר. ע"כ, ובהגהות אשרי, בפ"ג ביצה כתב: כגון שגדל עם הכנפים, דהיינו נוצה גדולה שעל גופו שיש לו קיפם, אבל עופות שלא גדלו כנפים אמר רבנו יואל, שמוס, "שק"י" (מאור ודור) והביח הכיח' זו להלכה, והט"ז (שם ס"א) חלק וכתב, שהגהת אשרי זאת היא שלא להלכה, מפני שהפוסקים מבינים כדבריו דר"ב, שאפרוח מותר מיר, כשיצא לאויר העולם, גרמא, שהשעור של גדלות הכנפים ושעור של נפתח עינים שהחזיר ראב"י — שער אחד הוא, ע"כ, אבל הש"ך (שם ס"ב) חולק עליו וכתב להלכה שאמנם קיי"ל כדבריו דר"ב, שאפרוח מותר מיר כשגדל, גם כשלא נפתח עינו, אבל משום איסור שקל אין לאכלו עד שיגדלו הכנפים ע"כ.

ועפ"י הנ"ל בעפות ועינים ביותר שלא גדלו כנפים, כמי שכתבו הפוסקים המפורסמים בגדולה שעל גופו שיש לו קיפם, גם כשיצא להיכנס למצות שלוח הקן, עופות אלו אסורים משום שקל, כמי שפסקו הנ"ל ח"ת, והש"ך ופארק' והפוסקים, וזו אין צריכה לפניהם.

אבל כאשר נעזפות ועינים במקצת, שלפחות אינם מסוגלים עוד, אעפ"י שגדלו כנפים עם קיפם, בזה עלינו לדרוך בס"ד השאלות הנ"ל, והנה רש"י במשנה (חליץ ד' ק"ח ע"ב) ד"ה שקינה בפרס מפרס: ופרש"י לאו מוהמן הוא, שיכופים זה לברות וכו', ולהלן ברש"י ד"ה וכו', כתוב: יוני והדסאות שדרם לגדל עם בני אדם פטור כע"ל, משמע שמומן נקרא מה שמצוי בידו זאינו מסוגל לברות, אבל מה שלא מצוי בידו אעפ"י שהוא ברשותו ושיו"ל לו חסידים בשילוח.

ובמס' שם (פ"א ע"ב): ח"ר יוני שובך ויוני עליה חייבות בשילוח ומקשים ואי איתא לוח דאפר ר' יוסי ב"ר חנינא, חצירו של אדם קנה לו שלא מדעתו, קרי כאן כי יקרא פרס למומן וכו', והשתא דאמר ר"י אפר ר' אפר לרבות בביצים שהוא רכזת עליהן, שנאמר, "שלח תשלח את האם", והר"י, זאת הבנים תחת לך", אפרוח ותמא אפרוח דגדל לחצירו, כל היכא דאיתא תסג

מצי וכו' חצירו נמי לא יצא וכו', וכל היכא דאיתא לא מצי וכו', חצירו נמי לא יצא וכו', יעריש, ובמס' לעיל (ק"ח ע"ב), וזי מאתר שסמונו לרבות לא דבר, "לפרוהו בדר"י למען ל"ז לומר לו מה דרך שאין קני ביוצ"ר, אין כל שאין קני בידו וכו', ופרש"י בזה"ל: "אין קני מוהמן לו ואין קני לך", ובמס' דרמא שם, "לפרוהו" לאוירי שוין לפיכך ומדור יעריש, וברש"י שם (ק"ח ע"ב) ד"ה במקדש, הוכח: "מדור ויצאו וקינו במקום אחר", ובש"ע (יר"ד ה"ל) שלוח הקן, מ"ר רצ"ב סעיף ב') כתוב: קן המוהמן אצל, כגון יונים שדרין לגיגל עם בני אדם בבתיים ואוירים וחורגולים שקינו בבית פטור, אבל יוני שובך ועליה חצירה, שקינו במסגרות ובבורות, ואוירים וחורגולים שקינו בפרס — חייב, והוא שלח תשלח, האם מעל הביצים כולל, משום שלח, אבל אם חגבהה, והאם מעליהם אם תפוקות והללו שלח, וכתב לו חצירו, והנה ליה מוהמן" ופסור, ע"כ.

וכתב הש"ך (שם בס"י י'): "אם היה בחצירו, ואם חור עליהם אפרוחי שלא נשלח, וכתב לו חצירו, סקין מה שנתנו בצירי עינו, אמאן לא פירשו דבר זה בהדיא, ונבאר היסב" כתב על זה: "למה הסב"ם, אם נשלח הבנים והחורין לקן פטור, דכיון דכבר וכו' בזה, מוהמן קרינ' בזה" ובדבר יונים שקינו בפרס, כתב הש"ך, מסבא שאינו משומר פטור, כן משמע בפירש"י, וכן כתב רבנו ירחם (נחב"ט ס"ז אות צ"ג), ומעמא דהוי כמו בידו כע"ל יעריש.

היוצא לו מכל זה, שא"ל היונים והעופות שעשו בזה קינו בפועל, הם נקראין "מוהמן", שהרי ברוב הוא שקנו אותם לא היה בידם לברוח ופטורים ממצות שלוח הקן, אלא א"כ מירד כלומר: שעבור את הקן וקנו במקום אחר, שאינו משומר שאו נקפץ מהם הדיו של "מוהמן", וחיובים בשלוח מקרא, "לפרוהו", לאיתרי שוין לפיכך ומדור כנ"ל.

אבל אלו היונים והעופות שנלוו בקן ואין בהם שום קנין אחר, ברוב שאין היו יכולים לברוח וכן מקנין תצר, חזר ח"ת אינה קונה ברוב שהוא רכזת על האפרוחים או על הביצים, דכל

תסג

היכא דאיתא לא מצי וכו', חצירו נמי לא מצי וכו', כנ"ל, אוי רק ברוב שהוא חגבהה מעל האפרוחים או הביצים קנה את האפרוחים הקטנים והיו יכולים לברוח, או את הביצים בקנין תצר, והיו ליה "מוהמן", ופסור משלוח אף כשהורה האם עליהם.

ובדבר כלל ליה האם מצופפת להפש' טרף לצפח ולפרס את ילדיה, לכן יש להניח שהיה רצו בזה שהוא חגבהה וחצירו קנתה את האפרוחים או הביצים, ואז אפילו חורה האם, פטור משלוח כנ"ל, ועי' מה שכתב בספר "ברכי יוסף" להוציא (יר"ד שם ס"ג) בשם הגאון מהר"ד סלימ' בן ארתה ד"ל, שאם חצירו וכתב לו אפילו כשיפקירו אח"כ את הבית, פטור משלוח, וכתב בזה"ל: ולא דמי לתרגולים שמדור וקנו בפרס, דפקע מנייהו שם, "מוהמן" אחר שמדור, וזאת הנה, עקרים מוהמן או ליד מצוה שילוח הוא שנקרא מצוה שילוח כבר קפץ מנייהו שם מוהמן, אבל וכו', בשעה שראויה לחול עליהם שם מצוה שילוח, דהיינו כשהלכו ביצים, יש עליהם שם מוהמן, וכבר נפטר ולא פקע מנייהו ע"כ.

ולאחר שכתבנו באמצע את האם על האפרוחים צריכים בזה לומר, "כאן נמצא כאן היה" שאנו משתמשים בכלל הוה לאיסור והיתר.

צדק' במעשה שבלי שבת מצאו בחצית כבד לאחר שצלו ובשלו משה חתובה, ופסק להל' כיון דלא נמצאה המשה בכבד מיר אחר שחיטה, רק אחרי שחלקו את הכבד לחציות והיתר נמצא כאן היה, שהמשה בחצית, אפרוהו, "כאן נמצא כאן היה", שהמשה בחצית האשה, ובהשבות מור"ם מלובלין (ס"ח ע"ח) בחכית מלאה כרוב כבוש ולקחו ממנה לפסח, וכאשר הביאו ממנה בבית ואכלו ממנה ונצטו גרעין של שבת, שעל, ופסק שאין לאסור את הכרוב שבוטח, משום דאפרוהו, "כאן נמצא כאן היה", ותי' בפר"ח שם, שכתב עליו, וכן עין בפר"ח בארי"ה (ס"ח תרי"ז) וראה בהש"ב שמעתיא"י (ג' פ"ז) וידעו בזה מה שכתב הרמ"א בארי"ה (הלכות פסח, סימן ט"ז סעיף י"א) ב"ר אהרן נמצאת חטא

דיני שלוח הקן

חיזור אחר המצוה

א. מעיקר הדין אין חיוב לחזור בהרים וגבעות אחר קן, כדי לקיים מצות שלוח הקן, ומכל מקום בודאי יש להשתדל לקיימה, ודבר גדול הוא.

הרחב דבר

האריז"ל משמע שצריך להשתדל לקיים מצוה זו, עכ"ל. וכן כתב בעורך השולחן (שם, ס"א): ואף שזמן הדין אינו חייב לדון אחריה, מ"מ בודאי דבר גדול הוא להשיג מצוה זו, עכ"ל.

והענין מוכן היטב ע"פ דברי המדרש תנחומא בפרשת שלוח הקן וז"ל: אמר רב אדא, מאתיים וארבעים ושמונה מצוות עשה יש בתורה כמנין אבריו שבאדם, וכל יום יום צועקים על האדם, עשה אותנו שתהיה בזכותנו ותאריך ימים וכו', עכ"ל.

וביתר ביאור איתא בהקדמה לשער המצות מרבי חיים ויטאל ז"ל: ואפי' אותם שאינן חובה על האדם אלא בהודמן כגון מצות שלוח הקן, שאינו מחייב לדון אחריה אלא כי

א. בגמרא חולין (קלט, ב) איתא: ת"ד כי יקרא קן צפור לפניך, מה ת"ל, לפי שנאמר שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, יכול יחזור בהרים וגבעות כדי שימצא קן, ת"ל כי יקרא במאורע לפניך, ע"כ. ומבואר דמעיקר הדין אין חיוב מוטל על אדם לחזור אחר מצוה זו. ואולם כבר נאמר חכם לב יקח מצות. ואכן איתא בקדמונים כשבח המהדר ומשתדל לבוא לידי קיום מצוה זו.

בספר ארחות חיים מרבי אהרן הכהן מלונלי (הלכות שבת, הלכות קידוש סעיף כ') כותב: לפיכך המחזיר בהרים וביערין אם ימצא קן צפור לקיים שלוח הקן יש לו שכר ואינו נקרא הדיוט, ואע"פ שהוא פטור מלחפש אחריו, עכ"ל.

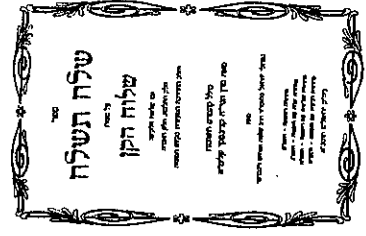
וכן כתב הברכי יוסף (גיליון השריע י"ד סי' רצ"ב ס"ו): דמדברי

מעלת המצוה

תוכן

- דין א חיזור אחר המצוה
- דין ב שלוח הקן באין לו צורך בביצים
- דין ג ברכה על המצוה
- דין ד ברכת שהחיינו
- דין ה אופן שלוח האם
- דין ו אופן השילוח — המשך
- דין ז כוונה באופן השילוח
- דין ח שיעור השילוח
- דין ט לקיחת הבנים
- דין י קנין באפרוחים
- דין יא זבייה ע"י שליח
- דין יב זבייה בבנים שלא לצורך
- דין יג החזרת הבנים לקן
- דין יד שילוח בעוף ספק טהור
- דין טו שני שילוחים בקן אחד
- דין טז שילוח באם ולא באב
- דין יז נשברו הביצים בשעת השילוח
- דין יח ביצים ואפרוחים שאסור לאוכלם
- דין יט רובצת ומאכלת
- דין כ ביצים מוזרות
- דין כא קן בחצר המשתמרת
- דין כב גדר חצר המשתמרת
- דין כג קן במקום מיוצנע
- דין כד הפקר לאחר הזכייה
- דין כה הפקר בפני כמה
- דין כו בניית שובך
- דין כז נחיתת אוכל בשובך
- דין כח זמן המצוה והחייבים בה
- דין כט שלוח הקן בשבת

- עמוד
- לג
- לה
- לח
- מא
- מג
- מח
- מח
- מט
- נ
- נב
- נג
- נג
- נד
- נה
- נו
- נו
- ס
- סא
- סג
- סד
- סה
- סט
- ע
- עא
- עג
- עד
- עה
- עו
- עז

שולח"ק באין לו צורך בכניעים

ב. יש מגדולי האחרונים שסוברים שכל שרואה קן צפור, יש עליו חוב לשלח האם, ואפילו אם לא עלה בדעתו ליטול הכניעים. אכן המנהג הפשוט הוא ששולח הקן אינו חייב, אלא שאם רוצה ליטול הכנים, חייב לשלח מקודם האם.

הרחב דבר

ב. הנה בשאלה זו נחבטו הרבה ולשלח האם, אפילו אם לא רצה גדולי הפוסקים, ושקלו וטרו בזה מלכתחילה ליקח הבנים. ועיקר דאיתו מהא דאיתא בגמרא הרבה בראיות מש"ס ראשונים ומדרשי חז"ל. ולא אאריך כאן (קלט, ב): כי יקרא, מה ת"ל, לפי כפולא דאורייתא, ובפרט שלהלן בתשובות הפוסקים, נעתיק בעוה"י לשונות כמה מגדולי המשיכים בענין זה, ורק אציין עיקרי השיטות, בס"ד.

שיטות המחייבים לשלח האם ככל אופן

ראשון הפוסקים שמצאו שדן בזה להדיא הוא רבי יאיר חיים בכרך בספרו שר"ת חות יאיר (סי' ס"ז) וז"ל שאלתו: נשאלתי אם כי יקרא קן ציפור לפני איש כשרה, אם מחויב עכ"פ לזקוק לה לשלח האם, או רשאי לילך לדרכו ולא אמרה תורה שלח תשלח רק באם ירצה ליקח הבנים. ולאחר שקליא וטריא צדד להכריע כהצד הראשון דמחויב הוא לזקק לקן ואינו חייב לחזר אחר מצוה זו אלא

תשלח

הרחב דבר

ע"פ דין. כן כתב לי הגר"ח קניבסקי שליט"א. וע' בתשובותיו (פ"ט). ויש לנו עדות על כעל תרומת הדשן שהשתדל לקיים מצוה זו, כמובא בספר לקט יושר, שנכתב ע"י תלמידו והוא כולל הלכות ומנהגים של רבו, וז"ל (חלק י"ד, עמ' סט): אין לי חידושים ממצות שילוח הקן, אבל זכורני שפעם אחת אמר לו קן בעה"ב אחד במרפורק שיש לו קן בכרם שלו, ושאל לבעה"ב כל הדינים משילוח הקן ואמר כן הוא, והלך הגאון וצ"ל אל הכרם ולא מצא כמו שאמר בעה"ב. כמדומה לי שאמר שלא בא לידו זו המצוה, עכ"ל. ובפירושו שולחן גבוה על השו"ע לרבי יוסף מלכו (יו"ד סי' רצ"ב סי"ח) איתא בזה הלשון: וכך עושים פה ירושלים עיה"ק ת"ו חסידים ואנשי מעשה, לדרך בהרים וגבעות וכפרים באישון לילה ואפלה, ומסכנין בעצמן כדי לקיים מצות שילוח הקן, ובשנה הזאת שנת התקצ"ט קיימו מצוה זו תוך העיר, עכ"ל. ועיין בהוספות עמ' פא.

יקרא קן צפור שהוא דרך מקרה וכיו"ב, עם כל זה צריך האדם לחפש אחריהם ולעשותם כי כל זמן שלא השלים החי"ג מצות שהם כנגד רמ"ת איברים וגדי נשמתו, הנה נשמתו חסדה מן האיברים ונקרא בעל מום ועליו נאמר כל אשר בו מום לא יגש, וזה נזכר ומפורש בס' התיקונים ת"י ע' דף קלא ע"ב שאין לו תיקון עד שיחזור בגלגול וישראלים כל התרי"ג מצות, עכ"ל רבי חיים ויטאל.

וכן כתב הגר"א על הפסוק "בז לדבר יחבל לו וירא מצוה הוא ישלם" (משלי יג, יג) וז"ל: אבל הירא מלעזוב שום מצוה, ורואה לקיים כל דבר יהיה שלם ככל אבריו, עכ"ל.

ופשוט שאין להקשות מכל זה על הא דמובא להלן (דין ב) שיטות הפוסקים שאפילו בראה קן אינו חייב ליטפל בה אם אין לו צורך בבנים. דברדאי מצד עיקר הדין ס"ל להני פוסקים שאינו מחויב בזה, ומ"מ ע"פ קבלה וטעמי החכמה יש להדר אחר מצוות שלוח הקן, אע"פ שאין מחויב

五、

אם כן מצאו דרך מקרה, ע"כ. ומשמע
דאם מצא דרך מקרה נתחייב כשילות,
גם אם אין לו צורך בבנים. וכן מדיק
מלשון הלבוש (ס"א) וז"ל: מי שימצא
קן מעוף טהור ישלח את האם ואת
הבנים יקח לו, עכ"ל. ופסקו כן
להלכה בבבלי יוסף סעיף ח' ובערוך
השלח ס"א וב'.

ויעי"ע בחידושי הרד"ל לדברי דוד
לוריא על המדרש רבה (דברים פרשה
ו', סק"ט) שדיק משתי מקומות
במדרש שם דמכזר להדיא שאפילו
מהלך בדרכו וראה קן צפור, שמחויב
לספל בהקן ולשלח האם. והגרי"ח
קניבסקי שליט"א בספרו שיח השדה
(קונטרס הליקוטים פ"ט) הכיא עוד
מדרשים דמוכח מדבריהם כן. עיי' **להלן**
(עמ' קנ"ג). שהעתקנו כל לשונו.
וכן יש משמעות מתוך דברי המדרש
רבה פרשת צו (פ"ט סי' ט) וז"ל:
חזקיה אמר וכו' כי תראה, כי תפגע
כי יקרא אם באת מצוה לידך אתה
זקוק לעשותה אם לאו אי אתה זקוק
לעשותה. וכעין זה איתא נמי
בתנחומא פ' חקת (אות נ"א).

ועיי' בפתחי תשובה (סי' רצ"ב
סק"א) דהביא מספר משנת חכמים
וז"ל: דכמו שאמרו בציצית דליכא
עונש כ"א בעיזן ריתחא ה"ה כזה אם
רואה קן ואינו נזקק לשלח את האם
מעשיו לי כעת ריתחא אבל ליכא
עונש וכו'.

ההצ"ח בספרו מודמי שזה חוליקי
א"ח ס' תפ"א. וכן הוכיח גם
מקדש. וכ"כ גם בשו"ת אבני נזר
עמ"ס קידושין (מ, א) ר"פ האישי
ולשלחה. וכן כתב בפשיטות במקנה
בבצים וחייבתו תורה להפסיד האם
מעיסוקיו, וע"כ שמירי שרוצה לזכות
הרבה יותר מאיסר מחמת שמתכב
ולשלח האם, הרי יתכן שמפסיד אז
שכל שרואה קן מחויב הוא ליטפל
חיסרון אלא דבר מועט. ואי נימא
מצוה קלה כאיסר, ומפרשי שאין בה
במשנה סוף חולין דשלוח הקן היא
בבנים. והוכיח זאת גם מהא דאיתא
שארן חיוב לשלח האם אם אינו רוצה
ואף התח"ס (א"ח ס' ק) פסק
יער"ב.

409

שלא צונו לגזול כדי להשיב ולקחת (כ) ח"ל: וכמה מצות נעשות בלא האם כדי שנחזור ונשלח אותה, ועל כיוצא באלו, עכ"ל. ומסיים הרשב"א דרך השיב הרב רבי יוסף אבן פלט, ז"ל להראב"ד. [ועיין בברכי יוסף (שם) שתמה מדברי הרשב"א במקום אחר (ח"ג סי' רפ"ג) שכתב ד"א שמברכים עליה, ומ"מ כתב הברכ"י הנראה דלא פסיקא ליה מילתא התם, כמדויק מלשונו שם]. ושאלתו של הראב"ד בהרחבה וחשובתו הארוכה של רבי יוסף בן פלט הובאו בשלמות באבודיהם בשער השלישי.

ונראה דבעקבות דברים אלו הלכו בעל הארחות חיים לרבי אהרן הכהן מלונל (הלכות ברכות סי' ע"ב) והאהל מועד לרבי שמואל ירונדי (שער הברכות דרך ראשון נתיב ב.) שכתבו דאין מברכים כשמקיים שלה"ק משום שהיא מצוה הבאה בעבירה עיין היטב בדבריהם. ובאמת טעם זה צריך תלמוד, אמאי חשיב שמצוה זו באה בעבירה. ואכן הביא האבודיהם דהראב"ד השיג על טעמו של רבי יוסף בן פלט וטען בזה"ל: אמר אברהם הא לא מחזורתא, שאם נטלה ע"מ לשלחה מאי עבדה איכא, עכ"ל. יעוין בספר מעשה רקת וכמה שכתבנו בזה באריכות להלן (ד"ן ה').

וטעם נוסף להא דאין לברך על שלוח הקן מבואר במאירי מגילה (כא).

ברכה על המצוה

ג. י"א שמברכים בעת קיום מצות שלוח הקן. אכן דעת הרבה מהפוסקים שאין לברך, וכן היא דעת פוסקי זמנינו. אך הרוצה יכול לברך בלא שם ומלכות, ויאמר הנוסח: ברוך אתה מלך העולם, אקב"ו לשלח הקן.

הרחב דבר

הערת הפוסקים בנוגע לשיטת הראב"ד בזה. ודעתו נוטה שחיבות "לברך בשלוח הקן" הוא טעות סופר ותוספות של מאן דהוה. וכן מבואר בספר המקנה עמ"ס קידושין (דף מ"א) דיש לברך. ובספר פאת השולחן לרבי ישראל משקלוב (הלכות ארץ ישראל פ"ג) גם נקט דמברכים. ופסק כן לדונא בספר ערוך השולחן (שם ס"י ח"ל: ונראה פשוט שחייב לברך בשעת שילוחה אקב"ו על שילוח הקן וכו'.

שיטות הפוסקים שאין לברך

אמנם דעת רוב ראשונים שאין לברך על שלוח הקן. אלא שנחלקו בטעם הדבר. וציין עיקרי השיטות בזה. הנה בשו"ת הרשב"א (סי' י"ה) עסק גם בהרחבה בשאלה הנ"ל, למה אין מברכין על המצות כולן וכו'. ובתוך דברי תשובתו כתב ח"ל: וכן כל מצוה שהיא באה מתוך עברה, כגון השבת הגולה וחזרת הדיבת.

ג. בספר תמים דעים להראב"ד בעל ההשגות (סי' קע"ט) מביא השאלה שנתחבטו בה הרבה הקדמונים, על איזה מצות מברכים ועל אלו מצות אין מברכין. והשיב דהכלל בזה שכל מצוה שאינה בינו לבין עצמו אלא תלויה באחרים כגון צדקה והשבת אבדה, אין צריך לברך עליהם. וכל מצוה שהיא בינה לבין עצמו כגון סוכה ולולב ושופר וציצית והדומות להן צריך לברך בשלוח בזה"ל: והלכתא צריך לברך בשלוח הקן ובמעקה ובפדיון הבן וכו', עכ"ל.

ובספר הרוקח לרבי אלעזר מגרמזיא כתב (סי' שס"ו): כל המצות שהן חקות וגזירה צריך לברך, שילוח הקן וראשית הגז ושאר מתנות כהונה, עכ"ל. הרי לנו לכאורה דעתו של הראב"ד, ודעת הרוקח, שיש לברך על שלוח הקן. [ועיין בברכי יוסף יר"ד סי' רצ"ב ובשוריי ברכה שהביא

ד. יש מי שהורה לכוך שהחיינו אך דעת הרבה פוסקים שאין לכוך וכן תורו פוסקי דורנו.

נוסח הברכה
ויענין נוסח הברכה, הנה האריך בענין זה בנוגע לכל המצוות, בספר נחל איתן להגרי"ח קניבסקי שליט"א, ושם (סי' ה' ס"ג סק"א) ערך קונטרס מיוחד עם כל שיטות הראשונים. והעולה מכל דבריו דלפי הרבה ראשונים היה ראוי לומר הכא בנוסח על שלוח הקן. אולם לדעת ר"ת יש לומר לשלח הקן. ועיין בתשובותיו (ד) שאם מכוך בלי שם ומלכות יש לומר כשיטת ר"ת וכמובא בקרבן נתנאל (מסכת פסחים פרק א סי' י' אות כ'). ויש להוסיף דבשיות הרשב"א (ח"ג סי' רפ"ג) הנוסח הוא כן, לשלח הקן.

אכן בשו"ת מהר"ם שיק (סי' ר"צ) פסק שנוסח הברכה הוא על. ובסימן שלאחריו הוסיף דיש לומר הנוסח על 'מצות' שלוח הקן. אולם בספר נחל איתן (דף פ"ו) כתב דלשיטת הבבלי עולה שרק על ג' מצוות מברכין בנוסח על מצות, תש"ר ציצית ועירוב, יע"ש טעמא דמילתא. ולפי"ז גם אי נימא דמכוך בעל, אין לומר על מצות. ולמעשה כתבנו למעלה כמו שהורה לי הגר"ק

אוחה, אלו תו"ד הברכ"י.

שליט"א שנוסח הברכה הוא לשלח הקן. ועי' בהוספות עמ' פה.

שיטות הפוסקים
ד. בשו"ת סמא דחיי (סימן ג) פסק דיש לכוך שהחיינו על מצוה זו. והביא דבריו בפתי תשובה (סק"ב). והנה ההכרעה בשאלה זו תלויה במה שכתבו הפוסקים לענין כסוי הדם, אי יש לכוך על מצוה זו שהחיינו, והאריכו בזה בשו"ע יו"ד (סי' כ"ח ס"ב), ועל פי הכללים שהניחו לנו הפוסקים שם, יש לדון הכא.

ובכיר כבר ענין זה החיד"א בברכי יוסף (סי' רצ"ב סעיף ב) והעלה לדעת הש"ך והפר"ח התם, אין לכוך בשלוח הקן שהחיינו. אכן למה שהעלה רבי יונתן אייבשיץ בספרו כותי ופלתו יש לכוך, דהוא חילק בין תפילין וציצית שהוא חייב לקיימם תמיד, משא"כ כיסוי הדם שאינו מחייב להמציא עצמו לשחוט ולכסות ורוב ישראל אין שוחטין ומכסין, ולכן כשבאה מצות כיסוי לידו יכוך בשמחה, ע"כ תו"ד. וא"כ כל שכן שיכוך על מצות שלוח הקן כיון שרובא דרובא אינם מקיימים אותה, אלו תו"ד הברכ"י.

מעשה רב

שמעתי מהרב שמעון מרגליות שליט"א שכיבד בעצמו את הגרי"י וייס זצ"ל בעל המנחת יצחק ואת הג"ר שלמה זלמן אויערבך זצ"ל וראה שלא בידכו. וכן הועד על ראש ישיבת פוניב' הג"ר אלעזר מנחם מן שך זצ"ל שזכה לקיים מצוה זו כמה וכמה פעמים ולא כירך, עיין קובץ מבקשי תורה כרך י"ב. וכן שמעתי להורות לדינא מאחד מגדולי הדור שליט"א, ומהגרי"ח קניבסקי שליט"א ועיין בתשובותיו (א). ומהג"ר יהודא שפירא שליט"א.

ברכה בלא שם ומלכות

כתב בבית לחם יהודה (בגיליון השו"ע, סי' רצ"ב) וז"ל: ואם מברך על מצוה זו יש מחלוקת הפוסקים, לכן נראה שיכול לכוך בלי שם ומלכות, עכ"ל. והענין השולחן, אף דס"ל דראוי לעשות ברכה גמורה על מצוה זו, הביא גם שיטה זו וכתב שהביאה גם הבאר היטב. וכן פסק בשו"ת מהר"ם שיק (סי' רפ"ט-רצ"א).

והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי (תשובה ג') שיכול לכוך בלי שם ומלכות. וכן שמעתי מהג"ר משה הלברשטאם שליט"א.

ונראה להוסיף חשש נוסף. דהנה

קיום המצוה הוא דיקא כשהאם רובצת, ומסתמכים על ידיעת טבע העופות שאין האם נמצאת בקן כלילה אלא אם כן יש לה ביצים לרבוץ עליהם. אכן אין כלל זה קבוע, ופעמים הרבה יש שהאם ישנה בקן עוד קודם שהטילה ביציה, ואף שנראה לעין אדם שהיא רובצת על הביצים, כאמת אין הדבר כן. ושוב יש תמיד חשש ברכה לבטלה.

ויש להוסיף עוד, דלפעמים קורה שהאם שוברת את הביצים, תוך כדי שלוחה מהקן, ואז נכנסים במחלוקת הפוסקים אם מקיימים בכזה"ג את המצוה, כמבואר להלן (דין י"ז) וזהו טעם נוסף שלא לכוך על מצוה זו.

סיכום לדינא

לדינא נהגו שאין לכוך מספק וכשיטת הרבה פוסקים שסדם בשו"ר ברכה, ה"ה: הרי" בן פלט והראב"ד והרשב"א והרב העיטור ומהר"ם מורנובין ורבינו אשר כ"ר חיים, והמאירי והרמ"ע מפאנו בספר אלפסי זוטא פ"ק דפסחים. וכדרכת הוא עצמו שם בסו"ד וז"ל: ומ"מ לענין דינא פשיטא דנקטינן שלא לכוך כיון דאיכא כמה רבוותא שכתבו בפירוש שאין מברכין והכי נקטינן, עכ"ל.

אופן שילוח האם

ה. כששולח האם י"א שצריך לקחת האם מעל גבי הבנים בידיו ואז לשלחה ממנו. אכן י"א שבאופן זה עוברים על הלאו של לא תקח האם על הבנים, אלא אופן השילוח הוא ע"י שמגרשה מהקן במקל וכדומה. וכן נהגו והורו כמה מגדולי זמננו.

הרחב דבר

ח. המקור לכירור הלכה זו נפתח משלחה ברגל. יאחזנה ברגלה בהבנת הגמרא בחולין (קמ"א, ב). וישלחנה. בגפה. אוזנה בכנפה דהכי איתא התם: כמה משלחה, רב ומשלחה. אלם רש"י דחה פירוש זה הונא אמר בדגליה רב יהודה אמר ד"ל: וכמדומה לי דהכי קאמר, רב באגפיה [כנפיה]. ומספרת הגמרא הונא אמר ברגל שאם תלש גפה בהמשך על אדם אחד שתלש כנפי ושלחה נפטר ממצות שילוח כיון היונה ושלחה, וחייב אותו רב יהודה שהלכה כ' פסיעות או ג' ומותר לחזור מלקות ואמר לו שיששה אותה עד שיגדלו כנפיה ואז ישלחנה. והיינו ר"י לשיטתו דמשלחה בכנפיה דוקא. נמצא דלפירוש ראשון צריך ופסקו הרי"ף והרמב"ם (הל' שחיטה פ"ג ה"ה) והשו"ע (סי' רצ"ב ולפירוש שני אין הקפדה כלל שיאחז אותה ויכול לשלוח עם מקל, אלא העיקר שתוכל לעוף בשעת השילוח, והיינו שיהיו לה כנפיים.

והרא"ש כתב כפירוש השני של

רש"י ד"ל: ר"י אמר באגפיה, צריך

לשלחה בענין שתוכל לפרוח באגפיה

שלא ימרוט כנפיה, עכ"ל. וכך היא גם

דעת רבינו יוחנן (בספר אדם נתיב

ט"ו אות כ"ג). וכך הוא גם לשון

שיטות הראשונים

והנה רש"י כתב שני פירושים בבניאור שיטת ר"ה ור"י, אשר הם

מקור לשתי השיטות שהבאנו לעיל.

דמתחילה כתב רש"י ד"ל: כמה

הרחב דבר

שליט"א שאין לברך לעין בחשוכותיו

(ו) וכן שמעתי מהגר"י שפירא

שליט"א. ויש להוסיף שכן נהגו כל

פוסקי זמננו שהובאו לעיל (ד"ן ג).

שכן הועד עליהם שלא ביטלו לא

ברכת המצות ואף לא ברכת שהחיינו.

העולה לדינא

ולדינא כתב הבוכ"י דלא יברך

כיון דעכ"פ מירי ספיקא לא נפקא

וספק ברכות להקל. ובספר עמודי

האזנים מרבי אליעזר חזן על ספר

היראים (סי' ס"ב סעיף א) ג"כ כתב

שלא יברך. וכיאר בזה, דאע"ג דעופות

יולדות מזמן לזמן, והזמן היותר רגיל

הוא בחודשי אדר וניסן, ואם כן

לכאורה דינם כפירות המתחדשות.

מ"מ באמת אינו כן, חדא, משום

דאיכא חורים ובני יונה שיולדים בכל

חודש ואם כן הוי המצוה תדירא. ועוד

דלגבי המוצא ק"ל הלא יתכן שימצאו

בזמן אחר, ולכן לא חשיב זמן קבוע.

ועוד עוד שם שהאריך בזה. וכן פסק

בערך השלחן (סעיף י) דלא יברך

ע"ש. וכן שמעתי מאחד מגדולי הדור

שליט"א שאין לברך דהוי כשאר מצות

שמקיימים פעם ראשונה בחיים ולא

מברכין. וכן כתב לי הגר"ח קניבסקי.

קניית בגד חדש

והנה מצינו בפוסקים שנחננו עצה

במקום שיש מחלוקת בפוסקים האם

יש לברך שהחיינו או לא, שיכנס

עצמו לחיוב מצד אחר, כגון שילבש

בגד חדש וכדומה, ויכין לפטור

בכרכה גם מצוה זו. עיין בבאור

הלכה (סי' כ"ב ד"ה קנה), וכפירוש

מזוהות ביתן להגר"ח קניבסקי

שליט"א על יד"י (סי' רפ"ט סעיף א).

ולענין שלוח הקן שמעתי מאחד

מגדולי הדור שליט"א ומהגר"ח ק

שליט"א שאין חיוב לחפש אחר בגד

חדש כשהולך לקיים מצות שלוחה"ק.

העולה לדינא

הרחב דבר

שליט"א שאין לכרך ועיין בתשובותיו (ו) וכן שמעתי מהגר"י שפירא שליט"א. ויש להוסיף שכן נהגו כל פוסקי זמננו שהובאו לעיל (דף ג). שכן הועד עליהם שלא בירכו לא ברכת המצות ואף לא ברכת שהחיינו. חדש כשהולך לקיים מצות שלוח"ק.

קניית בגד חדש

והנה מצינו בפוסקים שנתנו עצה במקום שיש מחלוקת בפוסקים האם יש לברך שהחיינו או לא, שיכניס עצמו לחיוב מצד אחד, כגון שילבש בגד חדש וכדומה, ויכוין לפטור בכוכה גם מצוה זו. עיין בביאור הלכה (סי' כ"ב ד"ה קנה), ובפירוש מוה"ר ביתן להגר"ח קניבסקי שליט"א על יר"ד (סי' רפ"ט סעיף א). ולענין שלוח הקן שמעתי מאחד מגדולי הדור שליט"א שיש להחליט"א ומהגר"ח קניבסקי שאין חיוב להפש אתר בגד חדש כשהולך לקיים מצות שלוח"ק.

ה. כששולח האם י"א שצריך לקחת האם מעל גבי הבנים בידיו ואז לשלחה ממנו. אכן י"א שבאופן זה עוברים על הלאו של לא תקח האם על הבנים, אלא אופן השילוח הוא ע"י שמגרשה מהקן במקל וכדומה. וכן נהגו והורו כמה מגדולי זמננו.

הרחב דבר

ה. המקור לבירור הלכה זו נפתח בהבנת הגמרא בחולין (קמא, ב). והשלחנה. בגפה. אוהזה ככנפה דהכי איתא התם: כמה משלחה, רב הונא אמר כרגליה רב יהודה אמר באגפיה [כנפיה]. ומספרת הגמרא בהמשך על אדם אחד שתלש כנפי הינה ושלחה, וחייב אותו רב יהודה מלקות ואמר לו שיששה אותה עד שיגדלו כנפיה ואז ישלחנה. והיינו ר"י לשיטתו דמשלחה בכנפיה דוקא. ופסקו הר"ף והרמב"ם (הל' שחיטה פ"ג ה"ה) והשר"ע (סי' רצ"ב ס"ד) כרב יהודה. וביארו הר"ן והמגיד משנה טעמם משום דהוא עבר עובדא כשמעתי.

שיטת הראשונים

והנה רש"י כתב שני פירושים בביאור שיטת ר"ה ור"י, אשר הם מקור לשתי השיטות שהבאנו לעיל. דמתחילה כתב רש"י וז"ל: כמה

הוא ששולח האם י"א שצריך לקחת האם מעל גבי הבנים בידיו ואז לשלחה ממנו. אכן י"א שבאופן זה עוברים על הלאו של לא תקח האם על הבנים, אלא אופן השילוח הוא ע"י שמגרשה מהקן במקל וכדומה. וכן נהגו והורו כמה מגדולי זמננו.

אופן שילוח האם

ה. כששולח האם י"א שצריך לקחת האם מעל גבי הבנים בידיו ואז לשלחה ממנו. אכן י"א שבאופן זה עוברים על הלאו של לא תקח האם על הבנים, אלא אופן השילוח הוא ע"י שמגרשה מהקן במקל וכדומה. וכן נהגו והורו כמה מגדולי זמננו.

הרחב דבר

ה. המקור לבירור הלכה זו נפתח בהבנת הגמרא בחולין (קמא, ב). והשלחנה. בגפה. אוהזה ככנפה דהכי איתא התם: כמה משלחה, רב הונא אמר כרגליה רב יהודה אמר באגפיה [כנפיה]. ומספרת הגמרא בהמשך על אדם אחד שתלש כנפי הינה ושלחה, וחייב אותו רב יהודה מלקות ואמר לו שיששה אותה עד שיגדלו כנפיה ואז ישלחנה. והיינו ר"י לשיטתו דמשלחה בכנפיה דוקא. ופסקו הר"ף והרמב"ם (הל' שחיטה פ"ג ה"ה) והשר"ע (סי' רצ"ב ס"ד) כרב יהודה. וביארו הר"ן והמגיד משנה טעמם משום דהוא עבר עובדא כשמעתי.

שיטת הראשונים

והנה רש"י כתב שני פירושים בביאור שיטת ר"ה ור"י, אשר הם מקור לשתי השיטות שהבאנו לעיל. דמתחילה כתב רש"י וז"ל: כמה

הרחב דבר

ולכאורה נראה להוכיח כדבריהם
מהא דהבית יוסף (סימן רצ"ב) שפסק
כפירוש שני ברש"י, לא ציין לשיטת
הרמב"ם. ופשוט דאי היה סבור
שלהרמב"ם בעינין שיאחז האם בידו,
היה מציין למחלוקת זו. ואשר לכן
סתימת דבריו מורה לכאורה זקק
דלשון הרמב"ם אינו כדוקא, וסגי גם
בשילוח ע"י הברחת האם מהקן. ואכן
כן שמעתי להדיא מהגר"ח קניבסקי
שליט"א ומהגר"ד ניסים קרליץ ומהגר"ר
יהודא שפירא שליט"א שגם לדעת
הרמב"ם יוצא אם מגרשה במקל.
ומשי"כ לגרש בידו אינו לעיכובא
ואולי הוי רק לכתחילה, אבל דאי
שקיים המצוה גם כשגירשה במקל.
ועי' בתשובותיו של הגר"ח ק"ו (ז).

האם יש איסור בלקיחת האם

ועכ"פ עולה מדברי הרשב"א דיש
לנו מחלוקת ראשונים שהיא הפוכה
מקצה לקצה. דשיטת הרמב"ם, כפי
שנקטו חלק מהאחרונים הנ"ל, דאופן
קיום המצוה הוא דוקא ע"י שלוקח
האם ומשלחה. ולדעת הרשב"א יש
באופן זה איסור גמור דעובר על לא.
וכבר הבאנו לעיל (ד"ן ג) דכדעת
הרשב"א כן היא גם דעת רבי יוסף בן
פלט והאורחות חיים ובעל האהל
מועד.

והנה כל זה כתבו האחרונים
הנ"ל כפי הנראה מדברי הרשב"א
בתשובה זו. אולם מצאתי תשובה

בירור שיטת הרשב"א

והנה הבאנו לעיל (ד"ן ג) דברי
הרשב"א בתשובותיו דנותן טעם אמאי
אין מברכין על מצות שלוח הקן,
משום דהיא מצוה הבאה בעבירה.
דהשילוח בא לחקן הלאו שבלקיקה.
ודימה זה למחזיר גזלתו, שאין מברך
על מצות החזרת הגזל, משום שהיא
באה בעבירה.
ובמושכל ראשון היה נראה
להוכיח דשיטתו היא כהרמב"ם,
דלעולם אופן קיום המצוה הוא ע"י
שלוקח האם בידו ואז משלחה. אכן

הרחב דבר

הרמב"ם. דיעוין בספר יתשובות
והנהגות' להגר"ר משה שטרנבוך
שליט"א (יו"ד סי' שכ"ט) שכתב
דהרמב"ם הלא מיירי שם באופן
שכבר לקח האם בידיו ועבר על הלאו
שלוקח האם על הבנים, כמבואר לעיל
שם הלכה ד', ועל זה כתב הרמב"ם
שצריך לאחזה ביד ולשלחה, דהואיל
וכבר לקח האם לידו צריך לשלחה
בידיו ממש.

ובשרית תורה לשמה לבעל הבן
איש חי (סי' רע"ח), כתב על הרמב"ם
דלא בעינן שישלח האם בידו ממש
לאחר שאחזה ותפסה בידיו, אלא כל
שגרם לבריחתה, ע"י שפתח הכלוב
וכדומה, נחשב שקיים מצות שילוח
הקן. ומוצא דבר, יש ללמוד דלא
בעינן כלל שיאחז האם בידיו, אלא
סגי שגורם לבריחתה בעודה בקן.
ובספר אוצרות ירושלים (חלק קע"ב)
הוסיף דיוק מלשון הרמב"ם דס"ל
דשילוח בידיו לאו דוקא, דהרמב"ם
שם (ה"ג) כתב: בא אחד וחטף האם
מידו ושלחה, או שברחה מתחת ידו
שלא מדעתו, לוקה וכו'. ומשמע להדיא
שאם ברחא מדעתו ומתוך כוונה מצידו,
נחשב שקיים בזה מ"ע דשילוח הקן.
ויש ללמוד מזה דלא בעינן כלל שיאחז
האם מקודם בידו. אכן פשוט שאין זה
מוכרח, ויש לחלק ולומר, דבעינן עכ"פ
שיאחז מקודם האם ויתפסנה, ואח"כ
סגי שיגרם לבריחתה.

הטור והשו"ע: אלא ישלחנה מיד עם
כנפיה כדי שתוכל לפרות. וכתב
בביאור הגר"א (סק"ט) דהיינו כפירוש
שני ברש"י.

בירור שיטת הרמב"ם

אמנם הרמב"ם (שם) כתב
כזה"ל: וכיצד משלח האם אחוז
בכנפיה ומפריחה. ודייק הרי"ן (על
הרי"ף) דס"ל להרמב"ם כפירוש
ראשון של רש"י, דאופן השילוח הוא
ע"י שאחז האם בידיה ואז משלחה.
וכן דייק בביאור הגר"א הנ"ל, והוסיף
דאף מהרי"ף מוכח דס"ל כן.

ומצינו עוד בחתם סופר
בתשובותיו (אר"ח סי' ק) שנקט כן
בפשיטות בשיטת הרמב"ם, שצריך
לאחוז האם בידיו. וכן מבואר בערוך
השולחן (סי' ו').

ואמנם מצאתי בספר דמשק
אליעזר עמ"ס חולין (לרבי אליעזר
אשכנזי שהיה כדורו של הב"ח ונדפס
לראשונה בשנת ת"ו ואחר שהיה נסתר
שנים רבות נדפס מחדש בשנת
תשנ"ב) דנקט בפשיטות דהרמב"ם
יכול להתפרש גם כפירוש השני
ברש"י, ואף שדבריו שם צ"ע קצת,
מ"מ הא מיהא מבואר להדיא בדבריו
דאף להרמב"ם אין אחיזת האם בידו
לעיכובא.

ואוסיף לציין כמה מאחרוני
זמננו שגם הציעו הבנה אחרת בשיטת

הרחב דבר

כבר כתבו המעשה רקח על הרמב"ם (פוק י"ג הלכה ג) ובעל הערוך לר' בתשובותיו בני ציין (החדשות, סי' י"ד) דלכאורה הדברים קשים לאומנם, ולא מסתבר דנחמון הרשב"א לימור דתמיד אופן קיום המצוה הוא ע"י עבירה. ולכן כתבו דאדרכה מדברי הרשב"א יש ללמוד שאופן הפשוט של קיום המצוה הוא בהברחת האם מן הקן ע"י מקל וכדור. שאז אינו לוקח האם מע"ג הבנים. והרשב"א בא רק לתת טעם אמאי אין מברכין, והוא משום דשייך במצוה זו אופן של מצוה הבאה בעבירה יעוין היטב בדבריהם שם.

האם יש איסור בלקיחת האם ועכ"פ עולה מדברי הרשב"א דיש לנו מחלוקת ראשונים שהיא הפוכה מקצה לקצה. דשיטת הרמב"ם, כפי שנקטו חלק מהאחרונים הנ"ל, דאופן קיום המצוה הוא דוקא ע"י שלוקח האם ומשלחה. ולדעת הרשב"א יש כאופן זה איסור גמור דעובר על לאו. וכבר הבאנו לעיל (ד"ן ג) דכדעת הרשב"א כן היא גם דעת רבי יוסף בן פלט והאורחות חיים ובעל האהל מועד.

והנה כל זה כתבו האחרונים הנ"ל כפי הנראה מדברי הרשב"א בתשובה זו. אולם מצאתי תשובה להוכיח דשיטתו היא כהרמב"ם, דלעולם אופן קיום המצוה הוא ע"י שלוקח האם בידו ואז משלחה. אכן

בירור שיטת הרשב"א

והנה הבאנו לעיל (ד"ן ג) דברי הרשב"א בתשובותיו דנותן טעם אמאי אין מברכין על מצות שלוח הקן. משום דהיא מצוה הבאה בעבירה, דהשלוח כא לתקן הלאו שבלקיחה. ודימה זה למחזורי גולתו, שאין מברך על מצות החזרת הגול, משום שהיא באה בעבירה.

ובמושכל ראשון היה נראה להוכיח דשיטתו היא כהרמב"ם, דלעולם אופן קיום המצוה הוא ע"י שלוקח האם בידו ואז משלחה. אכן

הרחב דבר

הרמב"ם. דיעוין בספר 'תשובות והנהגות' להגיד משה שטרנבוך שליט"א (נייד סי' שכ"ט) שכתב דהרמב"ם הלא מיירי שם כאופן שכבר לקח האם בידיו ועבר על הלאו שלקח האם על הבנים, כמבואר לעיל שם הלכה ד', ועל זה כתב הרמב"ם שצריך לאוזהו ביד ולשלחה, דהואיל וכבר לקח האם לידו צריך לשלחה בידיו ממש.

ובשורית תורה לשמה לבעל הבן איש חי (סי' רע"ח), כתב על הרמב"ם דלא בעינן שישלח האם בידו ממש לאחר שאוזהו ותפסה בידיו, אלא כל שגרם לבריחתה, ע"י שפתח הכלוב וכדומה, נחשב שקיים מצות שלוח הקן. ומצינו דבר, יש ללמוד דלא בעינן כלל שיאחו האם בידיו, אלא סגי שגורם לבריחתה בעודה בקן. ובספר אוצרות ירושלים (חלק קע"ב) הוסיף דיוק מלשון הרמב"ם דס"ל דשלוח בידיו לאו דוקא, דהרמב"ם שם (ה"ג) כתב: בא אחד והטף האם מידו ושלחה, או שברחה מתחת ידו שלא מדעתו, לוקח וכו'. ומשמע להדיא שאם ברחו מדעתו ומתוך כוונה מצידו, נחשב שקיים כזה מ"ע דשלוח הקן. ויש ללמוד מזה דלא בעינן כלל שיאחו האם מקודם בידו. אכן פשוט שאין זה מוכרח, ויש לחלק ולומר, דבעינן עכ"פ שיאחו מקודם האם ויתפסנה, ואח"כ סגי שיגרם לבריחתה.

אמנם הרמב"ם (שם) כתב בזה"ל: וכיצד משלח האם אוהו בכנפיה ומפריחה. ודייק ה"רין (על הרי"ף) דס"ל להרמב"ם כפירוש ראשון של רש"י, דאופן השלוח הוא ע"י שאוזהו האם בידה ואז משלחה. וכן דייק בבאור הגר"א הנ"ל, והוסיף דאף מהרי"ף מוכח דס"ל כן. ומצינו עוד כחתם סופר בתשובותיו (או"ח סי' ק) שנקט כן בפשיטות בשיטת הרמב"ם, שצריך לאחוזה האם בידיו. וכן מבואר בערוך השולחן (ס"ו).

ואמנם מצאתי בספר דמשק אליעזר עמ"ס חולין (לרבי אליעזר אשכנזי שהיה בדורו של הצ"ח ונדפס לראשונה בשנת ת"ו ואחר שהיה נסתר שנים רבות נדפס מחדש בשנת תשנ"ב) דנקט בפשיטות דהרמב"ם יכול להתפרש גם כפירוש השני ברש"י, ואף שדבריו שם צ"ע קצת, מ"מ הא מיהא מבואר להדיא בדבריו דאף להרמב"ם אין אחיזת האם בידו לעיכובא.

ואוסף לציין כמה מאחרוני זמננו שגם הציצו הבנה אחרת בשיטת

שיעור השיעור

ח. צריך לשלח את האם עד שתצא מתחת ידו. ולאחר שתצא מתחת ידו מותר לו לקחתה. והשיעור של תצא מתחת ידו הוא, שנתרחקה האם ואינה רוצת עור על גבי הקן, וסוגי בהבי.

ואף באופן שהקן ברשות היחיד, ויכול לקיים המצוה (ענין להלן דין כ"א), אין צריך לדקדק שתצא האם לרשות הרבים.

הרחב דבר

אשר שמעתי מפיו שליט"א שאם וצריך לשלחה עד שתסיד דעתה מקנה כוונתו לקיים המצוה דוקא על ידי ותברח. ולהלן (סק"ב) כתב: נראה מעשה הכאה, ולמעשה האם עפה דמעות שלוח דאמר לעיל כדי שתצא מעצם הנפת המקל, אזי לא קיים מתחת ידו, היינו מרשותו, שאם יחפץ המצוה. ומשום זה ראוי לכוון שרוצה לתופשה לא יוכל, ע"כ. וכתב לי לקיים המצוה ע"י כל מה שיגרום הגר"ח קניבסקי שליט"א דהא והא להברחתה. ואז מקיים המצוה בכל חדר שיעורא הוא, והעיקר בזה הוא, אופן שגרום להברחתה, הן ע"י עצם שלא תהיה האם עוד על גבי הקן, ואז התקברותו אליה, והן ע"י הגבחה חשיב ששלחה. ועי' בתשובותיו (יח), המקל וכיו"ב. וכן שמעתי מהגר"ח (ט). וכן שמעתי מהגר"י שפירא שליט"א, ומהגר"מ הלב"שטאם שליט"א. וקצת סימוכין לזה מהא דאיתא במתניתין ונפסק כן בשו"ע (סי"א) דאם היה מעופפת על הקן. אם נפיה נוגעות בקן חייב לשלח ואם לאו פטור. ומבואר דכל שנתקה האם מהקן כבר חשיב שהיא משולחת.

ח. איתא בגמרא (קמא, ב): עד כמה משלחה, אמר רב יהודה כדי שתצא מתחת ידו. ונפסק כן בשו"ע (סי' רצ"ב ס"ד). אך לא נתבאר די מהו השיעור של תצא מתחת ידו. ובחזו"א (יד"ד סי' קע"ה) כתב חז"ל: כדי שתצא מתחת ידו, משום שהיא חופפת על הבנים אינה בורחת ונוח לתפשה, שליט"א. ועי' בחשובותיו (כג).

ו. כשבא לקיים המצוה ע"י שמגרשה מהקן, אין צריך להכות במקל על האם ממנ, אלא די שיכה לידה ויגרום בכך שתבהל ותעוף. והוא הדין נמי שמקיים המצוה ע"י שזורק אבן לעברה וגורם בכך להברחתה. וכן אם מגביה קולו ומגרשה, קיים כזה המצוה. ויעיין בסעיף הבא.

כוונה באופן השיעור

ו. הנה יש פעמים שמיר כשמתקרבין אל הקן, מרגשת בזה האם ותזכף בורחת. ואשר לכן ראוי לכוון מיד בתחילה שרצונו לקיים המצוה בכל אופן שיגרום להברחת האם. ואז יקיים המצוה בין אם תברח מיד מחמת התקרבותו, ובין אם תברח מיד כשיניף המקל, אף שעדיין לא הספיק להכות על הקן.

הרחב דבר

ו. כל זה יש ללמוד מלשונו של הב"א הוראת הגר"י פישר שליט"א החזו"א הנ"ל (דין ה) דסגי שמגרשה עד שתברח. ונראה לפי זה דבכל אופן שגורם לגרשה יצא ידי חובה. וכן שמעתי מהגר"ח קניבסקי שליט"א דסגי בכך שהשילוח הוא מכוחו. ולכן גם אם לא נגע בה במקל חשיב ככוחו. וכן השיב לי בכתב. עיין בתשובותיו (ח). וכן שמעתי מהגר"ח ניסים קרליץ שליט"א דכל שהאם בורחת מתחת מעשיו, סגי. ושמעתי מדידי הרב שמעון מרגליות שליט"א שראה בשעה שקיימו הגרש"ז אויערבך זצ"ל והגר"י וייס זצ"ל המצוה, שהכו במקל ליד האם ולא עליה ממש. ובספר הבנים תקח לך כהוספות שליט"א (ט, י"א). והכל מבוסס על

דסגי בהכי, וכן באופן שזורק אבן. ולענין השמעת קול לשם שילוח האם, יענין בתשובותיו של הגר"ח קניבסקי שליט"א (ט) דסגי בהכי. וכן שמעתי מהגר"ח קרליץ שליט"א. וכן הוא בספר מבית לוי שרייף כן מלשון הערוך השולחן (סעיף ו) שלשיטת הרמב"ם לא מהני כשמגרשה בקול. אבל לשיטת רש"י יצא ככה"ג. ולכאורה יש למצוא סימוכין לזה מסוגיא דבי"מ (צ, ב) דחסמה בקול חייב לרבי יוחנן, יע"ש.

ז. עיין בתשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א (ט, י"א). והכל מבוסס על

הרחב דבר

והנה בספר החינוך כתב ד"ל: לקחת הבנים. יעוין בכית לחם יהודה אמרו ז"ל שהאדם זוכה לבנים בשכר מצוה זו, ודקדקו הדבר לפי הדומה מאמרו שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך, שהיה יכול לומר שלח תשלח את האם ולא ואת הבנים תקח לך וכו', עכ"ל. ולשונו זה מורה לכאורה להדיא כשיטת הח"צ. ועיין בשו"ת חת"ס (אור"ח סי' ק') מרש"כ בזה. וכן מוכחת דעתו של בעל 'האבן עזרא' בספרו יסוד מורא (השער התשיעי) דכתב דז"ל: ואריכות ימים למשלוח הקן, לא בעבור לקחת הבנים, כי היא רשות, עכ"ל. וכן דעת הג"ר שמשון רפאל הירש זצ"ל בספר חורב (מצות שלוח"ק, סעיף א, אות ט), וכן פסק להלכה הגרי"י פישור שליט"א בהסכמתו לספרו.

ע"פ טעמי החכמה יש ליקח הבנים

כתבו הפוסקים דעל פי המבואר בזה"ק בכמה מקומות, יש להקפיד

פ. י"א שאם שלח האם ולא זכה לאחר מכן בבנים, לא קיים מצות שלוח הקן. וכן עולה לדינא לפי "המנהג הפשוט" שכתבנו לעיל (דין ב). וי"א שאין לקחת הבנים חלק מהמצוה והיא רשות בעלמא. ועכ"פ לשלימות המצוה בודאי ראוי לקחתם, דיש לזה מקור ע"פ טעמי החכמה.

הרחב דבר

שאלת: המשלח האם והבנים גם שניהם, אם קיים מצות שלוח הקן, מי נמצא קרא דוקא כתיב שלח תשלח ואת הבנים תקח לך, או לא. ואמרת שחכמי לובלין נסתפקו בדבר, עכ"ל. ודעתו מבוארת שם שאין חיוב ליקח הבנים, ומה שאמרה תורה 'ובנים תקח לך' הוא רשות. והוכיח כן מלשון המשנה (קמא, א): אמר הר"י נוטל את האם ומשלח את הבנים חייב לשלח שנאמר שלח תשלח את האם. ובספר לקט הקמח (בגיליון השו"ע) כתב דהחור"י הנ"ל (דין ב) גם ס"ל בפרט זה כזה"צ.

אכן כבר השיגו האחרונים על דאית הח"צ ממשנה זו, יעוין ברכי יוסף שהביא גירסא אחרת של ראשונים בהמשנה, אשר לפיה אין כלל ראיה. וגם לגירסתנו אין ראיה מוכחת, יעוין בדברי שאול לנכדו של הח"צ בעל שו"ת שואל ומשיב על השו"ע בהשמשות, ובחזו"א ועוד.

יא. אם שלח האם ע"י מקל וכיו"ב, וקשה לו ליטול בעצמו הכינים, כגון שהקן נמצא במקום גבוה, יכול למנות אדם שיחא שלחו לזכות בכינים, ויבונן השליח שהוא זוכה בהם עבור המשלח.

זכיה בבנים שלא ציודך

יב. אפילו שאין לו צורך בבנים, ואף אין דעתו להשתמש בהם, והוא זוכה בהם רק בכדי לקיים מצות שלוח הקן, מקיים כזה המצוה לכתחילה.

הרחב דבר

יא. כן כתב לי הגר"ח קניבסקי ואגב, פשוט שבמקום שלקחת שליט"א, יעוין תשובותיו (פג). וכן הבנים כרוכה במעשה שיש בו צד של ראיתי שעשו שני גדולי ישראל סיכון בורר, אסור לו לסכן עצמו. שליט"א, שמחמת חולשתם לא יכלו יעוין מסכת חולין (קמב, א) הרי לעלות על סולם, וביקשו משליח שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי שיעלה ויזכה בכינים בשבילם. וכן גזירות וכו', וכן הוא בירושלמי חגיגה העידו בפני שהגרש"ז איערבאך (פרק שני הלכה א דף ט, ב). וכן מובא זצ"ל, אחר ששלח האם, עשה שליח מעשה זה בשינוי מעט במדרש רות לזכות בעבורו בכינים.

ועוד שמעתי מהגר"ח קניבסקי שליט"א (פרשה ז, ח).

שאם נמצא הקן כחצר משתמרת של חבירו, ולא זכה עדיין בקן ע"י להלן

(דין כ"א), אזי אין צריך לזכות בכינים ע"י שיקחם בידיו, אלא יכול לבקש מבעל החצר שיכוון לזכות בכינים בעבורו, וממילא מקיים כזה המצוה דהבנים תקח לך, יעוין תשובותיו (נט).

יב. כן שמעתי מאחד מגדולי הדור שליט"א ומהגר"ח קניבסקי שליט"א, עיין בתשובותיו (לה), ומהגר"י שפירא שליט"א. ושמעתי מהם שאין שום חיוב לאכול או להשתמש בהם אחר זכייתו, ואין כזה מעליותא כלל.

קנין באפרוחים

י. מכיון שנתבאר שלדעת הרבה פוסקים לקיחת הבנים היא חלק מהמצוה, וכפי שמורה לישנא דקרא 'ואת הבנים תקח לך', ממילא צריך לעשות בהם קנין גמור. ולכן, באפרוחים גדולים שיוצאים חוץ לבף ידו, צריך לדקדק להגביהם ג' מפחים. אבל בכינים ואפרוחים שנכנסים בתוך ידו, הרי שזוכה בהם מדין חצר.

הרחב דבר

י. הנה בשו"ע חו"מ (סי' קצ"ח סי"ב) לקנין הגביה אלא קונה מדין חצר הביא מחלוקת אי לקנין הגביה בעינין וע"ע בביאור הלכה (סי' שס"ו ד"ה שיגביה ג' מפחים או סגי בטפח אחד. צריך) שהביא דבריו והביא ראיות ויעו"ש בביאור הגר"א (סק"ד) שמציין לזה. ועפ"י כתבו דבכינים ואפרוחים לשיטות הראשונים. וכביאור הגר"א להלן (סי' רס"ט סק"ד) מציין למחבר שסתם כדעה שצריך להגביה ג' מפחים. ונתיבות המשפט (קצ"ח, באמנם, בתיבות המשפט (קצ"ח, ב"אורים סק"ג) כתב דכל המחלוקת שייכת רק כאופן שמגביה חפץ שבוטל חוץ מידו, אבל אם כל החפץ מונח בתוך כף ידו, אין צריך להגיע

לקנין הגביה אלא קונה מדין חצר. וע"ע בביאור הלכה (סי' שס"ו ד"ה צריך) שהביא דבריו והביא ראיות לזה. ועפ"י כתבו דבכינים ואפרוחים שנכנסים לגמרי בתוך ידו, אין צריך לדקדק להגביה אפילו טפח, דזוכה בהם מדין אוויר ידו, דהוי כחצרו. אכן באפרוחים גדולים שיוצאים מחוץ לידו יש להגביהם ג' מפחים. וכן שמעתי מאחד מגדולי הדור שליט"א. וכן השיב לי הגר"ח קניבסקי, יעוין תשובותיו (מא).

שיטות בעוף ספק טהור

ידי. הרוואה קן ובו עוף שיש בו סימני טהרה, אך אין מסורת שקבלו בו שהוא טהור, או שאינו מכיר כלל עוף זה ומסופק אולי הוא כשר, אף שאסור לאכול אותו, מ"מ ישלח האם מספק. אכן, בעוף שוראי אינו טהור, לא ישלח האם בחנם.

הרחב דבר

ידי. בשורית העוררות תשובה וכן כתב בשורית מנחת אלעזר (ח"ג) (חלק ד' סי' קנ"ה) דן במוצא קן סי' מ"ג). יערי"ש. וכן כתב לי הגר"ח קניבסקי ציפור ואינו יודע אם הוא עוף טהור, שליט"א, לענין הוואה קן צפור ואינו האם חייב בשלוח הקן. וכתב ע"פ יודע אם העוף כשר דאין חשש צער המבואר בשור"ע (י"ד סי' פ"ב ג"ג) בעלי חיים לשלח מספק. יענין דעוף שחוטמו רחב וכף רגלו רחבה בתשובותיו (פו). וכן שמעתי מהגר"י מותר באכילה אם יש לו ג' סימנים קרליץ שליט"א. והגר"י שפירא בגופו. ובהג"ה שם כתב די"א שאין שליט"א הוסיף שאע"פ שיכול לשלח לסמוך אפילו על זה, ואין לאכול שום מספק, מ"מ מכין שאינו בטוח עוף אלא במסורת שקבלו בו שהוא שהעופות כשרים, עדיף שיחזיר טהור. ובעוף שזכה צד שם דיכול האפרוחים לקן, אחר שזכה בהם (ע') לקיים שלה"ק דדלמא הוא טהור, לעיל דין יג) כדי למעט בצער האם. ואיה"ע שמספק לא אוכלים אותו מ"מ ובנוגע לעופות שאינם כשרים מצות שלוח יכול לקיים, מספק דלמא בודאות. בודאי אין לשלח האם, הוא עוף טהור. ועיי' ברכ"י (סי' רצ"ב) דהלא נגרם בזה צער לאם ללא צורך. ובהעוררות תשובה כתב טעם נוסף ע"פ הוזה"ק דעיי' שלוח עוף טהור מתעוררים רחמי שמים על עם ישראל. ולפי"ז יש לחוש חלילה איפכא אם הוא עוף שאינו טהור.

החזרת הבנים לקן

יג. אחר שזכה בכיצים או באפרוחים יכול להחזירם לכתחילה לקן, ומקיים המצוה לכתחילה גם אם האם חוזרת אליהם.

הרחב דבר

יג. דבר זה נלמד בדרך אגב מהא דאיתא במתניתין (קמא, א): נטל את הבנים והחזיר לקן ואחר כך חזרה האם עליהן פטור מלשלח. ומבואר ברש"י הטעם דכיון שנטל הבנים הוי ליה קן מזומן. וחזינן עכ"פ שאין בזה צד איסור. ויערי"ש בפירוש הר"י מלונל שהוסיף דהניחם שם כדי שתגדלם אמם. וכן שמעתי לדינא מאחד מגדולי הדור שליט"א ומהגר"ח קניבסקי שליט"א, יענין תשובותיו (לד, לו), ומהגר"י שפירא שליט"א. וכן הוור לי הג"ד ישראל יעקב פישר שליט"א, עיי' בהסכמתו לספרנו, והג"ד יעקב משה הלל שליט"א, ושמעתי מפיהם דאף לטעם הוזהר הק' (ע' להלן עמ' קעב) שענין השילוח הוא כדי לצער האם ולעורר רחמים למעלה, מ"מ שפיר יכול להחזירם להקן אחר שזכה בהם. ועוד שמעתי מאחר מגדולי הדור שליט"א, דאף באפרוחים שרי להחזירם לקן ולהפקירם, ותו אין חיוב מוונותיהם עליו, ואף שאין ברור שתחזור האם ותמשיך להאכילם. וכן שמעתי מהגר"ח ק' שליט"א, יענין תשובותיו (לז), ומהגר"י שפירא שליט"א.

שילוח באם ולא באב

טו. אין מקיימים מצות שילוח הקן אלא באם ולא באב. ובזמנו טבע התורים והיונים שהאב והאם מתחלפים במשך היום. והזמן הכמות שהאב רוצת ולא האב הוא משקיעת החמה ועד לאחר זריחתה. ולכן ראוי לקיים המצוה רק במשך הזמן הזה.

הרחב דבר

ומתבאר מדברי המכ"ם בפירושו המשניות והר"ן שעל הר"ף והנמוק"י ופירוש הר"י מלוניל דזכר משרא המינים לכו"ע אין מקיימים מצות שילוח הקן כיון דלאו בר דגירה הוא, יעריב. וכן נפסק להלכה ברמב"ם (פי"ג ה"י) ובשו"ע (סי' רצ"ב ס"ז).

ויעוין בדברי הרמב"ן במלחמת ה' (כז, ב מדפי הר"ף) שיש ללמוד מדבריו קצת סברא כזה וז"ל: דלמא הם [באותו ואת בנן] טעמא משום דחס רחמנא כזה שבנה כרוך עליה דומיא דשלות הקן, אבל זכר שאין בנו כרוך אחרי ואין מכירין זה את זה כלל לא הקפידה בהן תורה, עכ"ל.

טבע הדגירה בזמנו

והנה הלכה זו מצריכה אותנו לדעת טבעי העופות ואופן דגירתם, כדי שנדע מהי האם דוגרת. ונקדים ונאמר דדבר זה מבורר ונבדק ע"פ חוקרים

מקור ההלכה בגמרא

טז. איתא בגמרא חולין (עט, ב): וחייב באם על הבנים [שלות הקן] שהזהר לא ליקח שניהם, רש"ן, מה כשחייב באם על הבנים בנקבות ולא בזכרים [דכתיב והאם ורוצת ולא האב רובן, רש"ן], אף כשחייב זכר, מברור להדיא מסוגיות הגמרא דמצות שילוח הקן היא רק בהאם. וכלשון התורה הק' והאם רוצת וכו'.

ובתוס' שם (ד"ה מה) הוסיף ביאור כזה וז"ל: דאם דקרא משמע ליה דוקא, ולא משום שאורחה להיות רוצת, מדכתיב שלח תשלח את האם, דה"ל למיכתב שלח תשלחנה כיון דכתיב כבר לא תקח האם, לכך משמע ליה דוקא, עכ"ל.

וכן מתבאר להדיא ממתניתין (קלת, ב): קורא זכר ר"א מחייב וחכמים פוטרין. ופירש"י, דדרכו של עוף זה לרבוץ על ביצי אחרים.

שני שיפוחים בקן אחד

טז. אפילו אין בקן אלא אפרוח אחד או ביצה אחת חייב לשלח האם. ולכן, כשיש שני ביצים או יותר, יכולים שני אנשים לקיים בה מצות שילוח לכתחילה, והיינו באופן שישלח הראשון את האם ויזכה רק בביצה אחת, ובשתחזור האם לדגור ישלחה השני ויזכה בביצה השניה. וע"ע בהרחב דבר.

הרחב דבר

טז. איתא במשנה (קמ, ב): אין שם אלא אפרוח אחד או ביצה אחת חייב לשלח, שנאמר קן קן מכל מקום. וכן נפסק בשו"ע (י"ד סימן רצ"ב סעיף א) וברמב"ם (הל' שחיטה פרק י"ג

הוראת פוסקי הדור שליט"א

הלכה י"ז). וביאור הלימוד מהפסוק כתבו הנמוקי יוסף והר"י מלוניל, שמכיון שדרך המקרא לחפוס לשון רבים, קיני ציפור, והכא כתיב לשון יחיד, שמע מינה שמקיים המצוה אפילו בביצה אחת. והר"ן בחידושו כיאר באופן אחר וז"ל: מדכתב רחמנא קן ציפור בפתי"ח שהוא סמוך, ולא קן צייר שהוא מוכתה, שמע מינא שהתורה הקישה קן לאם, מה האם שאינה אלא אחת אף הקן אפילו אינו אלא אחד חייב לשלח, עכ"ל. ומה שכתוב בתורה לשון רבים, 'אפרוחים או ביצים', פירש רש"י שליט"א.

מגדולי הדור שליט"א, האם אפשר לשני אנשים לקיים המצוה בקן אחד, באופן שהראשון יזכה רק בביצה אחת, או נימא שמכיון שיש יותר מביצה אחת, צריך לזכות בכולם. והשיב לי, שלא מצינו חיוב לזכות בכל הביצים, ומכיון שאינא במתניתין שמקיים המצוה גם כשזוכה רק בביצה אחת, שפיר אפשר למיעבד הכי. וכן הורו לי הגר"ח קניבסקי שליט"א, ע"י בתשובותיו (לא, לב), והגר"י שפירא, והגר"י פישר, והגר"פ שינבערג שליט"א.

הרחב דבר

שיטה מחודשת

והנה הגם שכתבנו למעלה כדבר פשוט שמצות שילוח היא רק באם ולא באב, והראנו המקור לזה בגמרא, ובראשונים ובפוסקים. מ"מ לא אמנע עצמי מלציין דמצינו שיטה מחודשת לא כן.

והיא שיטת רבנו ניסים גאון בספרו "פה מהישועה" דכתב שם שמצות שילוח הקן היא גם באב וגם באם, וז"ל (פרק ג): כמה שאמר יתברך כי יקרא וכו', אם נתקלת בקן וכו' אפרווחים, תקח את האפרווחים ותשלח את האב ואת האם וכו'. וחזר על לשון זה כמה פעמים שם.

ובחידושי הרי"י מנכונא חולין (קלט, ב) כתב דזכר בעלמא, היינו לא קורא, בעיא ולא איפשיטא, אי מקיימים בו מצות שילוח. וכבר תמה שם בהערות דלהמבאר בגמרא לפנינו ליכא ספק בזה ואדרבה מכאור דזכור לא מקיימים כלל דהאם כתיב ולא זכר. וצ"ע.

שינוי הטבע בעונות הדגירה

ולא רחוק הדבר לומר שנשתנו הטבעיים בזה, דהדבר מוכרח הוא להדיא בעוד ענין, והוא, בעונות הדגירה. הנה רש"י בביצה (י, א ד"ה בריכה) כותב בזה"ל: שהיונים יולדים בכל חודש וחודש והן שני גוזלות זכר ונקבה ומפסיקין בתקופת טבת וחזורים ויולדים בניסן. עכ"ל. ומאידך, ברשב"ם בכ"ב (פ, א ד"ה הלוקח) כתב וז"ל: ודרך היונים לעשות שני יולדות בכל חודש זכר ונקבה, חוץ מחודש אדר שאין יולדין, עכ"ל. הנה לפנינו שינוי בטבע בין זמנו של רש"י לזמנו של נכדו הרשב"ם. ושינוי גדול עוד יותר יש בין תקופתם לתקופתנו, דכהיום ברור שאין היונים מטילים ביצים כלל בחודשי החורף, אלא רק בחודשי הקיץ. [ובאמת מצינו במדרש (שהש"ר א, ט"ו) ובילקוט שה"ש (רמז תחקפה) שהיונים מטילים ביצים בכל חודש וחודש. וז"ל הילק"ש: מה היונה עושה גוזלים בכל חודש כך ישראל והיה מידי חודש בחודשו].

הרחב דבר

כמשך כל הדגירה מבלי לזוז ממקומה. חזא, יש להוכיח כן מהא דלא נמצא רמז בש"ס ופוסקים שאפשר לקיים שלוח הקן באופן ודאי רק כלילה ולא כיום.

שנית, גמרא מפורשת היא כדברינו. דהנה איתא בחולין (קמא, ב) דלוי בר סימון אקני פירות שובכו, ופירש"י אפרווחים וביצים, לוב יהודה. ובהמשך מוסיפה הגמרא דהנהו פירי חדתי הוו. ופירש"י, ביצים שהטילה אותם האם ולא עמדה מעליהם מעולם וכו'. ועקבות סוגיא זו כתב הרמב"ם (הלכות מכירה פכ"ג ה"ג): הביצים והאפרווחים עצמן שיש בשוכך לא קנה אותם בעל השוכך כל זמן שלא פרחו. וכיאר בכסף משנה טעמא, דאורחא המילתא הוא דכל זמן שלא פרחו האפרווחים אין דרך האם לעמוד מעליהם. הרי לנו גמרא מפורשת שיתכן שהאם לא תעזוב הקן מאז שהוטלו הביצים עד לאחר שנעשו אפרווחים (דבר שנמשך בין 12-15 יום). ובזמננו ברור שלעולם אחר עבור ג' ימים מעת הטלת הביצים, עוזבת האם את הקן והאב מתחלף עמה.

ובאמת כלול כמה שכתבנו שינוי נוסף ומהותי בטבעי הבעלי חיים. דהלא בראשונים הנ"ל איתא דזכר לאו בר דגירה, ובזה שונה הקורא משאר כל העופות. ואילו בזמננו המציאות מוכחת דזכר בר דגירה הוא.

שעקבו אחר אורחות בעלי הכנף, שבזמנינו דרך האב והאם להתחלף כמשך היום בדגירה. ודבר זה ניתן לבירור ע"י מעקב ליד הקן, דרואים אותם מתחלפים מידי זמן. ולכן אם מקיים מצות שילוח כמשך היום, יש ספק בדבר אם קיים בזה המצוה דאלי שלח האב ולא האם. ומאידך גיסא גם עובדה זו ברורה אצל היונים והתורים שהאם בלבדה דוגרת משעת שקיעת החמה ועד אחר זריחתה. ועיין עוד להלן (בהדרכה מעשית) בטבע הדגירה של הצפורים.

ובאמת יש לנו מקור קדום לכך שאצל שאר העופות, מלבד הצפורים, מתחלפים האב והאם בדגירה, והוא בספר "שפתי כהן" אשר חברו רבי מרדכי הכהן תלמיד רבי ישראל די קורנאל שהיה מגורי האר"י, דכתב בפרשת כי תצא, וז"ל: ששאר העופות פעמים יושבת הנקבה על הבנים ופעמים יושב הזכר, אבל הצפור לעולם יושבת נקבה ולא הזכר וכו'. [והעירו לדבריו ידידי הרב שמעון מרגליות שליט"א].

טבע הדגירה בזמן הגמרא

ואולם, הגם שכך הוא הטבע בזמננו, ועפ"ז כתבנו שראוי לקיים המצוה כלילה ולא כיום, נראה להוכיח דבזמן הגמרא היה מצוי שהאם בלבדה רבצה

ביצים ואפרוחים שאמור לאוכלם

יח. היו האפרוחים המונחים בקן שריפות פטור מלשלח האם, הכתיב ואת הבנים תקח לך ודרשינו, לך ולא לכלבך. וכל זאת, בביצה המרוקמת דהיינו שכבר יש בה דם, חייב לשלח האם. וה"ה באפרוחים שעדיין לא נפתחו עיניהם, אע"ג שאמור לאכלם, חייב בשילוח. כיון שאם היה מניחם תחת אמם או תחת עוף אחר היו נעשים ראויים לאכילה.

הרחב דבר

יח. איתא בגמרא (קמ, א): תניא שמביטים בהם בחדר חשוך עם פנס אם טרפה חייב בשילוח אפרוחים וכדומה. נמצא דבביצים יש ימים טרפות פטור משילוח. מנא הני מילי אמר רב כהנא דאמר קרא תקח לך ולא לכלבך. ומבאר דרך באופן שיכול להשתמש באפרוחים לאכילה. חייב בשילוח.

ביצה מרוקמת ואפרוח שגולד

והנה אם נקבל הדברים כפשוטם, יצא שהזמן הראוי לקיים מצות שילוח, הן בביצים והן באפרוחים, הוא מצומצם מאד. דכידוע לאחר כשלושה ימים (ולפעמים שני ימים) אחר הטלת הביצים, הם מתחילים להתרקם, ולאחר עוד כשלושה ימים יש כבר צורת אפרוח קטן. ומתחילת הדיקום כבר נאסרים הביצים באכילה. נאפשר לבדוק בנקל ביצי תור ויונה, אם כבר התחילו להתרקם, ע"י

טעמא דהיתרא

אכן לדינא בודאי אין הדבר כן. ומעולם לא שמענו כזאת. וטעמא דמילתא שמקיימים מצות שילוח גם בביצה מרוקמת ואפרוח שגולד, כבר מבואר בר"ן (שם) ד"ל: ואין צורך

נשברו הביצים בשעת השילוח

יז. יש להזהר לא לגרום לאם בחלה גדולה ע"י הכשת המקל וכדומה, משום שאז מצוי שנשברים הביצים, ומוטל הדבר בספק אם קיים ככה"ג המצוה. יעוין בהרחב דבר פרטי הריני.

הרחב דבר

יח. כתב רבנו בחיי (דברים כב, ז) מכין דנחשבים הביצים כמטלוקים ואין ד"ל: וקרא את הביצים בנים, לפי שמהם יוצאים הבנים, ויעלה בדינו מזה שאינו חייב בשילוח עד שיהיו הביצים שלמים ראויים לבנים, ואם היו שבורים אינו חייב בשילוח, עכ"ל. והנה ידוע וברור למי שנתנסה במצוה, דמצוי לפעמים שעצם שילוח האם גורם לכך שהאם שוברת הביצים. וזהו משום שבעת הדגירה אין האם, או האב, יושבים ממש על הביצים, אלא הם נמצאים כגובה מעט ע"י רגליהם, וחוץ גופם מורעל לביצים. ובשעה שהאם נבהלת ממעשה הגירוש, היא כורחת בבהלה ולפעמים גוררת הביצים עמה מעט, וכתוצאה מכך הם נשברים.

ומדברי רבנו בחיי הנ"ל אין לנו להכריע האם קיים המצוה באופן שנשברו הביצים במהלך השילוח. דהוא מיידי מאופן שהביצים נשברו כבר לפני מעשה השילוח. ונחלקו פוסקי דורנו בענין זה: בספר 'הבנים תקח לך' (דף לד) הביא תשובת הגרש"ז אירערכך זצ"ל, ומדבריו עולה דקיים המצוה, שליט"א כתשובתו (כס).

מכין דנחשבים הביצים כמטלוקים ואין בזה חסרון בקיום המצוה. ויעו"ש שהוסף הגרש"ז זצ"ל שראוי לנקות הקן מהביצים השבורים, כדי למנוע צער האם כשתחזור. וכן שמעתי מהגר"מ הלברשטאם שליט"א שמקיים המצוה בודאות אם נשברו הביצים במהלך השילוח. ומאחד מגדולי הדור שליט"א שמעתי דדבר זה תלוי במציאות. כלומר, שאם נשברו הביצים בשעה שעלתה האם מעליהם בדרכה לעוף, קיים המצוה, דבשעה ששלחה היו תחתיה ביצים שלמים. אולם אם נשברו הביצים בעוד שהאם רבצה עליהם, לא קיים בזה המצוה, שכן בשעת השילוח לא היו תחתיה ביצים שיכולים להביא אפרוחים בני קיימא.

ומהגאון ר' יהודה שפירא שליט"א שמעתי שאין מקיים המצוה בכה"ג. וכתב לי טעם הדבר, ד"ל: כיון שסותבת עמה הביצים וסופן להשבר, נראה שאין כאן מצוה, עכ"ל. ועיין מה שהשיב בענין זה הגר"ק זצ"ל, ומדבריו עולה דקיים המצוה, שליט"א כתשובתו (כס).

רובצת ומאכלת

יט. אין מקיימים מצות שילוח אלא בזמן שהוא רובצת על הביצים או האפרוחים. משא"כ כשהוא מאכלת האפרוחים וכדומה.

הרחב דבר

יט. כדי לבאר הלכה זו נקדים טבע כמה ימים, מלמדת אותם לעוף האם. דהנה הביצים וכן האפרוחים, בעצמם. ושמעתי מאחד מגדולי הדור בעודם קטנים, אין האם או האב שליט"א ומהגר"ת קניבסקי שליט"א עוזבים אותם כלל, אלא דוגרים דפשוט שאי אפשר לקיים המצוה עליהם בתורנות כדי לחממן. ובתקופה בזמן שהיא מאכלת אותם אך לא זו בודאי כשרואים שהאם בקן, בודאי רובצת עליהם, דרביצה ממש בעיני. היא דוגרת עליהם ואפשר לקיים אז וע' בתשובותיו של הגר"ק (פח).

ובשו"ע (סי"א) איתא: היתה

מעופפת על הקן אם כנפיה נוגעות בקן חייב לשלוח ואם לאו פטור אע"פ שנוגעת מן הצד, עכ"ל. ויער"ע בטור ונוש"כ בביאור שיטת הרמב"ם (פי"ג הל' י"ג). והעולה מכל זה דנקטו כולם לדבר פשוט דבעינן שתהא האם רובצת על בניה ממש ולא שהיא לצידם ודוק.

לוקחים בפיה מפיה. ולאחר עוד

הרחב דבר

פטור משלוח משום שאין ראיות עוד לאכילה ואין מתקיים בהם תקן, לך, אלא ע"כ כיון שישנה האפשרות להושיב עליהן צפור אחרת מתקיים שפיר תקף לך בהאפרוחים הנולדים וחייב בשילוח, עכ"ל. והן הן הדברים שכתבנו לעיל.

וכן שמעתי להורות לדינא מאחד מגדולי הדור שליט"א, ומהגר"ת קניבסקי שליט"א, ומהגר"י קרליץ שליט"א, ומהגר"י שפירא שליט"א. ומהגר"מ הלברשטאם שליט"א. שאפילו אם הביצים שבקן הם מלאים דם ואסור לאכלם, ואפילו אם האפרוחים הם צעירים שעדיין אינם ראויים לשחיטה מ"מ מקיים בהם המצוה לכתחילה. ועוד שמעתי מהם להדיא שאינו צריך להניחם בפועל ממש תחת האם או תחת עוף אחר, דסגי במה שיש לו אפשרות להניחם ולהביאם לידי מצב שיהיו ראויים לאכילה. ועיין בתשובותיו של הגר"ח"ק שליט"א (לט, מ).

וכן הורה הג"ר חיים פנחס שיינברג שליט"א ע"י עמ' קנת.

וע"ע בחזון יחזקאל על התוספתא (דף ל"ח בספר, חידושים ס"ב) שכתב בזה"ל: הלא מעולם לא שמענו דאם הביצים שבקן הם כבר נעשו פירשא כנהוג קודם יציאת האפרוח, יהיה

הוראת גדולי הדור

וע"ע בחזון יחזקאל על התוספתא (דף ל"ח בספר, חידושים ס"ב) שכתב בזה"ל: הלא מעולם לא שמענו דאם הביצים שבקן הם כבר נעשו פירשא כנהוג קודם יציאת האפרוח, יהיה

קן בחצר המשתמרת

כא. אין חייבים לשלח האם אלא בקן שאינו מזומן אצלו, כלומר שלא זכה בו. לפיכך, קן הנמצא בחצר המשתמרת, אינו חייב בשילוח.

אמנם, מבואר בגמרא שכל עוד שהאם לא עזבה את הקן כלל משעת הפלת הביצים, אין הצדק זוכה לו, ועל כן יכול לקיים המצוה גם בחצר המשתמרת.

ולדעת הרבה אחרונים ופוסקי זמננו, אם כיוון במחשבתו מיד בתחילת עשיית הקן, לפני הפלת הביצים, שאין ברצונו שהצדק תזכה בעבורו באם ובביצים, אין הצדק קונה לו בע"כ, ויכול על כן לקיים המצוה גם אם עזבה האם כבר את הקן לזמן מה.

ואמנם, י"א שהדיום שרוב בני אדם אין דעתם נוחה מהמצאות יונים וקנים בחדרם, אין החצר זוכה עכורם בקן, גם אם לא חשב כן להדיא, ומשום כך יכול לקיים מצות שילוח, גם אם עזבה האם את הקן לזמן מה, וגם אם לא גמר בדעתו להדיא שאין ברצונו לזכות בהם.

הרחב דבר

דין שילוח
בחצר המשתמרת

קלט, א, ד"ה פטור) מבואר דכל שזכה בביצים מזומן קרינא בהו. ומכיון שכן לכאורה בכל קן שבחצרו אי אפשר לקיים מצות שילוח, כיון שחצרו של אדם קונה לו אפילו שלא מזעטו, ואפילו אינו נמצא כלל בעיר, יעוין ב"ק (מט, ב) וברש"י ותוס' שם. ובש"ך ח"מ (סי' רס"ח סק"ג).

ביצים מוזרות

כ. היו בקן ביצים מוזרות אינו חייב בשילוח האם. ואולם, הדין קן ורוצה לקיים מצות שילוח, אין לו לחשוש שמא הביצים הן מוזרות.

הרחב דבר

כ. הכי איתא במתניתין (קמ, ב): ביצים מוזרות פטור מלשלח. ופרש"י: שאין אפרות בא מהן. ונרחיב מעט בביאור המציאות. טבע הציפור שהיא מטילה ביצים גם אם אין זכר עמה. אלא שמביצים אלו לא יכול לצאת אפרות, ולא מתחיל בהם כלל תהליך של ריקום. והאם כשדוגרת על ביצים אלו ורואה שאין שום שינוי חל בהם, עוזבת אותם בקן והולכת לדרכה. ומכיון שאין ביצים אלו בני קיימא, לא נתייבכו בשילוח, דילפינן התם ביצים מאפרות, מה אפרות בני קיימא אף ביצים בני קיימא. וע"ע בספר הערוך ערך ספן. ולהלן בפרקים העוסקים בחיבור טבע הציפורים.

ומכל מקום, אין לחשוש בסתמא שמא ביצי הקן הן מוזרות, ולא קיים מצוותו, דאוליין בחר רובא. ובפירוש כתב בערוך השולחן (ס"ו) שענין ביצים מוזרות אינו שכיח. וכן שמעתי מאחד מגדולי הדור שליט"א. והנסיף

דהאומדנא הזאת היא כי"כ אלימא עד שאפשר להלקות מי שלקח אם על הבנים, ואין חוששין שמא ביצים אלו מוזרות הן. וההתראה התראת ודאי היא. וכן כתב לי הגר"ח קניבסקי שליט"א, יעוין תשובותיו (מב-מד). ושו"מ כפי דעת תורה להמהדרים בסי' רצ"ב שמביא בשם תשובות הור"א ש כלל ק"ב סי' י' (והובא נמי בשו"ע ח"מ סי' רל"ב סעי' י"ט) שלא חיישין לביצים מוזרות.

ובכל זאת אציין כיצד ניתן לקבוע עפ"י סימנים שאין הביצים מוזרות. א) כשרואים בשעת בניית הקן שיש מי שמביא לה קשים ועצים דקים. ב) כשרואים בתקופת הדגירה שיש מי שמחליף האם מעת לעת, דהוה הזכר. ג) לאחר שזכה, אם רואה שהחל בביצה תהליך של ריקום. ד) בביצים שאינן מוזרות יש כעין קשת כחלבון הביצה, יעוין בחולין דף (סד, ב) ורש"י (שם ד"ה והוא). וע"ע בפרקים המתארים טבעיהם.

צריך לבנות שלא יקנה לו חצייו דאי אם יקנה לו מיטפר משלוח, עכ"ל. הרי מבואר להדיא כדעת האחרונים הנ"ל.

וכן שמעתי מעד נאמן ששאל למין רשכבה"ג בעל הקהלות יעקב זצ"ל אם מהני לכוון כנ"ל בחצר המשתמרת ולקיים אח"כ המצוה והשיב דמהני. ועוד שמעתי בענין זה מהגאון רבי משה הלברשטאם שליט"א דהאדמו"ר מסאטמאר (בעל 'היואל משה') זצ"ל וכן בעל המנחת יצחק זצ"ל והגרמ"א פרינו זצ"ל כולם קיימו מצות שלוח"ק ע"י עצה זו, דהיינו שהיה הקן בחצר משתמרת ונחבטו שלא לזכות בה וכן קיימו המצוה. יענין בתשובות הג"ר חיים פנחס שיינברג שליט"א (עמ' קנח) שהורה לי כך. וכן הוכיח הג"ר ישראל יעקב פישר שליט"א מהרבה מקומות בספרו שו"ת אבן ישראל סי' ס"ז. וכן הורה הג"ר שמואל וואונר שליט"א בספר מבית לוי.

ומצינו דוגמא לזה בשו"ע או"ח (סי' תמ"ח ס"ב) לענין גוי שמביא חמץ לבית ישראל בפסח, שיאמר הבע"כ שאין רצוני שיקנה רשותו החמץ. ובביאור הגר"א שם כתב דסגי במחשבה ולא בעי שיאמר בפיו. ובאמת כבר מצינו בראשונים מקור לזה, יענין ריטב"א ב"מ (יא, א ד"ה מחניתין) ובשו"ת הרשב"א (סי' קע"ח).

אכן דעת הגרש"ז אייערברך זצ"ל אינה כן, כמבוארת דעתו בספר מנחת וסברתו, דמכיון שיכול בכל רגע לזכות בהם חשיב מוזמן בידו ער"ש.

האם צריך לחשוב ככל קן מחדש?

ושמעתי מאחד מגדולי הדור שליט"א שלפי העצה הנ"ל שחושב לפני הטלת הביצים בחצרו המשתמרת שאינו רוצה לקנותם ואז אינו מוזמן, סגי בכך שיוכח פהם אחת בחייו שאין רצוני שתוכה לו חצרו הקנים שיהיו בה. ומהני גם אם יעבור דירה למקום אחר. היות שכבר חשב שלעולם אין רצוני שתצרו המשתמרת יקנה הקנים.

זכית חצר משתמרת בזמנו

והנה מהגר"ק שליט"א שמעתי עוד דיי"ל שבזמנו אין צריך מחשבה חיובית להפקיר הקן, שמכיון שבזמנו אין אוכלים ביצי הונים מחמת מיאוס, ואורבה בדרך כלל גורם סכל לדיירים מהיונים, מחמת הרעש והלכלוך שהם עושים, ואין רצון כלל שיעשו קן בביתם, על כן כסתמא אין החצר זוכה בהם. וע"ע בחשובותיו (נג, נד).

וכן מחבאר מתוכן דברי האגרות משה (ייד"ח ס' מ"ה).

ואחרי כותבי זאת ראיתי בספר עמודי הארזים מרבי אליעזר חזן (כן מח"ס שו"ת חקרי לב, שנפטר בשנת תקפ"ג והובא לדפוס לראשונה ע"י ישיבת אהבת שלום בשנת תשמ"ג) על ספר היראים (סי' ס"ב החזית סעיף ד') שכתב להוכיח כן בפשיטות מדברי הרבה ראשונים ממסכת בב"מ (דף ט, ב), לענין הא דעני מודה להשאיר פאה בשדה, דמהני שיפקיר את שדהו מקודם, כדי לא להתחייב בפאה. וממילא כתב דה"ה י"ל דמהני כבודו דידן. והוסיף שם וכתב, וז"ל: ואף למה שכתב החם הרב ברטנורה ברעת רש"י בכל שבא לכלל פאה שוב לא מהני הפקר להפקיעו מתורת פאה. וראיה מהפקיר כרמו והשכים וצורו דחייב בפאה, ומהתם למדין. וכהאי גוונא נראין דברי הורד"ז שם ברעת רש"י עיי"ש. אכתי בנידון דידן דמפקיר קודם שבא זמן חיוב ולא חל עליו פטור מתורת מוזמן מצי מפקיר וחייב בשלוח, וזה ברור לעניות דעתי, עכ"ל.

והראה לי הרב ברוך יהודה רבינוביץ שליט"א דמצינו מקור נאמן לעצה זו בחידושי חתם סופר (חולין קמא, ב) דכתב (ד"ה ואם איתא) וז"ל: ולדעתי נהי דלא בעי למימר תיקני ליה, וממילא קנה, מ"מ הכא ע"כ

קניין כחצר המשתמרת מצוי מאד בזמנו, בפרט בתורים שמתקנים על אדני חלון, ובצפור דורר שמתקנים בתוך ארגז התריס, ומכיון שמצוי כיום אצל תורים וכני יונה שהאב והאם מתחלפים בדגירותם, וממילא האם עוזבת את הקן לזמן מה [נווכה לו חצרו, והיו מוזמן, ולא יוכל לקיים עוד את המצוה] לכן שמעתי מאחד מגדולי הדור שליט"א ומהגר"ח קניבסקי שליט"א עצה, שאם חושב בלבו שאין בדעתו לזכות בהאם ובביצים, שאז חצרו אינה קונה לו, וממילא אין זה מהמוזמן בידו, מכיון שמיד בשעת הטלת הביצים היו הפקר, שהרי אין ברצונו לזכות בהם לכן אין להם שם מוזמן. ועי' בתשובות הגר"ק שליט"א (מז, מח).

עצה לקיום המצוה בחצר המשתמרת

עצה לקיום המצוה בחצר המשתמרת

עצה לקיום המצוה בחצר המשתמרת

כב. חצר המשתמרת מוקרי, כל שדרך בני אדם להניח שם חפציהם ואין להם פחד שיגנבו. וממילא, קן הנמצאת במקום כזה, אי אפשר לקיים בה המצוה, אלא א"כ לא הונבחה האם מהקן כלל, או שהתנה מראש שאין ברעתו לזכות באם ובכניה, וכנ"ל ברין הקודם. וכרין קן הנמצא בביהכ"נ ובחדר מדרגות ע' בהרחב דבר.

כב. עיין בחשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א (מה, מו) דגדר חצר המשתמרת אינו תלוי בנעילת המקום במנעול, אלא שהוא מקום שאין זרים נכנסים לשם וממילא הוא מניח שם חפציו בלא חשש שיגנבו.

בית הכנסת

ושאלתי את הגר"ח שליט"א מה דין קן הנמצאת בבית הכנסת, על גבי מזגן או פלורנסט גבוהים מאד מאד, האם חשיב מקום המשתמר, מכיון שאם ינסה להגיע לשם ע"ג סולם, יהיה נחפס כגנב, ואז יהיה הדין תלוי במחלוקת הראשונים אי יש יד להקדש המובא במ"ב אר"ח סי' קנ"ד סעיף קטן נ"ט. והשיב לי דבכל זאת חשיב מקום שאינו משתמר, כיון שיש לרבים דריסת רגל במקום. ועי' בחשובותיו (ק). וכן השיב לי הגר"י שפירא שליט"א.

ולענין קן הנמצא בחדר המדרגות של בנין משותף, שמעתי מאחד מגדולי הדור שליט"א ומהגר"ח קניבסקי שליט"א ומהגר"י שפירא שליט"א דאין זה מקום המשתמר. וכן איתא בספר ארחות רבנו (ח"ג דף קע"ח) ח"ל: סיפר לי המשכ"ן של מרן

ש"ס

ש"ס

ש"ס

ש"ס

ש"ס

ש"ס

הרחב דבר

וכן שמעתי מהגר"י קרליץ שליט"א, ומהגר"ח פ' שיינברג שליט"א, שאם מוצא קן בחצר המשתמרת (בזמן הזה) ואפילו לא חשב להדיא לפני הטלת הביצים שאין ברצונו לזכות בהן, יכול לקיים המצוה משום שבזמן הזה אין אנשים רוצים לזכות בהן.

ויענין באגרות משה הנ"ל שכח כעין זה ח"ל: וגם בכלל גבי צפורים ואוחים ותרגולים, אם אחד טוען שאין זה זכות בשבילו ולא רצה לזכות, יש להאמינו כזה למפרע ולא להלן (דין כד).

וכל דברינו בדין זה מיירי בנידון הפקדה קודם שהוטלו הביצים כלל. ולענין אם מהני הפקר בביצים או באפורחים אחר שכבר זכה בהן, עיין להלן (דין כד).

וכל דברינו בדין זה מיירי בנידון הפקדה קודם שהוטלו הביצים כלל. ולענין אם מהני הפקר בביצים או באפורחים אחר שכבר זכה בהן, עיין להלן (דין כד).

וכל דברינו בדין זה מיירי בנידון הפקדה קודם שהוטלו הביצים כלל. ולענין אם מהני הפקר בביצים או באפורחים אחר שכבר זכה בהן, עיין להלן (דין כד).

ש"ס

ש"ס

ש"ס

ש"ס

ש"ס

ש"ס

הפקר לאחר הזכיה

כד. י"א שלאחר שזכה בביצים או באפרוחים, שוב לא יועיל אם יפקירם, להפקיע מהם שם מזומן. וי"א שמביזין שלאחר ההפקרה אין הם עור שלו, שפיר לא חשיב מזומן. ולכן אחר שזכה בהם יכול להפקירם ולהחזירם לקן, וכשתחזור האם לדבוק עליהם יכול לקיים מצות שלוח הקן פעם נוספת. ולענין הפקרת תרנגולתו המזומן אצלו קודם שהושלו הביצים, עיין בהרחב דבר.

הרחב דבר

השיב לי: מה ששמע בשמי שאפשר להפקיר את שלוח הקן. נכון השמועה וכן אח"כ שילוח הקן. נכון השמועה וכן ראיתי מעשה של בעלי תריסין בדור הקודם, עכ"ל. ובהיותי אצלו אמר לי שראה כן אצל בעל הקהלות יעקב זצ"ל. ושמעתי מנכדו של בעל האגרות משה, הרב מרדכי טנדלר שליט"א, שהיה נוכח בשעת מעשה כשנשאל סבו בשאלה זו, האם מועיל הפקר להפקיע שם מזומן, והשיב שאכן אפשר להפקיר ואחר כך לקיים המצוה. וכן השיב לי הגר"ח קניבסקי שליט"א בתשובותיו (מט, ג, ס, סא).

ועיין בפירוש עמודי הארזים על

ספר היראים (סי' ס"ב סוף סעיף ד') שכבר נסתפק בזה, אי מהני שיפקיר הביצים או האפרוחים לאחר שזכה בהם, ולאחר איכות גדולה מאד, סיים דעכ"פ מידי ספק לא נפיק ומצי לקיימי מצות שילוח.

שיטת האחרונים שלא מהני הפקר

כד. בפירוש מלאכת שלמה על המשניות לרבי שלמה העדני וכן בברכי יוסף (סעיף ג), הביאו דברי הרב הגדול מהר"ר סלימאן בן אוחנא זלה"ה (שהיה מגורי הארז"ל, וע' בשם הגדולים) שכתב שבאופן שכבר זכתה לו הביצים או האפרוחים, לא יועיל אם יפקירם לאחר מכן, שכיון שכבר נקרא עליהם שם מזומן תו לא פקע. וכן שמעתי מאחד מגדולי הדור שליט"א.

שיטת האחרונים שמהני הפקר

ואולם, הנה שמעתי אומרים משמו של הגר"י שפירא שליט"א שמהני להפקיר הבנים לאחר שזכה בהם. ושלחתי לו שאלה בכתב האם נכון הדבר. וכה

קן במקום מוצנע

כג. יש עור אופן שאפשר לקיים מצות שילוח בקן שנמצא בחצר המשתמרת, כגון שהוא במקום מוצנע שלא היה מגלה אותו הבעה"ב לעולם, דבכה"ג אין החצר קונה.

הרחב דבר

החזו"א הרד"פ (שליט"א) זצ"ל, ונמוק"י, והביאו עוד ראיות ליסוד זה. שאח"כ שאל את מרן (החזו"א), יונה שקנה בחצר המדרגות של בית משותף אם מחויב בשלוח הקן. והשיב לו מרן שכן. והגר"ח קניבסקי שליט"א כתב לי שגם אם נמצא קן על גג של בנין משותף, אין זה חצר המשתמרת, ואפילו אם בדרך כלל לא עולים על הגג. עי' בתשובותיו (נא)

כג. כתב התוס' ב"מ (כו, א ד"ה דשחך) וז"ל: וא"ת וליקני ליה חצרו לבעל הגל או לבעל הכותל. וי"ל דאין חצר קונה בדבר שיכול להיות שלא ימצאו לעולם, עכ"ל. וכ"כ במרדכי שם (סי' ת"ח), וברא"ש רשב"א לעולם.

אין החצר קונה אותה.

אך הוסיף דצריך לקבוע באופן

ברור שאכן הקן נמצא במקום

שהבעה"ב לא עשוי למצוא אותו

לעולם.

הרחב דבר

ומהגד"ר זלמן נחמיה גולדברג שליט"א שמעתי שליט"א מהני הפקר כדי להחשיבם כאינם מוזמנים ויכול לקיים בהם מצות שילוח. אלא שהעיר דהדבר תלוי בנדון האחרונים בגדר הפקר. דלמש"כ הקצות החשן (סי' רע"ג סק"א) שהפקר אינו פועל קצין בחפץ, וכל כוחו מדין נדר, ומצדד לומר שאם הפקיר ומת ועדיין לא זכה בו אחר, יכולים היורשים לחזור, שאין יורשים מחוייבים לקיים נדר אביהם, א"כ נראה דבענין שלוח"ק אין ההפקר מועיל להחשיבו כאינו מוזמן דגם לאחר ההפקר עדיין הביצים והאפרוחים נחשבים שלו, ורק מדין נדר אסור לו לקחתה. וא"כ שפיר הוי עדיין מוזמן ברשותו. ולשיטת שאר הרבה אחרונים יעוין בשו"ת חת"ס יו"ד סי' שט"ז, ובערוך השלחן חר"מ (סי' רע"ג סעיף ד') צפנת פענח נדרים פ"ב ה"י שהפקר אכן מוציא החפץ מרשותו שפיר מהני להחשיבו כאינו מוזמן.

הפקרת תרנגול קודם הטלת הביצים

וע' בשו"ת אמרי יושר (סי' קנ"ח) לרבי מאיר אריק שהביא משמו של רבי שמעון סופר אבד"ק ערלי נה"ה בעל שו"ת התעוררות תשובה. יעוין בספרו ח"ד סי'

קנ"ד, להסתפק האם מועיל להפקיר תרנגול קודם שהטילה ביציה. ועיין בהתעוררות תשובה (שם) שבכל תשובתו היה פשיטא לו דמהני הפקר, ורק בסוף תשובתו כתב שנתחדש לו דאולי לא מהני להפקיר תרנגולת, ולא הכריע בזה הלכה למעשה.

לומר דאפשר דלא מהני משום שמזמן אינו תלוי בקנין הממוני, אלא במציאות שהאם וביציה מוזמנים בפועל כידו.

וכתב ראי' לזה מהא דהגמרא אומרת (דף קלט, ב) יכול יחזור בהרים וגבעות כדי שימצא קן וכו', ואי מהני בכה"ג, הא יכול בנקל לקיים המצוה ע"י שיפקיר תרנגולו. וכן הוכיח מדברי החת"ס עיי"ש. ובסוף דבריו כתב שמתחילת דברי המלאכת שלמה משמע שמהני הפקרת התרנגולת לפני שהטילה ביציה, ורק הפקרת הביצים לאחר הטלתן לא מהני. משא"כ מסיים דבריו משמע שלא מהני אפילו להפקיר תרנגול לפני שהטילה ביציה ומסיים שצ"ע.

ומאחר מגדולי הדור שליט"א שמעתי שליט"א אינו מועיל להפקיר התרנגולת לפני שהטילה הביצים. אולם כתבנו לעיל מעשה רב מכמה מגדולי זמננו דמהני הפקרה

הפקר בפני כמא

כה. אם בא להפקיר ביצים או אפרוחים, כדי שיוכל לקיים בהם מצות שלוח, לכתחילה יפקיר שלשה ובריעבך סגי בהפקר בפני חד.

הרחב דבר

בביצים אחר שזכה בהם. אלא במהגד"ר שפירא שליט"א שמעתי וריב"ל אמר דבר תורה אפילו באחד דהפקר מהני רק בנמצאים במקום הפקר, או אפילו בנמצאת במקום המשתמר, אם הגיעה לשם יונה של הפקר, אז שפיר יוכל לקיים המצוה כמה פעמים ע"י שיפקירו כל אחד את הקן. אבל כינה השייכת לבית, לא מהני בה הפקר כיון שהיא בגדר מוזמן כידו, דבמציאות, היונה מוזמנת אצלו. וכן מבוארת סברא זו בספר עמודי אודים הנ"ל, דהתרנגולת החיה בביתו, לא מהני בה הפקר. אולם דעת הגר"ח קניבסקי שליט"א כתשובותיו הנ"ל, דבכל אופן מהני הפקרת האם והביצים ואפילו בתרנגול מוזמן הנמצאת בביתו.

וע' להלן (עמ' קמ"ג — קנ"א) שהענקנו כל לשון האמרי יושר, וההתעוררות תשובה.

ועי' בהוספות עמ' פט.

שליט"א (סד, סה).

בניית שובך

כו. אע"ג שהזהירו הקדמונים שלא לגדל תורים ויונים בבית, שרי לבנות שובך בכדי שישעו יונים של הפקר לקיים בהם מצות שלוח הקן, ויכוון בשעת הבניה שאין ברצונו לזכות באם וכביצים.

הרחב דבר

כו. באזהרות הנוספות לצוואת רבי יהודה החסיד (אות ח) איתא: לא יגדל אדם תורים ובני יונה בתוך ביתו לפי שהבית אשר יגדלו בה, או ימותו בניו או לא יהיה לו זרע, עכ"ל. וכן כתב בספר נגיד ומצוה (ריש ח"ב): אמר מהרר"ת ויטאל זצ"ל"ה שאין טוב לגדל בבית תורים ובני יונה לפי שהבית אשר יגדלו בו או ימותו וכו'. ויער"ע בספר חסידים (סי' תתול"ח) ובערוך ערך דבר.

ועפ"י לכאורה לא היה נכון וראוי לעשות השתדלות שיעשו יונים קנים בביתו או בשובך שבחצר. אכן כתב בשו"ת התעוררות תשובה חיו"ד (סי' קנ"ד) וז"ל: נלענ"ד החפץ במצות ה' לקיים מצות שלוח הקן יהדר בתשובות הגר"ק שליט"א (ע"עג).

נתינת אוכל בשובך

כו. אם אנו שובך, מותר לו להניח פידוריו לחם ואפילו חתיכות גדולות מכזית, כדי שיכואו צפורים ויונים לקנן שם, ואין בזה משום כל תשחית.

הרחב דבר

כו. בגמרא תענית (כ, ב) איתא בשם רב הונא דמאכל אדם אין מאכלין אותו לבהמה, וה"ה לעופות. והובא כן במג"א (סי' קע"א ס"ק א). אמנם במשנ"ב (ס"ק י"א) מביא דהא"ר מסתפק אם הלכה כרב הונא. ובשער הציון (ס"ק י"ג) מביא שגם בשלטי גבורים מצדד להקל כהא"ר. ובהגהות חת"ס על השר"ע מוכיח שאין הלכה כר"ה. ויער"ע בשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ת ח"ב סי' ע"ב) שמביא עוד מקומות שאין הלכה כר"ה.

ובשו"ת בית יצחק (יר"ד ח"א סי' ע"ט) מוסף דהרי"ף והרמב"ם ושאר פוסקים לא הביאו דברי ר"ה. מלבד המג"א. ואפשר דגם המג"א לא הביא הלכה זו משום דפוסק כן מעיקר הדין, אלא רק להורות ע"י השרה (פרק כ"ב).

זמן המצודה והחיובים בה

כח. מצות שלוח הקן נוחתת בכל מקום, בין בארץ ישראל ובין בחו"ל. ובכל זמן, בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית. ובכל ימות השנה. וחייבין בה בין אנשים ובין נשים אבל לא קטנים.

הרחב דבר

נשים בשלוח"ק

כח. עיין ספר החינוך (מצות תקמ"ה, בסופה) שכתב כן בקיצור ע"פ מתניתין (קלח, כ). ובגמרא קידושין (לד, א) מבואר ששלוח"ק היא מצות עשה שאין הזמן גרמא ולכן נשים מותרות עליה. ואגב, שמעתי מאחד מגדולי הדור שליט"א לענין זוג הרוצה ליפקד בזרע של קיימא, דסגי בכך שהבעל יקיים המצוה, ואין האשה צריכה לקיים בעצמה. וכן השיב לי הגר"ח קניבסקי שליט"א, עיין בתשובותיו (קז).

ורמו מעניין כתב בענין זה רבינו אפרים בפירושו על התורה, ח"ל: כי יקרא וכו' וסמך ליה לא יהיה כלי גבר על אשה, אם ידאו איש ואשה קן צפור, יעלה האיש, שלא יבוא לידי הרגל עכ"ל. ונאפשר דמיידי באינה אשתו, ויל"ע.

זמן הראוי למצוה

במה שכתבנו דנוהגת המצוה בכל ימות השנה, באמת הדבר פשוט ע"פ שורשי ההלכה, וכך הוא לשון החינוך דנוהגת בכל זמן. אלא שהוצרכנו לזה משום שהעיר לי אאמרי"ר שליט"א לדברי הבן יהודה (קידושין לט, כ ד"ה ליתני) שמביא כהגדרת הבן יהודה חידוש נפלא מהגהות הרש"ש על הספה"ק עץ חיים שאין לקיים המצוה בעתות התפלה ובימי ספירת העומר.

אכן פשוט שאין להסיק מזה הוראה לדינא שאין לקיים אז המצוה, וכמשי"כ הג"ר יעקב הלל שליט"א (קונטרס 'מקבציאל' היר"ל ע"י ישיבת אהבת שלום, קונטרס י) דברדאי מי שמקיים שלוה"ק גם בזמנים אלו קיים המצוה. וכל העיתים והזמנים שלימד עליהם הרש"ש, הוא דווקא לגבי מי

שלוח הקן בשבת

כמ. אסור לקיים מצות שלוח הקן בשבת, מכמה וכמה מעמים, יעוין בהרחב דבר.

הרחב דבר

שרצונו וכוונתו בשילוח האם ולקחת הביצים כדי לקיים מצות כוראו לשם תיקון המצוה בשורשה בעולמות העליונים ולתקן אברי נפשו וגופו המתחתים לאותה מצוה, ע"כ תר"ד, יעו"ש אריכות נפלאה בענין זה. וכן שמעתי מאחד מגדולי הדור שליט"א, שיכול לקיים המצוה בספירת העומר בלי שום חשש, וכן השיב לי הגר"ח ק"ש שליט"א ע' תשובותיו (צו). וכן הובא ספר מבית לוי מהג"ר שמואל ואזנר ליט"א ושם בהגה"ה (י) הובא זגריי"ו וייס זצ"ל קיים המצוה זקופת ספירת העומר. וכן הורה לי "ד יהודא שפירא שליט"א.

א. עצם הדבר שאי אפשר לשלח ס בשבת מחמת שהזכר כרוך יולל שבת, מבואר כבר בחידושי יי"ט עמ"ס קידושין (כט, א) ד' בביאור גדר מצות עשה שהזמן א. יעו"ש. וכ"ה בשרית שאילת י' לרבי יעקב עמדין (סוף סי' א) אך לא נתבאר די טעם הדבר,

כאיו מלאכה או איסור עובר במצות השילוח. ובשרית חת"ס (א"ח סימן ק) וכן בחידושי עמ"ס חולין (קמא, א ד"ה ומה) נקט גם שאסור לשלח בשבת, והוסיף דלשיטת הרמב"ם (לעיל דין ה) שצריך לתפוס האם בידי, פשיטא שיש כזה איסור צידה ואיסור מוקצה. ודעתו של החת"ס שאין לשלח עכ"פ מספק ע"י הקשה מקל, דלא כהרמב"ם, משום שבכל שלוח הקן יש צד של צעב"ח, וע"כ מיבעי למיחש לשיטת הרמב"ם, ולשלח באחיות האם דוקא.

ואמנם, גם למה שכתבנו לעיל דלדעת הרבה פוסקים שפיר מקיימים מצות שילוח ע"י הקשה במקל, ולא בעי שיאחז האם, בכל זאת אין אפשרות לקיים המצוה בשבת, דהלא נתבאר לעיל (דין ט) שלהבה פוסקים לקחת הבנים הוי חלק מהמצוה, והרי בערב שבת הוי מוקצים מחמת שהאם רובצת עליהם ולא היתה לי יכולת לקחת, וע"כ

שלח

דיני שלוח הקן

תשלח

עח

הרחב דבר

הוּ מוקצה לכל השבת. כן השיב לי הגר"ח קניבסקי שליט"א, יעוין תשובותיו (קב, קג). ומהגר"מ הלברשטאם שליט"א שמעתי טעם נוסף, אמאי אי אפשר לקיים המצוה בשבת, דהלא כתיב בתורה "ואת הבנים תקח לך" ונתבאר לעיל (דין י) דצריך לעשות קנין בבנים ובשבת הרי אסור לעשות קנין, ממילא לא שייך לקיים המצוה בשבת.

ומלבד כל זאת, כתב החת"ס הנ"ל עוד טעם שלא לשלח האם בשבת, דהרי בזה"ק איתא דענין השילוח הוא לעורר יללת אימא עילאה על בניה, והרי בשבת אסור לעורר יללה לעילא. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"א, או"ח סי' ל"ב) כתב טעם נוסף ע"פ הסוד מדוע אין לשלח האם בשבת.

מצות עשה שהזמן גרמא
ויש להוסיף על כל האמור, דאף שאין

מצות שילוח נוהגת בשבת, אין להקשות על כך מהא דכתבנו לעיל (דין כ"ח) דנשים חייבות בשלוה"ק דהיא מ"ע שאין הזמן גרמא, והלא בשבת ליכא למצוה זו, והוי א"כ מצות עשה שהזמן גרמא. דכבר כתבו בזה גדולי האחרונים, כולם בסגנון אחד נתנבאו, דמצוה שאי אפשר לקיימה מצד שהדבר כרוך באיסור, לא חשיב שהיא בגדר הזמן גרמא, דבאמת נוהגת היא כל הזמן, ורק מצד איסור צדדי אין אפשרות מעשית לקיים המצוה. יעוין חידושי מהרי"ט הנ"ל, ובשו"ת שאילת יעב"ץ הנ"ל, וכן בשער המלך (הל' פסולי המוקדשים פרק י"ט הלכה ה) ובטורי אבן (תגיגה טז, א). וע"ע בשו"ת שאגת אריה (סוף סי' ל"ה) דקושייתו על הרמב"ם לענין מצות כתיבת ספר תורה, לשיטתו היא במה שכתב הוא עצמו בטורי אבן הנ"ל, ואכמ"ל. ועי' בהוספות עמ' צב.

企 合 社 有 限 公 司

אם ידוע לו שלא עבר שלשה ימים מהטלת הביצה יכול לקיים המצוה באותו יום, ואם יתכן שעברו יותר משלשה ימים צריך לבזוק הביצים בעזרת פנס, יגש אליהן יגרש את העוף מעל הקן בעדיניות ויחש ביד ביצה אחת בכוונה לא לזכות בה, (כי אם יזכה בביצה לא יוכל יותר לקיים המצוה) יש לשים את הביצה סמוך לאור הפנס מלמעלה, ודרך הקליפה הדקה ניתן לראות את תכולת הביצה, אם רואה מים זכים ללא טיפת דם, הביצה כשרה לקיים בה המצוה, ואם יש רק טיפת דם בביצה, הביצה כשרה למצות שילוח הקן ולא לאכילה. אם רואה פסי דם כמו ורידים לא ניתן לקיים את המצוה אלא ימתין שיצאו האפרוחים ואם לא רואה כלום וכמו חושך בביתה, סימן שיש כבר יצירת אפרוח, ובמקרים אלו אי אפשר לקיים המצוה כעת, וימתין עד אשר יצאו אפרוחים ואז יוכל שוב לקיים המצוה.

אחרי הבדיקה יחזיר את הביצה לקן ויעזוב את המקום כדי שהחוף יחזור לקן, יראה לא להסתובב ולהתעכב על ידי הקן כי זה מפריע ליונים והן עלולות לעזוב את הקן ולא לחזור אליו יותר.

כשיגוש לשלח האם יש לכוון שהולך לקיים מצות שילוח הקן, ולכוון שכל הפעולות שיעשה דהיינו ההתקרבות לקן, פתיחת הדלת, מענוע או הרמת חפץ וכדומה, שכל פעולות אלו עושה כדי לשלח האם, ואז מכל פעולה שהאם בורחת מקיים המצוה.

תחזור לכן, ואז יקיים המצוה.

ה'תרס"ח

אם יש אפרוחים בקן צריך לדעת בני כמה ימים הם, עד גיל 8-9 ימים הם נקראים קטנים ואינם כשרים לקיום המצוה, ומגיל 8-9 ימים ניתן לקיים המצוה. צריכים לקיים המצוה עד גיל 11 יום בערך מפני שאחר כך מצוי פחות שהאמה יושבת עליהם.

בשלוש האם בקן אפרוחים יש לדעת היות והאפרוחים הם קטנים וזקוקים לאוכל אך אינם יכולים לאכול לבדם אלא על ידי הוריהם, ולכן בגלל צער בעלי חיים צריך לשחטם על מנת לאכול את בשרם, ולכן אין לקיים את המצוה בקן אפרוחים רק אם סיכם עם שוחט היודע ומוכן לשחוט אפרוחים, ואחר כך יכשיר הבשר ויאכל או יתן לאחרים לאכול.

ביצים אלו נקראות "ביצים מוזרות" שאין יכולות לפרות ולהוציא אפרוחים, בביצים אלו אין מצות שילוח הקן, לכן יש לודא שהזכר נמצא יחד עם האם בקן.

תנאי המצוה

- א. מצות שילוח הקן נוהגת דוקא במיני עופות טהורים ולא במיני עופות טמאים.
- ב. אפילו יש בקן רק אפרוח אחד או רק ביצה אחת חייב לשלח.
- ג. המצוה לשלח את האם ולא את האב, ולכן יש לקיימה בזמן שהאם רובצת עליהם וכפי שיבואר להלן.
- ד. מצות שילוח הקן נוהגת דוקא בביצים הראויות לאכילה, ולכן אם הביצים לא ראויות כגון שהתחיל להתרקם בהם אפרוח (וזה לאחר דגירה של האם במשך 72 שעות) או שיש בהם דם לא מקיים המצוה.
- ה. וכן האפרוחים צריכים להיות ראויים לאכילה, ולכן אם האפרוחים טריפה אין מקיימים בהם המצוה.

"כי יקרא" פרט למזומן

- א. נאמר בתורה "כי יקרא קן ציפור לפינד" ולמדו חז"ל "כי יקרא" פרט למזומן, דהיינו שמצות שילוח הקן אמורה דוקא בקן שאין "מזומן" אצל האדם, כגון יונים ותרנגולים הגדלים

פרק י"ד

שילוח הקן

- א. אדם שנקרא לפניו קן יונים או צפרים, ובו אפרוחים או ביצים והאם רובצת עליהם, מצוה מהתורה לשלח את האם מהקן, לאחר מכן לקחת האפרוחים או הביצים.
- ב. יש מהפוסקים שכותבים שאפילו אם אין לאדם צורך באפרוחים או בביצים, בכל אופן יש לו מצוה לשלח האם ולקחתם, ומצוה זו מעוררת רחמים גדולים על עם ישראל ומקרבת הגאולה כמבואר בזהר הקדוש.
- ג. נהגו לא לברך על מצות שילוח הקן, הטעמים עיין במילואים.
- ד. בשבת אין לקיים מצות שילוח הקן.
- ה. בימים הראשונים ללידת האפרוחים כל עוד שאין רוב גופם מכוסה נוצות הם אסורים באכילה ואין אפשרות לקיים המצוה, ולכן יש להמתין עד שיהיו בני שמונה ימים.
- ו. וכן אם האפרוחים כבר יכולים לפרוח מעצמם, אין חיוב מצות שילוח הקן.
- ז. אם בן הזוג של היונה מת מכל סיבה שהיא, היונה נשארת גלמודה לעולם, ואף על פי כן האם ממשיכה להטיל ביצים,

ישמע קול והאם תברת, כיצד מראש על כל פעולה שעושה שאם האם תברת מפעולה זו, יקיים בזה את המצוה.

אם הקן במקום גבוה וכדומה, שצריך לעלות בסולם לקחת הביצים או האפרוחים, חייב לקחת סולם יציב, וכן שאחר יתמודד בסולם כשיעלה וירד, שלא יסתכן בנפשו, שאסור לעשות כן.

פרק ט"ו

שילוח הקן באופן מעשי

הקן הראוי

הרואה שיונים הולכות לבנות קן ברשותו, יאמר בפיו שאינו רוצה שרשותו תקנה לו את הקן ותכלתו, וגם אם הן כבר מקוננות בתצירו ישנם פוסקים האומרים שמועיל לומר גם כעת.

ניתן גם לחפש בפרדסים וכדומה אם יש קינים עם ביצים או עם אפרוחים, כדי לקיים המצוה, ורצוי ללכת ביום כדי שיוכלו לבדוק אם מצב הביצים או האפרוחים מאפשר את קיום המצוה.

בשניים ממני העומות: תורים ויונים האם יושבת על הקן רק בלילה ולפעמים לפנות ערב, ורק אז ניתן לקיים המצוה, אבל במינים אחרים יכול לקיים המצוה מיד כשימצא הקן ובו האם הדוגרת על האפרוחים או הביצים.

עם בני אדם, אלא דוקא קן הנקרא לפניו, כגון בשדות בפרדסים וברשות הרבים וכדומה.

ב. מצוי מאד שיונה או ציפור מתחילות לבנות קן במרפסת של אדם או על אדן החלון, והיות והחצר של האדם זוכה לו את הקן, נחשב הקן למוזמן, לכן יש מהפוסקים שסוברים שבשעה שהאדם מבחין שמתחילות לבנות את הקן, יאמר בפיו שאינו רוצה שתצירו תזכה לו, ואז יחשב הקן הפקר ויוכל לקיים המצוה.

ג. בקן הנמצא בחצר תבירו אין אפשרות לקיים המצוה, היות שחבירו זכה בקן עם תכלתו, ואסור לקחת הביצים או האפרוחים מחמת איסור גזל.

ד. אדם ששלח את האם וחזרה, אם הגביה את הביצים או את האפרוחים לקיים המצוה, כבר זכה בהם ונחשבים ל"מוזמן" ואינו יכול לקיים המצוה שנית, אבל אם עדיין לא הגביה אותם והאם חזרה, חייב לחזור ולשלחה אפילו מאה פעמים.

אופן השילוח

יש מחלוקת בפוסקים באופן קיום מצות שילוח הקן, יש אומרים שצריך לאחוז האם בכנפיה ולשלחה, או לכל הפחות לדחפה בכוח בעזרת חפץ, ויש אומרים שכל פעולה המועילה להברית את האם, מקיים בזה המצוה. ולכן לכתחילה ישתדל לשלח האם בידיו או בעזרת חפץ, ואם אינו יכול כגון שהאם נמצאת במקום שקשה להגיע אליו, ישלחה בקולו. וכן אם יש לו חשש שבגלל שיפתח דלת וכדומה

שילוח הקן כהלכה

הנה, כידוע עניין מעלות המצוות, ככל שהמצווה נדירה יותר כן חביבותה יתירה יותר וככל שהמצווה חביבה יותר כן יש בה מעלות מיוחדות. וכפי שאף נקבע להלכה לגבי ברכות הנהנין לעניין דיני קדימה בברכות, שיש חשיבות מיוחדת לחביב.

אשר על כן, בואו ונחזיק טובה להרה"ג בן ציון נחמיה פרסברגר שליט"א מעיה"ק ירושלים, על שנדבו ליבו לזכות את הרבים בספרו החשוב "שילוח הקן כהלכה", המוקדש כולה למצווה חביבה זו, שאינה זמינה בכל מקום ובכל עת ובוודאי ובוודאי שאינה זמינה

לבני העיר המתגוררים בבניינים משותפים, אשר בהם מלבד עצם העובדה שהיונ"ם אינן מרבות לבנות קן במקום שכזה מחמת הימצאות אנשים, גם קשה למצוא את האפשרות לקיום המצווה כהלכתה, משום שכידוע מצווה זו נוהגת אך ורק בקן ציפור הנבנית באופן של "כייקרה", דהיינו ברשות שאיננה רשות היחיד.

מלבד קושי זה נאמר במצווה זו פרטי דינים רבים ומגוונים, הן באופן קיום המצווה והן בתנאים הנצרכים על

מנת שאפשר יהיה לקיים בקן את המצווה הגדולה (אשר, כידוע, היא גם מצווה סגולית לזכות בזש"ק על דרך מה שכתבה התורה "שלח תשלח את האם - ואת הבנים תיקח לך").

בספר חשוב זה מפליא הרהמ"ח לעסוק במגוון העניינים הנוגעים למצוות שילוח הקן, החל מעניין שכרה וחשיבותה של המצווה, ועד הסברים על אופן גדילת העופות משעת יציאת הביצים לעולם, ועד גדילתם המוחלטת כולל תמונות צבעוניות נאות הבאות להמחיש אופנים שונים הנוגעים להלכה למעשה.

- כך שאפשר להמליץ בפה מלא כי לימוד בספר זה יש בו כדי להדריך את הבא לקיים מצווה זו לזכות לקיים את המצווה כהלכתה, כשמו של הספר.

לא נותר לנו אלא לברך את הרהמ"ח שליט"א שיתקיימו בו ברכות כל גדולי התורה והרבנים החשובים שהעטירו את הספר בהמצותיהם החמות, וזכות זיכוי הרבים תעמוד לו לדורות. (הפצה "יפה נוף", י. פוזן).

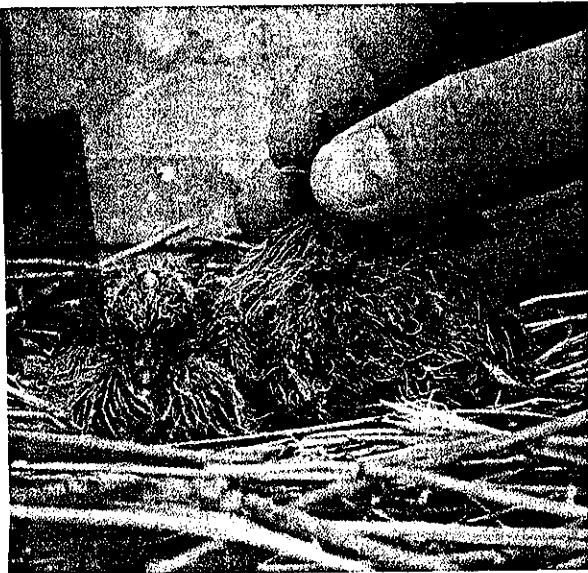
ימלאני ולא יתנני ליבי לכפות עליו תענית יחיד על כל פעוליו ומעליו וגם ידונותיו כי לא קיבלו עליו מבעוד יום, ולא אני הוא שיגזור עליו תענית שעות, והכיר בי היטב ואת רכותי ונדיבות ליבי וניצל את חולשתי לטובתו ומיצה אותה עד תום, כי מכיר הוא היטב עין טובה טוב עין הוא יבורך, וכמאמר הגמרא בסוטה דף לח: "שאפילו עופות מכירין בצרי העין", ואמר זה התור להתעלל בי תדיר ולעשות לו מנהג קבוע ומסורת חדשה ומנהגים לא ידועים, ומלאו ליבו לעשות כן ולסגת מפני ולטייס בסוכתי ולרחק ממעל ולעשות מלאכתו נאמנה, לו ולטובתו ולהנאתו משל כאילו אמר לעשות כן לשם רפואה ולהתעמל בטרם האכילה כדעת הרמב"ם בהלכות דעות, הן עם לבדד ישכון ובי לא יתחשב ומי הוא זה ואי זה הוא אשר יסכין להבינם.

ואילו הציפורים דרוריים הם וסירבו בכל תוקף להתבית או לקבל מרות, ודרור ים המלח הוא דרור הירדן עלה מן העמק ובא מן הנהר והקדים לעלות לרגל ובא ירושלימה, והגיע בחודש הרחמים והסליחות שנת תשנ"ג וחדר לתוך סוכתי וחברו עימו, ועסקו במלאכת הפיסוס והמילוי לפסם עצמם בכל מיני מגדנים ומטעמים ולהסתפק מסעודתם של אחרים של היונים והתורים מבלי לחשוש כלל אם מספקת היא לבעליה, ורק יושב מרום יודע כיצד מצאו להם עזי נפש אלה פתח כחודו של מחט לחדור בו פנימה ולבוא במחתרת אל נחלת היונה אשר מצאה בו מנוח ושם יגיעי כח, אך צרתם היא כצרת כל הדרוריים יודעים המה כיצד לחדור פנימה לשבור רעבונם ולהפיג את שעמומם ולפסם את גופם הקט להתפקע, אך מעולם לא זכרו את הדרך אשר יצאו בה אל החופש, כי בשבעה דרכים יבואו אליך ואפילו בדרך אחת לא ינוסו מפניך כי ברוב בהלתם ופחזותם מאבדים את זכרונם הדל וילאו למצוא הפתח, ובבואי אל הקודש פנימה והיונים ברוך בואך יאמרו והנה שתיים דרוריים מנהר הירדן בתוך הסוכה מעדנים גופם בכל מיני מזונות ופרי מגדים וגם תפנוקים ושאר ירקות וגם פרי חדש וכל מעדני מלך.

ותמיד היה זה התור רך אלי ונכנע לפני ולא ידעתי מה היה לו ומה חרי האף הגדול הזה על אחיו ורעיו היוניים בני עמו, כי בתחילה בקטנותם היו המה חברים למופת להתפאר במ ולכילה הצטנפו כולם תחת כנפי היונה ותהי האחוה שוררת ביניהם תמיד, ואילו עתה בבחרותו נהפך זה התור להיות קפדן ולא יכולתי להשכין שלום באהליהם אף כי אותות היונה וסימלה הוא השלום ורחוקה היא מן הנץ, ולא יכולתי לרדת לסוף דעתם כי לא יכולתי להבין בשפתם ולא זכיתי להיות כשלמה מלכא בר דודד מלכא משיחא, אך פעמים שהתנהגו המה בתבונה יתירה ונראו האחד בקרבת רעייתו כשהם מכריזים קבל עם ועדה על עיזן השלום על סיום המלחמה ועל כיתות חרבותם לאתי אכילה ולהבאת אורה לעולם.

והיה לי תור אחד שובב אפילו שלא כימי השוככים והיה הוא בן גילו של תוחם התחומין, וילך שובב בדרך ליבו ויאהב לעשות כל מעשה קונדס ואף להתעלל בי קשות ולא ידעתי אם נהנה הוא ממעשיו וניקם בי על כי גזלתיו מאימו ברושות התורה, או שמא היה זה אחד מטבעיו המשובשים והבלתי מובנים של משפחת התורים, ונשארתי ללא מענה וגם בתיקן כי הבעת פניהם של היונים והתורים נותרה תמיד סתומה וחתומה רצינית ולא הייכנית ואין המה יודעים כיצד להלכין שיניים ולגלות לי את רחשי ליבם כי מעולם לא זכיתי לראות תור בחיוכו והבעת פניהם ענתה בהם לאמר יונים רציניים אנחנו, ובכל פעם שנכנסתי אל הסוכה הלך הוא למקום גבוה וסקר אותי מכף רגלי ועד קדקודי והביט עלי בעיני פקיות עד אשר הגיע תורו לעלות על שולחן המזבח ולמלא כריסו בכל מיני מגדים וחמשת מיני דגן, ואז משום מה החליט זה התור לעשות עשר תקפות ברום הסוכה וגובהה ולהשמט אנה עד אשר נתעייף ונתייגע ורק אז נחת במקומו הקבוע לו לאכילה והמתין לי בהכנעה שאפטמנו, וללא בושפת פנים פער את פיו לאמר הלעטני נא מן הארום הארום הזה כי עייף אנכי והמתין לדורה ודוחן בצבע האדום מעורבת כלכן, וידע היטב זה התור כי לא

ואבט עליהם בתמיהה רבה והיו הנה שתי נקבות קטנטנות וזעירות וגודל גופם כחצי מגודל דרור הבית המפוסט, ועם כל זאת זריזות דרורי הירדן מדרור הבית ומהירות כצבי וכאייל ועפו וטסו מקיר לקיר במהירות הבזק ואמרו לפרוץ ולשבר את הקירות החוצה ולמוטט החומה, והשתוללו למצוא את דרכן לחלל העולם ולאוויר, ולעוט אל החופש ולקרוא דרור לארץ לשבויים דרור ולאסורים פקח קוח, עד כי הטריפו את דעתם של היונים ושל התורים וגם את שלי, ומכיון שידעתי בהן כי נדירים המה ולא יכיר מקומם איתנו אמרתי לי להנציחם ולא נתנוני בשום אופן וגם פנים לעשות כן, כי היה זה בלתי אפשרי שינצחו וישקטו על משמדם ולא רק לרגע קט, וסבבני כסביבון עד שנסתחררתי ועשוני עיף וייגע וירא אלקים עד כי תשו כוחותם וגם כוחותי וכלו ותמו כל הכוחות.

והתור מסייעני בנאמנות טובה וראויה למידותיו הנעלות כי לא רצה זה התור להיות כפוי טובה ומלך בלע כי מידה מגונה היא ולא עזבני לנפשי במלהמתי עם הציפור החיה ולא רצה לפגוע בצפור נפשי, ואף כי עשה זאת לו ולטובתו כי לא יכל שאת את הור הקטן הלו והזריז הורד לתחומי ועושה אותו ללעג ולקלס בתקמקמותו המרובה ונעשתה הרעה הזאת לעיני כל העדה היוניית, ולבסוף זכה זה התור לנעוץ מקורו בפלומת הציפור הקטנטנה והזריזה שלא התייחסה אליו כלל ועיקר ואף לא החשיבתו ואף לא הביטה בו אפילו מבט קל וחטוף, ואנכי שלחתי ידי בזריזות אל עבר הציפור הזעירה שנדהקה אל הפינה ולא נותר לה מנוס ממני, ותועק היא זעקת יאוש אחרונה וכל בר בי רב יכל לקלוט את הציץ הרם והנורא והמלא יאוש שנפלס מפיה, והיתה זו זעקת שבר ויאוש ומלאה אימים עד כי נצבט ונשבר ליבי בקירבי וכמעט פרחו לה יונתי, והיא הדרורית הזעירה בחושבה כי נטרפת לאכילה ולא תחיה עוד, זעקה האומללה זעקה גדולה ומרה ובזריזות כל תתואר שלחה את מקורה הקטן

ותפסה את אצבעי בין המקור העליון למקור התחתון ולחצה בכל כוחה על האצבע ומאנה לעוזבו, ואילולי הפתעתי בת נעויות המרדות הזו הייתי צורח במר נפשי מרוב הכאב כי היה זה כאב חד ומתמשך, וסירבה זו הדרור בכל תוקף לשחררו משל כאילו אמרה כך יאה וכך נאה עתה לא תוכל לעשות בי מאומה וכטוב בעיניך, ככה יעשה לאיש אשר יהיה לגוול ממני את חרותי, אם תטיב הרני מעמק הירדן ומן הנדר ומקום בקעת הירק וגן רווה, ואם לאו הרני מעמק הכבא ומן ים המלח וארץ סדום וגם עמורה.

אך עד מהרה נתעשתי והחלטתי לא לסלק ידי ולראות עד היכן מגעת עזותה ותוצפתה של זו הדרורית שכל גודלה הוא כזית וכמחצית הביצה, ורק לאחר כחלק מהוקה שהחלה אצבעי להאדים וכבר נהפכה לארזמן, והיא לוחצת בכל כוחותיה כצבת בצבת עשויה וכוחותיה ממאנים לכלות וראיתי את עקשנותה כי רבה היא והחלטתי כי יש ללמדה פרק בהלכות דרך ארץ ולחנכה להכיר באדם הנבחר ובבני אנוש בחיר הצירה, ותפסתיה בידי השניה בעדיבות יתירה ובהדרת כבוד סילקתי את מקורה מאצבעי שכבר האדימה וגשגב היה משכלי ומבינתי להבין כיצד קטנטנה זו יש בה הכוח והעוז וגם האומץ והחוצפה ללחוץ כל כך בחוזקה משל היו מקוריה שיני אריות ומלחעות כפירים, ואפילו היונים כשנתרגזו עלי ברוב פינוקם ולכדו את אצבעי לא חשתי בזה כלל וכלל ולא הרגשתי במאומה כי אין בהם את הכוח והעוז לצבוס במקורם אפילו כי הוא זה.

וניסתי קשות להתגרות בזו הדרור בכל דרך אפשרית ועם כל זאת מאנה זו לחזור על תעלוליה ולא העיזה יותר לצבוס או ללחוץ, וניחמתיה על כל מעשיה הרעים וטיפשותה כי רבה היא כי אין היא יודעת להבחין בין אויב לאוהב והשקתיה מים צוננים והייתי בטוח בתום ליבי כי מעתה מכירה היא בי בחיר הבריא ושבה הנאצלים ולא תמודד לברוח או אפילו לפרוח בטרם תקבל רשות מן הגדולים, אך היו אלה רק חלומות שוא ידברון וחלמא טבא חזיתי, חלמא

טבא חזיתי ואך רק פתחתי את ידי מיהרה זו לחזור על כל סעיותיה מתחילה ועד סוף מבלי לדלג או אפילו לשכוח אחת, ועל אחת כמה וכמה, וגם מכופלת פחו כמים אל תותר כאילו "משל היה ולא נברא", והיו אלה חלומות שוא ומדוחים ומגדלים פורחים באויר ואינו דומה לחלום העולה באספמיה.

והחלטתי הפעם כי מקומה יהיה בכלוב הקטן עד אשר תרשני להנציחה ולא יעבור, ומי שלא ראה השתוללות דרור הירדן בכלובו לא יודע נהר מהו לא מים גועשים ואפילו סוערים בחלומי ואף לא טעם טעמו של שבי מהו, ולרגע היה נדמה כי הכלוב עם הציפור החיה יתעופפו יחדיו השמימה ולאיר העולם, וססה בתוך הכלוב ללא כל כיוון ומטרה ואין תכלית, ואמרה לשבר דפנות הכלוב ולהמיס סורגי הברזל בהבל פיה ולא שקטה ולא נחה עד אם כי תשו כוחותיה והחלה לאצור וגם לצבור מחדשים ולחזור חלילה על כל שגעונותיה, ובינתים מצאה לה חבירתה מקום לנוס שמה ונעלמה כאילו בלעתה האדמה והלכה להוליך הנאה לים המלח וכביאתה לסוכה כך יציאתה, ובחסי הבורא זכיתי להנציח את זו הראשונה כי במקלי עברתי את הירדן הזה ואומנם אך אחת היא אך גם זו היתה לטובה רבה (ראה תמונה, ואף הזכר של נהר הירדן בא אל הסוכה ועשה שבע הקפות סביב לה כאומר למוטט חומתה וילך הלוך ושוב ולא חזר פנימה, אם מפני שנלאה למצוא הפתח אם מפני שלא ניסה להתדפק על דלתות ההיכל, ולאחר עיון ראיתי כי יש בהם המתגוררים עימנו עתה בירושלים ת"ו, אלא שלא נוהגים ללקט ברחובות העיר ובקריה הזמה כאשר ינהגו אחיהם הוותיקים הלא המה דרור הבית העזים, כי בכל יום ויום באו המה אל מחוץ לסוכה ללקט שירי זרעים המתגלגלים החוצה ופזירתיהם להם אל כל אשר ילך שם הרוח ובאו בהמוניהם ובלהקותיהם ולא שכחו לקרוא גם להבריהם כי יודעים המה להיות נדיבים בממון אחרים, וראיתי דרך הצורה את הזכר דומה לנקבה בגודלו הזעיר וכנפיו ססגוניים וצבעים להפליא, והיה בהם אחד שעל צוארו היתה נקודה שחורה ונאה משל עמד בפני סופר סת"ם שהתני

עליו טיפת דיו מקולמוסו והיתה זו כנקודת חן שחורה וזעירה בציארו כתם זעיר ונאה מדויק להפליא, שלא ככיתמו של דרור הבית שהוא גדול ורחב בבחינת סינור שחור בחזו ותלוי עליו כאפור, ופעמים כענינה ארוכה וצרה וגם רחבה למטה, ואין בו את הדיוק כפי שישנו בזה הדרור הקטן הוא דרור ים המלח וכל עין תחונה מישרים מה רבו מעשיך ה' כולם בחכמה עשית.

ואין חלילה ללמוד מתוקנותה של זו הנקבה כי יש לחשוש מהציפורים בשעת השילוח, כי כל אלה הציפורים שאנו עושים בהם את שילוח הקן הם מאוד מאוד פחדניים וחששניים ואינם יודעים כיצד להתקיף ולהתגונן כלל וכלל ופחדם רב הוא מבני האדם ובמיוחד בזמנים שהם מקננים ובונים את קיניהם שאז הם מאוד מאוד מבוהלים ורק מתקרבים אליהם נסים במהירות ובהלה רבה, כי בעת הקינון מרגישים המה בדירות ופחד היות ונפרדים מחביריהם ולהקותיהם ותן להם באותם הרגעים אך להציל את נפשם ועורם אשר לגופם וכל מלאי נוצתם, מבלי לחשוב על צאצאיהם כלל ועיקר, וכל זריו אשר זיכהו קינון למידת הזרירות ישלח ידו פנימה בזרירות רבה ובמהירות יתירה ללוכדם לשם שילוח ויהא זריו ונשכר.

ואמנם פרט לאיכרים עובדי האדמה הנהנים מעמל כפות ידיהם, הרי שציפורים אלו לא גורמים שום נזק לאדם ורק בשדות התבואה והירק שולחים את רגליהם וגם את פיותיהם להשחית את יבול השדה, ולא יודעים המה כיצד להתחיל באכילת הפרי ולסיימו עד תומו אלא חובה עליהם לטעום מכל פרי ופרי ולקחת מעשר מכל הביכורים, ואמנם פעמים שגם בעל הבית בן העיר ובן הכרך היושב בתוך התחומים והכרכים הגדולים וכל המוקפים חומה מימות יהושע וגם הוא בן העיר כבן הכפר והאיכר ועובר האדמה יקפיד על כל הבגדי לבן ושריאין תכלת וארגמן אחוז בחבלי בוך המוכתמים בודון ויתכעס עליהם כי חדרו לתחומי, ומלאם ליבם להכתים את כל בגדיו חליפות ושמלות וכתונת

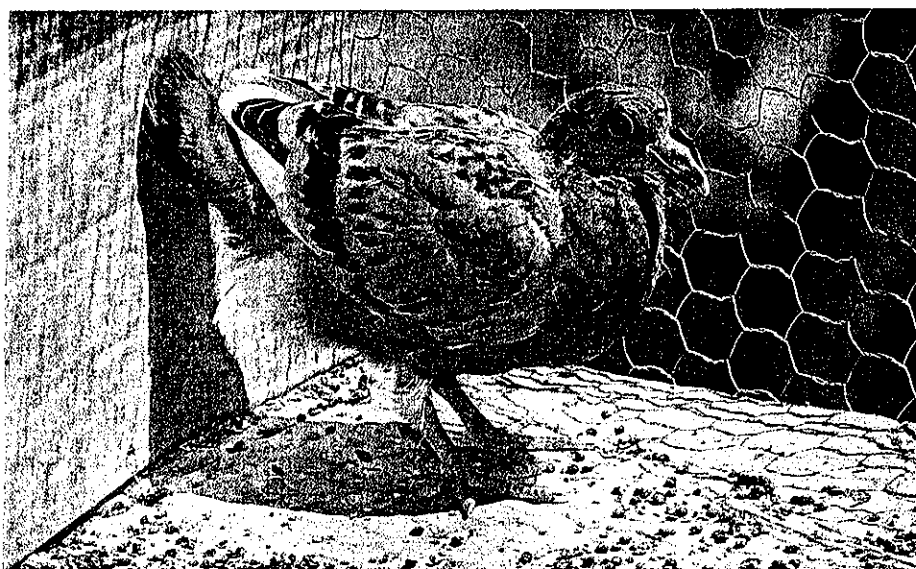
פסים, וטוב וגם טוב ואך טוב כי אין חפצו בכל הציפורים הללו וגם בתורים וביונים ומטויר הם בעבורי, וטוב ויציב ונכון ומקובל ויפה הדבר הזה עלינו כי אין חפצו בהם ועל ידי זה אין חצרו קונה לו אותם ויכול לעשות בהם את מצות שילוח הקן אף אם קיננו בחצר ביתו, ולקמן בדין "קן המזומן" יתבאר הכל בהרחבה בעזרת ה' החונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה.

ובחולו של מועד בחג הסוכות תשנ"ד ראיתי ציפור דרור שנפלה בשבי הילדים והתעללו בה בתום ליכס הזך והטהור כדרךם בקודש, כי לא ניתנו בעלי חיים לילדים אלא להשתעשע בהם כאוות נפשם ולא אבדו בעניים, ואמרתי לי להצילה מידם ולהשיבה אל חיק אבותיה, ולא זהיתי שום קן בנמצא וראיתי כי היתה זו דרורית קצרת-אצבעות כי הרבה דרורים למקום וכל דרור ושמו הפרטי עמו וכולם מיוחדים למשפחת הדרוריים, ואחיו המה של דרור הבית המפורסם, ודומים לו בתעלוליהם ובמעשיהם הקנודסיים, ועשתה עצמה זו הדרור כחולה אנושות שיש למהרה לרופא, וגם עשתה עצמה כישנה שינה עמוקה ושנת ישרים וגם שנת עמלים, ומתוקה שנת העובד עד כי גם אנכי מבני האלקים ^(שנאמר בנים אדם לה' אלקים) הוטעתי בה וחשבתי לי כי חולה המסכנה וזקוקה לרופא חולים ומתיר אסורים, ואמרתי לי לקחתה עימי ולקיים בה רפא ירפא וגם שבתו יתן, כי לא יתכן איש אשר כמוני שכל עיסוקו עם הציפורים וכל בעלי כנפיים ופורחי שמים ושמי השמים להפקיר את זו הציפור החיה אל מחוץ למחנה ולגסוס ולפרפר וגם לגווע ברעב ולכלות מן העולם ועד העולם.

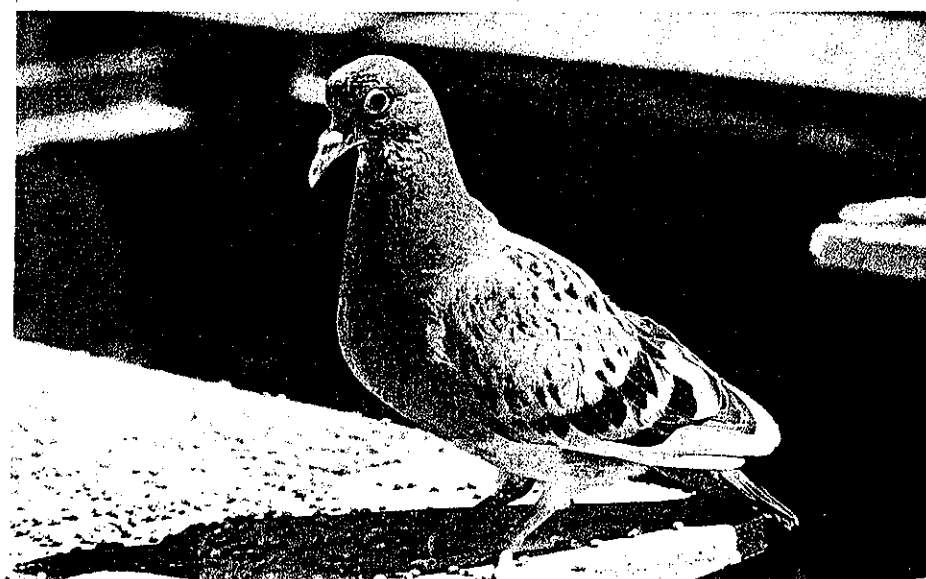
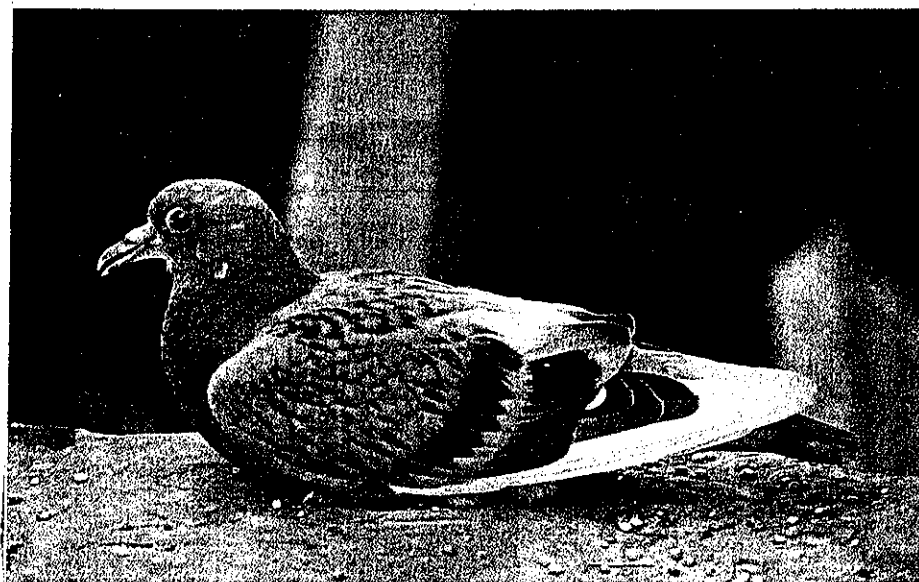
ושמתיה על אצבעי ונאחזה בהם היטב הדק היטב, ומידי פעם פקחה עין אחת לחצאין לשליש ולרביע וסקרה אותי כיאות משל אמרה לתהות על קנקני שיש קנקן חודש שאפילו ישן אין בו, והרגשתי וחשתי משהו בערמוניותה ולא בתמים מתהלכת אך לא ירדתי בשום אופן לסוף דעתה כי מה מונע בעדה מלברוח ולפרוח ולעוף השמימה ולעוט אל העננים והלוא לא אחזתי בה כלל ועמדה על

אצבעי ונאחזה בהם בציפורי רגליה בכל חוזקה והיתה בת חורין לגמרי, ועוד קשה היה בעיני מה היתה עושה טיפשה זו אילו היתה היא כפי החתול או השורף והלוא אין הללו יכולים להבחין בין ציפור חולה וישנונית לציפור חיה ותוססת ובשרם ערב עליהם בכל אופנים וגוונים ומקרים, ובשגב היה הדבר מבינתי הדלה וחקרתיה בה היטב וראיתי כי יצור חדש הוא בעולמנו וטרם ספג נסיון חיים כי שיערתיה את גילה מכן חודש ומעלה כל יוצא קן ועוזבו וטרם הותכה בכור הברזל ונסיון החיים, ודעתה היתה כשל אותו ינוקא שאחז בה להשתעשע בה לשובע נפשו, וגופה היה שלם ובריא ונראה מפוסם ויפה להפליא וניסיתי להאכילה ופתחה את פיה אך פעם אחת בחושבה אותי כי אנכי אימה וקראותה שזה רק אנכי הדל והפשוט סגרה את מלתעות פיה בחוזקה וגם את עיניה הקטנים והמשיכה להתנכר אלי ולשחק עימי כביום הפורים לאחר ארבע כוסות, ומידי פעם קפצה למרחק של מחצית האמה הלאה ממני בזריזות מפליאה ומדהימה ואחר חזרה שוב לעשות עצמה כחולה אנושות וכמי שזקוקה לרחמי שמים ולרפואה שלמה רפואת הנפש ורפואת הגוף, עד כי עמדתי נבון ומתוסכל תוהה ומשתומם מה בדיק רוצה טפשונית זו מבני האדם הלהתעלל בי גם היא אומרת, והלוא כל אויר השמים והתכלת לפניה וכל יפי הבריאה והדרה וכל עצי השדה וארזי הלבנון והאלונים ואפילו אלון בכות ומי עוצר בעדה מלברוח ולפרוח ולאן שישארה כנפיה ואפילו לתהום.

ושמא מצפה לאימה מולידתה שתאספנה אל חיקה וחיק אבותיה ולשימה בעריסתה ואין מוערית זו חפצה להתרחק ממקום מגוריה והיא מתנכרה, ונותרתי ללא כל תשובה וכל מענה אין, ולקחתיה אל מקום הרעב ושמתיה בתוכו ברוב הדר וכבוד ופתחת מעט את החלונות בעבורה וכדי שלא תחנק למוות ולא יחסר לה האויר הצריך לה, והלכתי לי לעסקי ולטורדת יומי ואתנהלה לאיטי לרגל המלאכה, ואמרתי לי עד כי ינסו צללי ערב ואתפנה לעסוק בכל מיני מכאובים וחולאים רעים וכל חולה שיש בו סכנה, וכשחזרתי לעת ערב בטרם נצמצו הכוכבים אל מקום מנוחתה והיא שעת בין הערבים

גוזל
יונת
עצים
בשלבי
התפתחותו

ראיתי והנה היא בריאה ושלמה ורגועה היטב ועיניה פקוחות וכל מה שחסר לה באותו רגע הוא לחיך וללעג לי מבין ריסי עיניה, והבטתי בה דרך שמשות החלון תוהה ובוהה והביטה היא בי מבלי להניד עפעף ומאנה להוריד עיניה ממני ולא היה לה בושת פנים כלל והיא לוועגת לרש.

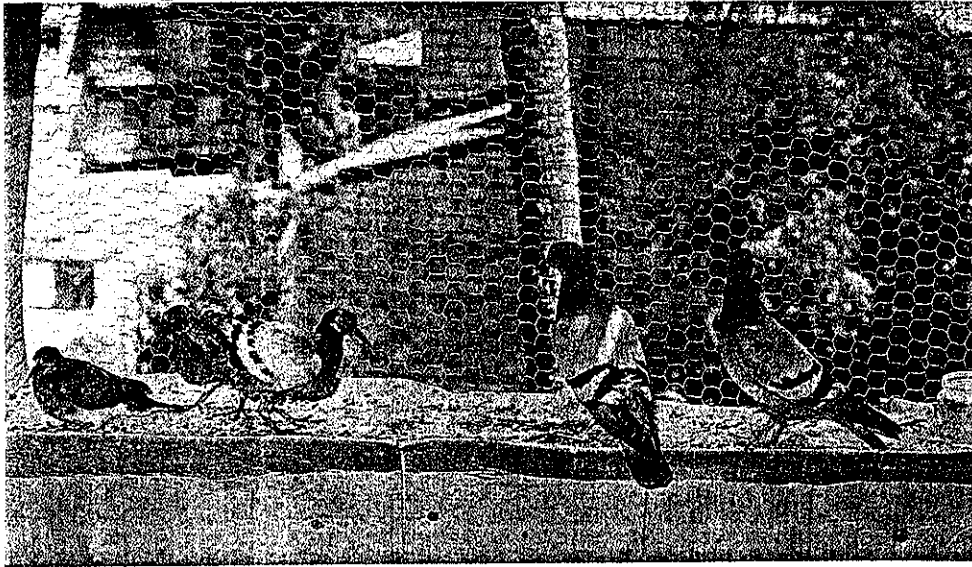
ואמרתי לי לפתוח הדלת ולשאול אותה כמה שאלות קשות על תעלוליה התמהנניים וכל מעלליה כי כל אשר עשתה היה אך חסר כל הגיון שכל ותכלית, וכשאך פתחתי את הדלת ללא שום זהירות יתרה פרחת לה השמימה בוריוות מפליאה ומעוררת רוב קנאה, אך לא לפני שדאגה לא לשכוח לחטוף לעצמה פידור לחם אחד שהיה מונח בדרכה לפניה וכפידה לדרך, ועשתה זאת בוריוות מדהימה ואף מפליאה בדרך מנוסתה כדי שבריר השניה, והבטתי אחריה בתמימה רבה ובפה פעור עד שהיתה היא כנקודה זעירא ובלתי נראית לעינים, וידעתי גם ידעתי וידעתי היטב כי כשם שאין אני מבין בדיעותיהם של בני האדם ולא אמרתי להתיימר ולהבינן בהם ואפילו כקמצוץ הקטן כלל ועיקר, כן הוא וכל שכן הוא ובן בנו של כל שכן וכל בניהם ובני בניהם של קל וחומר וצאצאי צאצאיהם שלא אבין ולא מבין ולא הבנתי אפילו כי הוא זה בציפורים וביונים ברבורים ושלי ודגים וכל מיני יצורים ועשויים וברואים ונאצלים אשר יצר בורא עולם בעולמו הגדול והנורא.

ואין לי עסק בנסתרות ובכל בעלי כנף והולכי הארבע ומקפצי השתיים וכל מי שאין לו שפה ברורה עימי, וכל שאינם יודעים לדבר כלשוני ובשפת עמי ואינם יודעים לפתוח את סגור ליבם ולא בוטחים בי ואף לא מביטים עלי כלל, ורק אנכי הכנסתי עצמי להרפתקאת הציפורים לדלות מהם את אורח חייהם כפי עניות דעתי הדלה והמה עשוני ללעג וקלס, ואמרתי להוליך הדברים לידידיים והיעים אהובים כשמתוך יצירך בגן עדן מקדם ולמשוך אותם בלשון רכה ועדינה אל עולם הציפורים המהירים ולהוליכם אל קיניהם לשלח אימותיהם ולקחת

הבנים ולקיים בהם את מאמר התורה הקדושה, ולא להתאכזר אל הרחמנים אלא לרחם על הרחמנים ישראל רחמנים, רחמנים בני רחמנים ובא לציון גואל אמן.

ולאחר שנשתכנעתי בכל אלה ועל כל אלה ובתורים וביונים וגם בציפורים, ואך במעט מזעיר מאורח חייהם הפשוט שלחתי הכל לחופשי חיים פרט לאלה ששבקו חיים, ופרט לאחד התורים אשר איבד את בן זוגו ברוב פחוזותו ונותר כיפור בודד על גג, וידעתי כי טוב לו כי יזכה את עם ישראל בשלושה ברכות עיקריות והן ברכת השחיטה, ברכת הכיסוי, וברכות הנהנין, ונשחט שחיטה כשרה כדון וכהלכה ולפי כל דקדוקי יורה דעה, וזכה לעלות על שולחן מלכים ולהשלים תיקונו, כי לא יתכן היה להשאירו ללא הבן זוג כי תמיד היה עצוב אחר בן זוגו והתכבף לו בתוככי עצמו כמו השכינה הקדושה שהיא בגלות ומשתוקקת ביותר לבן זוגה, ותמיד חיפש לו זה התור חברים להתרועע עמו ורק הגוזלים הרכים שטרם הכירו בבן זוגם הסכימו לארחו לחברה, ונתפלאתי ונדמהתי בזה התור כי בשעת השחיטה פשט את צוארו לשחיטה וקיים את דברי חז"ל שאמרו במדרש שיר השירים מה יונה זו פושטת צוארה לשחיטה והיו הדברים כפשוטם, כי ברגע ששילבת את כנפיה לשם שחיטה פשטה היא ומתחה את צוארה לאחורנית, ונסיתי כמה פעמים ונדמהתי מאוד מפשטות הדברים, כי לא הורגלתי לדברי חז"ל כפשוטם כי תמיד הסתירו במתק לשונם סודות נפלאים ונעלמים ממני.

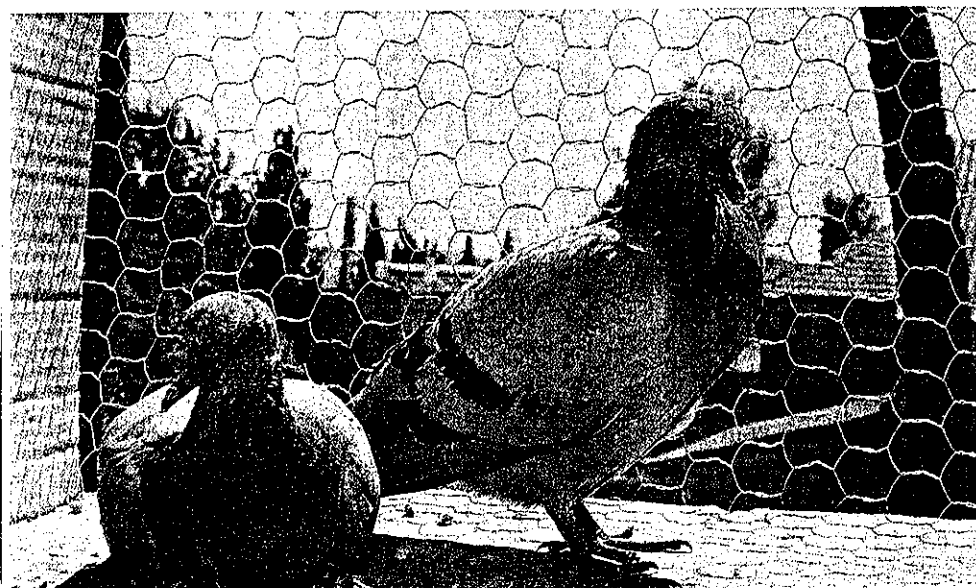
והיה לי תור אחד שנלקח מאימו ללא הבן זוג כי כנראה קראו אסון והיה הוא בן שלושה ימים כשנלקח וכאשר גדל זה התור וצמח, לא שחטתיו כי לא השבתי כי כאיתי לזה העולם לתקן את כל התורים והיונים וכל האומללים והבודדים וכל גלמוד וקשה יום, ומי שאין לו בן זוג שבורא עולם יטפל בו כי לה הארץ ומלואה והרי הם מסורים בידיה והוא האחראי על כל בריותיו, ורק זה

הורים
וגוזליהם
ותור ביניהם

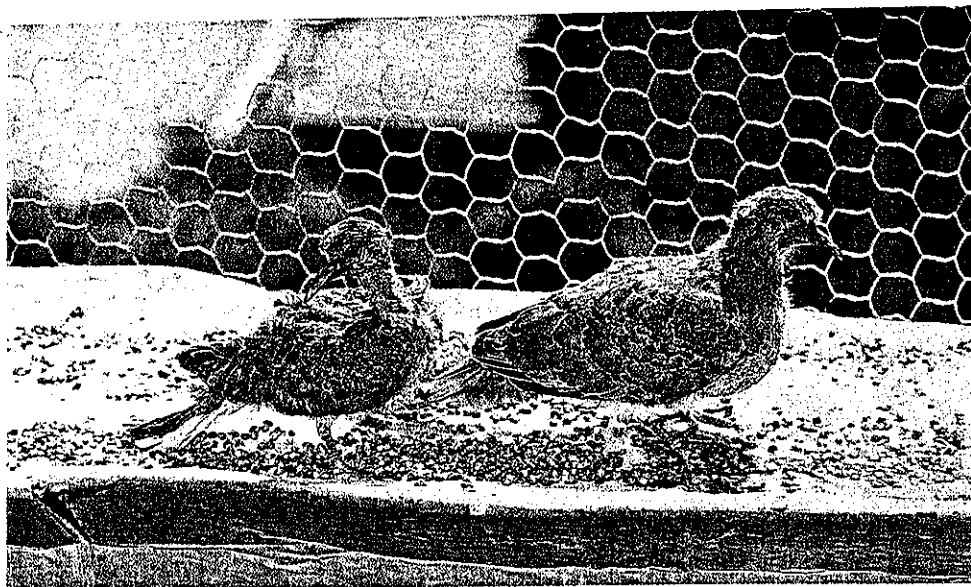

ותור
וגוזל

סלעיים
צעירים

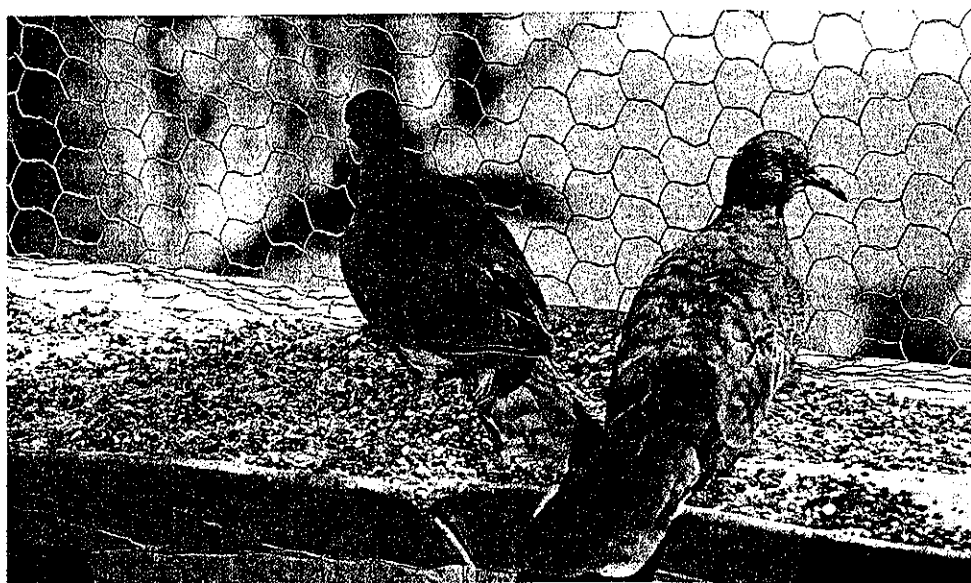
גוזל
מפוטם
בחלב
יונים
ותור
כחוש

תורים
צעירים
שעדיין
קטנים

תורים
צעירים
משתוקקים
לחופש

התור שאיבר את בן זוגו בתוך נחלתו ועל אדמתו חשבתי לי כי כדאי הוא לו כי אתקנו בתיקונו הראוי לו שמא אני הוא הגורם.

והתרגל זה התור אלי במאוד מאוד וכאשר שלחתי החוצה הלך הוא בשמחה לתור את הארץ ולא הוציא את דיבתה רעה לאמר אף כי לא מצאה היונה מנוח לכף רגלה כי לאחר יומיים יהי לעת ערב ותשוב אלי לסוכה כי חסר לה אוכל בפייה, ושלחתי את ידי ולקחתיה והבאתי אותה אלי אל הסוכה והאכלתיה והשקתיה ואמר לה ליני פה הלילה ולמחר תדעין את אשר תעשין, והשארתי הצוהר פתוח בעבורה כל אותו הלילה, ותשכם היונה בבוקר בבוך ותעזוב את צור מחצבתה ולא יספה היונה שוב אלי עוד ולא ראיתיה עד היום הזה.

והיונים יונת סלעים) סרבו המה להסתלק ולעזוב את מקום עריסתם ומאנו ללכת כיונה פותה אין לב (הושע ז', י"א) ובנתי להם בקרבת מקום שובך של הפקר ועשיתים הפקר וכל הרוצה יכול לזכות בהם והרי הם שלו.

והתורים יצאו בשמחה אל הטבע ואל מקור מחצבתם ושוב להיות בר כבראשונה, ואף כי צמחו מיום היוולדם ועד יום מעופם אך בתוככי הבית ובין גדביו וחונכו על ברכי הפינוק וכל מחסורם עלי ויצטרכו מעתה לעמול קשות ולזון לכלכל ולפרנס את עצמם בצמצום ולא בריוח באיסור ולא בהיתר ויחסר להם כל מעדני יום טוב כאשר היה להם באומנה איתי ולא יבוא עוד לבקרני כי טבעם בר הוא, ולא באתי אליהם בטרוניה כי ידעתי כי אמרה יונה לפני הקב"ה רבנו של עולם יהיו מזונותי מרורין כוית ומסורין בידך, ואל יהיו מתוקין כדבש ותלויין ביד בשר ודם (עירובין ס"ז) ויהי רצון שיזכו הקוראים לעשות שילוח הקן באלו התמימות שעזבו את סיר הבשר והלכו להם לגוד בטבע ולשייט בעולמו של הקב"ה להרבות זרעם כעפרות זהב, ויזכו לעשות בהם ובזרעם ובצאצאיהם וצאצאי צאצאיהם את מצות שילוח הקן כתיקנה וכלילכתה כי מעשה אבות סימן לבנים.

ועוד היה אצלי זוג יונים (יונת סלעים) מבטן ומלידה כלומר אחים כנים אנתנו ואהבו המה את הסוכה ומאנו לנוששה בכושרות, וכלאתים שבוע ימים בשובך רחב ידיים לאמור להרגילים לחיות חיים עצמאיים, ואחר כשבוע ימים של גלות קשה ומרה החזרתים למקומם לסוכת דוד לראות היעמרו דבריהם ומי שלא ראה שמחת יונים מימיו מה היא, לא הפסיד מאומה כי אי לאותה שמחה, כי הכירו המה את מקום עריסתם והשתוללו כפי שלא השתוללו מיום עומדם על דעתם, ואם עד היום הזה לחמו הללו בכל תור וגזול שאך העיזו להתקרב ולדרוש בשלומם הרי שנלחמו עתה גם בינם לבין עצמם האח באחות וגם האחות באח, והיכו איש באחיו ונהמו נהמת יונים וזעקו ואיימו והשתוללו ולא ידעו רגיעה מה היא ולבסוף היתה ידה של הנקבה על העליונה, והזכר נסוג בבושת פנים ומצא לו מישכן זמני על יתד גבוה ורם להעביר בו את שינת הלילה עד אשר תרגע רעייתו הנאמנה רעיית מזהימנא, ומי שחושב ששלום הבית הוא טבעי ופשוט אצל היונים יבוא זה המעשה ויעמידנו על רגליו ויעידו בו יוני הבית.

אחר הדברים האלה ראינו עלה אוכל סוף כפי התור והיה זה בסמוך לבית הכנסת של אור החיים הקדוש בתוככי ירושלים תהיה בנויה אמן, ונכנסה זו התור לתוך התריס הסגור למחצה ושניים קשין וזרד בולטין מן אדן החלון וידענו גם ידענו כי קן על גזוליו בתוככי זה החלון וחזרנו כלילה לאמר לעשות שילוח הקן כזה הקן והיה זה בשנים עשר לחודש אלול תשנ"ג, וראינו כלילה כי האם והאב ישנים על אדן חלון הסמוך למקום הקן, ושיערנו נכונה כי מן הסתם אפרוחין מפריחין יש בזה הקן ואין הוריהם ישנים עמם וזאת כדי לחנכם ולהרגילים לקראת צאתם לעמל נפשם (וראה מדברים אלו לקמן בפרק "תורים יונים"), ומסקנות יחירה טיפסנו במעלות הסולם עד למקום הקן והנה גזול

לבוא עימי אל המנוחה והנחלה כי סוכתי היא סוכת דוד מלאה אוכל כרימון וכל מעדני מלך וגם מאכלי יום טוב, ואל יהי לסרב לגדולים כי גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם כי רק את טובתו אנכי מבקש.

ואני בראותי את גלגל יופי מכה ומכחיש את יופיים והדרם של תורי, ובצר לי ומרוב צערי שיהי ותוגי דברתי אל זה התור ושאלתי שמא זה שמנתה עביתה כשיתה בגלל אהבת הורים שלא חסרתה בימי ילדותך ולערב אל תנח ידך, או שמא זה בן יחיד הייתה להוריך והמה פישמך כפליים כיוצאי שניים כי גם את נחלת אחיך ירוש ירשתה לך, או שמא חלב יונים ינוק ינקתה לך מפי הוריי והוא אשר השמיך, ולא השיבני דבר וביקשתי את מחילתו כי מעתה יצטרך לאכול ולהתכלכל ממאכלים אחרים אשר לא הורגל בהם בימי ילדותו, ויהא עליו לשנות מנהג אבותיו וללמוד אורח חיים חדש ומסורת שונה לימי בחורתי ועד כי יזקין לא יסור ממנה ולשכוח משמני ארץ ורק רוב דגן ומים, והלואי היה יכול ללמדני פרק בהלכות תורים ומה היה תפריטו בבית הוריו ואילו מאכלים ערכים עליו וכדי שישאר נאה במראהו, וגם יעשה חסד עם אחיו לזכות את כל התורים בני עמו לידע מאכלם וגם מזונם וכל תפריטם, ולמה זה לו להתפרנס ולהתכלכל אך מן הזרעונים ומים ואני יכול לתת לו מנה אתה כפליים ואף אפיים ואפילו עגלה משולשת לכל תור וגוזל ולא יהיו עוד פניו נפולים וכאובים ועצובים.

וניחמתי על כל התורים וגוזליהם דקות הכשר ואין מראה, שנראו כמה כאילו עברו שבע שנות רעב ותלאה גדולה ושרופות קדים, אף כי יכולי המה להיות שמנות ובריאות בשר וטובות מראה כי לא חסר להם מאומה, ונצטערתי קשות שמא אינם אוהבים את בית שביים וברוב צערם לא אכלו ולא שתו כיהות וככפי רוב מעלתם והוד הדרם וכפי הראוי להם, אך ידעתי בנפשי כי מעולם

אחר בודד בתוך זה הקן והשני איננו כי לקח אותו הטורף או שנאבד והלך לאן שהלך הרוח, ותהוירים גידלו להם בן יחיד ומן הסתם פינקוהו כראוי וכיהות לבן זקונים, ויהי אך ראיתיו ותחשכנה עיני מראות כי היה הוא יפה תואר וטוב רואי, שמן וגדוש ונראה להפליא, ולפי צבעי נוצותיו שהיו עדיין זהובים ומוצהבים במקצת ידעתי כי בן גילם הוא של גוזלי התור אשר נותרו עימי בתוך סוכת דוד הנופלת ואף קטן מהם ימים מספר, ונצטערתי ביותר והבושה והכלימה תכסה פני ולא ידעתי אנה אוליך חרפתי אשר יגורתי, כי אני בתומי חשבת לי כי אין חכם ביונים אשר כמוני וכל מה שנותר לי בהם הוא ללמוד שפתם ודבר כלשון עמם, והנה בא זה בן התור השמן והטוב וטפח לי על פני והעליבני קשות כי אצלי היו מקצת התורים רזים וכחושים ולא מלאי נוצות, ואילו זה הגוזל היה יפה מראה וטוב רואי ורגליו אדמוניות ככל רגלי היונה, וגדוש ומלא במאוד מאוד וגם מפוסם פי שניים מאשר לי ונתביישי מעצמי כי חשבת שאין שבעים ללחם כמו גוזלי ורעבים חדלו, והוא רחום יכפר עוון כי מן הסתם יודעים המה ההורים אלו מאכלים דשנים ורעננים יהיו להאכיל את גוזליהם, ואילו אנכי כל חכמתי בלחם משנה ורוב דגן ואין יציה.

אומנם גוזלי היונה היו המה מפוסמים ושמןנים כי לא פסקו מלפעור פיותיהם הגדולים שלא ידעו שובעה מה היא וכל שבעת המינים לא חסרת מהם, ורק גרגירי חרדל מנעתי להם כי לא היה לי (שבת קכ"ח.) אך לא כן גוזלי התור כשגדלו ועמדו על דעתן הפסיקו לפעור את פיותיהם ולדרוש אוכל לנפשם והיה עלי לפתוח את מקוריהם ולהאכילם כראות עיני וכטוב ליכי.

וסירב זה התור השמן לילך עמנו בשבי, ובטש בנו בכנפיו (היונה אינה נלחמת בחרטומיה אלא בכנפיה רש"י שבת ק"ל.) אך מה יכול הוא לעשות נגד הגדולים הימנו בתכמה ומניין ואף בגבורות והיה עליו להתנהג בדרך ארץ ולעשות רצונו כרצונו ולבטל רצונו מפני רצונו כדי שנעשה רצונו כרצונו, ואמרתי לו

לא היה דעתי לכולאם לנצח נפשם אלא רק ללמוד אורח חיים ולזכות את עם ישראל בצאצאיהם שיוכלו לדעת ממקצת דרכם הנסתרה והחביבה, ולהכיר בצניעותם הנפלאה אשר הטביע בהם יוצרם ובוראם, ועל המידות הנאות אשר בהם ולמדתם מהם רבות וטובות, ובמדרש שיר השירים א' ט"ו נאמר עליהם: מה יונה זו נאה ותמה כך ישראל נאים, ומה יונה זו צנועה ומצויינת כך ישראל צנועים ומצויינים, ומה היונה הזו מכפרת על הצוון והוא רחום יכפר עוון, ויקים לנו את סוכת דוד הנופלת כי סומך ה' לכל הנופלים.

ואף במצות חינוך עסקתי בהם כיונים, כי יונת הסלע וגם היון בכל פעם שרדפו אחר התור וגזוליו רדפתי אני אחריהם, וכשהיכרו הם בהם לגרשם היכתי אני בהם לחנכם, וסחתי במרומים כי לא מרגזי וכעסי שלא היו בי עשיתי מה שעשיתי ואף לא להשתעשע בם, אלא רק נסות ולשנות טבעם ומיזוגם וללמוד דרך חיהם הנעלה ומעולם לא הכאבתי להם אלא רק העלכתים כי בכל פעם שהרימו את כנפיהם להכות את התור אשר הגשתי והנחתי לפניהם בזון, הרמתי גם אני את ידי כנף ימיני לנגוע בהם ולחנכם, ומכיון שלא הייתי חדרם לא נקראתי כמרים יד על חבירו, ונתתי בהם אך נגיעה שנראית כהכאה ולא יספתי עוד ונעלבו קשות והביטו עלי בתמיהה רבה, והסתכלו עלי בעיניהם עיניך יונים, ולא האמינו למראה עיניהם וריצדו בם אנה ואנה ותמהו אם באמת מתכוין אני למה שאני רומז או שמא בז אני להם, וניסוני פעמים מספר ואף הם לא ירדו לסוף דעתי כשם שאני לא ירדתי לסוף דעתם ונשגב היה כל העניין מבינתם הדלה.

וניסו להתחכם כנגדי ואף אנכי נתחכמתי להם שבעתיים וכשהבטתי לתוך עיניהם סגרו תמה אותם בביישנות יתרה ובחן יונים אך רק למראית העין ורק את אותה העין הפונה בכיוון אלי כמעדימים עלי, וכלל היונים ודרך חכמתם השאירו את עינם השניה הפונה אל הקיר פקוחה וערה לכל צרה ומצוקה

והאמינה היונה פותה כי גם אנכי פתי כמוה, והיו תמה כבן סורר ומורה זולל וסובה איננו שומע בקולי ואף אנכי לא חסכתי שבמי מהם, ולבסוף למדו כי כל מה שיאמר בעל הבית עשה חוץ מצא כי לא רצו המה לצאת, ולמדו כי שמאל דוחה וימין מקרבת וכל חכמתם כנגדי איננו שווה להם.

ואילולי צוואת רבי יהודה החסיד הייתי יושב עימם שנים מספר ולא רק עיין ירחים ולא היתה ידי זזה מתחת ידם עד כי יאלפון וילמדון להוליך איגרת שלומים ולהקיף את כל חלקי כדור הארץ ולשגר רוגליות הרבה ולחזור לשוככם, אך מה אעשה והתורה בקרן זווית מונחת ולא בשמים היא והיום קצר והמלאכה מרובה, ומחכה התורה הקדושה כי ילמדון הישב את דרכיה דרכי נועם, ואת אורח חיה והאור הטמון בקרבה ויתקנו בני האדם את טיבעם כטיבעה וישנו מיזוגם לטובה ולא יתעסקו-ביונים וציפורים ובחנינוכם ושינוי טיבעם, ואני אנה אני בא וכל העוסק בתורה 'יסורי' בדילין הימנו ו צרכות ה', ואין לך יסורים יותר מעייפים מאשר להתעסק ביונים ולגדל את התורים, ולשעשע האפרוחים, וגם לשמה את הציפורים וכל ל"ט מלאכות וצער גידול הגוזלים, עלי היו כולנה עוללים ביקשו לחם ועוד כהנה רבות, היום לעשותם בעמל ויגיעה רבתי ולמחר בזיעת אפך והמלאכה קשה ועבודה רבה מאוד, רדופתי יום ורדופתי לילה הרחמן הוא ישבור עול גלות מהרה מעל צוארגו, והסתפקתי לי כמה שתנני בוראי לחם לא אכלתי מים לא שתיתי ותידד שינה מעיני ולא נחתי ולא שקטתי עד אשר העליתם על הכתב לי ולחברי ולאחי הקדושים, ויגעתי ועמלתי קשות ולא ידעתי אור יום מהו והיתה לי סייעתא דשמיא אדירה בזכות אבותי המהורים כי במקלי עברתי את הירדן הזה וראיתי פלאות ומטמונים בבניית זה הספר אודה לאלקי על חסדו הטוב יאכלו ענוים וישבעו בכל עת ירווך ויזכרך למצות "שילוח הקן כתיקנה" ולספוג מהדברים אך נחת ורוב שלווה והשקט והביטחה.

סוף דבר הכל נשמע כי התכונות והמידות שהטבע הקב"ה בעופות ובהמות שווים המה לבני האדם, ורק הבן אנוש החי מדבר הוכלל במקדש וביתו לו התורה והמצוות וכל סגולותיה הנפלאות כדי לצרף אותו בהם ולזכך את נשמתו ולעשותה טהורה כי "נר ה', נשמת אדם" הנה שהוא הנפש והרוח, היא מה' ונמצאת בהכרח גם בבעלי החיים כדי שיוכלו לחיות, אלא שלהם יש את הנפש והרוח הבהמית שנאמר "נפש חיה למינה" נפש שיש בה חיות (רש"י בראשית פרק א'), והנפש נמצאת בדם שנאמר "כי הדם הוא הנפש" (דברים י"ג, כ"ג), וברוח נאמר "רוח הבהמה" (קהלת ג', כ"א) ונמצאת היא באפס ואם יחסר להם אחת לא יחיו, ואילו הנשמה תלויה אך באדם וישנה רק באדם וכמו שכתוב בזהר (תחילת פרשת משפטים ד"ה "חל מוי צרנג כד לתליד ירצין ירה...") שאם זכה יקבלנה בוכות מעשיו הטובים כי מכסא כבוד חוצבה לגור בארץ עריבה ולהכשירו לחיות גדול אף מן המלאכים, והאדם ללא התורה והמצוות נמשל כבהמות גדמו, והכתוב מבקשנו להגיע לדרגתו של אברהם אבינו עליו השלום שנאמר הביטו אל אברהם אביכם ואל שרה תחוללכם (י"טע"ה נ"א, ז'), את האלקים ירא ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם, ומה יונה זו כנפיה מגינות עליה אף ישראל מצוות מגינות עליה (סכת ק"ל).

אמר הכותב יען כי ראיתי בצערם של התורים יונת הבר וגם הציפורים הדרוריים כי שונאים המה לישב במעצרים ובבור שביים ולהשאר בכלא ובבית האסורים ורוחם עגומה עליהם ונפשם קשורה באויר העולם ובטבעו, כי הטבע אשר הטביע בהם בורא עולם הוא לחיות כבני חורין בלתי תלויים ובלתי קשורים באדם כלל מלבד אשר לאכול את שיירי מזונותיו בכבוד ולא בכיווי בנחת ולא בצער, ואותבים המה להיות מדבריות ולחיות תחת כיפת השמים ולהיות בר כשמים המיותם להם, וכאשר כולאים אותם סופם אבדון וכליה וכל מרעין בישין, שלא כיונים הרגילים לשוככם וכל כבודם בת מלך פניהם, אני הגבר ראה בעוני וסבל בני התורים, ציפורים שבתו מנגינתם, דווה ליבם

בשביה, פניהם לא נהדרו, על כן אמרתי לי לכתוב את דברי פלא יועץ ולעורר הלכות הנדרמות, ובאמת אל יתעסק האדם בבני חורין אלא רק בעת השילוח במקום של מצוה שהתורה אמרה לעשות כן, וכאשר יתקל האדם בקניניהם יעשה בהם את מצות שילוח הקן כשמהה רבה, ואם מצא בתוך הקן אפרוחים קטנים והאם רובצת על הבנים שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך ויקח הבנים בשמחה רבה כדעת הזהר הקדוש, ואל יעורר רחמים אשר לא כתובים כי רחמים שלא במקומם הנכון וכנגד התורה הרחמנית אינם נקראים רחמים אלא אכזריות הם, וראה מה שקרה לשאול על אשר חמל במקום שהתורה ציוותה אחרת, ואיך יבטל עצמו מלעורר הרחמים על עם ישראל בני אברהם יצחק ויעקב, והוא האדם ברחמיו האכזריים מעוררם על היונים והתורים, לכן יתן בליבו לקיים את כל דברי הזהר האלה והוא ברחמיו המרובים ירחם עלינו ועל כל עמו ישראל ואמרו אמן.

"וישלח את היונה מאתו לראות הקלו המים", אמר רבי ירמיה מכאן שדירתן של עופות טהורים עם הצדיקים (סנהדרין ק"ח:), ולאחר שיסיים את התיקון באלו העופות ויגדלון והוא לא הולכים לשוחט לשוחטם שחיטה כשרה, ישלח את היונה מאתו ולהפקירה לכל באי עולם ואל יקל ראש בדברי פלא יועץ.

וזה לשון הפלא יועץ באות "בעלי חיים": אמרו רבותינו זכרונם לברכה (סכת קכ"ח:) צער בעלי חיים דאורייתא, וצריך להקדים מזונותיהם קודם שיאכל הוא, כמו שלמדו (ברכות מ.) מפסוק (דברים י"א, ט"ז) "ונתתי עשב בשדך לבהמתך" והדר "ואכלת", שהם תלויים בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם.

ישמע חכם ויוסף לקח לקיים צוואת רבי יהודה החסיד שלא לגדל אפרוחים כלל, כי לא יוכל לעמוד על המשמר שלא יהיה להם צער, ועל הרוב אין מצליחים, שרובן מתים וזהו צער בנפש, לכן ההעדר טוב, ויזהר מאוד ויצוה את

בניו ואת כל בני ביתו להיות זהירים ליתן להם את אוכלם בעתם, כי מזונותיהן עליו וקשה עונשן, ובפרט אם הם סגורים בכלוב צריך לרחם עליהם ביותר, כי בבעלי חיים אין בהם דעת לסבול ולקבל, ויקדים תמיד מזונותיהם לבל יכשל בעוון צער בעלי חיים עכ"ל.

אמר הכותב, לא כתבתי אמרי הכותב אלא כדי שידע האדם מה צפוי לו בבואו לשלח אם על בנים, כי מן הסתם דברים אלו יעשירו את ידיעותיו בבעלי הכנף ויאמר לו ליבו את אשר לפניו, והדרך הנכונה ליראי ה' ולחושבי שמו הוא כי לא יתעסקו המה בכל בעלי החיים כלל אלא במקום של מצוה דווקא, ולך נא סתור סתור ואל תקרב אל פתח ביתה כי הדרך הנכונה להנצל מצער בעלי חיים הוא שלא לגדלם כלל וכלל, כשם שהדרך הנכונה להינצל מהעבירות הוא על ידי הגדר והסייג שלא מתקרבים אל העבירות כלל וכלל, הא למה הדבר דומה לליסטים אלם וחזק אך חוגר ברגליו שאינו יכול להלך, החכם אשר עיניו בראשו נוטה לצד הדרך ואינו מתקרב אליו כלל וכלל ובזה הוא ניצול כי אין הליסטים יכול לרדוף אחריו, אך הכסיל ההולך בחושך מתקרב אליו עד שנתפש בידיו האלימות והחזקות כברזל, כן הוא ביצר הרע שהנכון הוא שלא יביא את עצמו בנסיון אליו כלל ועיקר שאז יש סיכוי שינצל הימנו אך המתקרב אליו ביותר עלול בקל ליפול בידיו ואין מי שיצילו.

ועתה אמר הכותב כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כך אי אפשר לכתב בלא טעויות, על כן יתן האדם בדעתו ובליבו ללמד עלי אך זכות וטובה, ולחלוק עלי כבית שמאי לשם שמים ולא לגנוז את זה הספר בחרון אפו עברה וזעם, ושכרו כפול ומכופל מן השמים יבורך בכל מילי דמיטב, וכבר אמרו חז"ל והוי דן את כל האדם לכף זכות והדן לכף זכות דגין אותו לכף זכות והיא מודעה רבה לאורייתא, ומי שעתותיו עמו אנא יכתוב אלי להאיר עיני ולעודדם מתרדמתם ויהי ה' עמו לעד אמן.

כי יקרא קן ציפור

כתוב בתורה פרשת "כי תצא" (דברים כ"ב): "כי יקרא קן - צפור לפניך בדרך בכל עץ; או על הארץ, אפרוחים או ביצים, והאם רובצת על האפרוחים או על הביצים, לא תקח האם על הבנים, שלח תשלח את האם, ואת הבנים תקח לך, למען ייטב לך והארכת ימים".

קן צפור כולל את כל העופות המהורים כגון התורים, והיונים, הציפורים, והברווזים... ועוד, דכל מקום שנאמר צפור אינו אלא מהור, דעוף מהור אקרי צפור נס"ס ופוסקים, והרמב"ן ויקרא י"ד, ד': ב"י טור י"ד סימן רל"ב דיבור המתחיל "ולס" ט"ז וס"ז י"ד סימן רל"ב סק"ל).

ומפסיק זה לומר: כי ישנה מצות "לא תעשה" של "לא תקח האם על הבנים", ויש גם מצות עשה של "שלח תשלח את האם" (הרמב"ם הלכות שחיטה פ"ג הלכה י"ט).

והסכימו הפוסקים כפשט דעת חכמים שהלכה כמותם (משנה חולין קמ"ב), שאין חיוב ללכת ולחפש קינים כדי לקיים מצוה זו, אך אם נתקל בקן באופן שיכול לקיים בו את מצות שילוח הקן חייב לקיים את המצוה ולא לדלג עליה וכן היא דעת מרן הבית יוסף, וכן היא דעת הרמב"ם שמנה את מצות שילוח הקן במצוות העשה (מצוה קמ"ח) וזה לשונו: שציונו לשילוח הקן שנאמר "שלח תשלח את האם והבנים תקח לך".

כלומר: אין זו מצות עשה שהיא חובת הגוף כמו תפילין, סוכה, לולב ושופר שחייב לדרוך אחריהן עד שיעשה אותן והן חובת הגברא לעשותן ואין לו רשות לבקש תחבולות כדי להיפטר מהמצוה, לא כן הוא במצות שילוח הקן שהיא לא חובת גברא ולכן אין חיוב לדרוך אחר מצוה זו, אך אם נתקל באם הרובצת על הבנים הרי שמצוה זו נהפכת להיות חובת מנא (חובת החפץ) וצריכים לתקן קן זה על ידי שמשלחים את האם.

וזו הסיבה שיכול גם כן למנות שליח לתקן את הקן בעבורו כי בחובת מנא אפשר למנות שליח לתקן את המנא, מה שאין כן בחובת גברא שאין הוא יכול לומר לשליח להניח תפילין במקומו או יאמר לו שבסוכה עברי, מפני שהן מצוות שחייבו המקום לעשות בגופו.

וזו הסיבה גם כן שכל אדם יכול לקיים את מצות שילוח הקן גם בחצר חבירו שלא ברשותו באופן שלא הוגבהה האם מעל הבנים ואין חבירו יכול לעכב בעדו כי היא חובת מנא, וכל הדברים הללו יתבארו בפרקים האחרים ביתר הרחבה.

ועל פי הקבלה ושאר פוסקים צריך האדם לחזור אחר מצוה זו עד שתבוא לידי וקיימנה, וכן נהגו באותם הימים בירושלים ת"ו לחזור אחר מצוה זו כדעת המקובלים אנשי בית אל, ושכרה מרובה מאוד ומעוררת רחמים על עם ישראל ומקרבת את הגאולה והייבים להשתדל לקיימה, וזו עמודים: עמודי ארזים סימן ס"ג: מוות יאיר סימן ס"ז: בית (חס יהודה י"ד סימן רל"ב: שולחן נבזה סק"מ: רע"ק: צרכי יוסף סק"מ צ"ס האר"ץ ודכותיה ועוד).

שילוח הקן נוהג רק בעופות המהורים כגון:

- "תורים (יונת בה)": "יונים (יונת בית)": "ציפור דרוור (דרור הבית)":
- "סנונית (שהכרס שלה בצבע לבן)": "תרנגוללים (של הפקר)": "אווזים":
- "ברווזים": "ברבורים": ושאר עופות המהורים.

- ספר זה בנוי בעיקרו על:
- (א) יונים (יונת סלעים, יונת עצים וכ"ו).
- (ב) תורים (יונת בד).
- (ג) ציפור דרור.

ובמקומות מסויימים אף הסגנוניות המצויים שם, כי אלה הם העופות הסהורים המצויים עמנו בשפע בכל מקום, והם גם כן מן ההפקר כי אין שייך מצות שילוח הקן אלא רק בעופות של הפקר, אך לא בעופות שהם רכושו של האדם והם מסורים בידיו, כגון התרגגולים שהאדם מגדל בחצירו או אווזים וכדומה שהם נקראים "מוזמן" ואין שייך בהם את מצות שילוח הקן.

הבא לקיים את מצות שילוח הקן, עליו לשנן וללמוד את ההלכות היטב כדי לא להכשל באיסור "צער בעלי חיים" כי אם לא מקיימים את המצוה כתיקנה לא די בזה שלא הועיל לו במאומה אלא עוד שנכשל באיסור הנ"ל והתורה אמרה "ורחמיו על כל מעשיו", ואל יעשה עצמו כחובבן וכל קן שיתקל בו יהרסנו ויסתננו ולואת יקרא שילוח הקן, כי דקדוקיה והלכותיה מרובות, ופעמים שעלול להכשל גם באיסור גזל אם עושה את השילוח בחצר חבירו והרי הצרו של אדם קונה לו אפילו שלא מדעתו.

אומנם אם השתדל בכל כוחו לקיים את המצוה כתיקנה ולא עלתה לו, הנה "רחמנא ליבא בעי" (הקב"ה הפך ברצון של הלב) וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים, ותלומד ועוסק בהלכותיה מעלה עליו הכתוב כאילו קיימה בבחינת (הושע י"ד, ג) "ונשלמה פרים שפתינו".

בתורים ויונים, האמא היא המתיישבת על הביצים או האפרוחים בשעות הלילה ואילו האב מתיישב עליהם במשך היום, ועל כן הבא לקיים את מצות

שילוח הקן בתורים ויונים עליו לעשות זאת בלילה ואם עשה ביום לא הועיל לו במאומה כי אין מצוה בשילוח האב, ועל פי הקבלה הזמן הרצוי ביותר לקיים בו את מצות שילוח הקן הוא בחצות לילה והוא עת רצון.

בדרך כלל עם שקיעת החמה, האמא כבר רובצת על הביצים או האפרוחים, וזה הזמן שכל האימהות כבר מתכנסות לרבוץ על בניהם, ובמצאות הנקבה מחליפה את הזכר עוד זמן רב בטרם השקיעה, וזאת כדי שיהיה אפשרות לאב לרדת ולחפש אוכל לעצמו בטרם יהיה חושך, אך אין לסמוך על זה לומר בטרם השקיעה כי זו היא האם הרובצת על בניה אלא אם כן ראינו בעינינו את ההתחלפות כי פעמים שהאם מתאחרת לשוב אל קינה.

בציפורי דרור, רק האם בלבד היא הרובצת על הביצים או האפרוחים במשך כל שעות היום והלילה, וכשהאם יורדת לחפש אוכל לנפשה או לגוזליה, מתיישב האב לפעמים על יד הקן לשמור על הבנים או שמביא מזון להאכלים, כי בהזנת הגוזלים משתתפים שניהם גם האם וגם האב, ואילו ברביצה רק האם היא הרובצת על הבנים.

והסימן להבדיל בין הזכר לנקבה בציפורי דרור הוא פשוט, כי הזכר יש לו תמיד כתם שחור בצוארו בבחינת סינור שחור על חזהו והוא מצוי בכל ציפורי הדרור הזכרים, ויש דרורים זכרים שהצבע החום-כהה משני צידי ראשם בולט מאוד ואילו באמצע ראשם הפלומה היא אפור-בהיר משל כאילו הונחה כיפה בהירה לראשם (ראה תמונה), וצבעים אלו הם יותר בולטים ומבהיקים בחודשי האביב והקיץ, שהוא הזמן שציפורי דרור בונים את קינם והוא כמין לבוש חתנים לזכר, ובחורף צבעים אלו דהים ביותר ולא מבהיקים, ואילו הנקבה צנועה יותר ואינה מתגדרת בשמלת כלולות, ציבעה אפור ופשוט ואינה מתבלטת, מה שאין כן הזכר שהצבעים אשר על גופו בולטים ומעט סגנוניים.

"לקיחת הבנים" דהיינו הביצים או האפרוחים
הוא חלק בלתי נפרד מהמצוה (בית לחם יהודה
בשם הזהר).

וזה לשון שולחן גבוה יו"ד סימן רצ"ב ס"ק י"ט:

"כל זמן שלא לקח את הבנים
לאחר שילוח האם, לא עשה
ולא כלום".

וזה לשון הברכי יוסף יו"ד סימן רצ"ב סוף סק"ו:

"דלעולם לא קיים מצוה
כמאמרה עד שישלח האם ויקח
הבנים".

הכתם השחור שבצווארי הדרור, הוא סימן מובהק ביותר שהוא הזכר, כי לא
שייך כתם זה אצל הנקבה כלל וכלל, והסימן הלזה פעמים שהוא ככתם גדול
מאוד, פעמים שהוא רק כעניבה צרה ופעמים גם רחבה למטה, ופעמים שדכתם
הוא כנקודה קטנה שחורה וזעירה, ובחודשי האביב וימי הקיץ שצבעי הדרור
מבהיקים יותר אף כתם שעל צווארו מתפשט ונראה גדול יותר ואף כזה ושחור
למאוד.

ולפי זה כשמקיימים שילוח הקן בציפור דרור במשך היום, אם אפשר לו יקפיד
להבחין ולראות אם גירש את האם שהיתה רובצת על הבנים ובזה קיים את
המצוה כתיקנה, או שמא היה זה הזכר שהיה בסמוך לבנים והרי שלא עשה ולא
כלום, ולא הועיל במאומה כי אין מצוה לשלח את האב, ובמקרה אשר כזה
שגירש את האב איז לא ינגע בביצים כלל ולא יגביהם כדי לזכות בהן, אלא
יחזור מאוחר יותר לקיים את מצות שילוח הקן באם עצמה.

ביונים ותורים לא ניתן להבדיל ולהבחין בין הזכר לנקבה, ורק חדי עין
יוכלו לעשות כן, על כן את מצות השילוח ניתן לקיים בהם רק מעת שקיעת
החמה ועד אור הבוקר שאז ודאי הוא שהאם היא הרובצת על הבנים.
וחדי עין יכולים בקושי להבחין כי התנור הזכר כולט מעט בצבעי גופו, וזאת
רק בראייה מקרוב ובחודשי האביב והקיץ בלבד, כי בחורף גם הזכר וגם
הנקבה מאבדים מעט את הצבעים הכהים ונראים כאפורים.
וביונים הזכר הוא שמן יותר במעט מן הנקבה שהיא רזה יחסית, ורק מקרוב
מאוד ניתן להבחין בכך.

לעיתים רחוקות שהאם רובצת על כיצים בלתי מופרות, לכן ישנה עדיפות לקיים את המצווה ביונים ובתורים בקן שנראה בו גם זכר.

2. **ביצים שהתחיל להתרקם בהם דם או אפרוח:** ראוי לעשות את מצוות שילוח הקן סמוך להטלה (ד), מכיון שלאחר מכן מתחיל להוצר בהם דם (ה), ויש אוסרים את כל הביצה,

(ד) בספר "קן ציפור השלם" כתב, שלכתחילה ישנה עדיפות בלילה השני להטלה, כיון שאם יקיים את המצווה בלילה הראשון, האם תטיל בלילה השני ביצה אחרת והגחל שיצא ממנה ישאר בלא בן זוג, ויש בכך משום מידת הרהמנות שלא לעשות כן, אולם כשאין ודאות שיוכל להמנע עד למחרת, יעשה את השילוח מיד ויקיים את המצווה גם בביצה אחת.

(ה) כשמתחיל להוצר בביצה "דם ריקום" הדם אסור מהתורה, ושאר הביצה גם היא אסורה, אולם לדעת רוב הפוסקים האיסור הזה הוא רק מדרבנן, ונחלקו הפוסקים אם איסור דרבנן מפקיע את המצווה או לא, על כן אין לקחת אם על בנים גם במקרה זה, אולם אין שייך לקיים בזה את המצווה וכמו שנתבאר לעיל בביאורים ובירורים אות ב', אולם, מכיון שאפשר להושיב עוף עליון או להכניסו למדרגה ומהביצה יצא אפרוח המותר באכילה או נחשב כראוי, לכן אם יש לו עוף להושיב עליהם לכל הדעות אסור לו ליטול אם על בנים וכן יכול לקיים את המצווה בהן, (ראה ר"ן הולין, וברכ"י י"ד רצ"ב), אולם כשאין לו עוף אחר או מדרגה יש סוברים שאין מטריחים אותו לחפש אחר ונחשבים הביצים כאינן ראויות, (ראה בספר "שילוח הקן" עמ' קט"ז), (ונראה דכל זה לענין שאינו חייב לטפל בזה לקיום המצווה, אך לא לענין איסור נטילת אם על בנים (ראה ברכ"י י"ד רצ"ב), ויש גם סברה לומר שאפשר לקיים את המצווה אף אם לא ישימן תחת

ד; **באלו העופות ניתן לקיים בדרך כלל את המצווה:**
אדום החזה, דרור הבית, יוני בר, שחרור, ותורים.
במקומות המצויים ליד אגמי מים יכולים לקיים בעופות מים בעלי מקור רחב וכף רגל רחבה. בספר "קן ציפור השלם" מדרך כיצד למצוא קיני ציפורים ואת תכונות חייהם.

בכל העופות האם רובצת בלילה (ג), ויש ציפורים שבלילה נשארים לרבוץ על ביציהן ואינן בורחות גם כשמחקקרים אליהם וקל לתופסן ולשלוטן, ובכל זאת יש להגביר בזהירות מבלי שישברו את ביציהן, שאם תופסים את האם להרימה מעל הביצים פעמים רבות העופות גורמים בעת נטילתן לשבירת הביצים ואז מתבטלת המצווה.

ה; **כיצד לקיים את המצווה כאם רובצת על הביצים**

1. **ביצים מופרות:** אין מצוות שילוח הקן שייכות, אלא בביצים שיכולים להוצר מהם אפרוחים, והיינו ביצים מופרות על ידי זכר. בכל הציפורים כשמוצאים קן הרי הביצים בחזקת מופרות, אולם בקיני יונים ותורים, כיון שבאם הזכר מת או נלכד אין הנקבה מתחברת אל זכר אחר, משום כן יתכן

(ג) בתורים ובני יונה, הרגילות היא שהאם רובצת משעה 5 בערב עד שבע בבוקר לערך, ובשאר הזמן הזכר יושב, והרצה לקיים את המצווה יראה מתי מתחלפים העופות או שיבוא קרוב לשקיעת החמה, ולכאורה רשאי ליטול ביום את הרובץ כי הוא בודאי זכר וצ"ע.

ומכל שכן באם כבר התחיל להתפתח בביצה אפרוח, וכל שעברו ג' ימים לדגירת האם יש לחשוש לדם (ו).

[בספר "קן ציפור השלם" ייעץ לבדוק את הביצים על ידי העמדתן מול אור השמש או מול אור פנס ולראות דרך הקליפה אם אין דם או אפרוח, וזאת אחרון בידו יכיון שלא לזכות בהן]. אולם כפי שידוע, אם אדם נגע בביצה אפילו יחזירה למקומה בדרך כלל אין הציפורים חוזרות לרבוץ עליהם, לכן אין כדאי להשתמש בעצה זו.

ה, כיצד לקיים את המצווה באם רובצת על הביצים

1. אפרוחים צעירים: האפרוחים בימים הראשונים לצאתם מהביצה עדיין לא נפתחו עיניהם וזמן זה הן אסורים באכילה מדרבנן, אולם רוב הפוסקים מתירין אותם באכילה מעיקר הדין ואסורים רק משום מיאוס, עד שיגדלו נוצות [היינו נוצה שיש לה כבר קנה]. ביונים הזמן הוא בערך כעבור 4

עוף אחר, מכיון שבמצאות ניתן לשימן, יש בזה משום קיום המצווה, וראה בספר קן ציפור השלם (עמ' רנ-א).

(ו) צ"ע כיצד ראוי לנהוג למעשה כאשר אדם מוצא אם רובצת על ביצים ואינו יודע מתי החלה את רביצתה, ונראה, שלענין נטילת אם על בנים בודאי אסור כיון שיתכן לשים את הביצים תחת עוף אחר, וגם משום ספק שמא עדיין לא נתרקם, אולם לגבי חיזור אחר המצווה באופן זה, יש להסתפק כיון שמסתמא יש כבר דם בביצים (וראה לעיל ביאורים ובירורים אות ה'), ונראה שאם רצה להודר ולעשות את המצווה מספק רשאי.

ימים. ומסתבר שגם בימים הראשונים אין פטורים משילוח כיון שעתידים להיות מותרים, אולם אם אינו יודע לטפל בהם. הרי סופם למות, ואם כן יש מקום לומר שאין בזה דין קיום המצווה, כיון שהם לא יגיעו אצלו להיות מותרים, לפיכך, אף שבודאי אין לסמוך על כך להתיר לקחת אם על בנים — מכל מקום אין ראוי לקיים בזמן זה את המצווה, ועוד שכיון שאסור לאדם לאכול עד שיאכיל את האפרוחים, לכן ראוי להמתין עד שיהיו ראויים לאכול בעצמן, [וראוי לקיים את המצווה ביום 8—6 לבקיעתם מהביצה], ואם אינו יכול להמתין צריך עיון כיצד לנהוג (ז). ראה בספר "קן ציפור השלם" מאימתי נפתחים עיניהם של אפרוח במיני הציפורים השונים [בדרך כלל הוא 4—2 ימים אחר יציאתם מהביצה וראוי לברר בכל מין את הזמן המדויק].

2. אפרוחים הזקוקים לאמן: דין המצווה אינו נוגה אלא באפרוחים הזקוקים לאמן, קשה להגדיר עד איזה גיל הוא זמן זה. דרך העופות לרבוץ על ילדיהם בימים הראשונים בבדי להגן עליהם מקור ופגעים אחרים, לאחר זמן מתחילים ההורים לעזוב וחוזרים לרבוץ עליהם בלילות בלבד, (ביונים זה מתחיל אחר 10 ימים), עד שהאפרוחים גדלים וההורים מפסיקים לרבוץ עליהם כלל ורק עומדים לצידם כדי להשגיח עליהם, וכעבור זמן נוסף כשהם יכולים להתקיים לבד —

(ז) שאמנם יש לומר שאין חייבים לחזר אחר המצווה, כשהן עדיין צעירים מדי אולם מי שבבלי זאת רוצה לקיים את המצווה מסתבר שכיון שאפשר להאכילן על ידי מומחה הרי זה נחשב כראוי לו.

ו; ציפורים הגדלים עם בני אדם

דין המצווה הוא רק בציפורים שאינם מזומנים, היינו ציפורי הפקר, ושאינם מזומנים לאדם דהיינו שאינם גדלים עם בני אדם, על כן, יש לדון במספר נושאים הלכתיים הקשורים לענין זה.

1. המפקיר ציפוריו בכדי שיוכל לקיים את המצווה:

בספר ברכ"י (יד"ד סי' רצ"ב) כתב: אם כבר זכה בביצים אפילו חור והפקירן וחזרה האם עליהן אין חיוב המצווה חזר וחקל, ואם אדם קיים את המצווה ונטל את הביצים אף שלא נתכוין לזכות בהן (ראה לקמן סעי' י' ס"ק ד') והחזיר לקן וחזרה האם ורבעה עליהן, נראה שאף על פי כן אין המצווה מתחדשת כיון שכבר היה הקן מזומן.

אולם המפקיר ציפורים בכדי שיקנונו ויגדלו ביצים כדי לקיים את המצווה, אם כבר התרגלו לחיות הרחק מבני אדם ("ראשון לציון"), ולפי המאירי (חולין קל"ט, א) כשכבר הורגלו לעצמאות וקשה לתופסן] — הרי חל בזה דין שילוח הקן כמו שנאמר בגמרא לגבי הרגולת שמורה (חולין קל"ט א' ותוס' שם).

2. ציפורי שיר הגדלים יחד עם בני אדם: במקומות

ציבוריים שגדלים שם עופות הפקר, אולם היות והם גדלים עם בני אדם ואפילו אוכלים מתוך ידיהם של המבקרים שם, יש מי שדן לומר שהרי זה נחשב כמזומן (ראה בספר "שילוח הקן"), אולם נראה, שהיות ואת הקנים שלהם הם עושים

עושים אותם ההורים לעצמם. בגמרא מכואר שאפרוחים מפרוחים נחשבים כאין צריכים לאמן, ובספר "דבר אברהם" (ח"ב עמ' 46) דייק, שאף כשיש כבר לעופות נפיים בכל זאת עדיין נחשבים כצריכין לאמן שהרי נאמר במשנה (חולין קמ"א): "אם אמר אטול את האם ואשלח את הבנים וכו'", והרי שילוח הוא להפריח, ואם כן הרי גם כשהבנים יכולים לפרוח קצת בכל זאת הם עדיין נחשבים זקוקים לאמן, וראה בספר "קן ציפור השלם" לענין דרורים ויונים באיזה גיל יש להחשיבם שאינם זקוקים לאמן, וכל שלא יודע אם עבר זמן זה, אטור ליטול אם על בנים, אך בכדי לקיים את המצווה ראוי לחזר אחר אפרוחים שעדיין לא גדלו כנפיהם.

3. אופן רביצת אם על הבנים: המצווה היא כשהאם

רובצת על הבנים. אמנם גם אם האם עומדת על גבי האפרוחים ואינה רובצת עליהם נחשב כרובצת עליהם, לדעת ספר "קן ציפור השלם" כל שהאם עומדת מעל גבי האפרוחים וחלק מגופה מסוכך עליהם (אפילו שלא כוונה לגונן) נחשב כרובצת למרות שאין היא נוגעת בהם, אולם בספר "שילוח הקן" (עמ' קצ"ד), סובר (על פי דברי הט"ז, רצ"ב ס"ק י"א), שאין נחשב לרובצת אלא כשהיא נוגעת בהם על גבן, וגם לדעה זו מסתבר שנחשב כרובצת כשהיא מאכילה את האפרוחים וכדומה שאז נוגעת בהם מעליהן, ויש מקום לומר שגם לדעת הט"ז אם האם עומדת על גביהם בכדי לגונן עליהם אף שלא נוגעת בהם נחשב הדבר לרובצת, ורק אם עומדת בלא כוונה וחלק מגופה נמצא מעל גבי האפרוחים, אין זה נחשב לרובצת, ולמעשה צ"ע.

במקום רחוק מבני אדם הרי זה לא נחשב כמצוי עם בני אדם והיחייבים בשילוח ולמעשה צ"ע.

3. **ציפורי הפקר שקונו בשטח פרטי המשתמר:**
א. **ציפורים שקונו בשטח פרטי שהדברים הנמצאים בתוכו משתמרים,** הרי החצר זוכה לבעל החצר את הביצים או את האפרוחים [משום שבזמן שהאם מתרוממת מעל גביהם אין איסור ליטול את האם ומיד זוכה החצר בביצים], ולא יועיל מה שיפקיר לאחר מכן את הביצים.

ב. **הרוצה שלא תזכה חצירו או גוו וכדומה בכדי שיוכל לקיים את המצווה:** הגאון ר' דוד יונגריין זצ"ל סבר, שכל שאומר לפני שהאמהות הטילו את הביצים ברשותו שרשותו לא תזכה, הרי היא אינה זוכה ויוכל לקיים את המצווה, על כן ראוי לכל אדם הרואה עופות שמתחילים לעשות קן ברשותו או כשישנה סבירות שיעשו קן ברשותו לומר: שאינו רוצה לזכות ביצים בכדי שיוכל לקיים את המצווה, אולם הגרש"ז איערברך שליט"א פקפק קצת בעצה זו, שמכיון שבכל רגע בידו לזכות יתכן וזה נחשב בכל זאת כמוזמן.

ג. **שטחים הנחשבים לשטחי הפקר:** שטחי מדינה או עיריה, כמו: מוסדות ציבור, גנים ציבוריים, וכדו', בתי כנסת [כיון שאין יד להקדיש]. שטח השייך לקיבוץ צ"ע אם נחשב כשטח פרטי [כיון שהשטחים הן בבעלות מיוחדת של הקיבוץ כגוף עצמאי ולא של החברים].

ד. **שטח הנחשב לחצר המשתמרת:** חצר מוקפת גדר שאין

זרים יכולים להכנס לתוכה כיון שהיא נעולה, הרי היא חצר המשתמרת [ואם רגילים להשאירה פתוחה ביום ורק בלילה נועלים אותה, יתכן וגם חצר זו נחשבת כמשתמרת אף ביום כיון שביום מצויים בני החצר שם].

"חורים בקירות הבית", כשהחורים פונים לרשות הרבים נחשבים החורים כחצר שאינה משתמרת (ברכ"י רצ"ב). ונראה שזה רק בחורים הנמוכים, [אך חורים גבוהים שצריכים סולם בשביל להגיע אליהם, יתכן והם נחשבים למשתמרים, כיון שאין מניחים סולם על קירות הבית ללא רשות בעלי המקום (ובמיוחד כשהחורים מצויים ליד חלונות של הבית שאז יחשבו כחלק מהבית)].

חצר שאינה סורה אך בעלי-הבית עומדים שם, הופכת לחצר המשתמרת [אמנם נראה שדבר זה שייך רק כשבעלי המקום יודעים על המצאות הקן וצ"ע].

ז. גרדי איסור נטילת אם על בנים

"והאם רוכצת על האפרוחים או על הביצים, לא

תקח האם על הבנים" (דברים כ"ב ו').

1. **מה אסור ליטול:** א. **אם על בנים:** מהפסוק משמע שהאיסור הוא ליטול "אם על בנים" — היינו עם הבנים, וכן משמע קצת מפירוש הרמב"ן לתורה (דברים כ"ב ו'), שפירש שמצוות שילוח הקן נכלל במצוות "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד", וכך מפרש בשו"ת "דבר אברהם" (ח"ב סי' ח' ענף ט') כהוא אמינא בשיטת רש"י, וכן כתב בשו"ת "חכם צבי" (סי'

פ"ג). ומכל מקום אם נטל את האם בלבד עבר בעשה [וראה בדבר אברהם] ה"ל שהשיג על זה מדברי המשנה (חולין קמ"א), שאם אין איסור לאו גם עשה אין] (ו,ו).

ב. אם לבדה: רש"י בביאורו לתורה (דברים כ"ב ו') כתב: "לא תקח האם בעודה על בניה" מדבריו נראה שפירש שגם בנטל את האם לבדה עבר בלאו, וכן פירשו הרבה ראשונים (ראה פירוש הגר"י פרעלא לסה"מ לרס"ג ל"ת קל"ו).

לדעה זו גם כשאינו יכול לזכות בבנים עובר בנטילת האם, כגון שהאם עשתה קן בחצר משתמרת של אחרים ואם ישלח את האם יזכה בעל החצר בבנים.

ג. בנים לבדם: נטל את הבנים בלא לשלח את האם ונלא נטלה בידיו, יש סוברים שאסור מהתורה ועובר בלאו, כיון שנאמר: "שלח תשלח את האם" ולאחר מכן "ואת הבנים תקח לך" (ר"ב לח"מ על המשניות ריש שילוח הקן), אולם

(ו,ו) במשנה שבגמרא (חולין קמ"א א') נאמר: "אמר ריני נטל את האם ומשלח את הבנים חייב, שנאמר שלח תשלח את האם", במשנה שבמשניות כתוב: "חייב לשלח", ובראשונים (ראה רי"ף ועוד) הגירסא: "לא אמר כלום", והתבסס צב"י מבאר שההלכה כהגירסא "חייב לשלח", היינו שיש רק עשה, והאחרים נאחזו בגירסא "חייב" ופירשו שחייב גם מלקות, והדבר אברהם" הנ"ל מפרש, שלפי הגרסא "לא אמר כלום" אפשר לפרש: שהיינו שלא קיים המצוה אך גם לא עבר, ובש"ע (ויד"ב ה') הגירסא: "אם רצה ליקח האם ולשלח הבנים אינו רשאי", מזה שלא כתב "עבר" או "חייב" קצת משמע שלא עובר וצ"ע.

בש"ת "חוות יאיר" (סי' ס"ז) פירש, שאין זה אלא איסור דרבנן שגורו שמא יטול את האם כמשמעות לשון הרמב"ם (מכירה פכ"ג הי"ג). ואם נטל את האם עם הבנים בידי על מנת לשלח את הבנים יש אומרים שעבר באיסור לא תעשה לכל הדעות אם לבסוף לא שילח את האם (ועיין בדברי הגר"י פערלא; סה"מ ל"ת קל"ו עמ' 323).

2. באיזה אופן של נטילה עבר את האיסור: א. הרג את הבנים כדי שיוכל לזטול את האם — לא עבר בלא תעשה, אולם לפי ה"חוות יאיר" שיש מצוה לשלח הרי זה מבטל את המצוה (עיין "דבר אברהם" ח"ב עמ' 46), אך מהגמרא נראה שיכול להקיש על זה הקן כדי לזכות בבנים, ולפי דברי ספר "שילוח הקן" אין זה קיום מצוה אלא מניעת עבירה, אם כן יש להוכיח שמתוך בשעת הצורך לבטל את אפשרות קיום המצוה.

נטל את האם והבנים ונתכין שלא לזכות בהם — בספר "כלי חמדה" (פרשת כי תצא) נטה לומר שעבר, ובספר "שילוח הקן" (עמ' ע"ד) הביא ראיות שלפי כמה ראשונים אינו עובר עליו, אולם אין ראיותיו מוכרחות.

ב. נטל אם על הבנים על מנת לשלח את האם; נטילה כזו מותרת (על פי הגמרא חולין קמ"א א'), וחייב לשלח מיד שמא חמות, ומשום זריזין מקדימין למצוות (מנ"ח מ' תקמ"ד), ואם נמלך אחר שנטל על מנת לשלח ולא שלח עבר בעשה בלבד (גמרא שם), וכן פסק הברכ"י בשם האר"י ז"ל. ויש מי שסובר, שגם אם נטל על מנת לשלח — לדעת חכמים (שם) שהלכה

כמותן, עבר בלא תעשה אלא שמתקנו על ידי קיום מצוות השילוח. [כך נראה שסובר הר"י בן פלט שכתב שאין לברך על מצווה זו כיון שהיא מצווה הבאה בעבירה, והראב"ד הקשה על דבריו: הרי הנוטל על מנת לשלח אינו עובר ועל כרחו שדור"י בן פלט סבר כנ"ל, (הר"י פערלא סד"מ ל"ת קל"ז עמ' 320)].

ג. הפריח את האם מן הבנים: אם הפריח את האם מעל הבנים [לפני שננטלם בידו] אף שלא שלחה במידת הצורך [שיש לשלח במקרה שכבר נטלם בידו כמבואר בסע' ה'], לדעת ספר "שילוח הקן" (עמ' א') על פי משמעות שר"ע (ח"מ ר"ג ב'), מותר ליטול גם את האם וגם את הבנים – כיון שמעתה אין כאן רביצת אם על בנים, אך החזון איש והחת"ס (שו"ת או"ח ק' וחי'דושי' חולין קמ"א) סוברים שאם רוצה ליטול את הבנים כבר נתחייב במצווה וצריך לשלח את האם כשיעור שתצא מתחת ידו, ואם לא יצאה מתחת ידו אסור ליטול את האם מהתורה, אך אם בשעת השילוח לא היה צריך לביצים [אף אם הישב ליטול את הביצים לאחר זמן] גם לפי דעתם, מותר ליטול את האם מיד כשהורמה מהבנים כיון שפסקה בכך מלהיות רובצת עליהן.

3. דינו הנטילה אחר השילוח: א. אם שילח את האם כשיעור שילוח, היינו שנתרחקה עד שאינו יכול לחופסה (ח).

(ח) ואפילו אם הוא עצמו יכול לצודה ראשי, אך בחזון איש יש סתירה. שביר"ד סבר שהוא צריך לשלח עד שלא יוכל לחופסה, ובנגעים (סי' 70)

רשאי לקחת הן את הבנים והן את האם, בין שלא נטל תחילה את האם בידיו, ובין אם נטלה בידיו ואפילו נטלה באיסור.

ב. שילח את האם וחזרה על האפרוחים אפילו כמה פעמים, חייב לשלח שוב (ט). אם שילח את האם כדינה וחזרה ליד הבנים ולא על גביהם, רשאי ליטול את הבנים, כיון שעתה אינה רובצת עליהם. אם שילח את האם כדינה והגביה את הבנים ושוב החזירין לקן וחזרה האם עליהן, פטור מלשלח, כיון שזוכה בבנים ועתה זה קן מזומן שאין שייך בו מצוות שילוח הקן.

4. גזירת חכמים שלא יועיל קנין באם הרובצת על הבנים: אם הרובצת על הבנים אי אפשר לקנות אף את הבנים, ואף בקנין חצר שאין האדם עושה מעשה של נטילת האם או הבנים, מכל מקום חז"ל אסרו לזכות בבנים כדי שלא

י"א סק"ט) סבר שאף הוא עצמו יכול לחופסה, ראה בספר "שילוח הקן" (עמ' י"ט), ונראה שאין זו סתירה, שמה שכתב ביר"ד כוונתו שבעת השילוח ישלח עד שלא יהיה יכול לחופסה, ומה שכתב בנגעים כוונתו שאם שוב חזרה למקום שיכול לחופסה רשאי לחופסה, רצ"ע.

(ט) הבי"ח כתב שצריך לחזור ולשלחה רק אם לא שילחה לגמרי, והשי"ך (יר"ד רצ"ב סק"ט) התקשה בדבריו, שהרי אפילו שילחה לגמרי כמצוותה וחזרה על הבנים חייב לשלחה וכיון אם רובצת על בנים בפעם הראשונה? ויש מבארים את דעת הבי"ח שכונתו שחזרה ליד הבנים ולא עליהם, לכן רק במקרה ולא שילחה לגמרי או צריך לחזור ולשלחה.

יבוא ליטול אם על הבנים, ואם שילח את האם ונתחנך לזכות בה בהפרחה זו זכה בה בקנין הגבהה ("בית הלל" י"ד רצ"ב).

[אם הפריח את האם מעל הבנים ועדיין לא שילחה כדינה, יש מי שרוצה לומר שבכל זאת כבר מותר לזכות בקנין חצר, והדבר אינו מובן שאם שייך עדיין לעבור באיסור כיון שלא שילחה כדינה למה התירו לעשות קנין? (י)].

5. באיזה אופן מקוימין את מצוות הלא תעשה "לא תקח אם על הבנים": בפשטות נראה, שכל שעבר אצל קן ציפור ונמנע מליטול אם על בנים — קיים לא תעשה זו, כמו בכל לא תעשה שאדם נמנע מלעבור עליו ("עדות ביוסף" סי' ל"ד), ולפי זה זוכה בכך לסגולות האמורות במצוה, אולם ממה שנהגו הרבה גדולי ישראל גם להפריח את האם מעל הבנים, נראה שסברו שרק אם עשה מעשה [אף שאין בכך קיום מצוה גמורה כיון שאת העשה מקיים רק בנטילת האם בידיו] על מנת לשלחה ראה לקמן ס' ח — ט', זוכה להסגולות שבמצוה זו ("שילוח הקן" עמ' ק"ח).

6. עבר ונטל אם על בנים כיצד יתקן את האיסור: מי

(י) הוכחתו מדברי החזן איש והחת"ס הסוברים שאם רוצה בבנים חייב לשלח כדינה [כמו שהובא ס"ק 2 ענף ג'], ובכל זאת בשו"ע (ח"מ ר"ג ב') כתוב שאם בעל החצר הפריח את האם מעל הבנים [ואף שלא יצתה לגמרי מחמת ידו] זוכה בבנים והדי עדיין לא שילחה כדינה, כך ביאר בספר "קן ציפור השלם" (עמ' ט"ז) שעשו תקנה מיוחדת שיוכל לקנות את הבנים כדי שיוכל לקיים את המצוה בנטילת הבנים לעצמו.

שעבר ונטל לעצמו אם על בנים, חייב לשלח את האם מיד, ויזהר שלא תברח מעצמה, שאם תברח מעצמה או תמות לא תיקן את הלאו. לדעת רש"י, די שיגרשנה ויפריחנה ובכך מקיים את העשה, ולפי הרמב"ם צריך לאחז בכנפיה ולשלחה וראוי לחוש לדעת הרמב"ם, אך דעת הפוסקים שהעיקר הוא כרש"י ודי שיגרשנה בין על ידי מקל ובין בהפרחה על ידי שיקיש על הקן ותברח.

ח; חיוב מצוות שילוח הקן

"שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך"

(דברים כ"ב ז').

1. מידת החיוב במצווה: יש פוסקים הסוברים שאין שום חיוב לקיים מצוות שילוח הקן, גם כשרואה קן לפניו, באם אינו רוצה ליטול את הבנים, ורק אם רוצה ליטול את הבנים אז חייב בשילוח האם (יא). ויש סוברים שאם ראה (יב) קן

(יא) שאין המצווה מתחלת כלל, אלא רק לאחר שעבר את הלאו שאז צריך לנתקו על ידי המצוה, וכך משמע בכמה ראשונים כמו תוספות (חולין ק"מ ב'), ומהר"ן בחידושי (חולין קל"ט א'), וכן משמעות הרמב"ם ריש הלכות שחיטה שכתב: "מצוה לשלח האם אם לקחה מעל הבנים", ועוד ראשונים, ראה פירוש הגר"י פערלא (ל"ה קל"ז עמ' 320), ודלא כמו שכתב בספר "קן ציפור השלם" (עמ' קכ"ז) שכתב: "ולמעשה לא מצאנו שום ספר שיכתוב במפורש ששילוח הקן אינו מצווה דמיעקרא ורק לאו הניתק לעשה". וכן כתבו החת"ס והחזן איש, שרק לרבי יהודה יש מצווה לשלח קן ציפור כשרואים

ציפור חייב בכל מקרה לעשות שילוח הקן, והוא חייב מעיקר הדין (יג). ויש מי שסובר שאין זה אלא חייב ממידת חסידות,

אותר, ולרבנן כל המצווה היא רק כשעבר ונטל אבל לפני שנטל אין שום מצווה, וכן מבואר ברשב"א, וראה "דבר אברהם" (ח"ב עמ' 49) במה שתמה על הרשב"א.

אולם לפי דברי החזו"א והחת"ס, ישנה מצווה של שילוח גם במקרה ולא נטל את האם — בשעה שרוצה את הבנים, ולפי זה לכאורה ישנה האפשרות של קיום המצווה גם לפני שעבר על הלא,

וצ"ע.

(יב) שכל הפטור בגמרא הוא שאין צריך לחזר אחר קן ציפור, משמע, שאם רואה קן ציפור צריך לקיים את מצוות שילוח הקן, והדעה הראשונה סוברת שכיון שהתורה מיעטה שאין צריך לחזר, למדנו מזה שאין חייב לעשות שילוח כשאינו נטל את הבנים (ראה "חזון יחזקאל", תוספות חולין פרק י' דף ל"ט א').

צ"ע לפי המחייבים להטפל במצווה, עד איזה שיעור מוטל עליו במדרש תנחומא (כי תצא) מבואר, שאף אם היה הקן על עץ אינו צריך לעשות שילוח הקן, ואף שאין הדבר מוסכם (ראה לקמן ביאורים ובירורים ט"ו), מכל מקום יש לומר שכל שהקן רחוק ממנו בשיעור יותר מרס"ז אמות (היינו כ"ס 160 — 130 מט') [שהוא שיעור שאין צריכים לטפל בפריקה וטעינה, כיון שהוא יותר משיעור "כי תפגע"], אין צריך לטרוח אחר המצווה וצ"ע.

(יג) בספר החינוך (מ' תקמ"ה) נאמר: "מצווה לשלח האם מן הקן קודם שיקח הבנים", רואים לכאורה מדבריו שיש מצווה לשלח גם קודם שנטל את האם ויש שרצו להוכיח מזה שמצווה לשלח כשרואה קן אף שאינו רוצה את הבנים, אמנם יש לדחות ולפרש את דברי החינוך שכוונתו שבמקרה ורוצה ליטול את הבנים — יש בדבר גם משום מצווה לשלח וגם משום איסור ליטול את האם, אך לא מוכרח

שכל שישנה לאדם הזדמנות לקיום מצווה, חייב לעשותה (יד). ולפי המקובלים יש חייב גם לחזר אחר המצווה (טו), בכדי

מדבריו שיש מצווה לשלח כשאינו רוצה ליטול את הבנים אולם ה"חות יאיר" (סי' ס"ז) סובר, שישנה מצווה לשלח כשרואה ציפור רובצת אף שלא רוצה בבנים, ולפי דבריו יש שני מצוות: א. לפני שנטל את האם. ב. אם נטל יש עליו מצווה נוספת לשלח ולחקן את העשה, וצריך ביאור מניין לנו שיש שני חלקים למצווה ראה בספר "שילוח הקן" (ביאורים לסע' ד') מה שנתקשה בזה, כיצד אפשר לומר שיש שני חייבים של עשה, שהרי לרבי יהודה שסובר שאין מצווה לשלח אחר שעבר ונטל ולכן אינו ניתק לעשה כיון שכבר אין מה לחקן, וכל המצווה היא לשלח לפני שעובר ונטל, ולרבנן העשה הוא לחקן את הלאו לאחר שנטל אם כן, מניין שלרבנן יש חייב עשה לשלח גם לפני שנטל?

(יד) ב"פתחי תשובה" (יד"ד רצ"ב סק"א) כתב, שצריך לקיים מצוות שילוח הקן, כשם שחייב ללבוש בגד ד' כנפות כדי לקיים מצוות ציצית, ואם לא יעשה כן, בעינא דריחא יענישו אותו על כך, אלא שיש לעיין בדבר לפי החת"ס (שו"ת או"ח סי' ק') האומר שאם לא צריך לבנים יש בכך משום אכזריות לעשות שילוח האם.

(טו) לפי הגמלה אין חייב לחזר אחר קיום המצווה אולם אם חזיר וקיים את המצווה יש בידו שכר מצווה. אולם בספר "שילוח הקן" (עמ' לא), רצה לזייק מלשון הר"ן בחידושו (חולין קל"ט, ב') שכתב: "במאורע לפניך — לאפקי שלא יסור אחר מצוות שילוח", משמע שאף יש איסור בדבר ואולי משום אכזריות, וקצת ראייה מדברי תנחומא (פי' כי תצא) שנאמר שם: מעשה באדם שעלה לראש האילן לשלח קן ציפור ונפל ומת — משום שפטור מהמצווה היה. אולם מפשטות הפוסקים משמע דלא כדברי המדרש שאמנם אין חייב לטרוח אולם אם טרח ועשה קיים מצווה, וכמו שנהגו המקובלים שבירושלים

כרש"י ולא הזכיר כלל את דברי הרמב"ם והרי"ף, וכבר הקשו על כך בספר "שמן רוקח" (יו"ד סי' רצ"ב) ו"כפי אהרן" (ח"ב יו"ד סי' י').

בספר "תורה לשמה" (סי' רע"ח) פירש, שדעת הרמב"ם שיש לאוחזה בכנפיה, אינו אלא לבתחילה וכל שעושה פעולה לשלחה קיים המצוה, וכן דעת האדמו"ר מסטמיר (הובא בספר "קן ציפור השלם" עמ' צ"ט).

ב. כשרוצה לשלח בשביל לקיים את המצוה: לדעת ספר "שילוח הקן" (עמ' ב') צריך להפוש את האם בידיו על מנת לשלח ואז ישלחנה — [לרש"י כנ"ל ולהרמב"ם כנ"ל], ואם ישלחנה בלא תפיסה בידיו אין בזה משום קיום המצוה, אלא רק קיום לא תעשה של איסור נטילת אם על בנים [שבכך הוא מסלק את רביצת האם על הבנים ואז אין בזה איסור נטילת האם או הבנים]. לעומת זאת, בספר "קן ציפור השלם" (עמ' ק"ד) סובר שעדיף לשלחה על ידי דחייתה מעל הבנים במקל או על ידי הקשה בקן עד שתברת, משום שיש סוברים שאם נטלה אפילו על מנת לשלחה עובר בלא תעשה, וגם משום שאם יטלנה בידו היא עשויה להשתמט ולשבור את הביצים בעת הנטילה, וגם דרכה להשתמט מידי האדם בהשאירה את נוצותיה ביד האוחז, ועל כן, הרוצה לקיים את המצוה בנטילה בידו, צריך לאוחזה היטב ולהגביה בזהירות שלא ישברו הביצים.

אם מתקרב אל הציפור והיא בורחת מהמת כן [שכן דרך רוב הציפורים שהם מתורממים מעל הקן בשעה שאדם

לעורר רחמי שמים על ישראל, [ובמיוחד למי שעדיין לא קיים את המצוה מימיו, בכדי שלא תחסר לו שום מצוה מהתרי"ג מצוות].

ב. אם עבר ונטל אם על בניו, חייב מהתורה לשלח את האם [ואפילו אם הבנים כבר מתו כיון שכבר נתחייב לשלח], ויש מי שאומר שהוא הדין אפילו כשנטל אֶם על בניו על מנת לשלח, שמעת שנטלם בידו כבר נתחייב לשלח את האם ולא די אם יחזיר את האם והבנים למקומם, אלא חייב לעשות מצוות שילוח הקן ככל דיני מצוות השילוח (ראה "דבר אברהם" ח"ב עמ' 49, "שילוח הקן" ביאורים לסע' ג').

ט; כיצד לקיים מצוות שילוח הקן

ו. אופן השילוח: א. נאמר בגמרא (חולין קמ"א ב'): "כיצד משלחה? רב הונא אמר ברגלה, רב יהודה אמר באגפיה". פירש רש"י: "ואוחזה ברגליה וישלחנה, באגפיה — יאחזנה בגפה וישלחנה. ופירוש שני פירש רש"י: "ברגלה — שמשלחה שתלך ברגלה, באגפה — שיהיו לה כנפיים לעוף" ולא שצריך לאחוז באגפיה בעת שישלחנה, וכתב רש"י שפירוש זה עיקר. הרמב"ם (פי"ג ה"ה משחיטה) כתב: "וכיצד משלחה — אחז בכנפיה ומפריחה", היינו שצריך לאוחזה ולשלחה, ובשר"ע (יו"ד רצ"ב סע' ד') כתב "שמשלחה עם כנפיה", ולא הזכיר שצריך לאוחזה בכנפיה, נראה שפסק

ירדוף אחר המצוה, גם בדברי הר"ן אין שום הכרח לבאר במה שכתב "שלא יסור" שזה איסור.

המבנה קטן ומשום כך ניתן לתופסה מסתבר שנחשב כלא יצאה מתחת ידו.

3. נטילת הבנים אחר שילוח האם: א. כתוב בתורה

"שלא תשלח את האם ואת הבנים תקח לך", לדעת שו"ת "חכם צבי" (סי' פ"א), אם שילח את האם וגם את הבנים בכל זאת קיים את המצווה, ש"הבנים תקח לך" אינו חיוב אלא רשות, כמו הכתוב "ששת ימים תעבוד" שאין זו חובה אלא רשות. ולדעת המקובלים צריך ליטול את הבנים כדי להביא לידי יללה ומסתבר שאין זה אלא תוספת במצווה, ולכן יכול אחר ליטול את הבנים לעצמו ואין חובה על משלח האם ליטלם לעצמו ומכל שכן שיכול לעשות את נטילת הבנים לעצמו על ידי שליח. אם נטל את הבנים לעצמו ונמלך להפקירם, קיים את חיוב הנטילה ואין חסרון בדבר.

ב. נטילת הבנים לעצמו: לדעת בעל ספר "קן ציפור" (מהדורה ראשונה) גם כשנוטלם רק בכדי לשים את הביצים לקישוט נחשב כנטלם לצורך, ובספר "שילוח הקן" סובר שדוקא כשלוקחם לאכילה. ולפי זה יש הבדל גם לענין ציפורים שיש להם סימני טהרה ואין עליהם מסורת ושילח את האם, אם יש לקחת את הבנים לצורך נוי או שעשוע וכדומה, או שבמינים אלו אין צורך לקחת את הבנים, כיון שאינם עומדים לאכילה.

ג. אם האם רובצת על ביצים בחצר המשתמרת של אחר שאם יעשה שילוח הקן או יזכה בעל החצר בביצים ולא יוכל המשלח לקחת את הביצים לעצמו, יש להסתפק אם גם באופן

מתקרב אליהם, אם מכיון לקיים בכך את המצווה, הרי זה כאלו עשה פעולה להפריחה ואין הבדל כיצד יפריחה אם בהקשה על הקן או על ידי התקרבות אל הקן ("שילוח הקן" עמ' ט'). ובספר "קן ציפור" סובר שעדיף לדחותה במקל [מרחוק] ולא על ידי שמתקרב אל הקן [ובכך לכאורה גם מקיים את דברי הרמב"ם שמשלחה באגפיה כשדוחה במקל דרך כנפיים וצ"ע], אך מה שסובר שהקשה על הקן עדיפה מלהפריחה על ידי הפחדת האם, אין הדבר נראה שיהיה חילוק בדבר.

ג. שילוח בעצמו: את השילוח צריך לעשות בעצמו ואין בזה דין שלוחות, כיון שהוא בעצמו חייב במצווה ("דבר אברהם" ח"ב סי' ח'). אך לענין נטילת הביצים ולדעה שצריך ליטלם ראה ס"ק ז', יכול לקחת על ידי שליח, כיון שאין זה אלא בכדי לעורר רחמים (ספר "קן ציפור").

אם מצא קן ציפור ורוצה לכבד אחר במצווה, בספר "שילוח הקן" (עמ' מ"ב-מ"ד) סבור שאין לכבד אחרים כיון שזו מצווה המוטלת עליו, אולם בספר "קן ציפור" העיד, כי הרבה גדולי ישראל כובדו על ידו לעשות את המצווה בקנים שמצא.

2. עד כמה משלחה: כשמשלחה בשביל קיום המצווה

צריך לשלחה עד שתצא מתחת ידו ולא יוכל לתופסה (ראה לעיל ביאורים ובירורים ח'). ואם היה הקן בתוך מבנה סגור, אם המבנה שייך לו צריך לשלחה עד שתצא מאותו השטח, ואם המבנה אינו שלו, מסתבר שאם המבנה גדול עד שאינו יכול לתופסה, אינו צריך לשלחה עד שתצא מהמבנה, אך אם

זה יש חיוב קיום מצוות שילוח הקן, וראה בספר "שילוח הקן" (עמ' נ"ז) שנטה לומר שאין לחזור במקרה זה אחר שילוח הקן.

י; מהי יש לקיים את המצווה

1. איסור נטילת אם על בנים: האיסור נוגע בכל זמן, ואין חילוק בין הנגלה לבין המקובלים (ראה לקמן ס"ק 3).

2. בזמן הפסד ממון: לפי הפוסקים אינו חייב להפסיד כסף אם יטרח בשביל לקיים המצווה, ונראה שגם לפי המקובלים אינו חייב בזה ("שילוח הקן" עמ' ג').

3. זמנים שעל פי הקבלה אין נהוגת "המצווה": על פי הנגלה אין הבדל בזמנים ותמיד שייכת המצווה, אולם על פי המקובלים המחייבים לחזור אחר המצווה לקיימה, יש זמנים שאין ראוי לחזור אחר המצווה (ראה בספר "קן ציפור" מהדורה ראשונה פרק י"ז). אך במקרה שכבר נטל את האם שאז יש חיוב לנתק את הלאו – היא נהוגת תמיד גם להמקובלים.

לדעת החת"ס (שו"ת או"ח סי' ק') אין לעשות שילוח הקן בשבת אפילו רק על ידי הפרחה בלבד.

יש להסתפק אם מושיבים ביצים במדגרה בחוה"מ, ולפי זה המוצא קן שהוא רובצת על ביצים שכבר התחיל להתרקם בהם אפרוח, אין לקיים בהם את המצווה בחוה"מ, כיון שלא יוכל לשימם במדגרה כדי שיצא מהם אפרוח ("שילוח הקן" עמ' ס"ח).

4. ספק חיוב: במקרה של ספק אם חייב בשילוח הקן כגון

ספק אם האב רובץ על הבנים או האם, בספר "שילוח הקן" (עמ' 5) סובר, שאין ראוי לשלח כיון שיש בזה ודאי צער בעלי חיים, (אולם בספק אם הוא חייב, ואם ישלח הוא בודאי יקיים מצווה, אז ספק המצווה דוחה את איסור צער בעלי חיים, כמו שמבאר בחת"ס (שו"ת או"ח סי' ק') שזו אבירות לגרש אם מעל בניה, ולכן אם אינו רוצה בבנים עדיף שלא יעשה שילוח, [אמנם כבר הקשו, הרי צורך מצווה גם הוא נחשב לצורך אדם, ולמה לא יחשב צורך מצווה כשאר צורך? (ראה "שילוח הקן" עמ' 5), אולם בספק אם יקיים את המצווה מסתבר כהחת"ס], אך בספר "שולחן גבוה" מעיד שהמקובלים היו מחזירים אחר שילוח הקן גם באם רובצת על הביצים והרי בכל שילוח הקן יש ספק שמא הביצים מחורות או שכבר יש בהם אפרוח והרי זה רק ספק ובכל זאת לא חששו, מזה נראה שצורך מצווה הרי הוא כשאר צרכי האדם.

אדם שעדיין לא קיים את המצווה אף פעם בחייו, צ"ע כיצד ינהג במקרה של ספק קיום המצווה כיון שעל האדם לקיים את כל מצוות התורה פעם בחייו לבל יצטרך לשוב בגלגול, ואין לך צורך גדול מזה, ואף שדובר הוא רק ספק מצווה.

יא; הפרכה על המצווה

1. כשעושה פעולה לשלח את האם כגון הקשה או הפחדה בכדי שלא תרובץ על הבנים, אין זה קיום מצווה אלא מניעת איסור ואין מברכים על כך (ראה שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רפ"ג), ומכל שכן כשאינו עושה שום פעולה אלא משאיר

אם על הבנים

את האם ולא נוטלה שלא לעבור על האיסור, שאין על מה לברך.

2. כשעושה שילוח הקן, היינו כשתופס באם ומשלחה שבזה מקיים מצוות עשה, יש סוברים שיש לברך (ראה שו"ת הרשב"א ח"ג סי' רפ"ג), [ויש סוברים שאם עושה זאת פעם ראשונה בחייו אף יברך ברכת שהחיינו], ובאבודרהם הביא את דברי הר"י בן פלט הסובר שאין לברך משום שהמצווה באה בעבירה כיון שנטלה באיסור, והראב"ד הקשה הרי נוטל אם על בנים על מנת לשלחה אינו עובר? ויש מבארים את כוונת הר"י בן פלט שהיות ויש פעמים שהמצווה נעשית בעבירה, לכן לא תקנו ברכה על מצווה זו ("קן ציפור" עמ' ס"ז). אחרים סוברים שאין מברכין על שילוח הקן, משום החשש שמא תברח הציפור, כשם שאין מברכין על מצוות צדקה, משום שהדבר תלוי בעני שאם לא ירצה ליטול תתבטל המצווה, כך בשילוח הקן. ועוד משום שמא ימצאו הביצים שהם ביצים מוזרות [היינו שאינן ראויות להולדת אפרוח] (פת"ש רצ"ב סק"ב).

למעשה: אין מברכים, וראוי להרהר ברכה בלבד, ויאמר: "ברוך אתה" ויהרהר: "ה' א' מלך העולם" ויאמר: "אשר קדשנו במצוותיו וציוונו על שילוח הקן", או "לשלח האם מעל הבנים".

עצות

צריך לגרש את האם ע"י שמכה במקל או בכל חפץ אחר, או מנפנף למולה בקנה או ביד עד שתברח, או שיקיש בידו על הקן. צריך לשלחה עד שתצא מתחת ידו, ואם שלחה ולא התרחקה עד כדי כך, ימשיך לגרשה עד שתצא מתחת"י. אחר ששלח את האם צריך לקחת הבנים, ולא להשיבם לקן, ולקחתם הוא חלק בלתי נפרד מן המצווה. האם הקן היה בחדר בתוך בניין, אזי אפילו התרחקה מן הקן אינו נקרא שיצא המתחת ידו, עד שתצא לגמרי מן החדר או הבניין.

מה עושים כאשר הקן נבנה על אדן החלון, ועד שתפתח את החלון תפרח היונה ותעוף כלעומת שבאה? - למחרת הטלת הביצה הראשונה, מומלץ לפתוח את החלון (ואפילו אם האם תברח היא תשוב מיד), וכאותן דקות יניח מקל מתחת לקן ויסגור החלון, ובבוא העת יכה בוריוזות על הקן, מכה אחרי מכה עד שתברח.

אם הקן הוא בגובה רב בין ענפי האילנות, נוגעים בקן באמצעות מקל ארוך אך בצורה עדינה כדי שלא להפיל את הקן. והיונה - מיד כשתרגיש נגיעה קלה, תברח.

אם מקום הקן גבוה ביותר, וצריכים לקחת סולם ולטפס, קיים חשש שאחרי ששלחו את האם מן הקן היא תספיק לשוב עד שיקחו את הסולם בחזרה, והרי על זה נאמר "שילחה וחזרה, אפילו מאה פעמים, חייב לשלח", ועל כן עצה טובה היא להעמיד את חבירו למטה באופן כזה שעד שיביא את הסולם יעמוד הוא עם מקל למטה ולא יניח לאם לשוב עד שיקחו את הבנים.

הגר"מ שך ראש ישיבת פוניבז' מקיים מצוות שילוח הקן (צילום: פוטו זור)

שילוח לדבר מצוה

מצוות "שילוח הקן" המופיעה בפרשת השבוע היא מהמורכבות שבמצוות. באלה עופות היא מתקיימת? כיצד ניתן לזהות בין האב לאם? איך ניתן לקבוע את תכולת הקן, אפרוחים או ביצים? אלו הן בצים עזובות ואלו בני קיומא? הרב דן שוורץ עקב אחר טבעם ואורח חייהם של היונים, שאל פני מומחים התייעץ עם מגדלי יונים, וקיבץ את מחקרו המקיף לספר מיוחד במינו ובו כל פרטי ההלכות של מצווה זו. לאלה המבקשים הארכת ימים ושיטב להם אנו מביאים קטעים מהמחקר

מאת סופר "ערכ שבת"

כמו "זוג יונים"

300 סוגי יונים

צבעם כחול בהיר עם פסים כחולים כהים על כנפיהן. המצווה נוהגת בכל עוף טהור, ולא רק יונים, ולמשל אווזים, ברבורים וגם צפרי דרוו, הוא העוף שלקחו לטהרת מצורע.

מקום דירתם של התורים הוא בעיקר על ענפי אילנות. בסביבות מקום הלינה יש שטח שבו הם מחפשים את מאכלם. בהגיע זמן הטלת הביצים, מחפש זוג היונים מקום מתאים לבניית הקן ואחרי שמצאוהו מתיישבת האם על אותו מקום שבחרו והחליטו לפי התנאים הדרושים להם, מוגן מרוח, מריבוי שמש, שלא תהיה גישה לתולעים וכו'. תחילת בניין הקן מלווה בקולות של תרועה, שמחה וצהלה, ואותן קולות נשמעים גם לאחר הטלת הביצים.

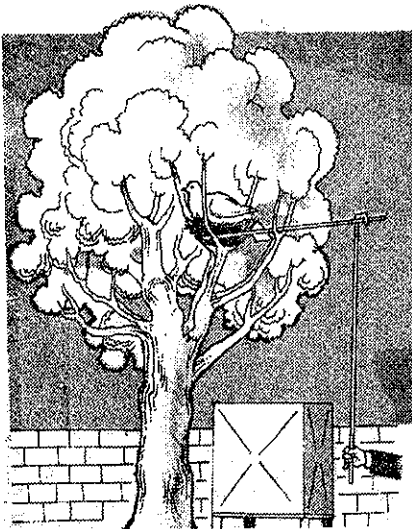

זוג אפרוחים בני 5 ימים

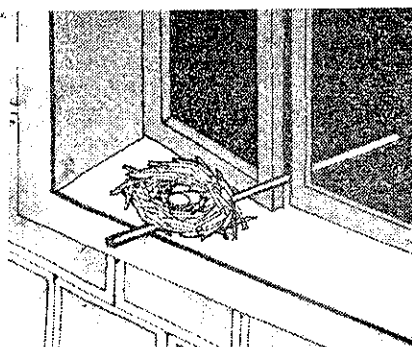
התורים והיונים הם רק מין אחד של עופות, 2 משפחות מאותו המין. המלבי"ם על התורה בספר ויקרא מציין שיש 70 מיני יונים, ואלה הם רק המשפחות הראשיות כיוון שכיום ידועים בעולם קרוב ל-300 מיני יונים. התורים והיונים הם עופות היותר ידועים בכל מקום. היונים - בכל העולם, ואילו התורים ידועים יותר בארץ ישראל ובצפון מערב אירופה. בא"י חיים 3 מיני תורים, ולכל אחד מהם שם ידוע שעל פיו מזהים אותו. "תור העיר", "תור מצוי" ו"תור הצווארון". תור העיר קרוי על שם מקום המצאו שהוא כדרך כלל בין אנשים ובתייהם והוא נקרא גם "צוצ" לת" (שבת ע"ב), ואילו השניים האחרים נמצאים בשדות ובכפרים. ברור שבא"י קיימים גם סוגים רבים של יונים, והמוכר ביותר הוא "יוני עליה" ע"ש שנמצאות בעיקר בעליות הבתים. שמם המקורי הוא יוני סל"ע, ואלו היונים הנפוצים ביותר בעולם כולו.

למען ייטב לך

אמרו חז"ל (קידושין ל"א): למען ייטב לך בעולם שכולו טוב, והארכת ימים בעולם שכולו ארוך. ועוד אמרו: לא גילה הקב"ה מתן שכרו של מצוות אלא בקלה שבקלות, והיא שילוח הקן, ובחמורה שבחמורות, והיא מצוות כיבוד אב ואם, שבשתייהן נאמר שכל אריכות ימים, משל למה הדבר דומה: למלך שהניח פועלים לשדודו על מנת שיעבדוהו, והיו שם נטיעות רבות, מהן שהיו חביבות ביותר על המלך והיה נותן שכר הרבה לפועלים. ומהן נטיעות לא יקרות. לא רצה המלך לגלות כמה יתן עבור כל נטיעה, שאם היה מגלה השכר, היו הכל רצים לעבוד על הנטיעות היקרות ומזוניותם את הזולות, כך לא גילה הקב"ה מתן שכרו של מצוות.

כשהקן גבוה, כדאי להעזר בפטנט שבצויר

בחלון הבית, להניח מקל מתחת לקן

אוכלים מפה לפה

הישיבה על הביצים נמשכת 16 יום בערך. בהולדס, מכסות את האפרוחים נוצות דקות בצבע צהוב, ועיניהם סגורות. אחרי 2-3 ימים יפתחו העיניים ובגיל 4 ימים תצמחנה נוצות כהות, תחילה על הכנפיים, אח"כ על הגב. בגיל 5 ימים יראו ניצני הכנפיים והזנב. עד 8 ימים יושבים ההורים על האפרוחים כדי לחמם. האפרוחים כשהם קטנים הם זקוקים לחום, ובפרט בימי החורף ובלילה ועל כן כשהימים קרים מאוד יאריכו ההורים את מועד ישיבתם על בניהם.

מעת שנולדו לא יוזו האפרוחים מעל הקן. ההורים יביאו להם את מאכלם וכל צרכיהם. בימים הראשונים יספקו להם אוכל נוזלי שנוצר בופק ההורים, כדוגמת החלב, ולאחר מספר ימים יאכלו ההורים מאכלים קלים שיתבשלו בופק שלהם ויתנו זאת מפיהם לפי האפרוחים. תכיפות הארוחות היא כל שעות יום ולפעמים יותר. כעבור עוד מספר ימים מכינים להם אוכל ממש בתוך פיהם כמו פרורי לחם וגרעינים שונים.

בעת שהאפרוחים רואים את ההורים מגיבים עים עם האוכל, ירימו את פיותיהם הפתוחות למעלה, בוטשים בכנפיהם, ומצפצפים בתור עות שמחה. ההורים יביאו את האוכל לחילוף פין, פעם האב ופעם האם. אחרי 10 ימים לכל היותר, הם משאירים את הילדים לבדם בלילה ואינם יושבים עוד עליהם. אלא לנים על ענפי אילנות מתוך לקן וכבר אי אפשר לקיים זאת המצווה. סדר הבאת האוכל יימשך עד חודש ימים.

אחרי שההורים יודעים שילדיהם התבגרו, מתיישיבת האם על ענף אילן הסמוך לקן וקוראת להם. הם עפים אליה ונשארים אצלה מספר ימים ובנתיים מלמדים אותם ההורים לשבת על ענפי אילן ולקפוץ מענף לענף. מאוחר יותר ילמדו אותם כיצד לברוח ולהתרומם אם נשקפת להם סכנה כלשהי, מתחיל המנסה ללכתם או הרועה לצודם. יום או יומיים אחרי כל התהליך הנ"ל, תעוף האם ואינה חוזרת עליהם עוד.

עצות לתפוצה

מחבר הספר, הרכ דן שורר, עורך את מחקרו גם בארצות התפוצות ומן המידע שהצליח לגלות עולה שכמעט בכל מדינה בעולם אפשר לקיים את המצווה בסוג עוף טהור כלשהו. המטרה לא הסתפק בכך גייסה לאתר את המקומות בהם נמצאות היונים. ונעזר בריכוזים הדתיים ברחבי תבל בארץ ישראל, הוא מציע, קל יותר לקיים את המצווה כאשר הינה מצויה בטבע יותר. אין צורך לילך ולחפש אחר קן, אלא "כי יקרא" ממש, "תור העיר" (הצולת) בונה את קינו על אדן החלון, ואתה יכול לישב בפנים הבית ולעקוב אחרי כל השלבים בנחת מירבית.

כנסת ישראל והיונה

כל המקיים מצוות שילוח הקן, מקרב את הגאולה, נאמר "שלה תשלח את האם" ובגאולה כתוב "היונה אנכי שולח לכם את אליה". טעם הזכר ש"מצוות שילוח הקן מעוררים את רחמינו של הקב"ה על ישראל, שכן כל העופות אם יגע בהם אדם בקן שלהם לוקח ביצים או האפרוחים, יעזבוהו ויא ישובו אליו עוד. לא יקנו בו יותר לעולם. אבל היונה לא תעזבו בשום ענין, ולכן נמשלה כנסת ישראל ליונה, שלא יחליפו בוראם לעולם.

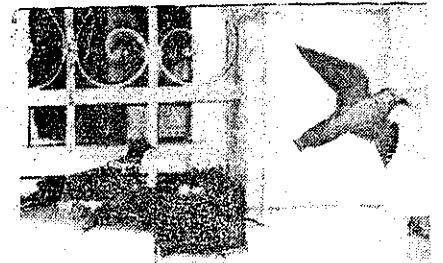
זמן בניית הקן הוא על פי רוב בין השעות 7-9 בבוקר ולפעמים גם יותר מאוחר. האב מביא לה כפיו קש ומקלות דקים, האם מקבלת אותם בכפיה ובונה מהם את קינה. העבודה נמשכת כמחצית השעה ולאחר מכן הם עוזבים את המקום. האם שבה מספר פעמים כדי לשמור שעופות אחרים לא יגזלו את הקן.

בהגיע זמן הטלת הביצים, מתיישיבת האם על הקן לפנות ערב, ויושבת עליו כל הלילה, ואינה יורדת מעל הקן עד שיאיר היום. היונים מטילות תמיד 2 ביצים והם יוצאים 2 אפרורי חיים, מאחת יוצא האב לעתיד ומהשניה האם לעתיד. מכאן התפרסם המושג "זוג יונים", כמו אותן צמד אפרוחים שנולדו יחדיו, חיים יחדיו אחת ולתמיד. אם אחד מבני הזוג נטרף, נותר השני לעולם בלי זוג. אם ביצה אחת נשכרת, האפרוח שיצא מהביצה השניה, יור תר תמיד ללא זוג.

האם מטילה את הביצה הראשונה בתחילת הלילה, ולפעמים יותר מאוחר, וזו תחילתו של הקן. כלל ברור הוא: אם רואים את האם מגיעה לפנות ערב לקן ונשארת שם כל הלילה, אות הוא שהטילה בו את ביצתה הראשונה. גם ביום המחרת היא נשארת במקום ואינה זזה אפילו אם יציק לה הרעב. לפעמים יביא לה בן-הזוג מאכלה ושם על ידה כשהיא עדיין דוגרת.

עבודה במשמרות

טבעה של היונה כאמור לא לרדת מעל הקן גם כל יום המחרת, אך דבר זה אינו בטוח כלל ועיקר. אם יעבר חתול, או התקרב אדם לקן, או שהיא נבהלת מדבר מסוים, הרי שאז תרד ונעזוב הביצה לבדה, אחרי כמה דקות תשוב לקרבת הקן לבחון את המצב בשטח. אם תווכח שתלפה הסכנה, היא תחזור אל הקן ותמשיך לשבת ולדגור על הביצה השניה.

האב בא להחליף את היונה וזו עפה לחפש אוכל את הביצה השניה מטילה היונה בדרך כלל בתחילת הלילה השני, בין השעות 10-11. לאחר הטלת 2 הביצים, יבוא האב למחרת בבוקר בין השעות 7-8 ויתיישב על הקן. האם תרד ותעוף, והאב יתפוס את מקומה בישיבה על הביצים. במשך כל שעות היום הולכת האם ומשוטטת למצוא את מאכלה ורק לפנות ערב תשוב אל קינה. פרטים אלה חשובים מאחר שאם המצווה מקיימים רק בשילוח האם ולא האב. פרט זה של התלפת משמרות בין בני הזוג מוכר בש"ד על התורה פרשת תצא, וכן בכל ספרי המומחים לעופות בעולם.

מומלץ: אם מצאת קן, ומסיבה כלשהי קשה להמתין עד שעות הערב שהוא מונע שיבו, האם, כדאי להמתין כבר משעה 3 אחה"צ. יש מקרים שכבר משעה זו היא שבה (ובמיוחד אם נתמזל מזלה במציאת מאכל), ואז הסימן הברור יהיה אם תבחין בעוף המתקרב לקן, וזה יושב על הקן, ירד והלך לו, והשני התיישב, תדע בבירור שהאם חזרה ואפשר לקיים את המצווה.

זכור: בשעת ההמתנה ליד הקן, אל תתקרב באופן כזה שהיונה תוכל להבחין בך. במקרה כזה היא לא תופיע כלל.

קן על אדן החלון

האם מאכילה את בניה, מפה לפה

והבנים תקח לך

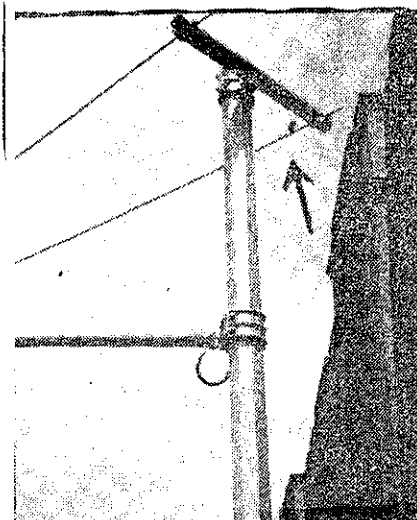
מצווה נדירה זו של שילוח הקן היא אחת הסגולות היותר מפורסמות בה משתמשים אלה שלא זכו להפקד בזע של קיימא. במשן כל הדורות השתדלו חשוכי בנים לקיים את המצווה ולמרות שכתוב "כי יקרא קן ציפור", אין הכוונה שאם האדם הולך ומחפש את הקן אינו מקיים את המצווה.

"העולם" נוטה להשוב שמבחינת המציאות קל מאוד לקיים את המצווה. ולא היא. לפעמים צריך להמתין שבועות וחודשים עד שמתקיימים כל הפרטים והתנאים שקבעו חז"ל לקיום המצווה. ולמרות זאת, ידוע על זוגות רבים שהשתדלו במס"נ לקיים את מצוות שילוח הקן ונפקדו לאחר מכן בילדים.

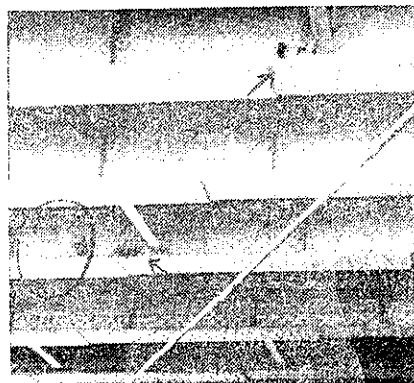
כך או כך, מי שלא זכה עדיין, ממליצים הספרים הקדושים לקיים המצווה פעם נוספת, שמה בראשונה לא קיים בשלימות, ומוסיפים שם: "גם יצטייד במידת הרחמנות, כי שילוח הקן היא מצווה שמעוררת רחמים, וכל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים".

את העופות הנמצאים בחו"ל ניתן להכיר ע"י פרסומים תיירותיים במדינה ההיא המתארים את סוגי העופות במקום. בברוקלין, למשל, גילה הרב שוורץ שכל רחבי העיר מליאה יונים. חלק מיונים אלה מתגוררות בעליות הבים ומתחת לגגות; אלא שהם מקומות שקשה וכמעט בלתי אפשרי להגיע אליהם, מפני גובהם. לעומת זאת חלק ניכר מיוני העיר בונות קניניהן מתחת לגשרים, גשרי הולכי הרגל והרכבות, ומתרכזות בין פסי הברזל המחזיקים את הגשרים. כשנוסעים ועוברים מתחת לגשרים במרכז העיר, ניתן לצפות באלפי יונים על קניניהן, שבכל אחד ואחד מהם ניתן בקלות לקיים המצווה.

מחקר מקיף ביצע המחבר במונסי סקווירא, ליקווד, אנטורפן שבבלגיה, באנגליה ובאוסטליה. במונסי, יש יונים, אך האפשרות לקיים את המצווה מעטה מאוד כיוון שעל האילנות מעטים מאוד הקינים בכלל החיות הקופצות מענף לענף. אנטורפן לעומתה מלאה בתורים ויונים ובעיקר מסוג "תור הצווארון".

קן על חוטי חשמל

בברוקלין מתמקדות היונות מתחת לגשרים

אכל פנים ערב

מצוות שילוח הקדש

הרב זכאי בקיים מצווה שאך מעטים זכו לה. מצוות שילוח הקדש גם הרב הנוכחי, כקודמו, זכה לקיים מצווה זו בביקורו בארץ בשנה שעברה.

למקור המכונה והסודות העצומות הגנוזים בזה המצווה, אבל ברוב דומיך הוא חשוב ומקובל ומרצה לפיכך כאילו כותב כל הכותב נותן והסודות, וייתכן כי היחידים הראויים להתייחס על צירוף שמואל הנוראים, הכל על דעת רבותני הקדושים רבינו שמעון בן יוחאי ור' אליעזר בן, ועל דעת יוחנן בן עזריהו הקדוש, ועל דעת רבינו יצחק לוריא בן שלמה, ועל דעת רבינו ישראל בן אליעזר הבעל-שם-טוב הקדוש, ואף יעבץ שום חסא ועון והרהור רע את מצוה זאת מלעילת לרצון ולנחת רוח לפניך, ויתעלה לרצון לפני מי שצוה אותה, לעורר אהבת דודים אמן סלה".

אך פצח הרב באמירת "זיהו נועם", כשכל הקהל עוקב בדריכות אחר שפתיו הממלמלות של הרב.

שמשו של הרב הנהיג את ידו, וכבמה קסם השתק כל הקהל. הרב פסע לאיטו, בלונות שמשו ושנייה מחסידיו אל אחד העצומות הסמוך כים. משנתקרב לעץ, נמל מקל מחכת משמשו והניפו ביות לענפים. לאחר מספר שניות התעופפה מהמקום ציפור קטנה, ציצלת כש-קול משק כנפיה נשמע היטב. הרב התקרב לעבר הקן שהיה חבוי ביות לעלים, נמל שתי כיצים קטנות מתוכו, עטפו בידי הגרומות והחל פוצץ בגיון שכמותו לא שמעו זמן רב בחצרות חסידות סאטמאר, כשמצאות החסידים מצטרפים לרבם בפיוצות פה, גינון שהפך חוץ שניות מעטות לריקוד חסידים מליטב המסורת.

האם יושבת בקן. אפשר להבחין בתחתית צווארה של היונה הנמצא על האפורה וזו הצורה שנקראת "דובצת על האפורה" (בתמונה צוצלת - "תור העיר")

הרב, פסע לאיטו לעבר החורשה הסמוכה, כשמצות חסידיו מאחוריו. משהתקרב לשורת

קו עם ביצים

העצים נעמד על מכונן, והחל ממלמל: "לשם ייחוד קודשא בריך הוא ושכנותיו, בחילול ישראל, הריני עושה מצוה זו, מצות שילוח הקדש, להקין את שרשה במקום העליון בשעור קומה, בכל פרסיה וקונניה ודוקניה, לעשות את כונת יציר שצונו לעשות מצוה זו לחת נחת רוח, ולהקים סוכת דוד, ולהחזיר העטרה ליושנה, ולגרם שפע ברכה רבה בכל העלי מות, ולחזק כל הניצוצות שפלו חוץ הקלי-פות, בין על ידי, בין על ידי שאר עמך ישראל".

הרב נעצר קמעה, החליק בידו את זקנו הלבן היורד על פיו מזדחזח, תיקן את פאותיו המסולסלות, ואחר המשיך: "...וכדי שאזכה בכת חזות זו המצוה להיות כסא ומרכבה להשכינה הקדושה כדי לקיים מצות עשה ולדבקה בו, רבון העולמים, גלוי ידיו לפניך קוצר דעתנו ומיעוט השגתנו, כי אין בכוחנו

מאות בשנים נדחקה מצוות שילוח הקדש ולא קויימה ומסיבות שונות למרות שלמקיימיה הוכנסה "למען ייעבץ לך והארכת ימים".

עתה שבים רבים ולומדים את פרטי קיומה של המצווה לאחר שכ"ק האדמו"ר מסאטמאר שליט"א עודד את אחד מחסידיו ללמוד וללמד את פרטי ביצועה מההיבט ההלכתי וההולוגי ולכל המעוניינים מוכה כאן תהיה קצר בדרך לקיומה של אחת המצוות הנדירות.

מאות חיים כץ

המכונות האמריקאיות הנדונות שנוצרה על אס הדרך, באחת משכונותיה של ירושלים משכה אליה את תשומת-לבם של העוברים ושבים, הנהג, לבוש בשטריימל ובגדי שבת, זינק במקומו ואף לפתח את הדלת האחורית, ממנה הגיח, כשהוא נשען על מקל, האדמו"ר הצדיק ר' יואל טיטלבוים צ"ל, כ"ק האדמו"ר מסאטמאר. עשרות האוטובוסים שהגיעו כזה אחר זה חסמו את כל רוחב הכביש. לא עברו שניות משניות, ואף הם נחרקנו מיושביהם. חסידו סאטמאר, באו לחזות ברבם העצום, כשהוא מקיים את אחת המצוות הנדירות ביותר: מצוות שילוח הקדש.

עם גייען דורך דורות אין מען איזט נישט מקיים מצוות שילוח הקן – דורות חולפים, ואינם מקיימים מצוות שילוח הקן. כך הפסוק האומר "מסאמאר, לעבר איש שלום מאצמני בית מסאמאר, ר' דן שווארץ, הרמז היה הדאגה לקיום מצוות שילוח הקן החליט להקדיש חלק ניכר מזמנו להפצת הרעיון. לבית סאטמאר, ולאור ההתחדה הרבה לה זכה המאורע, פתח במסע הסברה נרחב, שפסגתו בקונטרס נרחב, "שילוח הקן" העוסק בכל ההלכות וההנחות לקיומה של המצווה,

קן עם אפרוחים בני 7 ימים

שי"שכחה" ונעלמה משך שנים רבות מקול עזת ישראל.

כדי לקיים את המצווה, נחוצה ידיעה טבעת ואורח-חיים של התורים והיונים. בנוסף לכך, יש להכיר את מבנה הקן, ויש לערוך מעקב אחר האב והאם המתחלפים בשמירה על גודל הקן.

משקלם של התורים נע, בדרך כלל מסביב למשקל של מאתיים גרם, משקל היונים גדול מהם פי שניים לערך. בעולם כולו ידועים כשלוש מאות מיני יונים ותורים, אך בארץ נפוצים מתוכם שלושה סוגים עיקריים, והם: תור העיר, התור המצוי, ותור הצוארון. בערים הגדולות, על גבי מרפסות, אנשי חלונות, מרזבים, חורבות נטושות ועוד. לעומת זאת, שני המינים האחרים מצויים בעיקר בשוכנים החקלאיים, והם יודעים היטב לכל חמלא. מבין מיני היונים, יש לציין את יונת העליה, השכיחה בעליות הבתים כמעט בכל עיר. יונה זו, שזנבהה בגמרא "יונת שוכר", זכתה גם למצוא מחסה אצל מגדלי יונים, כהיותה נוחה לאילוף. ברם, יש לציין, כי דווקא עובדה זו גורמת לקשיים לא מעטים בקיום המצווה, מאחר ולפי דיני המצווה, ראוייה יונת בר מן ההפקר, שאינה ברשותו של אדם כלשהוא, לקיום המצווה.

הבעיה הגדולה ביותר בקיום מצוות שילוח הקן נעוצה באיחור הזמן המדויק בו מתבצעת הטלת הביצים, זמן שאותו ניתן לשער רק לאחר מעקב בן כמה שבועות. איחור בגילוי הביצים עלול לגרום לכך שהן ייטרפו על-ידי בעלי חיים כמו חתולים או עופות דורסים, תופעה הנפוצה מאוד.

הדרך הטובה ביותר למעקב אחר הטלת הביצים היא לאחר בן הקן ומיקומו מיד עם השלמת הטלת הביצים, כאשר הם בדיקת מקום מתאים לבניית הקן. הקן נבנה בדרך כלל בין ענפי האילן, על חלונות הבתים מבחוץ, על צינורות מרזבים, או על עמודי מתכת. לאחר שזמן שנים יוניים איתר מקום מתאים, מתיישבת שם האם כדי לשמור שאף עוף אחר לא יפלוש ל"החום" המרחב הטריטוריאלי, והכר מבאי קיסמים וקני קש, אותם הוא מלקט, וכעבור מספר ימים עומד על חור או יונה מטילה בעונה אחת לא יותר משתי ביצים, וזמן יוצאים שני אפרוחים. בדרך כלל נעשית הטלה בשעות הלילה, דבר שמקל על המעקב אחרי שעת ההטלה, כאשר רואים שהאם שוארת בקן לפנות ערב, ואינה זזה ממקומה גם בשעות החשיכה, אפשר לשער כי באותו לילה מטילה את הביצה הראשונה. לאחר הטלת הביצה הראשונה, לא עוברת האם את הקן עד ללילה שלמחרת, בו היא מטילה את הביצה השנייה. לאחר הטלת הביצה השנייה, עוברת האם את חשיבה מאוד, תופס קיום המצווה יכול להעשות רק בשעה שהאם יושבת על הבנים, כפי שנאמר בפסוק עצמו.

מאותו יום ואילך מתחלפים בני הזוג בתפקידיהם. בשעות הבוקר המוקדמות, מגיע תורה של האם לשמור על הביצים וזו השעה הנוחה ביותר לקיום המצווה. האפרוחים עצמם, נולדים כעבור ששה-עשר ימים לערך, מעת ההטלה. בשעות הראשונות לחייהם, מכסה את גופם פלומת ניצוצה צהובה ורק לאחר שלושה ימים מתחלק צבען לבנה יותר. באותו זמן גם נפתחות עיניהם לראשונה, ונעבור יומיים כבר אפשר לראות כצידי הגוף ניצנים של הכנפיים והזנב.

12 ■ "ערב שבת", י"ט מנחם-אב תשנ"ד (17.8.84)

גם ידיעת כל פרטי אורח-החיים של הציפור, לוח היונים לא מבטיח את קיומה של המצווה. לפי הדינים המופיעים בשולחן-ערוך מבואר שיש לקיים את המצווה דווקא בעונות "קור-איים", ולא "מוזנים", דהיינו, עונות של הפקר, ולא כאלה הנמצאות בשטח השיד למישהו. כיוון ש"חצרו של אדם קנוה לו שלא מדעתו", צריך לדאוג לכך שבעל החצר יפקיר קודם להטלת הביצים או, הקן הנמצא ברשר חוץ.

גדולי הפוסקים בירושלים, בפניהם היצגה הבעיה, החליטו לתקן נוסח מיוחד, הכולל בחובו את מעשה ההפקרה של הקן, והפקעתו מחוץ לרשות היחיד. בכך ניתן להבטיח כי הקן יהיה בחזקת "הפקר", ויוכלו לקיים את המצווה וזה כהלכה. הנוסח המותקן הוא: "אני רוצה שתצרי לא יקנה לי הביצים שהיונים יטילו בחצרי וישארו הפקר".

הזמן הטוב ביותר לקיום המצווה הוא הלילה השני שלאחר ההטלה. בשעה זו, בדרך כלל, כבר הוטלה הביצה השנייה, ויש סיכוי סביר שהטורפים המשחיתים לביצי היונים עדיין לא גילו את מקום הביצים, שאף זה נולדו.

מצוות השילוח עצמה נעשית על-ידי קשר קוש הקן, דהיינו: נענעו בעזרת מקל או כל דבר אחר. לאחר שהאם, היונה או הציפור בורחת מהמקום, אומרים את נוסח ה"לשם יחוד" ונוטלים את שתי הביצים בידים, מתוך זהירות שלא ישברו. נהוגים להניח את הביצים בארז זכוכית, לנוי ולזכרון המצווה. במקרה שנוולו אפרוחים, יש המוכרים אותם למגדלי יונים, כדי להמעי מהבעייה של שילוח האם ללא כל צורך, אשר לדעת חלק מהפוסקים.

קים, ובכללם ה"חזון איש", אין בה כל חוצה-אין ספק, כי יש חיזוי רק בקיום מצוות שילוח הקן בזמנינו. לאחר שנים כה רבות של הפסקה בקיום המצווה, נראים ר' דן שווארץ וחבריו לעיתים כאנשים מוזרים. אך רוחם לא נופלת מכך. ברכתם של מרם ורבם, כ"ק האומרי מסאמאר, בצד השכר הרב המרי במה בתורה למקיים המצווה, "למען ייטב לך ותארכת ימים", מעורר את רוחם ומגביר את התלהבותם להפצת המצווה וליוכי הרבים בכל רחבי העולם.

ברכתו של הזוהר הקדוש, המבטיח כי רחמנות על העופות, המתגלית במצוות שילוח הקן וגוררת עימה רחמים על הבנים, מלווה אותם בכל דרכם. וכשאנו נפרדים מהם, הם ממריים להפטיר אחרינו כלשון המדרש: "אמר הקב"ה: אשרי המשלח את הציפור מחוץ לקנה, והיא מעוררת רחמים על כל העולם, כך הקב"ה נחמלא רחמים על כל אלו שמצטטרים ועל כל הנחמדים ממקומם, ובעבור זה שכרו של זה האיש – "למען ייטב לך ותארכת ימים". אשרי העם – שככה לו.

"יוני-עליה" (יוני סלענים)

"למען ייטב לך והארכת ימים"
 רבנו מקיים מצות שלוח הקן
 סיון תשמ"ה

* בניית הקן בחורים וסדר הפלת הביצים וייצוא האפרוחים • דין האפרוחים שעדיין לא נפתחו עיניהם • בניית הקן ביונים וסדר הפלת הביצים וייצוא האפרוחים.

פרק רביעי - זמן קיום המצוה

בציפורי דרור יושבת האמה על הקן בדרך כלל גם ביום וגם בלילה • לא כדאי לנגוע בקן שלהם סתם, מכיון שלא יחזרו לשם לעולם • דין אפרוחים שכבר יכולים לעוף • (עצה טובה לדעת בציפורי דרור אם יש בקן אפרוחים או ביצים) • בחורים וביונים יושבת האמה על הקן רק בלילה, ולכן יש לקיים את המצוה רק בלילה • לפי המקובלים יש ענין גדול לקיים מצוה זו אחר חצות הלילה • לפעמים יושבים על הקן גם האב וגם האם • בלילה הראשון מפילה האם את הביצה הראשונה ולמחרת את הביצה השניה • אם שלחו אותה מן הקן ואמרתה עדיין להטיל ביצה, היא תטיל אותה בסמך שנמצאת ואפילו שזה ילך לאיבוד • הדין אם נמצא בקן רק ביצה אחת או אפירות אחד • דין קיום המצוה באפרוחים.

פרק חמישי - עצות למצוא קנים - ומיזה חוקר ומיזה תוקנה

סימנים להבדיל בין חובר לנקבה • אותן שתי הביצים שהן מפילות - בהם נמצאים זוג יונים לעולם • דברי הוזה"ק מה יונה אינה עובת את כן וזה לעולם, כך כנסת ישראל אינה עובת את הקבי"ה לעולם • שתי עצות למצוא קנים.

פרק שישי - ביצים מורות

מה הן ביצים מורות • שתי עצות לדעת אם הן ביצים מורות • האם מצטערת על ביצים מורות כמו שאר היונים שבוכים כשנופלים מהם את ביציהם • שאמר ליצאת מזה אפרוחים • האם בדרך כלל אוכלת את הביצים אם הן ביצים מורות • אין לה כן זוג שיאסוף לה קשים לעשית כן • דין ביצים מורות.

פרק שביעי - אם מותר להזעלם ממצוה זו

אסור להתעלם מן המצוה וחייב לכה"פ לשלח את האם • אם התעלם ממצוה זו מענישם אותו ע"ז בעדן ריתחא • אם שלח רק את האם - הוא קיים כזה לכה"פ את מצוה לא

תוכן הענינים

פתוחה

במצוה זו יש מצות עשה של שלח תשלח את האם והאב הבנים הקה"ל ומצוה לא תעשה של לא תקח האם על הבנים • צריך כל אדם לחפש בכל כוחו לקיים את כל תרי"ג המצוות כיון שכל איבר מן רמ"ח איברים ניוון ממצוה פרטית המתחייבת לאותו איבר • כל איבר ואיבר מרמ"ח איבריו של אדם אומר לו עשה מצוה • בכל יום מוזהרים עליו שלא לעבור על שס"ה מצוות לא תעשה • הכל חייבים במצוה זו כיון אנשים ובין נשים • בכל מצוות עשה שלא הזמן גרמא.

פרק ראשון - באלו עשות אפשר לקיים את מצות שילוח הקן

ציפור דרור הוא עוף כשר לכל דבר • חורים ובני יונה בוראי שעופות כשרים הם וכן היו מקריבים מהם לקרבן • הרגולים הם עופות כשרים אלא שע"פ רוב הם "מוזקין" דהיינו ששייכים לבעלים ולכן אין לקיים בהם את מצות שילוח הקן • הרגולים שמרדו או של הפקר אינם מוזקין ואפשר לקיים בהם את מצות שילוח הקן • אין לקיים מצוה זו בעופות סמאים ולשון התיקוני זוהר כזה.

פרק שני - מקומות ששייך בהם קנים

של ציפורי דרור בחורי קיד וכדו ובתנאי שפחת הדור צר וקפן מאוד • של חורים ברה"י בכל מקום מונן שיש מעליה נג קפן וכן בין ענפי אילן אם זה מקום מונן • של יונים בכל מקום מונן שיש מעליה נג קפן או משקוף ובעין החורים • הם בונים את הקן דווקא בסמך ששמור מן השמש ויש שם צל.

פרק שלישי - סדר בניית הקן עד יציאת האפרוחים

דברי רש"י בביצה שזמן בניית הקנים הוא בכל ימות השנה חוץ מתקופת סבת - ודברי הרשב"ם בב"ב בזה • בניית הקן בציפורי דרור וסדר הפלת הביצים וייצוא האפרוחים

שילוח הקן כחלבה

זמן המצוה: שבת חובתו של בית
שילוח הקן: זמן נדלה תפוח סמך
יציאת הביצים לעולם: עד ירדום האפרוחים
בלישן קל ונפשה

דף

זמן המצוה: שבת חובתו של בית
שילוח הקן: זמן נדלה תפוח סמך
יציאת הביצים לעולם: עד ירדום האפרוחים
בלישן קל ונפשה

זמן המצוה: שבת חובתו של בית
שילוח הקן: זמן נדלה תפוח סמך
יציאת הביצים לעולם: עד ירדום האפרוחים
בלישן קל ונפשה

דף

זמן המצוה: שבת חובתו של בית
שילוח הקן: זמן נדלה תפוח סמך
יציאת הביצים לעולם: עד ירדום האפרוחים
בלישן קל ונפשה

העשה של לא חקן האם על הבנים • אפילו כבר קיימת פעם אחת – לא תאמר כבר יצאתי ידי חובתי, אלא כל זמן שתאמר לידך אחת צריך לקיים אותה.

פרק שמיני – ברכה על מצוה זו

הבית לחם יהודה מכריע שיברך בלי שם ומלכות • העריך השולחן פוסק שהיית לברך על מצוה זו • מחלוקת אם יש לברך על מצוה זו • ברכת שהחיינו • מחלוקת אם יש לברך על מצוה זו • פסק מורינו הגר"ם הלברשטאם זצוק"ל בזה • נוסח הברכה על מצוה זו.

פרק תשיעי – קן המזמן

דין קן המזמן • קן הנמצא בחור הצר חברו • חצר השותפין • קן הנמצא בביהמ"ש או בכל מקום ציבורי אחר • קן הנמצא על ארץ החלוק • מאמר העצה • קן הנמצא בחצר חברו – ובודאי שלא ידעו מזה הכללים עד לאחר שפרטנו האפרוחים • קן המזמן שהוא עניין לא התרוממה מעל הבנים כלל • הדין אם האם שייכת לבעלים • חצר שאינה משתמרת • בית או בנין משותף ובו כמה דירורים • הדין אם בנה שוכן בתצור.

פרק עשירי – שילוח האם

מחלוקת בגמ' איך משלחים את האם • דעת הרמב"ם ודעת הגר"צ אבא שאול וצ"ל שצריך לתופסה בידו ואח"כ לשלחה • אמנם דעת רמב"ם (ברכות ריש"י) והחז"ר והבן איש חי שיכול לשלח את האם מכוחו בכל אופן שהוא • צריך וזירות שהאם לא תברר ע"י שהרד"ש בידו או במשורו אחר – לפני קיום המצוה • וכן צריך וזירות שכא לתפוס את האם – שלא תמות בגללו, ושלא יקברו הביצים בגללו • יעשה תנאי לפני השילוח – שכל מה שעושה הרי זה כדי לשלח את האם • הדין כאופן שברחה בגלל שרצה לסדר את המכל בידו או בגלל ששפעה רעש מהסולם שביתו וכדומה • כלל לענין שילוח האם – שצריך שתברר ע"י כוחו • כשיקחנה בידו יכון שלא לזכות בה אלא לקחה כדי לקיים את מצוה שילוח הדין • יש הקושרים עלי הדין על הקנה או על המכל – ולאחר קיום המצוה מברכים ע"י בורא עצי בשמים • לא ישלח את האם במשטמה שמכבדים בו את הרעפה – כדי שלא יהיו מצוות בזויות עליו.

פרק אחד עשר – אם שילח את האם והשאיר את הביצים

אם שילח את האם וכבר עשה קנין בביצים או באפרוחים והחזירם אסור לקיים בהם עוד פעם את המצוה • הדין אם הפקיד אחר את הביצים • הדין אם שילח את האם ולא לקח את הביצים • שילחה וחזרה, שילחה וחזרה אפילו עד מאה פעמים חייב לשלח • האם כופה על בניה עד שתוליד בנים חדשים • אם יש בן אפרוחים – לכתחילה שיקדם אצל שוחט כדי שישחוט אותם • בענין עשיית שליח לנפילת הביצים • שילוח האם ונפילת הביצים חד מצוה היא • כשנוטל את הביצים היא צווחת על בניה, והמסנהג שלה מלמד וכות עליה – מיד מתעורר הקב"ה ברחמים על בניו שהם בגלות • דברי הידי משה על המדרש רבה שכתב ששילוח האם לבר או לקחת הביצים לבר הרי רק חצי מצוה • בודאי דלכתחילה יש חיוב בלקחת הביצים.

פרק שנים עשר – אם שילח את האם ואת הביצים

הדין אם שילח את האם והבנים • כשיש פסק האם היא האפרוחים מפריחים פטור מלשלח • ביאור המ"ד והשולחן גבוה בזה • שיטת הלשון הקטן והחכם צבי רמקיים המצוה אם שילח את האם ואת הביצים ומה שחולק עליהם הדבר אברהם • ריוק החת"ס על מה שכתבו והבנים תקח לך – והיינו אם תשלח אם תוכה ליקח לך לעצמן בנים • הדין אם שילח את האם ולא לקח את הביצים.

פרק שלושה עשר – אחר שילוח האם מזה יקח את הביצים

עד כמה צריך לשלח את האם בכרי שיוכל לקחת את הביצים • בעשרת מלכות להרב מרדכי יפה מוכח דצריך שילוחו נמורים • דעת החזון איש בזה.

פרק ארבעה עשר – אם נשברו הביצים

דברי המ"ד והשולחן גבוה דצריך ביצים שראויים לגדל אפרוח • וכן מוכח ברבינו בחי' דצריך שהביצים יהיו שלמים שראוי לצאת מזה בנים – אבל אם היו שבורים שלא ראוי לצאת מזה בנים אין חייב בשילוח • צריך להזהר לתפוס את הביצים כעדינות מדיקה, כיון שהם עדינים ושכירים ויכולים להישבר על ידי כל לחיצה.

אנפי"כ בוראי ולתחילה בעיני כוונה • נוסח הלשם יחיד בור המצוה • חשיבות הפסוק ויהי נועם וגו' מבעל הבן איש חי זיע"א.

פרק עשרים - קיום מצוה זו לחיפה שלוש פעמים

יש לקיים מצוה זו להחיה שלוש פעמים • דברי הכמא מלך שבפעם אחת ממשיך במצות שילוח הקן בחינת נפש, ובפעם שניה - בחינת רוח, ובפעם שלישית - בחינת נשמה • ערות השמן ששמן על עצמו - שקיים מצוה זו ג' פעמים.

פרק עשרים ואחד - שותפות, סיוע, ושליחות בשילוח הקן

דין שותפות בשילוח הקן • דין עשיית שליח או לכבד אחרים במצות שילוח הקן • יש לבקש סיוע מעור אדם שיעזור לו במצוה זו, כיון שלפעמים מדמת הכושה מבני האדם או מחמת הפחד מהחושך הוא עלול למנוע את עצמו ממצוה זו.

פרק עשרים ושנים - דם בביצים

לכתחילה יש להשתדל לקיים את המצוה בביצים כלי דם או באפרוחים שגדלו קצת • כיום שיש מכשירים מסוימים שאפשר להם כיום בביצים ולחצוץ מהם אפרוחים - אפשר לקיים את המצוה גם בביצים עם דם, וכן נפוי מוכח בברכי יוסף.

פרק עשרים ושלושה - דיון קיום המצוה בשבת וגירוש

אין מקיימים את המצוה בשבת ובימים • שילוח האם אמור משום צידה או משום שאין מעוררים לילה בשבת ובימים • לקחת הכנים אמור בשבת ובימים משום מינו דאיתקעני לבין השמשות איתקעני לכולי יומא או משום איסור נולד • בשרי חמד מביא מחלוקת אם מותר לקיים מצוה זו בשבת וי"ט או לא.

פרק עשרים וארבעה - בדיקת קן

בציפורי דרור שהם יושבת גם כיום וגם כלילה הוא יכול בשעת השילוח לכוון מיד לשם מצות שילוח הקן • יזהר שלא יגע בביצים של ציפורי דרור שלא לצורך מצוה.

שילוח הקן סולח

פרק חמישה עשר - אם מותר לחפש קן

משמעות הנ"מ שאין לחזר ולחפש קן - אלא כי יקרא דווקא • אמנם בברכי האריז"ל מוכח שצריך האדם להשתדל ולחפש קן ציפור כבדי לקיים מצוה זו • דברי השולחן גבוה בזה • בשבת ובימים אמור לכתחילה לילך ולחפש אחר מצוה זו • במי ספירת העומר ובימים שבין ראש השנה לשמיני עצרת וכן בשנת השמיטה וביובל אין לחפש אחר מצוה זו.

פרק ששה עשר - ביצה אחת היא כשתם

אם יש בקן רק ביצה אחת - דרי זה כמו שיש שם שתי ביצים וקיים את המצוה בשלמות • אם הקן נמצא במקום מגולה לרבים והוא מפורד שמישהו אחר יקיים שם את המצוה - שאז יקיים הוא את המצוה כלולה הראשון, אנפי"כ שיש או בקן רק ביצה אחת • הדין באופן שהיה בקן שתי ביצים ונשברה אחת מהן • בביצה אחת אין האם רובצת על הביצה אלא זוקפת מעומה.

פרק שבעה עשר - רובצת על הביצים

הדין אם האם יושבת בין הביצים • הדין במעופפת אם נוגעת בקן מן הצד ואם לא נוגעת כלל • לשון הלבוש מלכות בזה • קן הנמצא על ענפי האילן • אם פרחו למעלה מן הביצים.

פרק שמונה עשר - אם מותר להסתכן בגלל מצוה זו

אסור להסתכן בגלל מצוה זו • להיזהר לא להפחיד אנשים בגלל מצוה זו • כ"ש אם אותו האדם יכנו - שהוא עובר בזה על לפני עור לא תתן מכשול • כמה סיבות מדוע שלא יסתכן האדם בגלל מצוה זו.

פרק תשעה עשר - קונת המצוה ונוטת הלשם יחיד

יש לכוון קודם כל מצוה ומצוה מדאורייתא שחולך לקיים מצוה זו לפי שמצוות צריכות כוונה • מחלוקת בזה לגבי מצוות מדרבנן • אנפי"כ שבריעבך יצא יד"ה גם בלי כוונה.

מכיון שהאם לא תחזור אליהם עוד • בתורים וביונים אפשר לשלח ביום את האב כדי להאזין מה יש בקן ביצים או אפרוחים • וכן אפשר לגעת בביצים שלהם ואין חשש שלא יחזרו לשם עוד • שלא תשלח את האם ולא את האב.

פרק עשרים וחמישה – בניית שובך

בניית מקום לקינון לינים ותורים • בניית מקום לקינון לציפורי דור • עצה טובה שיבואו לשובך שלך לקנן.

פרק עשרים ושש – גודל המצוה בעולמות העליונים

עיי שילוח הקן מתעורר רחמים על כל העולם • וכן מתעורר רחמים על השכינה הקדושה ועל בניה שהם בגלות • עיי אחת ממדר להביא את אליהו הנביא "ול שיבוא • וכן אתה ממדר להביא את מלך המשיח • ודתעוררות שיעורר את הנאולה העתידה בעזרת ה' תהיה עיי מצות שילוח הקן • מצוה זו מרמזת על בית המקדש השלישי • בזמן קיום מצוה זו איבדנו את רצון גדולה ביותר ובוראי שתועיל או התפילה שיתפלל באותה שעה • באותה שעה מתעורר רחמים גדולים על כל ישראל – ואז נשבע הקב"ה שיגאלם • באותו זמן צווח הקב"ה ואמר למעני אנשה ואנשה למען שמי • אין הקב"ה מקפח שכן כל בריה • דברי חזקוני הוזהר ותרומנו כלשון הקדוש – וביאור הבאר לזו ראי והאחרי ראי על דבריו • דברי חזקוני חדש רוח בזה המצוה ובחשיבות אלו הגורמים ממקום למקום – ותרומנו כלשון הקדוש • דברי ספר הפליאה לר' נחמיה בן הכהן.

פרק עשרים ושבע – שער מצוה זו עד אין קץ

עיי מצוה זו זוכה לשער החמישים • זוכה לאיריכות ימים בעוה"ז ובעוה"ב • מצוה נורית מצוה – עיי מצוה זו זוכה לכנות בית ולעשות מעקה • זוכה לשרות ולכרמים • לשרות ולחמורים ולמצות ציצית • זוכה לאשה ולבנים • חניצל נפש מצדה וגו' • כפרת עוונות לעתיד לבוא • ניצול מפרד לילה ומזון יעוף וזמם • שכרה בנים • אתה זוכה לשלח עבד עברי • זוכה לעשרות • זוכה לכרבת הבית • ממדר את ביאת משיח בן יוסף ומשיח בן דוד • ממדר את ביאת אליהו הנביא • רמז נפלא מספר צמח הצבי • אפילו היית עקר ולא מוליד – חייך שאני פוקדך בכנים • למען יסב לך והארכת ימים • אחד מצוה

זו אפשר לפעול הרבה ישועות בשמים עיי תפילה • בשבר מצוה זו חשלה חרונך על אומות העולם • בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, ומצוה זו היא שעומדת לנו.

פרק עשרים ושמונה – טעמי שיר מצוה זו

הסבר מדבר ר' ולמן סורוצקין זצ"ל – מידעו היו שכרה בנים • שילוח עבר עברי • וקורבן הנאולה • ביאור השם משמאל כזה שזוכה לשלח עבר עברי וכו' שזוכה לעורר את מלך המשיח ואליהו הנביא • ביאורו כזה שזוכה לבנים – דקן הוא התאספות • מצות שילוח הקן רומזת להדבקה ענינים כוללים – ולכן היא משלמת את האדם כוללו • דברי השם משמאל שסגולת מצות שילוח הקן לזכות כאמצעותה להארה נפשית ושכלית מאליהו הנביא ומלך המשיח • דברי העבודת ישראל כזה שזוכה לשלח עבר עברי • עיי מצוה זו הקבל והשפעת דברי ומשפט כנחיתת האב אל בנו • דברי הכתב סופר כזה שזוכה לבנים וכו' שזוכה לאיריכות ימים.

פרק עשרים ותשעה – המדרש"א בגודל מצוות שילוח הקן וזכור אב ואם

דברי המדרש"א כענין גודל מצות שילוח הקן וזכור אב ואם • לפי רבנו יש בהם שכן לגוף ולנפש דהיינו גם בעוה"ז וגם בעוה"ב • אמנם לר' יעקב דשכר מצוות כהאי עלמא ליכא – יהיה השכר לגוף ולנפש רק שכר נפש לעולם הבא לאחר.

פרק שלושים – יחזקאל ימים

דברי הפלג אורות שצריך כל אדם לנהוג בשתי מידות הפוכות, דהיינו אכזריות ורחמנות, בבדי לקיים את רצון ה' • משל למלך שלא גילה לעבדיו שכרו של פרס – כך לא גילה הקב"ה שכר כל מצוה ומצוה • אין אנו יודעים מתן שכרן של מצוות ולכן צריך לקיים את כולן • שילוח הקן קלה שבקלות – כיבוד אב ואם חסרה שבחמורות • אי"א לפרש כלל מהו השכר הצפון לצדיקים • כל השכר בעוה"ז הוא רק על ההכנה של המצוה • יש להסתיר מעיני אדם כל מעשה טוב שעושה ויהיו כל מעשיו לשם שמים • אותה האם שמשלמים אותה במצוה זו – סגעת עד כמה הכבוד ומבקשת רחמים על עם ישראל שדקב"ה יגאלם מנולתם • הציפור מתפללת על שולחיה • נח קיים בחיבה את מצות שילוח הקן ולכן התעורר או רחמים על כל העולם • דוגמא אישית בחינוך

הכנסת אורחים • האכזריות תכונה רעה בנפש • כבידור אב ואם ובמשקלות הכיור אריכות ימים "על האדמה" - משא"כ בשילוח הקן הזכיר רק למען יישב לך והארכת ימים.

פרק שלוש וארבעה - עוד בשעם המצוה - מספר ילקוט מעט לועז

כל המצוות שנפרשת כי תצא יש בהם תועלת גם לקיום הישוב. יש להאזין לקיום העולם - ששוב בעיני הקב"ה לשמור הבריא שלשבת יצרה • הקב"ה רוצה בחייון העולם וישובו להרבות חסד • השעם לשכר שיוכה לבנים ולשלח עבדים • כשם שגנת לאם לילך ולהסוף ימים על ימיה, וזה מפני שעסקה בבנינו ובחיקונו של עולם להעמיד אפרוחים - גם אתה תוכה לבנות בית • השעם שמתעוררים רחמים של הקב"ה ע"י מצות שילוח הקן • כנסת ישראל נמשלה ליונה • שלא יחליפו כוראם ותורחם לעולם • נכספה וגם כללה נפשי לחצרות ה' וגי • מתעוררים רחמים של הקב"ה על כל העולם • וכן מתעוררים רחמים על כל אתר המוכרה לנדר מביטו ממקום למקום ואינו מוצא מנוח וליבו שבור • כל שכן שיתעוררו רחמים מצער האב שמת בנו ר"ל ויכפר עליו ויתנו • בציפורים רק האם יושבת על הקן • הן שומרות אמונים לכן זוגן • מותר לאכול ביצים ואין דינם כאבר מן החי • למען יישב לך - בעולם שכולו טוב, והארכת ימים - בעולם שכולו ארץ • לא נילה הקב"ה מתן שכרן של מצוות • הן זיהר במצוה קלה כבהמורה, שאין אתה יודע מתן שכרן של מצוות.

פרק שלוש וחמישה - סגולות לקיום מצוה זו

המצוות מלוות את האדם בכל הרכיו ובכל מעשיו • אם יקיים מצוות השבת אבידה - יוכה לקיים גם את מצות שילוח הקן • הן האדם תלויים בקיום המצוות אשר יעשה אותם והן בהם • האדם צריך לדרוך חסור את המצוות שבהם עיקר חייו • המצוה יחד עם התורה נותנים אור נדול • צריך לרוץ גם אל ההכנה למצוה • שאם תעשה מצוה אחת אתה עושה עוד מצוות • ובכן נמצאת תמיד בורה מן העבודה • אדם שמחוייב עצמו כמעשה המצוות שוב אינו מרפות ממנו • מצוה צדקה סגולה לקיום מצוה זו • עור"ו הוא עולם הרבנה • עור"ב הוא עולם התכלית • שכן המצוה שדוא התכלית בא בעולם התכלית • אם הוא נצרך להשכר כדי לקיים בו עוד מצוות, הרי השכר הוא גם הכנה למצוה - ויבבל שכן זה בעור"ו • הסגולה הכי גדולה והכי פשוטה לביצוע היא לבקש ולהתפלל להקב"ה באמת ובלב שלם שיומין לו לקיים מצוה נשונה זו, ויהא בדרך ומוסר:

הקב"ה • יסור האמונה • השעם לשכר שיוכה לבנות בית חדש • ע"י האמונה הוא דבק במקור חיים.

פרק שלוש וארבע - חטרי המצוה ופסקותיה מספר ילקוט יצחק

אע"פ שהתורה התורה שחיטת בעלי חיים לתועלת האדם, אעפ"כ לא הותר ההשחיה והעקירה בהם • כביצים שבורים לא חייב בשילוח • כביצה אחת או אפרוח אחד גם חייב בשילוח • להתרחק ממידת אכזריות • ולהתנגח במידת הרחמנות • אהבת האם והמלחה על פרי בטנה אינן נמשכות אחר השכל אלא אחר פועל הכח המדמה • שכרה למען יישב לך והארכת ימים • משל לאדון שהכנים פועלים לשדודו לנמוע ולא נילה להם שכן נמנעם • שילוח הקן הן רק בעופות טהורים שנודדים מקנים כדי לבקש רחמים עלינו, ולא במסאים • כשישראל עוסקין בחטות שנכתבו ושבעל פה באהבה ויראה בתיב עליהם לא תקח האם על הבנים • וכן כששומרים שבת • וכן כשמיידים את הקב"ה בחפלין של ראש • וכן כשמקיימים בריית מילה ועושים פריעה • וכן כשעושים קידושין ושבע ברכות • אפרוחים אלו נערים גדולים שעוסקים בחטות - או כביצים אלו הקטנים שמלמדים אותם תורה ואף - בית • כביצים בעלי מקרא - אפרוחים בעלי משנה - בנינים בעלי קבלה.

פרק שלוש ושנים - האומר על קן ציפור יגעו רחמין - משתקן אותך

ביאור המשנה מדוע האומר על קן ציפור יגעו רחמין - משתקן אותו • הקב"ה רוצה שיהיה מידת הרחמים בעולם ע"י מעשה הצדיקים • קן ציפור אף שבאמת הוא רחמי השי", מי"ם אין לאדם לעשות את המצוה רק עבור גזירת המקום.

פרק שלוש ושלושה - שעם המצוה

אין הקב"ה הפין בחורבן המינים - ואינו רוצה שיתרחב הקן • לשים רסן ליצר הולילה • קיום המצוות ניתן לישראל כדי לצרף אותם בהן • והכל הוא לתועלתנו ולרחם על נשמתנו • מצוות שילוח הקן היא רחמנות עלינו • לפי הפשט ענין של רחמנות יש כאן • סבע העוף להתרחק מבני אדם, אבל כשרם צריכים לדגור על ביציותם הם באים לישון • בכל עת שתנסו במצוה לא תיעזבו • דברי דרכינו בחיי בסעם מצוה זו • סעם המצוה על דרך הפשט, המדרש, השכל והקבלה • גדולת מצוות: שילוח הקן, כיבוד אב ואם,

פרק שלושים וששה – החזון של חקציה

חינוך שגורל גדול צריך להפוך ממנו דם ברית • צריך שתי מילת – מילה ופריעה • מול צריך שיהא מדול • הדתוק ניסול לשמונה ימים • שנתן הקב"ה רחמים עליו להמתין לו עד שיהא בו כוח • כשם שרחמיו של הקב"ה על האדם • כך רחמיו על הבהמה • כשם שנתן רחמים על הבהמה – כך נתמלא רחמים על העופות • אין הכוונה לרחם על העוף אלא ללמד אותנו דעת • ידעונו של הקב"ה שיעסוק האדם בדבר שיש בו חיון העולם ובכבודו אף כי בצרכי תורה ומצוות • נתמלא השי"ת רחמים על בניו • עיי מצות זו • אל תשתמש ברחמיה של האם כמלכות – אלא הנח לה להימלט מיד • ורחמן חיוי אונם חיים כיון שמצטער תמיד בצער הולדת ואין כירו להשיעו • אין רחמיו של הקב"ה מסוג רחמי אדם • כל קיום הבריה הוא ברחמים • עיקר תכלית המצוה לחבר הנוף אל הנשמה • כשרוצים לגלות מידת הרחמים למעלה • מומנים לאיש ישראל קן ציפור כדי שיתעורר רחמים על ידו • כל מצוה היא מפתח מיוחד לאובר מיוחד • רצונו יתברך שיעיי בני ישראל יהיו כל התקינים.

פרק שלושים ושבעה – פשט ודרש הפסוק

דברי המדרש רבה – ארם שהא מוקין הכל באין ומסבבין אותו ושואלין אותו דברי חור • כל מקום שהלך המצוות מלוות אותך • דברי חורת המניד – שהקב"ה מוליך את האדם לעולמות רעים כדי שיעלה אותם להקב"ה • שורש המהשבות הרעות תשלח – ויהיו כך המידות אהבה ויראה • דברי השפת אמת שיש קשי בקיום מצוה קלה ולכן שברה רב • דברי הוה"ק שהציפור זו השכינה, קן שלה זה בית המקדש, וישראל הם האפרוחים • דברי ילקוט שמעוני שקיום מצוה זו ממדד את אליהו הנביא ומלך המשיח • בזמן שיתעורר מלך המשיח כמה אותות ומופתים אחרים יתעוררו בעולם • דברי חבן איש חי – כל הלומד תורה לשמה וזכה להרבה ברכות • המקום שיתגלה ממנו משיח בב"א נקרא קן ציפור • דברי הגוים אלמלך – בעבודת הצדיק והעלאת השכינה הקן למקומו • דברי תולדות יעקב יוסף – שאין אדם רואה את חסדו אלא של אחרים, ואם רואה חסדו של אחרים שיעש שיש גם בו את אותו החסד • דברי אור המאיר – שבמצוה זו תוליד תורה ועבודה • דברי הכאר משה – שעיי שהצדיק מיוחד את השמות הקדושים נמתקין הדין • דברי הבית אדרן – שיראה שיהיו כל המצוות והעשיות בשלימות, ויקבל הקדושה מלמעלה גם כן בשלימות • אנו מחויבים לעשות את המצוות בפועל, אבל הדברים של המצוה לאו כל מורה סביל דא • כל דבר הנעשה בחתומים תלוי הכל במידת העליונים • עיי המצוות משפיעים המידות כל מול לישראל • דברי הערבי תחל – שדעה"ה הוא תענוג העבודה תענוג רוחני שאינו פוסק וגם שם

הולך ממדרגה למדרגה • דברי הדברי חיים – כמו שאם מנקה את הולך כך התשובה מנקה את ישראל מכל עון • דברי הישעיה הישראל בחשיבות חורש אלול – ועשיית השוכה • רמ"ה מצוות עשה יש בחורה כמנין איברין שבאדם ובכל יום ויום צועקין על האדם עשה אותנו כדי שתחיה בזכותנו ותאריך ימים • כאשר מחיטב האדם ביסורים קשים על עונותיו ומצטער מהיסורים, כביכול צעד לפניו יותר מצער האדם • עיי נועם יקרת קרית שיק יוכל לזכות לטהרה הלב • העיקר הוא לעסוק ולהתפלל על מידת הלב שיכסוף נפשו לעבודת ה' • דברי השפת אמת – שכפי חקן הבנת מקום וזכות להנשמה בימי המעשה כן יש בשיק התפשטות הנשמה ויתרה • כמו שרמ"ה מצוות עשה הם מרכיבין את האיברים לשרש הנפש – כן שס"ה מצוות לא תעשה הם לנקות את הנידון להיות נמשך חיית הנפש בנוף • מה שהמצוה גדולה היא נותנת בחי' וחושק לאדם לקיימה • דברי הלב שמחה – שאין נפק"מ בין מצוה קלה לחמורה אלא הכל תלוי בקיום המצוה כראוי ועשייתה לשמה מאהבה • מעשה נפלא שמוכא באהבת חיים עדי"פ כי יקרא קן ציפור • דברי המדרש תלפיות בביאור הענין דכלל ישראל נמשלו ליונה.

פרק שלושים ושמונה – ספר החינוך במצוה זו

דברי ספר החינוך במצוה זו – שלא ליקח האם מעל הבנים • לשלח את האם מן הקן קורם שיקח הבנים • חפצי ברוך הוא בקיום המין • האדם אשר ישמור מצוות בוראו וישייר כל דרכיו והוא נקי כפיים ובר לבב תהיה השגחת הקל עליו ויתקיים נפשו וזמן רב בעוה"ז ונפשו לעד לעוה"ב • אין מידת היראתו כזו כמו בבני אדם • אהבת האם לכן אינו דבר הנמשך אחר השכל • לא ניתנו המצוות אלא לצדף בהן את הבריות • האכזריות מתפשטת בנפש האדם • יש במצוות התורה פנים להועיל בני אדם ביעותיהם להבשרים ולהדגלים להכשיר בהן כל פעולותיהם • מצוה זו נותנת בכל מקום ובכל זמן בזכרים ונקבות.

פרק שלושים ותשעה – תשובת זוזתם סופר במצוה זו

שאלה ששאלו לחתים במי שפגע בקן ואם יושבת על הבנים ביום שבת קורש אי חייב בשילוח הקן אע"י דמסלמל מוקצה • נידון הדיו"י אי מחוייב לשלח אפילו אינו רוצה לא באם ולא בבנים • עיי מצוה זו יזכה לבנים • שילוח הקן הוא לערר יללת אימא עולאה על בניה • אין לנו עסק בנסחרות והנהלות לנו ולבנינו • להלכה למעשה פוסק החתים שאין לקיים מצוה זו בשבת • מנולה ברוקה לחשכי פרי כפי.

פרק ארבעים – יסוד ושורש העבודה במעשה זו

דברי יסוד ושורש העבודה שמביא וזה"ק בחשיבות מצוה זו • ובענין זמן ביאת המשיח כב"א • צדיק הוא מי שיזכה לאותו הדור (של המשיח) בעוה"ב • אותו שיתקיים בזמן המשיח באמונה יזכה לאור הדור של שמחת המלך • בזמן הדור יתעורר הקב"ה בגבורתו לכל עמי העולם – ומלך המשיח יודע בכל העולם • בזמן שיעיר מלך המשיח יתעוררו בעולם כמה אותות וניסים אחדים • כל בני העולם יתמרו ויכבדו ולא ידעו כלל, חוץ מצאו החכמים שידועים בסודות אלו אשרי חלקם • כל עוד שלא יתעוררו ניסים אלו בעולם – לא יהיה נשלם סוד השם הקדוש.

פרק ארבעים ואחד – התעוררות רחמים והשראת השכינה בעולם

תפילה נוראה ונפלאה מהבש"ט הקדוש • דברי הרבינו בחיי – שעי' מצוה זו מתעוררים רחמים מרובים בעולם • אריכות ימים היא בסוכת הרחמים • שילוח חקן – שברה בניס • מה יעשה אדם ויחכם – יבקש רחמים ממנו שהחכמה שלו • מה יעשה אדם וידע לו בנים – יבקש רחמים ממנו שהבנים שלו • לא תיקנו ברכה בזו המצוה לפי שאינו חייב לחזר אחריה, וגם אינו חייב בשילוח אלא בשרוצה לקבל הכנים • דברי הפרי שלום – כששורה השכינה חקן על ישראל, ישראל נשמים מאוהבים מבית ומחוץ • השירות השכינה כוזמנו זה • דברי דגל מתנה אפרים – כשמתקן אדם חסרון השכינה כביכול ומעלה אותה למעלה לשורשה כביכול אזי נמשך לו גם כן טובה בגשמיות וברוחניות הארת נשמתו • חורף ותפילה בלא רחילו ורחימו (וראה וארכה) לא פרתה לעילא • אפילו אחד שיושב ועוסק בחורף, שכינה שרויה עליו • כל העולם כולו לא גברא אלא לכבודו – וכבוד ה'ינו השראת השכינה שיש בישראל, ובשביל זה גברא העולם • דברי המאור ושמש – בחשיבות חדרש אלו • (עשית תשובה ע"י אהבת חברים ודיבור חברים • רחמנא ליבא בעי • לכל מצוה יש סודות נעלמים הרבה מאוד נוסף על פשוטו • דרך סלילה לאנשים המשושמים לבקש דבר ה' בין צדיקי הדור • השכינה דק' נקראת קן ציפור.

פרק ארבעים ושנים – קיום המצוה במקומות שונים

דין קן הנמצא על עצים או קירות של כנסיה או מסגד • קיום המצוה בקן הנמצא בבית הקברות • קיום המצוה ברחוק ד"א מהרחלת הקברים • אם קיים יש להחזיר את הכינים למקומם לאחר שהנביאים משום איסורי הנאה • קן שהוא על ארץ חלון בית הכסא • קן

הנמצא בבית המרחץ • קן הנמצא בלולים של חרנגולים, רפתות של פירות או אורוות של סוסים.

פרק ארבעים ושלושה – קן שנמצא בדאשו של אדם

עובדא מעניינא בקן שנמצא בדאשו של אדם • משה אמת ותורתו אמת.

שילוח הקן עתה

וזו נוסח הלשם יחוד במצוה זו:
 לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתו,
 בדחילו ורחימו, ורחימו ורחילו,
 לייחדא שם יי-ה כו-ה ביחודא שלים בשם
 כל ישראל, הנני מוכן ומוזמן לקיים מצות
 עשה ומצות לא תעשה של שילוח הקן.
 ככתוב בתורתך: "כי יקרא קן ציפור לפניך
 בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוחים או על
 ביצים והאם רובצת על האפרוחים או על
 הביצים לא תקח האם על הביצים, ויהי נועם ה'
 השלח את האם ואת הביצים תקח לך למען
 ייטב לך והארכת ימים", ויהי נועם ה'
 אלו קינו עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו
 ומעשה ידינו כוננהו.

ואז יעשה את התנאי המבואר לעיל בפרק י' סעיף ד', וישלח את האם,
 ויקיים מצוה נשגבה זו.

ג. כדאי להביא כאן את מה שמוכר בספר בן איש חי פרשת ויגש אותי
 וזה לשונו: פסוק ויהי נועם יש בו כוונות עמוקות ונשגבות, וצריך שתכין
 לפחות בפשוטו של דברים, דכוונתו על פי הודר הוא שאע"פ שאין אנו
 יודעים לכונן בסוד המצות והתפילות, השי"ת הוא ישלים כוונתנו, ויעלה
 ידענו לכונן כוונתו בכל הכוונות הראויות לכינון, ועל ידי כן מעשינו במצות,
 יעלה ידענו לכונן כוונתו בכל הכוונות הראויות לכינון, ועל ידי כן מעשינו במצות.

פרק תשעה עשר - עונת הלשם יחוד

פרק תשעה עשר

עונת המצוה - עונת הלשם יחוד

א. בשנת אור"ח סימן ס' סעיף ד' פסק המחבר והבי"ו להלכה למעשה וזה
 לשונו: "א"א שאין מצות צריכות כוונה, וי"א שצריכות כוונה לצאת
 בעשיית אותה מצוה וכן הלכה. ומוכח שם במגן אברהם בשם הרדב"ז
 דהו"קא במצוה דאורייתא, ונמצא לפי"ו שלפני כל מצוה ומצוה
 מדאורייתא שאדם הולך לקיים הוא צריך לכונן שדולך לקיים מצוה זו, ועין
 שם במשנ"ב סק"י שמביא מחלוקת רק לגבי מצות דרבנן אם מצות
 צריכות כוונה או לא, אבל במצוה דאורייתא לכ"ע מצות צריכות כוונה,
 ולכן תיקנו גם לומר לשם יחוד לפני כל מצוה ומצוה, ולכן גם כאן לפני
 קיום המצוה צריך כל אדם לכונן שדולך לקיים מצוה עשה ומצוה לא
 תעשה, מצוה עשה של שלח תשלח את האם ואת הביצים חקך לך ומצוה
 לא תעשה של לא תקח האם על הביצים.

ואע"פ שברע"ב הוא יצא ידי חובת המצוה אף בלי כוונה, וכן מביא שם
 המשנ"ב בשם הח"י אדם, אעפ"י לכתחילה לכו"ע בעיני כוונה,
 ולכן יודר מאוד לכונן קודם מצוה זו שדולך לקיים מצוה עשה ומצוה לא
 תעשה, מצוה עשה של שלח תשלח את האם ואת הביצים חקך לך ומצוה
 לא תעשה של לא תקח האם על הביצים.

שילוח הקן כחלצה _____ קטן

פרק שלוש וחמישה
סגולות לקיום מצוה זו

א. מובא בילקוט מעם לועז בשם האברכנאל וזה לשונו: אחרי שהוכיח הכתוב המצוות הקודמות השבת אבידה ומעניה שהן נוהגות בדרך, הוכיח כאן גם מצוה זו של שילוח הקן שמודמנת בדרך. ואמרו חז"ל על הפסוק כי לית חן הם לראשך שהמצוות מלוים את האדם בכל דרכיו ובכל מעשיו, אף כאן כשהולך בדרך מודמנת לפניו מצות שילוח הקן.

וכבר הבאנו לעיל את מאמר המדרש מצוה גוררת מצוה, שאם אדם זוכה לקיים מצוה אחת הקב"ה מוסיף לו עוד מצוות, אף כאן, אם יקיים מצוות השבת אבידה יזכה גם לקיים מצוות שילוח הקן, שבידוע הדבר (וכן מבואר בספר כסף נבחר לר"י פינשו), שהיו האדם תלויים בקיום המצוות אשר יעשה אותם וחי בהם, כי השי"ת עשה את האדם ישר כמנון איבריו, רמ"ח איברים כנגד רמ"ח מצוות עשה שבתורה, ושם"ה גידיו כנגד שם"ה מצוות לא תעשה שבתורה, נמצא נוף האדם משכן הוא ובית מקדש מלך שבו משיגי שלימותו, הרי מתחייב מזה שהאדם צריך לרדוף תמיד אחר המצוות, שדם עיקר חייו, וזהו שאמר דוד המלך ע"ה: לעולם לא אשכח פיקודיך כי בם חיותני, כיון שבהם תלוייה חיותי, הרי לא יתכן שאשכח אותם. ואמר שלמה המלך ע"ה כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים, מוכחות מוסר, אע"פ שהנר אינו מאיר למרחוק, אבל המצוה יחד עם התורה נותנים אור גדול, והתורה והמצוות מרחיקות את האדם מן החטא, ומצוה גוררת מצוה, ועל זה אמר דוד המלך ע"ה: דרך מצותיך ארוץ כי תרחיב ליבי ותחילם קיפ, לב, לא זו בלבד שאני מודרו לעשות נוף המצוה, אלא גם אל הדבקה למצוה אני רץ, כיון שהרדיפה אחר המצוה מרחיבה ליבי לבקש עוד מצוות. וזהו שאומר בן עזאי באבות (פ"ד מ"ב): הוי רץ למצוה קלה ובורח מן העבירה, ומלבד הביאורים שהבאנו למעלה יש לבאר עוד כי בא בן עזאי ללמד לאדם רעת שיהיה תמיד רץ אחר המצוה ואפילו אחר מצוה קלה,

נג _____ פרק תשעה עשר - סוגות המצוה - ונוסח הלשם יחוד

פסוק זה קורס כל מצוה ועסק התורה, ויש מרדקקים לכפול בכל פעם פסוק זה, כדי לכוין כוונה אחת באמירה ראשונה, וכוונה אחת באמירה שניה, והוא מנהג יפה משום דבלאו הכי יש מעם כפעמיים, עכ"ל.

שדרי באותה השעה שהוא רץ אחר המצוה, הוא בורח מן העבירה, כיצד:
כי מצוה גוררת מצוה, שאם תעשה מצוה אחת אתה עושה עוד מצוות וכך
נמצאת תמיד בורח מן העבירה.

ואפילו אם אתה יושב ואינך עושה עבירה אתה מקבל שכר כעושה מצוה,
כמו שנאמר: אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו. וכאן שאדם מחזיק
עצמו במעשה המצוות, שוב אינן מרפות ממנו, והוא שנאמר: חסד ואמת אל
יעזובך (משלי ג, ג), שהם ירדפו אחריו ויודמנו לידך.

ואומר האבן עזרא שנמכה פרשה זו של שילוח הקן לפרשת מטענה, כי
גם שם מדבר הכתוב על מצוה המודמנת לו לאדם בהיותו בדרך.
עכ"ל.

ב. ראיתי בספר קן ציפור להרב רן שווארץ שלישיא שמביא את דפוסא
כמדרש רבה פ"י בדר (ויקרא פל"ד, פס"ו) וזה לשונו: או יבקע כשחר
אורח, איך ירמיה בן אלעזר, אפילו אותה שכתוב בה והארכת ימים מדרה
תצמח וכו', וכיאר בפירושו מדרשו וז"ל: ויתכן שכך פירושו שמצוה גוררת
מצוה, מצוה צדקה שכתוב בה וצדקה תציל ממוות, וכתוב בן צדקה לחיים,
תגורר מצוה אחרות שכתוב בהן אריכות ימים כיבוד אב ואם ושילוח הקן
ועל כל התורה והמצוות כמ"ש כי בי ירבו וגו' מדרה תצמח, עכ"ל.
ונמצא לפי זה דמצוה צדקה תגורר לקיום מצוה שילוח הקן.

ג. מוכא בספר שם משמאל עה"ת פ"י כי תצא וזה לשונו: כי תבנה בית
חדש, פירש"י אם קיימת מצוה שילוח הקן סופך לבנות בית חדש
ותקיים מצוה מעקה שמצוה גוררת מצוה ותניע לברם ושרה ולבניה נאים,
עכ"ל. אף ששכר מצוה בראי עלמא ליכא, היינו משום שעוה"ז הוא עולם
ההכונה, התקן עצמו בפרוודור כדי שתוכנס לטרקלין, ועוה"ב הוא עולם
התכלית, וע"כ שכר מצוה שהוא התכלית כא בעולם התכלית, וכיון
כשהשכר הוא סוף הכוונה והתכלית, אבל כאם הוא נצרך להשכר כדי

שילוח הקן סדלכתו _____ קיז

לקיים בו עוד מצוות הרי השכר נמי הוא הכנה ושוב איכא נמי בראי עלמא.
עכ"ל. ונמצא לפי דבריו שעל קיום המצוות מקבלים שכר כדי שיוכל לקיים
בהם עוד מצוות, ולכן הוא יקבל בית חדש, וכרם ושרה וכו' כדי שיוכל
לקיים בהם עוד מצוות, והוא הדין שמצוה גוררת מצוה וע"י קיום מצוות
אחרות יזמין לו הקב"ה לקיים גם את מצוה שילוח הקן בעוה"ה"ת.

ד. הסגולה הכי גדולה והכי פשוטה לביצוע היא לבקש ולהתפלל להקב"ה
באמת ובלב שלם שיזמין לו לקיים מצוה נשגבה זו, והוא בדרך ומנוסה

ישמע קול והאם תברת, כיצד מראש על כל פעולה שעושה שאם האם תברר מפעולה זו, יקיים בזה את המצוה.

אם הקן במקום גבוה וכדומה, שצריך לעלות בסולם לקחת הביצים או האפרוחים, חייב לקחת סולם יציב, וכן שאחר יתמוך בסולם כשעולה וירד, שלא יסתכן בנפשו, שאסור לעשות כן.

פרק ט"ו

שילוח הקן באופן מעשי

הקן הראוי

הרואה שיונים הולכות לבנות קן ברשותו, יאמר בפיו שאינו רוצה שרשותו תקנה לו את הקן ותכלולו, וגם אם הן כבר מקוננות בחצירו ישנם פוסקים האומרים שמועיל לומר גם כעת.

ניתן גם לחפש בפרדסים וכדומה אם יש קינים עם ביצים או עם אפרוחים, כדי לקיים המצוה, ורצוי ללכת ביום כדי שיוכלו לבדוק אם מצב הביצים או האפרוחים מאפשר את קיום המצוה.

בשניים ממני העופות: תורים ויונים האם יושבת על הקן רק בלילה ולפעמים לפנות ערב, ורק אז ניתן לקיים המצוה, אבל במינים אחרים יכול לקיים המצוה מיד כשימצא הקן ובו האם הדוגרת על האפרוחים או הביצים.

קן עם ביצים.

אם ידוע לו שלא עבר שלשה ימים מהטלת הביצה יכול לקיים המצוה באותו יום, ואם יתכן שעברו יותר משלשה ימים צריך לבדוק הביצים בעזרת פנס, יגש אליהן יגרש את העוף מעל הקן בעדינות ויקח ביד ביצה אחת בכוונה לא לזכות בה, (כי אם יזכה בביצה לא יוכל יותר לקיים המצוה) יש לשים את הביצה סמוך לאור הפנס מלמעלה, ודרך הקליפה הדקה ניתן לראות את תכולת הביצה, אם רואה מים זכים ללא טיפת דם, הביצה כשרה לקיים בה המצוה, ואם יש רק טיפת דם בביצה, הביצה כשרה למצות שילוח הקן ולא לאכילה. אם רואה פסי דם כמו ורידים לא ניתן לקיים את המצוה אלא ימתין שיצאו האפרוחים ואם לא רואה כלום וכמו חושך בביצה, סימן שיש כבר יצירת אפרוח, ובמקרים אלו אי אפשר לקיים המצוה כעת, וימתין עד אשר יצאו אפרוחים ואז יוכל שוב לקיים המצוה.

אחרי הבדיקה יחזיר את הביצה לקן ועוזב את המקום כדי שהעוף יחזור לקן, יראה לא להסתובב ולהתעכב על יד הקן כי זה מפריע ליונים והן עלולות לעזוב את הקן ולא לחזור אליו יותר.

אם ניתן, לפני שניגש לשלח האם, רצוי לשים מקל מותחת לקן וכדומה לכיוון האם, כדי שיוכל לשלח האם בכוחו ממש, דהיינו לדחוף האם בעזרת המקל ולשלחה.

כשניגש לשלח האם יש לכוון שהולך לקיים מצות שילוח הקן, ולכוון שכל הפעולות שיעשה דהיינו ההתקרבות לקן, פתיחת הדלת, נענוע או הרמת חפץ וכדומה, שכל פעולות אלו עושה כדי לשלח האם, ואז מכל פעולה שהאם בורחת מקיים המצוה.

אם האם ברחת לפני שעשה פעולה להבריחתה, יש לחכות שהאם תחזור לקן, ואז יקיים המצוה.

קן עם אפרוחים

אם יש אפרוחים בקן צריך לדעת בני כמה ימים הם, עד גיל 8-9 ימים הם נקראים קטנים ואינם כשרים לקיום המצוה, ומגיל 8-9 ימים ניתן לקיים המצוה. צריכים לקיים המצוה עד גיל 11 יום בערך מפני שאחר כך מצוי פחות שהאמא יושבת עליהם.

בשלוש האם בקן אפרוחים יש לדעת היות והאפרוחים הם קטנים וזקוקים לאוכל אך אינם יכולים לאכול לבדם אלא על ידי הוריהם, ולכן בגלל צער בעלי חיים צריך לשחטם על מנת לאכול את בשרם, ולכן אין לקיים את המצוה בקן אפרוחים רק אם סיכם עם שוחט היודע ומוכן לשחוט אפרוחים, ואחר כך יכשיר הבשר ויאכל או יתן לאחרים לאכול.

"למען יארכו ימיה"

למען יארכו ימיה

אוצר הלכות ששנן אריכות ימים

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

תל אביב תשנ"ח

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

הוצאת מוסד הרבנות הראשית לישראל

תוכן העניינים

הקדמה

הסכמות

כיבוד הורים

מבוא - כיבוד אב ואם - והכרת הטוב

אמת המדה של היושר באדם

שורש יורה דעה סימן ר"מ

שורש יורה דעה סימן רמ"א

פתיחה להלכות כיבוד אב ואם

בדרכה על מצוות כיבוד אב ואם

כיבוד הורים אם הוא מצוה בין אדם לחבירו

סימן א: במצוות חינוך הקטן למצוות - כיבוד אב ואם (ר"מ, סעיף א')

סימן ב: כפייה ושכר על מצוות כיבוד אב ואם, (ר"מ ברי"א סעיף א')

סימן ג: בכפייה על מצוות כיבוד אב ואם (ר"מ סעיף א')

סימן ד: קריאת אביו בשמו (ר"מ סעיף ב')

סימן ה: בהזכרת שם אביו בתפילה (ר"מ ב')

סימן ו: במחילה על ביזיון (ר"מ ב')

סימן ז: הזכרת שם אביו עם תואר כבוד (ר"מ ב')

סימן ח: להעיר הורים ישנים (ר"מ ב')

סימן ט: איחוא מורא - לא סותר את דבריו (ר"מ ב')

סימן י: בכתיבת שם אביו (ר"מ ב')

סימן יא: ישיבה במקום אביו (ר"מ ב')

סימן יב: בתובע אביו או אמו לדון (ר"מ ב')

סימן יג: בהלוימו אביו בפני אחרים (ר"מ ב')

סימן יד: בהשל"ך אביו כס של זהובים שלו (ר"מ ג' יח')

סימן טו: באב שצוה לבנו לגלות לו את סג מחלתו (ר"מ ד')

סימן טז: בנפד מאביו קודם התפילה - לענון אמירת שלום (ר"מ ד')

אמת המדה של היושר באדם

בבא מציעא, (דף עז:) "ואמר רבא, האי מאן דאזיפה מאה זוזי לחבריה, ופרעיה זוזא זוזא, פרעון הוי, אלא דאית ליה תרעומת גביה, דאמר ליה, אפסדתנהו מינאי". ע"כ בבא מציעא (דף עה:) "השוכר את האומנין והטעון זה את זה, אין להם זה על זה אלא תרעומות".

ובגמ', איבעית אימא, לעולם דאמר ליה בעל הבית בארבעה, ואזל איהו (השליח), המזמין את הפועלים) אמר להו בחלתא, דקאמרת סבור וקביל, דאמרי ליה לית לך: אל תמנע טוב מבעליו (משלי ג). ועיי"ש כמה אופנים שיש להם תרעומות. ישנם מקרים אשר מצד ההלכה אי אפשר לחבוע. אבל הדגש הטבעי זועק על העול. ואין ההלכה נותנת רשות לתרעומת. גם להרגיש תרעומת זקוקים לאישור ההלכה. ואין ההלכה אוסרת עליו תרעומת כאשר היא מוצדקת. אין לדכא את רגש היושר הזורם בעורקי האדם שנברא בצלם. שהרי עיי"כ עלול הוא, גם לעשות כן לחבירו, כיון שרגש זה דוכא, וכוונתה להבת הזושר והעדינות, ועל כן, למרות שאין תועלת גשמית בתרעומת זאת. ומתירה לו התורה להרגיש תרעומת, סוף סוף נעשה לו עול. ורשאי הוא להרגיש תרעומת.

בקידושין (דף נה, ב): "האומר לחבירו צא וקדש, תנא מה שעשה עשוי אלא שנהג בו מנהג רמאות ע"כ".

מה הצורך בתוספת זאת שנהג בו מנהג רמאות, לאיזה צורך הגדירו פעולה זאת.

וי"ל איכא נפקא מינא, דהא בקידושין (נשא) רבין חסידא אזיל לקדושי ליה, איתתא לבריה קידשה לנפשיה, והתניא מה שעשה עשוי, אלא שנהג בו מנהג רמאות, לא יחבוה ניהלית, איבעי ליה לאודועי, סבר אדהכי והכי אתא איניש אחרינא מקדש לה. ע"כ.

ומהא דאיתא שנהג בו רמאות, יצאה ההלכה שהייב להודיעו קודם שקונה לעצמו. או מקדישה לעצמו. אמנם יש בזה נקודה נוספת. שיש מקום לפי ההלכה לחשוב עליו ולהרגיש שנהג בו מנהג רמאות. אין להטות את אמת המדה ואמת היושר המוטבעת בנו. ושלל כן, איתא שנהג בו מנהג רמאות, אע"פ שלדינא יש בזה רק הצורך להודיע למרות שאין תועלת מדיעית, והודעה זאת ולא מיד.

כי אם לא כן עלול הוא להתרגל למדה זאת ולנהוג בה שלא כדין. עדינות כוחות הנפש צריכים שמירה והיגיון.

הוא הדין בהכרת הטוב. שהיא כוח רוחני טבעי אחת מכוונות הנפש. אשר נחוצ לשימרה ולחזקה.

מן, מדת הכרת הטוב מושרשת היא בכוונות טבע האדם, ולהיפך, אם אוותה לא להכיר בטובה זקוק הוא למאמצים ויגיעה, בבחירה חופשית, כדי להתגבר על הטבע בכוונות נפשו להכיר טובה קל, שחרי בכך הוא, בזרם ההדרגה שלו. ובשערי תשובה (ש"א אות ט) בבאור ענין התפילה כותב: כי כמשפט לא עשיתי. אבל שפלות ממנה כי ידע שור קונוהו, וחמור אבוס בעליו ואני לא לא התבוננתי וכו'.

שהוא שוחה נגד אפי' הטבע כאשר אינו מחזיר וגומל טובה, למי שהיטיב עמו. פילו שההורים עשו כן על פי מחלף טבעם. לעומת זאת גם הכרת הטוב היא הטבע. וא"כ הרי זה מתאים חופף שוה בשוה. ועל כן מובנות התוכחה אמאי לא לפחות כבהמה מדרך הטבע.

וסף לכך, מותר האדם מן הבהמה בהבנה שכלית, בכח הבחירה שיש להכיר כמו כן מפוענחת בזה התמיהה הנודעת אמאי נדרשת הכרת הטוב גם כלפי יי כן הוא, חוקי הטבע לא מחלקים ולא מבחינים בהבדל שבין חי לדומם עליו בשמורת טבע את המדה הטובה הזאת החקיקה בנו מששת ימי בראשית טובה. שלא לקלקלה ח"ו, שלא להטותה מנתיבתה, כי אז עלול להיות חסר טוב אפילו כלפי האדם. כלפי החי, בכוונות הנפש שוררת הרמוניה אסור להפר יין שאינה מבחינה בגבולות ותחומים, בין דומם לחי.

וארא (ז, יט): "ויאמר ה' אל משה, אמור אל אהרן קח מטכ ונטה ידך על מימי וגו' ופרש"י לפי שהגין היאור על משה כשנשלך לתוכו ולפיכך לא לקה על ידו ז ולא בצפרדעים ולקה ע"י אהרן (וכן הוא בשמות ה, יב) לגבי מכת כינים עיי"ש ד"ץ.

א תזמם עשה טובה ללא הכרה וללא דעת, ומה שייך להכיר לו טובה. וגם מה לדומם בגין הכרת הטובה הזו.

מבואר, שגם אצל האדם הוא בטבע. והטבע לא מבחין בחילוקים והבדלים. נרגל להיות כפוי טובה הרי הוא גורם לשינוי טבעו, ועלול הוא להתרגל גם כלפי וגם כלפי חורין, שומה עליו לשמור על עדינות הישרות שבה נברא האדם.

ענין זה נעוץ במאמר הגמ' בקידושין (לב, ת"ז) שלשה שותפים הן באדם, הקב"ה, ואמו, בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה מעלה אני עליהם דרתי ביניהם וכבודני, וכו'. תני תנא קמיה דרב נחמן, בזמן שאדם מצער את אמו אמו הקב"ה יפה עשיתי שלא דרתי ביניהם, שאלמלי דרתי ביניהם י. תימא. וכי המצער את אביו לא ידע להבחין בין יצור נברא לבין היוצר. ומדוע לא נימא שאת חורין הוריו ציער אבל את בורא עולם יכבד אלא הוא אר, כיון שפרץ את חוקי הבריאה להכיר טובה, עלול הוא להמשיך בזרם מרוצתו, ח"ו את בוראו. ע"כ יפה שלא דרתי ביניהם. ולהיפך אם מכבדם אומר הקב"ה אני עליהם כאילו דרתי ביניהם וכבודני".

שילוח הקן

יורה דעה, סימן רצ"ב

סימן א'

מצוות שילוח הקן - חויבות או רשות

אם אינו חפץ בביצים או האפרוחים, האם מחויב במצות שילוח הקן.
יש הרבה ראשונים ואחרונים שס"ל שאם אינו רוצה באם ולא בביצים
שאינו מחויב במצות שילוח הקן.

מקורות והערות:

א. הש"ך (סימן רצ"ב ס"ק י"ד) כתב: היו שני סדרי ביצים זה על זה וכפיה נוגעת בסדר העליון, הרי זה משלח, ואם לא שלח אינו לוקה. ע"כ וכי העט"ו דנתכין ליטול התחתונים לבד, והיינו כפירש"י, אבל בחידושי הרשב"א כתב דאינו מחויב, דהא מכל מקום האם רובצת על הביצים העליונים, ואפילו לא יטול לא עליונים ולא תחתונים. הא תנן הריני נוטל את האם, ומשלח את הבנים לא אמר כלום, אלא וכי. ע"כ.
ובהנהגות אמרי ברוך (סימן רצ"ב ס"ק י"ד) כתב ע"ז, נ"ב יעויין שר"ת ח"צ סימן פ"ג ומדברי שו"ת רשב"א כתב סי' י"ח ובמחלוקת סי' קפ"ט נראה ג"כ מבואר שאם רואה אדם קן ואינו רוצה ליקח כלל מהקן אין כאן חיוב לשלח האם, ולפ"ז אינו מובן קושית חזושי הרשב"א ד"ל דמייירי שאינו רוצה ליקח הביצים העליונים ולא האם. ע"כ.
יוצא שלדעת האמרי ברוך הרשב"א סימן י"ח ובמחלוקת סימן קפט ס"ל שאם אינו רוצה ליקח כלל מהקן אין כאן חיוב לשלח האם.

ב. רבינו בחיי פ' תצא כתב, וז"ל: "ומצוה זו מן המצוות המקובלות והחכמים ז"ל תקנו ברכה בכלל, ולא תקנו בזו לפי שאינה מצוה מחייבת כמו שאר מצוות ואינו חייב לחזר אחריה במכונן אלא כשיזדמן לו, וז"ל כי יקרה, ועוד שאינו חייב בשלוח, אלא כשהוא רוצה ליקח הבנים. עכ"ל.

ומכאן שלדעת רבנו בחיי אין מצות שילוח הקן כשהוא אינו רוצה ליקח הבנים. וכן עיין מאירי (חולין קלט ב') וז"ל מצות שלוח הקן אינה מצוה שיהא צריך לחזר אחריה. ר"ל שאם ימצא לו קן שיטול את הבנים כדי שיקיים מצות שלוח באם, עכ"ל.

למען יטב לך

הלי' שלוח הקן, סימן א' / ר

ועיין שם בהנהגות מס' 20 דכתב שכונת המאירי שאין זקוק לשלוח האם אם אינו רוצה ליטול הבנים ולאפקי מחות יאיר סימן ס"ז.

ג. בספר מגילת ספר (לאוין ק"ץ) כתב, וז"ל: "וא"ת אמאי לא התחיל הרמב"ם בתחילת הפרק לומר מ"ע לשלח האם צפור מן הקן, וכמו שהתחיל כן בכמה מ"ע בחיבורו יד החזקה בכמה מקומות מפזירות, ואע"ן ואומר דאינו אומר כן אלא במצות החיוביות שאי אפשר לאדם להפטר מהם, ומכריחין אותו בקום עשה לקיימן בתחלת מעשהו, משא"כ במצות שילוח הקן, חזא שלא חייבו הכתוב, כי אם דוקא, כי יקרא קן צפור לפניו, בדרך חלוקה, זאת ועוד, גם כשנקרא לפניו אין מכריחין אותו, כי אם דוקא כשיצוה ליקח, שהוא מצטרף לליתאות רוחו, ורוצה ללוקחם, הוהויו שלא יקח האם על הבנים, כי אם ישלח את האם, ויקח הבנים, אמנם אם זה האיש לא רצה ולא התאוה תאוה ליקח שום אחד מהם, לא האם ולא הבנים, איך מכריחין אותו שלא כרצונו שישלח האם ויקח הבנים כיון שאין לו החפץ בשום אחד מהן, ולכך לא כתב הרמב"ם בחיבורו מ"ע דשלח האם כאילו נראה שהיא מצוה עשה מחויבת, עכ"ל.

וחזוין שדעת הרב מגילת ספר שאם אינו רוצה ליקח שום אחד מהם אינו חייב במצות שילוח הקן.

ד. והנה בשו"ת הרשב"א ח"א סימן י"ח כתב, וז"ל: "וכן כל מצוה הבאה מתוך עבירה, כגון השבת הגזלה וחזרת הרבית, שלא צוו לגזול כדי להשיב ולקח את האם כדי שנחזור ונשלח אותה, ועל כיוצא באלו וכי' אין מברכין וכי', עכ"ל. וכוה"ג (ויד"ר רצ"ב) כתב שהרשב"א סובר ששלוח הקן אינה מצוה עשה מעיקרא. אלא רק לאו הניתק לעשה. ובדואי שלדעתם אין מצוה חיובית להפטר אפשרות לשלוח הקן.

בספר אבודרהם (שער ג') כתב בשם הר"י אבן פלט וז"ל: "ושלוח הקן נמי מצוה הבאה בעבירה היא [והאבודרה"ם מביא השגת הראב"ד וז"ל אמר אברהם הא לא מחורא שאם נטלה על מנת לשלחה מאי עבירה איכא. ע"כ]. וכתב לא תקח האם על הבנים, ואם לקחת שלח תשלח וכי' וכן עריפת פטר חמור וכי' וכן שריפת נותר וכי' משום דהוה מצוה הבאה בעבירה לא מברכין עליהו וכי'. וכן אין מברכין על הגירושין דשנאי המשלח (סוף גיטין צ' א') ואית בה עבירה, ואם נפשו לומר ליברך על הנך נשי דמצוה לגרש ולית בהו עבירה כגון אותן שכופין אותן להוציא, וכן מי ששהתה עשר שנים ולא ילדה, ובמאי דדמי להוין שאין בגירושיהן עבירה, ויש לומר דלא פלוג רבנן בגירושין דזורי הני אטו הני. עכ"ל של הר"י אבן פלט.

והרשב"א (שו"ת ח"א סי' י"ח) הביא את התשובה הנ"ל והוסיף וכן השיב הרב ר' יוסף אבן פלט ז"ל להרב ר' אברהם ב"ר דוד.

ומאידך גיסא כתב הרשב"א חלק ג' סי' רפ"א לכאורה להיפך, וזו לשונו: דע כי בענין ברכת המצות שיש לראשונים בה דרכים רבות ולא נמצא לאחד מהם דרך שוה שתתגה הברכה בכל המצות, שלא תצא מצוה או מצוות מכלל אותו דרך לפי המנהג הנחוג, גם

הלכות שילוח הקן

הרב אליעזר מלמד (נערך על ידי הרב)

מוקדש לעלוי נשמת אריה יעקב בן משה יוסף ז"ל

גדרי המצווה

מקור המצווה בחומש דברים (כב, ו-ז): "כי יקרא קן צפור לפניך בדרך בכל עץ או על הארץ אפרוחים או ביצים והאם רבצת על האפרוחים או על הביצים לא תקח האם על הבנים. שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך למען ייטב לך והארכת ימים". כלומר, אדם המוצא קן של ציפור, ובקן אפרוחים או ביצים, ואימם רובצת עליהם, אסור לו ליטול את האם מעל גוזליה או ביציה, וכן אסור לו ליטול את הציפור עם אפרוחיה או ביציה. ואם עבר ונטל את האם - אף שעבר על איסור תורה, עדיין הוא יכול לתקן את מעשהו על ידי שישלח את הציפור לחופשי. ואם מתה - שוב אינו יכול לתקן חטאו. ואם ירצה ליטול את האפרוחים או הביצים, עליו לשלח תחילה את האם, עד שלא יוכל לתפשה, ורק לאחר מכן יכול ליטול את האפרוחים או הביצים¹. דין זה נוהג במיני העופות הכשרים לאכילה בלבד, שכן למדו חז"ל שכל מקום שנאמר 'ציפור' הכוונה למין טהור. אבל אם פגש קן של עוף טמא, מותר לו ליקח הביצים או האפרוחים בלא לשלח את האם.

עוד צריך לדעת, שדין זה חל רק על ציפורי בר שאינן שייכות לאדם, אבל אדם שיש ברשותו ציפורים שמקננות, כגון יונים מביתות, כיוון שהן מזומנות לפניו, רשאי לעשות בהן מה שירצה. שכן נאמר: "כי יקרא קן ציפור" דווקא במקרה, ולא קן המזומן לפניו, ולכן מותר לו ליקח מקן שבבעלותו אפרוחים בלא לשלח האם².

טעם המצווה

אחד מן התחומים המעניינים בלימוד התורה הוא הבנת טעמי המצוות. אדם שמבין את משמעותה של המצווה מזדהה עימה ורוצה לקיימה. וכך מוצאים אנו רבים מגדולי ישראל שעסקו בביאור טעמי המצוות. אך חובה להדגיש, שברור לגמרי שאין האדם מסוגל להבין את מחשבות הבורא. השכל האנושי המוגבל אינו יכול לקלוט את עומק הכוונה של נותן התורה. ולכן כל טעם וטעם שאנו אומרים אינו אלא הרגשה אישית שלנו כלפי המצווה, אבל בשום אופן איננו טוענים שזוהי הסיבה למצווה זו, וודאי שאיננו מסיקים מסקנות הלכתיות מהטעמים שאנו מבינים מדעתנו. יתר על כן, מצד מסוים עדיף יותר שכל אחד מאיתנו יקיים את המצוות, מפני שהקב"ה ציווה אותנו לקיימן ולא מפני שאנו מבינים את טעמיהן. כי מדרגת המאמין השלם שהוא מקיים את מצוות בוראו למרות שאינו מבין כלל את טעם הציווי. וזהו השבח הגדול של ישראל, שאמרו "נעשה ונשמע" - הסכימו לעשות עוד לפני ששמעו מה צריך לעשות. מרוב דבקותם בקב"ה היו מוכנים למלא מצוותיו בלא שום טעם. רק לאחר הנחות היסוד הללו, רשאים אנו לעסוק בטעמי המצוות, ועל ידי כך להוסיף משמעות ושמחה בעת קיום המצוות.

שלושה טעמים עיקריים זכרו למצוות שילוח הקן:

האחד, לחזק בליבנו את מידת הרחמנות, שלא ניטול את האם מעל גוזליה, אלא קודם נשלחנה לחופשי, ורק לאחר שתתרחק מן הקן, ניטול את גוזליה. (רמב"ן דברים כ"ב ו', חינוך תקמ"ה, ועיין ילקוט מעם לועז דברים ע' תת"ל).

הטעם השני, לנטוע בלבנו יחס עמוק של כבוד לשימור החי. היסוד החשוב ביותר לקיום מיני החי שבעולם הוא היכולת שלהם לגדל את הדור הבא. לשם כך ברא הקב"ה כל מין ומין עם תכונות שנועדו להבטיח את קיומו של הדור הבא. בתכונה הטבעית שעל פיה שומרת ציפור האם על גוזליה או ביציה ישנו ביטוי עמוק של דאגה ומסירות לגידול הדורות. ואין ראוי שננצל את תכונתה הטבעית של האם, שהיא מגנה על גוזליה, כדי להצליח לצודה.

על פי הטעמים הללו, אפשר להבין את השכר שהבטיחה התורה למי שמשלח הקן, שנאמר "למען ייטב לך והארכת ימים", שכל הדבק במידותיו של הקב"ה ומרחם על מיני החי, יזכה לחיים טובים וארוכים. ויתר על כן אמרו חז"ל, שבזכות מצווה זו זוכים עקרים להיפקד, שכשם שהם כיבדו את דאגת האם לגוזליה, כך הם יזכו לגדל ילדים (דב"ר ה, ו. ילק"ש ריש פרשת תצא).

עוד טעם זכר בדברי המקובלים והוא נוגע למצבת הלאומי, שבעת שאנו משלחים את האם מעל בניה, והיא מצטערת על גוזליה ומטפחת בכנפיה, מיד עולה זכרונם של ישראל לפני אביהם שבשמיים, ומתעוררים עליהם רחמים, שמעת שגלתה השכינה וחרב בית המקדש נתונים הבנים בצרה ובשביה, כיתומים וגלמודים, בלא אם ואב, ובאותה שעה מתעוררים רחמים גדולים על ישראל (ז"ח רות צד, ב, טעמי המצוות לרדב"ז ר"ו. ועיין ת"ז ת' ו' כג, א).

הדין כשאין צורך בביצים

שאלה עקרונית במצוות שילוח הקן אם זוהי מצווה שראוי להשתדל לקיימה, או שרק כאשר אדם חפץ בגוזלים או בביצים, והאם רובצת עליהם, אזי ישלח את האם ורק לאחר מכן יטול הגוזלים או הביצים?

נחלקו בשאלה זו גדולי ישראל. לדעת פוסקים רבים, רק מי שצריך את הגוזלים או הביצים, מצווה שישלח את האם כדי לקחתם. אבל אם אינו צריך להם, אין שום עניין שישלח את האם ויקח את הגוזלים. ולהפך אם יטול את הגוזלים ללא כל צורך יעבור על איסור "צער בעלי חיים", שכן מצער את האם בחינם. אולם לדעת כמה פוסקים חשובים, כל הפוגש בדרכו קן ציפור, מצווה שישלח את האם ויקח הבנים, שכן אומר הכתוב: "כי יקרא קן ציפור לפניך - שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך", ואמנם אין צורך לחפש ולחזר אחר קן ציפור כדי לקיים המצווה, אבל אם נדמן לפניו קן, מצווה לשלח האם וליטול הבנים. וכך היא דעת בעל תשובות 'חוות-יאיר' (סי' ס"ז) ³.

ישנה דעה אמצעית הסוברת, שאין חיוב גמור שכל המוצא קן ציפור, ישלח את האם ויקח הגוזלים, אלא שאם יעשה כן, למרות שאינו צריך את הגוזלים, מקיים מצווה (פתחי תשובה יו"ד רצב, א, ערוה"ש רצב, ה). על פי המקובלים הידור מצווה שכל אדם ישתדל לחפש קן ציפור, כדי לקיים לפחות פעם אחת בחייו את מצוות שילוח הקן. ויתר על כן, אמר האר"י ז"ל (שער הגלגולים הקדמה ט"ז), שכל יהודי צריך לקיים את כל המצוות שהוא יכול לקיים, ואם התרשל ולא קיים מצווה אחת, נשמתו תצטרך לחזור לעולם הזה בגלגול חוזר, כדי להשלים את קיומה של אותה המצווה. ואם לא קיים את המצווה מפני שלא הזדמן לפניו קן ציפור, אז כשיחזור בגלגול השני, מובטח לו שלא יחטא בחטאים אחרים. אבל אם נדמן לפניו קן ציפור ולא שילח האם, צריך לחזור בגלגול חוזר, ואין מובטח לו שלא יחטא.

למעשה, לשתי הדעות בסיס בהלכה, וכל אדם ראוי לבחור כמי לנהוג. וצריך לומר שברור שמי שינהג על פי דעת הפוסקים שאין מצווה לשלח את האם אם אינו צריך את הגוזלים, לא יחזור עקב כך לעולם הזה בגלגול נוסף. שכן רק מי שנהג שלא כהלכה יכול להענש, אבל אם יטען: "אני נהגתי על פי דעת כל הפוסקים המפורסמים הסוברים שאין מצווה לשלח את האם בחינם" ודאי שלא יענש, שכן יש לו על מי לסמוך. וכן לצד השני, הרוצה לחפש מצוות שילוח הקן וליטול את הגוזלים או הביצים למרות שאינו צריך אותם, אינו עובר בזה על איסור צער בעלי חיים. שכן רק המצער בעלי חיים בחינם עובר על איסור, אבל אם הוא עושה זאת לצורך, כגון לצורך קיום מצווה, אין בזה איסור.

קיום המצווה הלכה למעשה

כפי שלמדנו, לדעת הרבה פוסקים, אדם שאינו צריך גוזלים או ביצים, אין שום מצווה שישלח את האם ויקח את הביצים או הגוזלים בחינם. אבל לדעת חכמי הקבלה, ראוי לחפש קן ציפור כדי לקיים בו לכל הפחות פעם אחת בחיים מצוות שילוח הקן. עתה נבאר כיצד לקיים את המצווה. מצוות שילוח הקן שייכת רק במיני ציפורים טהורים. לפיכך צריך לדעת להבדיל בין המינים הכשרים לאכילה לטמאים. המינים הטהורים המצויים בסביבתנו הם:

- א. יוני בר.
- ב. תורים.
- ג. דורר הבית.
- ד. שחור.

עוד צריך לדעת להבחין בין הזכר למקבה, שכן מצוות שילוח הקן היא רק כאשר האם רובצת על אפרוחיה, אך בפועל רוב שעות היום הזכר רובץ. למשל ביונים ותורים, האם רגילה לרבוץ על הביצים והאפרוחים בערך משעה חמש לפנות ערב ועד שבע בבוקר, ואם ישלח אותה - יקיים המצווה. אבל אם יבוא באמצע היום, סביר שימצא שם את הזכר, ואם ישלחנו ויקח הגוזלים - לא יקיים שום מצווה. עוד צריך לדעת שאם הקן נבנה בתוך חצרו המשתמרת, או על גג, כיוון שברגע שהאם התעופפה מעל קינה, חצרו קנתה עבורו את הביצים והאפרוחים, יכול לקחת אותם בלא שילוח. ואם ירצה לקיים את המצווה, צריך להתנות מיד בעת שהציפורים יתחילו בבניית קינם שאין הוא רוצה שחצרו תקנה את הביצים או האפרוחים, ואז הם יהיו מופקרים ויוכל אח"כ לקיים בהם שילוח הקן.

כיצד ישלח? לדעת הרמב"ם צריך לתפוס את האם ברגליה ולשלחה, ואילו לדעת רש"י ועוד פוסקים גם אם יקיש על הקן במקל ויברח את האם מקיים המצווה. למעשה נהגו לשלח האם על ידי הקשה במקל על הקן. לאחר שהאם תפרח באופן שלא יכול יותר לתופשה, יקח את הביצים או הגוזלים. ומה יעשה בהם? לדעת רוב הפוסקים צריך לקחתם לעצמו. יש אומרים שצריך לקחתם לצורך אכילה, לפיכך צריך להקפיד שהביצים יהיו ביום הראשון להטלתן, שרק אז הם כשרים לאכילה, שכן אח"כ מתחיל האפרוח להתרקם בתוכן והן אסורות באכילה. וכן לגבי הגוזלים, צריך להקפיד לקחתם בעת שהיו בני כמה ימים, שרק אז נפתחים עיניהם והם כשרים לשחיטה. ויש אומרים שגם אם יקח הביצים או האפרוחים כדי להתבונן בהם, למשל - יוצא ידי חובה. לפי שיטה זו אין צורך להקפיד על עיתוי לקיחת הביצים או האפרוחים. ולדעת החכם צבי (פ"ג), אם יפריח האם באופן שיוכל ליקח הביצים או הגוזלים, כבר קיים המצווה, שעיקר המצווה היא השילוח, ולאחר מכן, אם אינו צריך את הגוזלים או הביצים - ישאירם בקן וילך.

לגבי ברכה, יש אומרים שצריך לברך בעת שמשלח האם. אבל לדעת רוב הפוסקים אין מברך, וכך היא דעת

הרשב"א (שו"ת ח"א י"ח). למעשה, אין לברך על המצווה, והרוצה להדר יכול לומר בלא שם ומלכות: "ברוך אתה מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצוונו על שילוח הקן", ובמקום לומר את שם השם יהרהר את השם בלבד.

^א 1 עבר ולקח האפרוחים או הביצים בלא לשלח האם, נחלקו הפוסקים בחומרת האיסור שעשה. בשו"ת חוות יאיר ס"ז כתב שהוא איסור דרבנן. ויש אומרים שהוא מדאורייתא, שכן רק אם שילח האם מותר לקחת הבנים. אם ירצה לקחת גם את האם וגם הבנים, הדרך היחידה לעשות זאת, היא להפריח את האם עד שתצא לגמרי מתוך ידו, באופן כזה שכדי לתופשה יצטרך לצוד אותה מחדש. ואז הוא רשאי לקחת את הביצים ולאחר מכן לנסות לצוד את האם. ואם רצה את האם בלבד, אינו חייב להפריחה עד שתצא לגמרי מתחת ידו, אלא יכול להפריחה עד שתינתק מהקן, ואף שלא תתרחק לגמרי מידו, יכול לנסות לתופשה. (עיין באם על הבנים ע' 67 - 70).

^א 2 קן שנבנה על ידי ציפורי בר בתוך חצרו או על גג ביתו, הדין הוא כך: מתחילה אסור לבעל הבית ליקח הביצים או האפרוחים בלא לשלח האם. ואף שלהלכה כל מה שנמצא בתוך חצרו המשתמרת קנוי לבעל הבית, מכל מקום כיוון שעל פי התורה אסור לו ליקח האפרוחים לפני שישלח האם, ממילא חצרו אינה קונה הביצים. אבל מאותה שעה שהאם תפרח לרגע מעל קינה, מיד החצר קונה, והביצים והאפרוחים שייכים לבעל החצר, והוא רשאי לקחתם בלא לשלח את האם. וכיוון שכל ציפור עפה מקינה במשך שעות היום, ממילא לאחר שעבר יום, הקן כבר נחשב קנוי לבעל החצר, ודין "שילוח הקן" לא חל על הביצים והאפרוחים שבו.

^א 3 מכיר כאן שמות מקצת הפוסקים. הסוברים שאין מצווה לשלח האם אם אינו צריך את הבנים הם: רבנו בחיי לפרשת כי תצא, וכן הוכיחו הרבה אחרונים מהתוס' קידושין לד, א, ד"ה 'מעקה'. וכן דעת החתם סופר או"ח ק', והנצי"ב במרומי שדה על חולין, וז"ל החזו"א יו"ד קעה. ועוד הרבה פוסקים. לעומת זאת אחרונים רבים סוברים שמי שמוצא קן ציפור - מצווה שישלח האם, גם אם אינו צריך את הבנים. וכן סוברים הברכי יוסף ובית לחם יהודה על סימן רצ"ב יו"ד.

